

Drd. Constantin Moșincat

Drd. Augustin Țărău

**EVACUAREA JUDEȚELOR DIN NORD-VESTUL
TRANSILVANIEI (1940) ȘI CONSECINȚELE ACESTEIA
ASUPRA JUDEȚULUI BIHOR**

Oradea, Editura **TIPO MC**, 2005

ISBN 973-86526-7-7

©Copyright Editura **TIPO MC**, 2005

Mulțumim domnului **Prof. univ. Dr. Viorel Faur**
pentru sprijinul și îndrumarea dată
și pentru aprecierile consemnate în prefața volumului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOȘINCAT, CONSTANTIN

**Evacuarea județelor din nord-vestul Transilvaniei
(1940) și consecințele acesteia asupra județului Bihor /**

drd. Constantin Moșincat, drd. Augustin Țărău. – Oradea :

Tipo MC,

2005

Bibliogr.

Index

ISBN 973-86526-7-7

I. Țărău, Augustin

94(498)''1940''

341.24(100)''1940''Viena

Momente ale istoriei noastre aflate sub semnul tragicului

Se împlinesc, în vara acestui an, șase decenii și jumătate, de la așa - zisul „arbitraj” de la Viena – care, de fapt, a fost un dictat fascist – impus României de către Germania și Italia. Pentru a păstra vie amintirea urmărilor tragice (pentru mulți români) ale acestuia este pe deplin justificat și necesar demersul autorilor prezentei cărți, de a reconstitui împrejurările care l-au produs, impactul asupra integrității teritoriale a statului urmările și implicațiile lui dramatice în viața locuitorilor români din județele de Nord -Vest ale Transilvaniei, care au fost cedate vremelnic Ungariei horthyste, sub stăpânirea acesteia rămânând până în octombrie 1944, când au fost eliberate de trupele române și sovietice.

O asemenea problematică istorică presupunea și incursiuni în perioada interbelică, când s-a afirmat, în diverse forme, spiritul revizionist ungar. De aceea, este reconstituit cadrul politic și militar din cele două decenii (1919 - 1940) cu accent pe evidențierea acțiunilor blocului revizionist european (care a destabilizat Europa) și pe eforturile statului român de a contracara o asemenea politică de subminare a păcii. În acest context, sunt de remarcat comentariile referitoare la măsurile de apărare națională, între care și combaterea propagandei revizioniste maghiare, care a avut rezultate concrete, semnalate documentar de serviciile secrete românești.

Cartea aduce, totodată, în discuție unele aspecte ale activității Comisiei mixte, româno - maghiare, de aplicare a „arbitrajului” de la Viena, care s-a întrunit și la Oradea, în 1 septembrie 1940. Date interesante sunt scoase la lumină în legătură cu evacuarea teritoriului vremelnic cedat Ungariei, care a întâmpinat mari și uneori, insurmontabile dificultăți. S-a pus și chestiunea fortificațiilor dintre Oradea și Seini, nerezolvată încă, astfel că autoritățile ungare au dispus dinamitarea lor, chiar și în

zilele noastre fiind vizibile relicvele acestora, ca un memento mori. Sunt descrise, în temeiul unei documentări arhivistice inedite, modalitățile concrete de evacuare a Sectoarelor de lucru nr.1 (Oradea) și nr.2 (Diosig), despre care autorii au depistat informații și în arhivele ungare.

Pentru cunoașterea consecințelor raptului teritorial de la 30 august 1940 sunt, desigur, importante realitățile de natură economică. Ca atare, pierderile economice cauzate de ocuparea, de către Ungaria, a județelor din Nord - Vestul Transilvaniei (de la 5 septembrie 1940 la 25 octombrie 1944) sunt consemnate, recurgându-se la cifre statistice, care exprimă – într-o manieră concludentă – acest aspect istoric realmente important.

Este cunoscut faptul că, după cesiunile teritoriale de la finele lunii august 1944, autoritățile statului român au încercat să diminueze impactul acesteia asupra stării de spirit a populației din România. Cenzura a primit dispoziții clare în acest sens, astfel că unele ziare, în care au apărut informații referitoare la sinistrul eveniment, au eliminat, din materialele publicate, anumite pasaje. Într-unul din subcapitolele prezentei cărți sunt recuperate, cu comentariile de rigoare, câteva mărturii semnificative în această direcție.

De un interes real sunt explicațiile cu privire la reorganizarea, (după 30 august 1940) administrativ – teritorială a județului Bihor, cu insistențe justificate asupra situației orașului Beiuș, care a devenit, prin forța împrejurărilor, capitala părții de Sud a fostului județ Bihor. Chiar din 15 septembrie 1940, la presiunea armatei și autorităților ungare, au fost alungate sute de familii de români din partea de Nord – Vest a Transilvaniei, care au ajuns, datorită unei nedreptăți istorice, în categoria refugiaților. Dintre aceștia, mai ales familiile unor foști coloniști (expulzate de horthyști), o parte au fost găzduite pe teritoriul Bihorului de Sud, în cadrul Căminului de refugiați din Beiuș, o instituție ad-hoc

creată și care a avut rosturi salvatoare, dar n-a putut singură oferi soluții pentru un număr atât de mare de refugiați, pe porțile acesteia intrând, până la finele lunii octombrie (1944), peste trei mii de români dislocați din satele și căminele în care își duceau viața, crâncen lovită de decizia fascistă de la Viena.

În contextul întâmplărilor provocate de dictat este de remarcat și comportamentul unor minoritari maghiari din localitățile situate în proximitatea Beiușului (cum au fost cei din Târcaia și Finiș) dar și din Beliu, Ceica, Tinca, Ant, Vașcău și Holod, care s-au deplasat în partea de Nord a județului, unii rămânând în Ungaria (unde au îndeplinit diferite misiuni, inclusiv de spionaj împotriva statului român) până la finele lunii octombrie a anului 1944. Pe de altă parte, nu sunt de ignorat nici jaful și distrugerile pe care le-au făcut trupele germano-ungare, în septembrie 1944, când au ocupat, pentru câteva zile, și partea de Bihor de până la linia Șuștiu – Sârbești – Băița. Menționăm că despre problematica în discuție s-a mai scris (vezi Antonio Faur, *Aspecte ale comportamentului trupelor ungare pe teritoriul de vest al României* (septembrie 1944), în *Pietre de hotar*, vol. II, Oradea, 2000, p.150-160), astfel că informațiile documentare noi vizează alte fațete (de ordin material) ale acesteia.

Un evident coeficient de originalitate îi conferă cărții setul de documente (82) care constituie cea de-a doua parte a ei, dându-se, astfel, curs interesului cititorului contemporan pentru cunoașterea directă a surselor. De o certă valoare sunt documentele reproduse din Arhivele Militare Române și din fondurile locale ale Arhivelor Naționale. Absolut zguduitoare sunt declarațiile refugiaților români, în care sunt relatate momentele de teroare prin care autorii lor au trecut. Asupra autorităților horthyste este, din nou, proiectată o lumină puternică, politica acestora de epurare etnică a părții de nord – vest a Transilvaniei fiind dezvăluită, desigur, cu argumente imbatabile.

Având ca obiect un eveniment tragic din istoria noastră, cartea restituie aspecte mai puțin cunoscute ale acestuia, asigurând celor interesați de istorie accesul la noi adevăruri despre trecutul nostru.

Prof. univ. dr. Viorel FAUR

Argument

Istoria recentă a județul Bihor merită să aibă consemnată o cronică a sa, cu privire la tumultoasele evenimente din toamna anului 1940, mai ales că în această parte a țării, înainte și după dezlipirea unei părți a Transilvaniei din România, s-au semnat importante acte oficiale.

Oradea Mare, care jucase un rol politic foarte important în făurirea României Mari, prin celebra Declarație de la Oradea, redactată la 12 octombrie 1918 în casa dr. Aurel Lazăr; a fost locul de întâlnire a militarilor pentru ca o dramă să nu fie și mai mult amplificată. Începând cu 1 septembrie 1940, în municipiul de pe Crișul Repede și-a început activitatea nou înființata comisie mixtă româno-maghiară de aplicare a arbitrajului de la Viena, iar câteva zile mai târziu o alta, de inventariere a fortificațiilor rămase pe teritoriul bihorean, precum și comisiile mixte de verificare a atrocităților comise de trupele ungare de ocupație și paramilitare .

Am prezentat frământările dramatice prin care a trecut armata, administrația și populația românească din zonă, așa cum au fost consemnate în documentele neintrate încă în circuitul științific. Armătura corpusului de 82 de documente inedite și 229 trimiteri la surse editate și arhivistice ne situează pe o poziție echidistantă față de evenimentele la care ne referim și pe care le reamintim numai pentru a nu fi uitate și nicidecum repetate.

Acest subiect a fost unul puțin tratat, de sine stătător; de istoriografia românească și nu pentru că nu existau planuri militare întocmite în acest scop, ci mai degrabă pentru că acestea nu au fost operaționale. Evacuarea era planificată în situația de conflict armat, pentru ocrotirea populației civile, protecția bunurilor materiale, a tezaurului național de artă, cultură, etc.

Arbitrajul liber a fost o metodă de dezbinare și de supunere spre ascultare a popoarelor din Europa centrală și din Balcani practicat de marile puteri în deceniul patru din veacul trecut. Evacuarea în grabă și fără luptă a părții de Nord-Vest a Transilvaniei, impusă de cele 15 zile prevăzute în paragraful 2 al Dictatului de la Viena, a fost urmată de o expulzare masivă de

români, de toate categoriile sociale. Cei care au rămas au îndurat prigoana maghiară, batjocura, sfidarea autorităților statale și umilința truției unгурului nemilos.

Prezentăm de asemenea evoluția și principalele momente din activitatea de evacuare militară a județului Bihor, modul de pregătire, instruire și aspectele referitoare la culegerea de informații în diferite perioade ale acestei etape.

Nu am ocolit nici aspectele sensibile de conflict. Ne-am rezemat demersul științific pe documente scrise, pe mărturii ale celor care, cu lacrimi în ochi și durere în suflet, au fost siliți să plece de acasă. Se știe că evoluția evenimentelor a determinat ca în 1940 să dispară România Mare, prin rapturile teritoriale rusești din Est, bulgărești din Sud-Est și unğurești din Vest, care au luat sub ocupație un spațiu de peste 43.492 km², adică Nord-Vestul Transilvaniei, incluzând și Oradea, capitala județului Bihor*.

Tradițional, prima grijă a unğurilor, după aplicarea dictatului de la Viena, din 30 august 1940, a fost aceea de a „curăța” orașele de intelectualii români, în primul rând de toți fruntașii acestora, potențiali adversari și critici. Este zguduitoare în acest sens lista celor 300 de români, care trebuiau să dispară pentru totdeauna din catalogul urbei de pe Crișul Repede, evidență întocmită cu largul concurs al unğurilor „loiali” statului român unitar.

Teroarea cruntă se încadra într-un program, care trebuia să urmeze îndemnul tânărului levente, eroul cărții lui Dücsa Csaba, patologia lui ca profesie de credință¹: „**voi ucide pe orice valah, care se va găsi în calea mea...Noaptea vom incendia satele valahe..., vom otrăvi fântânile și atunci nu va mai fi în Transilvania numai o singură naționalitate, cea maghiară, nația mea**”.

Cu o forță militară de ocupație strivitoare, de 300.000 de oameni, în afară de poliție, jandarmerie și alte formațiuni paramilitare, Regatul Sf. Ștefan își dădea atunci, iarăși, arama pe față.

---

¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p.222

Rănit și el, până la o puternică sângerare, orașul Oradea trăia, împreună cu populația din teritoriul ocupat, aceeași Odisee, transformată în cei patru ani în calvar, având, deci, toate motivele să și aștepte, cu înfrigurare mântuitoare, pe bravii ostași români și sovietici, așa cum a știut să o facă și la 20 aprilie 1919, când a făcut cea mai frumoasă și emoționată primire generalului Traian Moșoiu și trupelor de sub comanda sa².

Ce judecată de valoare privind nedreptățile făcute poporului român licitează neaducerea în actualitate a aprecierii inegalabile a episcopului dr. Nicolae Popovici, din ziua de 28 octombrie 1936, când a fost înscăunat în fotoliul episcopal de Oradea, cu doar patru ani înainte de dictatul de la Viena, în urma căruia a fost silit să se retragă la Beiuș: „**Iubiții mei! - rostea cu emoție și respect Preasfinția Sa, - Episcopia Oradiei este linia cea mai avansată de luptă pentru românism și ortodoxism, este zona de front statornică a neamului românesc și a bisericii strămoșești**”³.

Iată de ce, lucrarea noastră are un caracter dublu **de recuperare a istoriei**, pe de o parte, și **de comemorare**, pe de altă parte, dar refuză să fie lacrimogenă, deoarece avem dreptul să stăm cu fruntea sus, să privim spre Europa, pentru că noi n-am făcut nimic potrivit istoriei normale. Totodată, ne exprimăm, acum la 65 de ani, oprobriul față de crimele și barbariile comise de horthyști și aducem un omagiu de suflet pentru cei care au trăit toată grozăvia stăpânirii acestora în Ardealul vremelnice cedat, retrăindu-le suferințele!

În chip sfidător, „**fiul lui Horthy pătrunsese în oraș, într-o mașină de lux, în care avea aparat radio. Radioul cânta marșul Ardealului compus pentru această intrare triumfală. Mașina lui era să calce un grup de unguri cari se îmbulzeau să sărute roțile. Calul alb al lui Horthy a fost cuprins de scârbă de atâtea sărutări băloase**”⁴. O judecată de valoare găsește întemeiată încheierea

---

² Pentru temă vezi o lucrare recentă semnată de Colonel (r) Gheorghe Tudor – Bihoreanu, Lt.col. (r) Constantin Moșincat, Ing.ec. Ioan Tulvan, *General Traian Moșoiu - arhanghel al bătăliei pentru Ardeal*, Editura Tipo MC, Oradea, 2002.

³ *Ibidem*, p.7

⁴ Tiron Albani, *Un petec de Asia în Europa*, Editura Diecezana, Arad, 1941, p.24

potrivit căreia în cei patru ani de ocupație și teroare ungară asupra Transilvaniei de Nord, pe cerul său n-au mai putut străluci stelele.

Multe s-ar putea spune despre comportamentul juridic al ocupantului horthyst, în perioada de opresiune 5 septembrie 1940-25 octombrie 1944, față de cetățenii săi minoritari (români și evrei) și despre atitudinea civică a ungarilor de rând. Ne-am raportat, în cartea de față, numai la acele aspecte care sunt în atingere cu tema noastră de cercetare, anume evacuarea județelor din Nord-Vestul Transilvaniei, vremelnice cedate.

Documentele la care ne-am referit dezvăluie o seamă de realități incomode, pe care autoritatea horthystă le-a săvârșit și pe care urmașii săi trebuie să și le asume, ca pe erori ale istoriei, greu de rostit, dar mai greu de admis ca fapte într-o societate civilizată. Drama celor siliți să-și părăsească vatra casei se desprinde din lectura declarațiilor acestora, este confirmată de rapoartele comisiilor mixte româno-maghiare și atestată de comisiile străine de verificare a abuzurilor semnalate.

Arhitectura lucrării, care nu se vrea să fie o monografie a evenimentelor petrecute înainte și după Dictat, ci doar o rememorare și o întregire a tabloului general, cu cele 82 documente inedite, de acum 65 de ani, motiv pentru care am recurs la multe texte, mai ales de factură arhivistică, urmărește să asigure un confort minim lecturii, atât prin cronologie, logică, cât și prin maniera de a examina evenimentele.

Autorii

CADRUL POLITIC ȘI MILITAR INTERBELIC

Primul război mondial a impus modificări esențiale în toate planurile - politic, economic, social, moral etc. - pentru aproape întreaga lume, inclusiv pentru Europa, cu deosebire pentru centrul său și pentru Balcani. Caracterul radical al modificărilor survenite în arealul din centrul Europei și cel balcanic se sprijină pe împrejurarea istorică a dispariției, aproape simultan, a celor patru imperii - otoman, habsburgic (din 1867 austro-ungar), țarist și german - care de veacuri și-au disputat zonele de dominație și și-au consumat rivalitățile, sau ambițiile, în acest spațiu răvășit de infinite războaie, războaie, revolte, revoluții sau conflicte sângeroase de mai mică importanță.

După prăbușirea Austro-Ungariei, la începutul toamnei anului 1918, Ungaria - proaspăt declarată republică - încearcă să-și mențină teritoriile intrate în componența sa prin pactul dualist de la 1867. În zbatările sale disperate pentru apărarea acestui obiectiv politic, considerat drept capital pentru viitorul națiunii maghiare, chiar dacă el nu se putea realiza decât prin încălcarea drepturilor altor națiuni și al principiului european al vremii, bazat pe autodeterminarea națiunilor asuprite, statul maghiar nu a ezitat să-și schimbe toate culorile politice posibile. De la republica albă a lui Károlyi Mihály, prin republica roșie - sovietică a lui Kun Béla, în noiembrie 1919, se ajunge la instaurarea primului regim fascist din Europa, prin venirea în fruntea țării vecine a amiralului Horthy Miklós. Toate aceste regimuri politice au luptat din răzputeri să mențină "*Ungaria Mare*" în granițele așa zise "*tradiționale*".

Când spiritul european al vremii a retezat această ambiție, regimul horthyst va pune bazele politicii revizioniste îndreptate împotriva României, Cehoslovaciei și Regatului sârbo - croato - sloven. Ce mostră mai evidentă putem aduce în ilustrarea nostalgiei față de vremurile de dinainte de primul război mondial decât faptul că din martie 1920 Horthy Miklós conducea o republică cu titlul de "regent", iar pe tricolorul maghiar apărea stema regatului maghiar.

În "*Memorandumul*" întocmit de Horthy au fost trasate liniile directoare ale revizionismului ungar, încă din octombrie 1919⁵. El preciza căile prin care Budapesta credea că-și va putea reface statul național în granițele din epoca medievală. Acest document de referință reprezintă un reper și o sursă de inspirație pentru politica iredentistă și neorevizionistă maghiară.

Politica revanșardă față de România interbelică a îmbrăcat o mare varietate de forme și a fost dirijată atât spre cercurile diplomatice europene, pe care ungurii doreau să le atragă de partea Budapestei, cât și spre România, unde vizau semănarea unei atmosfere de neliniște în rândul populației românești, în special a celei din Transilvania, iar pe de altă parte, activarea unei părți a populației maghiare în ideea refacerii "*imperiului ungar*".

Sfârșitul primului război mondial crea satisfacții teritoriale și demografice câtorva state central - europene și balcanice. Dacă luăm în calcul numai aspectul demografic, vom observa că atât *Austria*, cu o suprafață de 84.000 km² și o populație de 6,5 milioane, din care ¼ trăia în Viena, a devenit stat național, cât și *Ungaria* redusă la teritoriul de 92.000 și o populație de 7,9 milioane, din care numai 89,6% erau unguri, nu mai reprezentau mari puteri. În *Cehoslovacia*, din 14.730.000 de locuitori, în 1930, 66,3% erau cehi și slovaci iar restul de 33,7% etnici germani (22,5%), unguri (4,9%), ruteni (3,9%), polonezi (0,7%); *Polonia* avea din 27.177.000 locuitori, după recensământul din 1921, 69,2% polonezi, și 30,8% etnici ruteni, evrei, beloruși, germani și lituanieni, *România* ajungea de la o populație de 7,5 milioane de locuitori în 1914, la 17,6 milioane după 1918, din care 71,9% erau români, iar restul etnici unguri 7,9%, germani, evrei, ucraineni, ruși, țigani, etc; *Iugoslavia* (Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor constituit după război) ajunge de la 4,5 milioane (Serbia în 1914) la 12 milioane în 1921. *Grecia* cunoaște o creștere importantă de populație (prin pacea de la Sèvres) dar pentru scurt timp, întrucât pacea de la Lausanne o readuce în limite rezonabile (4,8 milioane locuitori în 1914, 6,5 milioane în 1920 și 6,2 milioane în 1928, după schimbul de populații cu Turcia).

---

⁵Apud Dr. Mihai D. Drecin, *Revizionism maghiar la granița de Vest a României (1938-1940)*, în *Pietre de Hotar*, vol.1, Editura GP., Oradea, 1998, p.143-150.

Albania își menținea populația la aproape 1 milion de locuitori. În schimb, populația *Turciei* a fost, evident, redusă serios după sincopa Imperiului Otoman aflat în coaliția puterilor învinse. Imperiul avea înainte de război aproape 25 milioane de locuitori, iar în 1927, Turcia republicană mai avea 13,6 milioane. *Bulgaria*, învinsă în război, pierdea, prin Tratatul de la Neuilly sur Seine, 8000 km², rămânând cu o populație de 5,2 milioane locuitori.

Dacă acțiunile militare de amploare, pe principalele teatre de operații, s-au terminat formal prin semnarea armistițiilor separate, cu *Bulgaria* (la Salonic, pe 29 septembrie 1918), cu Imperiul Otoman (la Mudros, pe 30 octombrie 1918), cu Imperiul Austro - Ungar (la Villa Giusti, pe 3 noiembrie 1918) și cu *Germania* (la Rethondes, pe 11 noiembrie 1918), construcția păcii s-a dovedit o lucrare complicată și complexă.

De altfel, chiar în ziua semnării armistițiului cu *Germania* (11 noiembrie 1918), *Georges Clemenceau* recunoștea: „*Am câștigat războiul, acum va trebui să câștigăm și pacea, și va fi poate și mai greu*”. Previziunile omului politic francez s-au dovedit corecte, fiind aproape imposibil de armonizat interesele celor 27 de state, câte s-au reunit la startul Conferinței Păcii din 18 ianuarie 1919 și care a durat până în 1920. Departe de a fi tăiat “*nodul gordian*”, pacea a configurat totuși realități statale valabile, în linii generale, și după al doilea război mondial, a căror supraviețuire presupunea acceptarea deciziei luate și o strânsă colaborare economică, politică, strategică bazată pe încredere, corectitudine și solidaritate.

Pacea, ca imperativ al vremii, a rămas departe de realitatea din Europa, în toată perioada interbelică și cu deosebire la începutul acestei perioade. Din această cauză, diplomația păcii s-a bazat - în privința statelor interesate în respectarea *status - quo* - ului - pe acorduri de colaborare, protocoale, tratate sau convenții bi ori multilaterale, singurele în măsură să dea speranță progresului națiunilor în frontierele recunoscute la Paris. În cadrul Forumului mondial delegațiile țărilor central europene și balcanice au fost în situația de a face față la numeroase probleme⁶.

---

⁶Vezi *Romulus Seișanu, Principiul naționalităților. Originea, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de Pace de la Versailles, Saint-*

În privința țării noastre⁷, Conferința și tratatele de pace au recunoscut, în linii mari, o realitate impusă prin voința liber exprimată a românilor din toate provinciile locuite de ei. Această consacrare internațională nu a fost nici pe departe obținută ușor⁸. Încă de la negocierea Tratatului de Pace cu Germania (semnat la 28 iunie 1919) practicile discriminatorii s-au impus, astfel că în problemele reparațiilor, de exemplu, România a sfârșit prin a-i fi stabilite obligații aproape ca unui stat învins,⁹ în ciuda protestelor delegației române și cu toată autoritatea și prestigiul președintelui Consiliului de Miniștri de la București, I.I.C. Brătianu.

Nici *Tratatul cu Austria* (semnat la 10 septembrie 1919 la Saint-Germain-en-Laye) nu a adus mulțumirea așteptată în delegația română. El recunoștea Unirea României cu Bucovina și obliga Austria să abroge înțelegerile anterioare (ale Austro-Ungariei) cu statul român, dar, prin art. 60 legaliza, oficializa practic, imixtiunea Marilor Puteri în afacerile interne ale României, instituind dreptul acestora de a hotărî în problema minorităților și a comerțului exterior¹⁰. De altfel, presiunile exercitate asupra delegației române au determinat căderea guvernului de la București (septembrie 1919), în

---

Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne. Studiu istoric și de drept internațional public, Ediție Constantin Schifirneț, București 1996.

⁷Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale din sud-estul european, 1919-1924*, București, 1999, p. 14-15

⁸Chestiunea este tratată în numeroase lucrări. Vezi, pe larg, lucrările lui Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan: *În apărarea României Mari*, București, 1994, cap.I, Gl. Bg. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Tudor, Lt.col. Drd. Constantin Moșincat, Ing.ec. Ioan Tulvan, *Odă mării uniri, Oradea, 2004*; Valeriu Florin Dobrinescu :*România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, 1993; *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iași, 1991; *Relații româno-engleze. 1914-1933*, Iași, 1986; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătrou, Gh. Nicolescu: *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene. 1914-1947*, 1999, București; Constantin Moșincat, Neculae Moghior, Ion Dănilă, *Din întineric un soare nou răsare. Basarabia 1918*, Oradea, 1999.

⁹Există o bibliografie bogată în această privință. O sinteză excelentă aparține lui Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932). Activitatea diplomației românești în problema Reparațiilor de război*, Iași, 1976, p. 225

¹⁰Vezi *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria, protocolul și declarațiunile semnate la Saint - Germain - en - Layle la 10 septembrie 1919*, București, Imprimeria Statului, 1920, p. 17

vreme ce noul cabinet¹¹ (Alexandru Vaida - Voevod) a acceptat acest tratat (9 decembrie 1919) numai după câteva note ultimative ale Consiliului Suprem al Puterilor Aliate și Asociate¹².

Pe chestiuni similare s-a întârziat și semnarea de către România a *Tratatului de pace cu Bulgaria* (10 decembrie 1919, la Neuilly-sur-Seine). Adeziunea României s-a exprimat pe 9 decembrie 1919 la Paris. Prin tratat se recunoștea frontiera dintre cele două state pe traseul de la 1 august 1914, erau anulate tratatele anterioare sfârșitului războiului, se accepta și cuantumul datoriei de război a Bulgariei (2,25 milioane franci aur), cota pentru România urmând să fie stabilită ulterior.

Tratatul cu Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920) s-a impus cu dificultate¹³ datorită presiunii unor cercuri, inclusiv anglo-franceze, de menținere a Ungariei *milenare* în alte formule (planul Confederației Dunărene din ianuarie 1920, eșuat în mai 1920)¹⁴. Prin tratat, Ungaria recunoștea Unirea Transilvaniei cu România, se stabilea frontiera comună, erau anulate înțelegerile dintre cele două părți din timpul războiului, iar România era obligată să accepte stipulațiile referitoare la regimul minorităților¹⁵.

---

¹¹După “cabinetul de serviciu” condus de generalul Arthur Văitoianu (27 septembrie - 30 noiembrie 1919) Ion Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, 2000, p. 113-115, 122-124

¹²V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919-martie 1920*, Sibiu, 1925, anexa 1, p.211-214. Vezi și *Traité entre les Principales Puissances Alliées et Associées et la Roumanie (Paris, 9 décembre 1919)* în *Politica externă a României, prelegeri organizate de Institutul Social Român*, București, f.a., p. 597-600. Sunt interesante variantele de tratat până s-a ajuns la forma finală.

¹³ Vezi, pe larg, Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, ...op.cit.*, cap.IV, ca o importantă contribuție la cunoașterea acțiunii diplomatice și mai ales militare a României pentru apărarea granițelor sale de vest.

¹⁴Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar în România*, București, 1995, p. 13. Amintesc două lucrări care abordează pe larg curente politice europene care au circulat în special în primul deceniu interbelic: George Ciorănescu: *România și ideea federalistă*, București, 1996, ediție Georgeta Penelea Filitti; Octavian Taslăuanu, *Obsesia europeană*, București, 1996, ediție Gelu Voican Voiculescu.

¹⁵*Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, protocol și declarațiuni din 4 iunie 1920 (Trianon)*, București, Imprimeria Statului, 1920, p. 10, 13-14, 17, 53

România nu a fost invitată să participe la încheierea *tratatului cu Imperiul Otoman* (Sèvres - 10 august 1920), dar localitatea și data au avut semnificația lor pentru statul român, dat fiind că tot atunci s-a încheiat *Tratatul Frontierelor* între Principalele Puteri Aliate și Asociate, pe de-o parte, și Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Polonia, pe de altă parte. La art. 3 se confirma traseul general al granițelor României cu statele vecine amintite.

O rezolvare specială viza frontiera de est a României. La 3 martie Consiliul Suprem a înștiințat guvernul român că a decis să recunoască Unirea Basarabiei cu România. Prin tratatul semnat în octombrie 1920 între Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, și România, pe de altă parte, s-a consacrat această unire. Tratatul a fost motiv de dispută ulterioară cu Rusia Sovietică (din 1922, U.R.S.S.) întrucât ea nu a fost consultată, aflându-se atunci în plină revoluție. De altfel, tratatul a fost ratificat doar de Marea Britanie (1922), Franța (1924), Italia (1927), nu și de Japonia. Cu toate eforturile diplomației române, U.R.S.S. nu l-a recunoscut niciodată.

Statul român a monitorizat evoluția internațională din perspectiva cadrului politico-juridic a Societății Națiunilor. A promovat conceptul de securitate colectivă pentru soluționarea pe cale pașnică a diferendelor dintre țări. Urmând aceeași linie țara noastră și-a formulat doctrina sa militară defensivă, cu scopul strategic fundamental de garantare, prin mijloace militare, a independenței, unității și a integrității sale teritoriale. În perioada interbelică întreaga structură militară a fost subordonată conceptual, logistic și operațional, pentru ca statul să poată desfășura la nevoie un război de apărare independent și/sau unul de coaliție.

Criza economică mondială nu ne-a ocolit. Înzestrarea armatei române, la începutul anilor '30, avea să fie puternic afectată și de indecizia politică internă și de frământările pentru putere din interior. Sfârșitul crizei economice marca debutul unei alte crize, cea a relațiilor dintre state, deschisă odată cu părăsirea de către Germania a lucrărilor Conferinței pentru dezarmare și a Societății Națiunilor. La acestea se adaugă și eșecul înregistrat de Societatea Națiunilor în stoparea agresiunii japoneze în Extremul Orient. La 16 noiembrie

1933, Paul Boncour, ministrul Afacerilor Străine al Franței, comunica ambasadorilor de la Roma, Londra și Berlin „*că lipsa de unitate a puterilor îndrituite să apere prevederile tratatelor de la Versailles nu face altceva decât să încurajeze atitudinea Germaniei, în special în problema înarmărilor*”.¹⁶

La 11 decembrie 1933, după întâlnirea de la Košice dintre Edvard Beneš și Nicolae Titulescu, se sublinia hotărârea celor două țări de a se încadra în frontul țărilor antirevizioniste. „*Revizuirea tratatelor înseamnă război. Noi vrem pace. Dacă alții nu o vor, nu ne temem nici de aceasta*”¹⁷ - se sublinia în document.

Sesiunea de la Zagreb a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, deschisă la 22 ianuarie 1934, a constituit cadrul oficial al propulsării politicii celor trei state, România, Cehoslovacia și Iugoslavia, într-o mai strânsă colaborare, pentru a menține și organiza pacea. Atunci s-a adoptat decizia de a se trece de la lecția defensivă, la o lecție ofensivă, din punct de vedere propagandistic, hotărându-se „*lărgirea participării la proiectele și planurile destinate să întărească securitatea europeană*”.¹⁸ În același sens, la 19 februarie 1934, miniștrii de externe ai Greciei, României, Iugoslaviei și Turciei au semnat Pactul de constituire al Înțelegerii Balcanice, alianță politică militară regională cu caracter defensiv – sub egida Societății Națiunilor¹⁹.

BLOCUL REVIZIONIST EUROPEAN

Un moment important s-a petrecut la 17 martie 1934, la Roma, unde Mussolini, Gömbös și Dollfuss au semnat acordurile ce puneau bazele unui *bloc revizionist* în Europa Centrală. Coordonatele politicii externe a celor trei state vizau în special promovarea intereselor și planurilor italiene. În luna mai 1934, prim-ministrul

---

¹⁶ Apud Costin Scurtu, Daciana Stoica, *Securitatea națională și înzestrarea armatei în perioada 1930 – 1934, în Pietre de hotar, vol.IV*, Editura Tipo MC, Oradea 2004, p.56

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968, p.166.

¹⁹ Colectiv, coordonat de Ion Calafeteanu, *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p.280.

maghiar, Gömbös, a declarat că „revizuirea tratatului de la Trianon constituie principalul punct al programului său de guvernare”.²⁰ La Roma și Budapesta, discursurile revizioniste dobândesc o consistență sporită și erau îndreptate împotriva statelor din Europa Răsăriteană.

În planul politic intern s-au înregistrat o serie de luări de poziție din partea oamenilor politici, pentru a se continua politica externă de apărare a sistemului tratatelor de la Versailles, „pentru menținerea Cartei Europene neschimbată, și pentru ca revendicările nerealizabile să nu dezlanțuiască un nou război, care cufunda omenirea într-o situație și mai gravă ca cea din trecut”.²¹

În același sens au fost reconsiderate și relațiile româno-sovietice, care cunoșteau o perioadă de ameliorare și normalitate. Stabilirea, la 9 iunie 1934, a relațiilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică a avut implicații multiple asupra evoluției României și a organizării sistemului militar defensiv, accentul pregătirilor militare fiind pus în principal pe apărarea frontierei vestice a țării.

La 9 ianuarie 1934, Marele Stat Major român a înaintat Ministerului Apărării Naționale un studiu, în care se sublinia necesitatea luării de măsuri concrete, corespunzătoare noilor condiții politico-strategice europene. Documentul menționa că România deși nu avea interese să provoace, nu va putea evita de a fi provocată. Singura garanție contra provocării era însă „permanenta și completa pregătire pentru război”.²²

La 21 februarie 1934, pe baza unei analize pertinente a situației materiale a armatei, a forței sale combative și a capacității de luptă, în contextul schimbărilor intervenite în raportul strategic european, Marele Stat Major s-a adresat Consiliului Superior al Apărării Țării, cu solicitarea de a se trece la adoptarea unor măsuri urgente pentru reorganizarea și înzestrarea armatei. Raportul a fost analizat în ședința din 9 martie 1934, în prezența lui Carol al II-lea și

---

²⁰ Vezi L. Banyai și A. Petric, *Dictatul de la Viena din august 1940 și lupta pentru anularea lui*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei Române, București, 1968, p.431.

²¹ *Monitorul oficial, partea a III-a, nr.38*, din 4 aprilie 1934.

²² Arhivele Militare Române (în continuare:A.M.R.), *fond 332*, dos. 29, f.348-349.

s-a hotărât întocmirea de urgență a unui studiu asupra necesităților din dotare, a surselor de aprovizionare și a mijloacelor materiale și financiare necesare pentru o astfel de acțiune.²³

Obiectivul central al politicii de apărare a fost bine consolidat prin alianțe politice și militare regionale – Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. Convergența opiniilor privind securitatea națională a asigurat politicii de apărare stabilitate și continuitate în toată perioada interbelică.

Fidelă concepției de securitate colectivă, România a promovat, pe toate canalele diplomatice, relații bazate pe prevederile tratatelor de pace. Credința că „*politica de pace a României corespunde unanim unei idei de partid, dar, deasupra ideii de partid, unei concepții naționale a țelurilor noastre în lume*”²⁴, a fost exprimată de Grigore Gafencu, în ședința Senatului din 5 decembrie 1934, și susținută ulterior în acțiuni ale diplomației.

Cercurile politice românești își întemeiau declarațiile pacifiste pe realitatea tratatelor și pe faptul că România promova „[...] *raporturi de bună înțelegere și cordialitate cu vecinii noștri și cu alte state, dorința de pace și de colaborare. Nu suntem adversarii nimănui. Voim înțelegere și apropiere de toți. Deci, nu o politică de provocare, ci o politică de pacifism*”²⁵. Discursurile parlamentare urmau un curs pacifist, cu susținere guvernamentală și populară, devenind o adevărată doctrină națională. Pe măsura evoluției situației politico-militare din Europa spre război, frunțașii partidelor avertizau, pe tonuri și în moduri diferite, pericolul acțiunilor revizioniste promovate de Germania și susținătorii ei. Senatorii, deputații, senatorii de drept, miniștrii, consilierii regali și militarii erau preocupați de evoluția belicoasă din Europa și căutau soluții politice pentru apărarea integrității teritoriale și menținerea suveranității statale.

Anul 1934 poate fi considerat ca unul de referință, în care s-a marcat trecerea la o nouă abordare conceptuală și sistematică, a

---

²³ *Ibidem*, fond 948, dos. 1397, f.49.

²⁴ *Dezbaterile Senatului* (în continuare: D.S.), nr.11, din 9 ianuarie 1936, p. 373

²⁵ *Dezbaterile Adunării Deputaților* (în continuare: D.A.D.), nr.6, din 15 ianuarie 1937, p.118. Discurs rostit de deputatul liberal I.G.Vântu, la 28 noiembrie 1936.

problemelor complexe ale apărării naționale a României. Hotărâtoare au fost evenimentele de pe plan extern – ascensiunea agresivă a naționalismului și militarismului german și înarmările statelor revizioniste – iar pe plan intern, necesitatea de a trece de la principii teoretice la acțiuni practice, determinantă fiind intransigența cu care noul șef al Marelui Stat Major, generalul Ion Antonescu, a responsabilizat clasa politică cu privire la rămânerile în urmă privind pregătirile pentru război.

Misiunea generalului „*de a reorganiza armata și de a ameliora pregătirea ei de război*”²⁶ s-a materializat într-un *Plan de activitate*, aprobat, inclusiv de regele Carol al II-lea, prin care se reglementa ordinea de urgență a lucrărilor pentru pregătirea acțiunilor pe frontul de Vest.

A rămas viabilă pentru acele împrejurări aprecierea făcută în Parlament de primul ministru Gheorghe Tătărescu, potrivit căreia echilibrul rupt al armatelor din Europa nu ne dă răgazul unei amânări pe plan militar, fapt pentru care „*suntem datori să punem armata pe primul plan al preocupărilor noastre*”²⁷. Măsurile propuse de specialiști militari se refereau la lucrări de efectuat în trei urgențe. În urgența întâi, se avea în vedere Frontul de Vest. Pentru a satisface nevoile de înzestrare ale armatei, guvernul Tătărescu a lansat un împrumut de stat la nivel național în valoare de două miliarde de lei. Împrumutul s-a bucurat de o largă susținere și s-a realizat într-un timp foarte scurt.

În aprilie 1935, prin legea pentru adoptarea bugetului, s-a constituit Fondul Apărării Naționale, care urma a fi alimentat din venituri special legiferaute. Inițial, fondul s-a constituit din 4 miliarde lei, din care 50% proveneau din împrumutul de stat național

---

²⁶ Mircea Agapie, Dr. Jipa Rotaru, *Ion Antonescu cariera militară. Scrisori inedite*. Editura AISM, București, 1993, p.126. Președintele Consiliului de Miniștri și Ministru Ad. Interim al Apărării Naționale, Gheorghe Tătărescu în rezoluție pe raportul nr.546/6 11 1934, nota „*datele de bază pentru calculul armamentului, materialelor, trăsurilor, cailor, precum și ordinea de urgență a realizărilor vor fi comunicate celor în drept de către Marele Stat Major*”.

²⁷ Apud Vasile T. Ciubăncan, *Contribuții ale populației din sud-estul Transilvaniei la dezideratul național de apărare a graniței de vest în perioada interbelică*, în *Marisia*, Târgu Mureș, 1980, p.534.

contractat cu 6 luni în urmă. Împreunate, aceste două măsuri financiare au dat fundament planului de înzestrare a armatei.

După acest prim succes, factorii politici și militari de decizie au elaborat al doilea plan de înzestrare, pentru o durată de 10 ani. Planul a fost dezbătut și aprobat în *Consiliul Superior al Apărării Naționale* la 27 aprilie 1935, ședință prezidată de regele Carol II. Costurile acestui al doilea plan se ridicau la peste 28,9 miliarde lei. Cheltuielile totale, detaliate pe articole materiale, se refereau la lucrările absolut necesare a se executa în prima urgență. Memoriul justificativ sublinia faptul că în „(...)”, *actuala situație politico-militară, un conflict armat poate izbucni imediat, fără o prealabilă tensiune politică; rezultă că este necesar ca să suplinim și să sporim puterea de rezistență a acoperiri printr-o serie de noi mijloace (garnizoane de siguranță și lucrări permanente) așezate pe direcțiile principale de pătrundere în scopul: de a bara aceste direcții în contra atacurilor date cu mijloace motomecanizate reduse; de a oferi acoperirii posibilități de rezistență timp de câteva zile până la intrarea în acțiune a primelor mari unități din grosul forțelor*”²⁸.

În ședința amintită, premierul Gheorghe Tătărescu arăta că, pentru realizarea operaționalizării rapide a armatei române, la parametri câmpului de luptă modern, trebuie avute în vedere resursele țării, dar și ajutorul francez.

În același an (1934) la București s-a desfășurat Conferința șefilor statelor majore ale armatelor Micii Înțelegeri. La această conferință s-a avansat aprecierea, general acceptată, că înfăptuirea Anschluss-ului și accentuarea provocărilor și acțiunilor revizioniste erau cauze ce puteau determina dezlănțuirea unui război european. Cu această ocazie, partea română a propus elaborarea unui proiect de operații împotriva Ungariei și Bulgariei în condițiile unui război generalizat²⁹. De remarcat, că, pentru prima dată, în proiectul respectiv, URSS, apăsarea neutră, era o reconsiderare a factorului militar sovietic în perspectiva unui conflict internațional. Propunerea româna a fost amendată și s-a redactat un act adițional la convențiile politico-militare ale Micii Înțelegeri care stabilea intervenția militară

---

²⁸A.M.R., *fond 948*, dos. 457, f. 644

²⁹*Ibidem*, dos.1315, f.269 - 277.

a celor trei armate în ipoteza declanșării unei conflagrații generalizate³⁰. În acest fel era preconizată acțiunea comună a Franței și țărilor Micii Antante pentru a contracara o eventuală încălcare a tratatelor de pace de către Germania.

Conform raportului întocmit de reprezentatul francez, după întrevederile avute cu Carol al II-lea și N. Titulescu, se arată că partea română era în favoarea unei rapide coordonări, încă din timp de pace, a acțiunilor militare ce urmau să le întreprindă în comun în ipoteza că Germania va trece la înfăptuirea Anschluss-ului, iar Ungaria ar încălca prevederile tratatelor. De asemenea, susținând importanța propunerilor românești, generalul Pétin se pronunța pentru susținerea efortului de înzestrare a armatei române.

Pe plan intern s-a trecut la elaborarea de măsuri concrete menite să asigure baza materială a armatei române. Șeful Marelui Stat Major a întocmit un raport, adresat primului ministru la 23 iunie 1934, în care se arătau lipsurile și nevoile de înzestrare și de dotare a armatei, care „sunt enorm de mari și având în vedere situația politică actuală, ordinea de urgență a tuturor realizărilor de urmărit este: urgența I-a – Frontul de Vest (Ungaria)... Pentru anul acesta – 1934, n.n. – și pentru Frontul de Vest în scopul unei cât mai bune utilizări a mijloacelor vom distinge: etapa 1-a de a realiza acoperirea; etapa 2-a – rezerva acoperirii; etapa 3-a – grosul forțelor”.³¹

La insistențele forurilor politice române, Louis Barthou, ministrul de externe francez a întreprins o vizită în România, între 21-23 iunie 1934. Prim-ministrul, Gheorghe Tătărescu, aprecia necesară livrarea imediată a unor categorii de armament (artilerie grea și ușoară de câmp, muniție adecvată și aviație), pentru dotarea corespunzătoare a 10 -12 divizii. Armamentul solicitat era „absolut indispensabil României pentru asigurarea apărării și pentru ca să poată juca rolul pe care Franța, aliata sa, îl așteaptă la momentul potrivit”.³² Ministrul Louis Barthou a evidențiat poziția guvernului

---

³⁰*Ibidem*, f.117-120.

³¹*Idem*., *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dos. 24/1934, f.1-2.

³²*Ibidem*.

francez, care aprecia „*importanța intervenției armatei române în caz de conflict*”³³ și că va sprijini efortul de înzestrare al armatei române.

La o lună de zile de la vizita ministrului de externe francez, la București, Carol al II-lea a aprobat, la 25 iulie 1934, „Directiva nr. 1”, care prevedea un ansamblu de măsuri privind redислоcarea unităților militare, asigurarea concentrării rapide, modernizarea căilor de comunicații etc., pentru a se asigura operabilitatea grupului de forțe pe Frontul de Vest la momentul și în contextul politico-strategic european adecvat.

Edificarea laturii vestice a sistemului defensiv național, acțiune ce a impus dirijarea tuturor disponibilităților materiale și financiare ale țării destinate sporirii capacității de apărare, a devenit coordonată de exprimare a întregului efort întreprins pe plan militar de statul român, până la declanșarea celui de - al doilea război mondial.

Într-o notă a Marelui Stat Major, privind măsurile militare hotărâte și aplicate în prima parte a anului 1934, se menționează: „*Să se procedeze la măsuri care privesc numai acest front pentru a nu provoca suspiciuni din partea celorlalți vecini și în special din partea Rusiei cu care ne găseam în tratative de recunoaștere a granițelor și de reluare a raporturilor diplomatice*”.³⁴

Măsurile operative și relațiile politico-militare inițiate și adoptate în cursul anului 1934 au răspuns și corespuns preocupărilor și pozițiilor exprimate de forțele politice românești.

Cursul imprimat dezbaterilor pentru dezarmare de la Geneva și tot mai evidentă coordonare a instrumentelor și mijloacelor diplomatice franco-sovietice în condițiile ralierei efective a țărilor membre ale Micii Înțelegeri și Înțelegeri Balcanice la politica de *securitate colectivă* a primit o serioasă lovitură prin asasinarea, premierului austriac, Dollfuss, la 25 iulie, a regelui Alexandru al Iugoslaviei, la 9 octombrie 1934, și a ministrului Afacerilor Străine francez, Louis Barthou.

Cercetările întreprinse pentru depistarea vinovaților au evidențiat amestecul guvernului ungar, care a oferit refugiu și i-a

---

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem*, dos. 437, f.401.

susținut material pe atentatori. În Comunicatul sesiunii extraordinare a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, din 19 octombrie 1934, se menționează că: „în ultimul timp s-au produs un mare număr de acte teroriste, al căror scop era de a atinge unele țări în poziția internațională dobândită”.³⁵ La 11 decembrie 1934, Consiliul Societății Națiunilor a votat o rezoluție prin care Ungaria era declarată „vinovată de neglijență în legătură cu atentatul de la Marsilia”³⁶. în politica externă franceză.

Printre problemele acute, care afectau România, enumerăm: „Anschluss-ul; revizuirea frontierelor din Europa Centrală; constituirea blocului italo-austro-ungar; înarmările Ungariei; restaurarea habsburgilor”. În raportul întocmit, de Marele Stat Major, se sublinia, că: „Fiecare din aceste chestiuni în parte și cu atât mai mult angrenările lor pot declanșa conflicte armate. În plus, cum prin aceste chestiuni se urmărește răsturnarea ordinii stabilite o dată cu tratatele de pace, rezultă că ele lovesc interesele României în modul cel mai grav”.³⁷

Pe planul măsurilor militare adoptate de Marele Stat Major, în raport de conjunctura politico-strategică europeană și de poziția României în context, prin „notele de serviciu” nr. 191-199 din 3 decembrie 1934, s-a ordonat prezentarea de urgență a studiilor efectuate în vederea echipării Frontului de Vest, prin aprovizionări în muniție, materiale de geniu și transmisiuni, subzistențe, materiale sanitare, veterinare și de apărare contra gazelor, legături telefonice, telegrafice și radio, terenuri de aterizare. Complexul de studii și măsuri stabilite trebuia să asigure o îmbunătățire grabnică a dislocării trupelor, magaziilor de mobilizare și depozitelor de muniții pe Frontul de Vest.

Pe de altă parte, guvernul român a adoptat măsuri urgente pentru îmbunătățirea înzestrării cu armament și mijloace de luptă a

---

³⁵ Colectiv, coordonat de Ion Calafeteanu, *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p.284

³⁶ Apud Costin Scurtu, Daciana Stoica, *Securitatea națională și înzestrarea ...* op. cit. p.58.

³⁷ *Ibidem*.

armatei, în special a marilor unități destinate să acopere frontiera de vest a teritoriului.

La o privire atentă asupra securității naționale din perioada 1930 -1940, vom constata că aceasta a fost în permanență la mâna politicianilor (guvernanților), armatei „*revenindu-i misiunea de instrument întru apărarea țării cu mijloacele puse la dispoziție, prin buget, de echipele guvernamentale, de regulă măcinate de jocuri politicianiste și nicidecum de interese naționale autentice*”³⁸. Afirmatia a fost susținută de parlamentarii români ai perioadei prin interpelările și luările de cuvânt din cele două camere. La „*apărarea țării nu se vine cu certificate din străinătate*”³⁹, susținea Pamfil Șeicaru, în intervenția sa din aprilie 1932, în timp ce generalul Ioan Popovici spera la ziua în care „*tunurile vor suna în semn de pace, dar până atunci noi avem credință că trebuie să păstrăm tunurile pentru a semăna securitate căci [...], problema dezarmării și mai cu seamă a securității are un rost, [...] deoarece în vest un vecin îndrăzneț cere cu insistență revizuirea tratatului de la Trianon, care cheltuiește de câțiva ani aproape 40% din buget pentru pregătirea forțelor armate, organizarea militarăască serioasă a asociațiilor sportive și a forțelor polițienești*”⁴⁰.

Susținerile din Parlament acreditaau ideea că suveranitatea țării presupunea împlinirea datoriei de apărare. „*Să înzestrăm și să întărim armata, pentru a impune respect demn de o țară care va ști să-și păstreze granițele sale sfințite cu sângele eroilor*”⁴¹.

Argumentele se bazau pe conjunctura internațională creată de victoria în alegerile din Germania a partidului nazist și numirea lui Hitler cancelar, la începutul anului 1933. Retragerea nemților din Societatea Națiunilor a dezechilibrat centrul Europei prin activarea acestui focar de război. Agresiunea era din ce în ce mai activă și mai

---

³⁸Comandor dr. Aurel Pentelescu, *Forțele aeriene române și securitatea națională în anii 1919-1939*, în ANUAR 1998- Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, p.230

³⁹Apud lt.col. dr. Ștafan Pâslaru, *Parlamentul României și granița de vest a țării între Unirea cea mare și declanșarea celui de-al doilea război mondial*, în Anuar 1996 - Institutul de studii operativ strategice și istorie militară, p.74

⁴⁰*Ibidem*

⁴¹*Ibidem*, p.75

vizibilă. Manifestările iredentiste, tot mai frecvente și mai directe la adresa securității României, au grăbit deciziile politice și măsurile militare. Planurile de campanie vor fi adaptate pentru a răspunde acestor noi provocări.

Măsurile luate de Marele Stat Major pentru organizarea apărării naționale, în raport cu pregătirile febrile luate de statele din jur și cu situația internațională, au depășit stadiul teoretic al dezbaterilor parlamentare. Studiul făcut de secția 1 a Marelui Stat Major lua în considerare „*concentrarea forțelor pe Frontul de Vest, în cazul unui război numai între Ungaria și Rămînia*”⁴².

Un război contra Ungariei în care România să poată concentra majoritatea forțelor se putea întrevădea în situația în care Rusia și Bulgaria ar fi fost silite să nu intervină, cel puțin din primul moment, iar ungurii să intenționeze a ne ataca în condițiile în care aliații ar fi angajați în acțiuni pe alte fronturi.

Într-o asemenea ipoteză ungurii „*pot urmări a duce un război decisiv, vizând cucerirea Transilvaniei; a duce un război cu scop limitat, vizând o rectificare de frontieră și câștigarea unor puncte importante (Timișoara, Arad, Oradea, etc.) a căror stăpânire le-ar putea fi ratificată prin intervenția politicii internaționale; sau în fine, de acord cu Rusia și Bulgaria, să înceapă ofensiva pentru a angaja România până la intrarea în acțiune a forțelor ruse și bulgare*”⁴³. În oricare din ipotezele de mai sus ungurii aveau posibilitatea de a opera repede cu efectivul a 14 -16 divizii de infanterie și două de cavalerie, restul de 8 - 6 divizii menținându-le pentru acoperirea frontierei cu Cehoslovacia și Iugoslavia. Acest atac ar fi fost posibil cu gruparea pe frontieră a celor 14 - 16 divizii în aproximativ 14 -15 + **Z**, zile, adică cu 3 - 4 zile mai repede decât posibilitățile noastre de mobilizare.

În cazul unui proiect de război decisiv logica acțiunilor ar fi avut la bază „*pătrunderea în Transilvania cu grosul forțelor fie pe valea Someșului, fie pe vale Mureșului, mai probabil pe cea dintâi, pentru a întoarce apărarea pe de pe Munții Apuseni*”⁴⁴, în timp ce

---

⁴²A.M.R. fond 948, dos.415, f. 149-161

⁴³*Ibidem*, f.149

⁴⁴*Ibidem*, f.150

un război cu scop limitat ar fi trebuit „să se producă repede, deci în forță”⁴⁵, trupele concentrându-se în două grupuri neegale, grosul fiind orientat spre România, concentrările în raioanele Debrețin și Oroshaza.

Date fiind ipotezele de acțiune pe acest front, Marele Stat Major gândea o strategie prin care să se obțină decizia rapid pentru a face față și pe celelalte fronturi în condițiuni avantajoase și „a nu permite ungarilor să stăpânească mult timp regiunile de frontieră pe care ar reuși să le ocupe. Din aceste necesități rezultă că pe acest front trebuie adoptată ofensiva, vizând o bătălie cu rezultate decisive și în scurt timp, ceea ce necesită o cât mai mare superioritate de forțe. Din totalul de 32 divizii de infanterie și 4 divizii de cavalerie, vom fi obligați însă a rezerva la Est și Sud o acoperire capabilă a se opune rușilor și bulgarilor, până la obținerea deciziei pe frontul de vest, fără ca aceștia să poată pătrunde prea mult pe teritoriu”⁴⁶.

Atunci când în Europa pericolul războiului era evident, Corpul 6 Armată verifica lucrările de mobilizare și viabilitatea lor practică, cu atât mai mult cu cât populația de etnie maghiară din zona frontierei de Vest continua să activeze în cadrul organizațiilor iredentiste. Buletinul Informativ nr. 1 din 6 aprilie 1940, al Comandamentului 6 Teritorial, atenționa asupra instrucțiunilor date de Legația Ungariei agenților din Ardeal privind soțiile maghiare ale ofițerilor și funcționarilor români. Preotul Horvath Lászlo a primit ordin să organizeze tineretul maghiar după modelul “Levente”. La Episcopia reformată din Oradea a fost adus preotul Talos Ernest, cunoscut “culegător de informații în folosul Legației Maghiare”⁴⁷ și mobilizator al donatorilor pentru fondul “Magyar a magyarert” (ungur pentru ungar). Actele informative semnalau o viitoare schimbare a atitudinii Reichului, atunci când URSS “va ridica din nou problema Basarabiei”⁴⁸. În mediile germane propaganda externă

---

⁴⁵*Ibidem*

⁴⁶*Ibidem*, f.151

⁴⁷Idem, *fond 1199*, dos, 289, f.26. Pentru această temă vezi monografia Centrului Militar Județean Bihor, semnată de Constantin Moșincat, *Sfânta datorie de ostaș*, Ed. GP, Oradea, 1999.

⁴⁸*Ibidem*

românească era socotită *deficitară*, în special cu “*privire la susținerea drepturilor istorice asupra ținuturilor locuite de români*”⁴⁹.

Iredenta maghiară lucra direct prin soldații unguri care serveau ca “*ordonanțe, bucătari sau în diferite ateliere*”⁵⁰ în armata română. Aceștia aveau ordin ca în spatele frontului să “*omoare ofițerii, să incendieze atelierele și să otrăvească bucatele*”⁵¹. În luna mai 1940 formele de protest luau aspectul “*dezertărilor cu armament și muniția ce au asupra lor*”⁵². Pentru discreditarea ofițerilor noștri se practicau diferite metode ca: trimiterea de anonime prin care îi acuzau de “*toleranță față de evrei*”⁵³, sau îi atrăgeau în anturaje dubioase și apoi îi denunțau. Pentru contracararea lucrărilor iredentei ofițerilor li s-au interzis, cu scop preventiv, chefurile în anturaje dubioase, jocuri de noroc, ocrotirea femeilor dubioase împotriva măsurilor legale ale autorităților etc.

La 1 iunie 1940 s-au luat măsuri restrictive privitoare la filmarea, fotografierea, schițarea sau pictarea unor obiective militare, activități permise numai după autorizare. În zona fortificațiilor, și în zonele militare, petroliere, lucrări de artă și industriale, unități militare, armament, zone de război, erau cu totul oprite.

Având în vedere aspectele mai sus arătate colonelul Visarion, comandantul Regimentului 2 Fortificații, prin serviciul de informații, a trimis unităților din subordine instrucțiuni referitoare la “*informațiile de cules pentru ordinea interioară*”⁵⁴. Ele vizau aspirațiile populației maghiare pentru revizuirea frontierelor și trecerea clandestină a frontierei prin sectorul regimentului. Documentul, nedatat, a fost elaborat anterior Dictatului de la Viena, deoarece vorbea despre propaganda dusă “*din om în om din care reiese că negocierile vor dura până la 15-20 septembrie, când la o neînțelegere va arbitra cazul Germania și Italia [...] amintesc de*

---

⁴⁹*Ibidem*

⁵⁰*Ibidem*, f.38

⁵¹*Ibidem*,

⁵²*Ibidem*, f.22

⁵³*Ibidem*, f.22 bis

⁵⁴*Ibidem*, f.196.

linia Horthy care ar fi linia Someșului și a Mureșului cu orașele Dej, Cluj, Turda, Alba Iulia inclusiv”⁵⁵.

Asemenea zvonuri au prins la 56 tineri care au trecut în Ungaria, la începutul lunii august, cu scopul de a reveni cu armata ungară. Maghiarii din Oradea s-au organizat în partidul lor și au adunat material exploziv, prin intermediul unei bande de teroriști cu legături în Ungaria. Scumpetea de pe piață și chiar vremea nefavorabilă erau puse pe seama comercianților evrei, chestiune speculată de propaganda revizionistă maghiară.

În 19 septembrie 1940, comandantul Garnizoanei Beiuș, prin Buletinul Informativ Nr.7, raporta despre regretul unor minoritari “*că n-au căzut și ei la unguri. Unii au părăsit Beiușul și s-au mutat în orașele cedate iar alții sunt în curs de a se muta*”⁵⁶. Față de schimbările din țară, abdicarea regelui Carol II* și instaurarea noii puteri, nu s-au făcut obiecții. Legionarii făceau mici manifestații și unii “*poartă cămăși verzi*”. Românii au “*un mare regret și durere pentru teritoriile cedate Ungariei*”⁵⁷.

---

⁵⁵ *Ibidem*

⁵⁶ *Ibidem*, f.245

* La 6 septembrie 1940 regele Carol II a abdicat de la tronul României în favoarea fiului său Mihai I și a trecut majoritatea prerogativelor regale în favoarea generalului Ion Antonescu. În seara zilei de 5 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu, însărcinat cu formarea guvernului la 4 septembrie 1940, i-a cerut regelui Carol al II-lea să abdice. Înțelegând că partida era iremediabil pierdută acesta a abdicat în schimbul asigurării, de a i se permite, să părăsească țara fără riscuri, împreună cu anturajul său. La 14 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a alcătuit un guvern în care majoritatea posturilor erau deținute de legionari. În aceeași zi România a fost declarată stat național legionar, iar mișcarea legionară singurul partid recunoscut, în noul stat. Generalul Ion Antonescu era conducătorul statului și șeful regimului legionar, iar Horia Sima era vicepreședintele Consiliului de Miniștri și conducătorul mișcării legionare.

⁵⁷ *Ibidem*. Prin Dictatul de la Viena România a pierdut 43.492 km²cu o populație de 2.603.589 locuitori din care 50,1% români, 37,2% unguri și 12,7% alții. Problematika Dictatului a fost tratată pe larg de: Mihai Manoilescu, *Dictatul de la Viena*, Editura Enciclopedică, București, 1991, *Spațiul istoric și etnic românesc*, Editura Militară, București, 1993, Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972, dr.Mihai Fătu – *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația Horthystă 1940-1944*, Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face pași înapoi*,

Academicianul Gabriel Țepelea, în cartea *Călătorii interioare*, mărturisea drama sa de plutonier TR din Regimentul 1 Fortificații: *“Eram, în același timp, trist și revoltat. Trist, fiindcă la douăzeci și patru de ani îmi dădeam perfect seama de consecințe, de ruptura cu pământul natal, cu o perioadă din viața mea și-a țării, revoltat că eu alături de alții crezusem în zidul de beton al cazematelor, în ideea de luptă, de demnitate, că mă făcusem purtătorul unei asemenea idei călcate în picioare. Dintr-o dată, parcă, ierarhia militară s-a topit. Nu mai eram decât niște români necăjiți, străjuți de semne de întrebare în acel sat unguresc de la marginea Orăzii (Săldăbagiu – n.a.) [...] O santinelă rămasă de pază în curte sau la un tren regimentar îndrepta noaptea arma spre cer, trăgând în ciudă spre orânduirea de sus, în cea de jos, în numele anilor de concentrare, de pustiire a ogrăzilor și livezilor de acasă, soldate cu o capitulare atât de rușinoasă”*⁵⁸.

La câteva zile de la aflarea tristei vești a cedării Ardealului, trupele române - respectând hotărârile Consiliului de Coroană, - părăseau Oradea, retrăgându-se cu regrete, lacrimi și neputință, spre noua capitală a județului, Beiuș. Și totuși, ostașii au mai găsit puterea morală de a da *“onorul la statuia Regelui Ferdinand Întregitorul*.* Pașii izbiți de caldarâm sunt mai aprigi ca la o victorie, transmit gliei mesajul hotărât *“vom reveni”, “n-am fost înfrânți”* [...] coloanele se scurg, trec prin satele românești spre Ceica lăsând în urma lor, la porți, ochi înlăcrimați spre cer și întrebarea: *pe noi cui ne lăsați?*⁵⁹. Cui i-au lăsat, aflăm din documentele zguduitoare ce

---

Editura Dacia, Cluj 1985, Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, 1975, Cluj-Napoca

⁵⁸Gabriel Țepelea, *Călătorii interioare*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1998

* Statuia regelui Ferdinand I s-a înălțat în Oradea în anul 1924. La ceremonie a participat regina Maria. Generalul Traian Moșoiu a fost cel care s-a ocupat de festivitatea de dezvelire. Un bust a fost înălțat pe soclu și în curtea localului Școlii de subofițeri de infanterie. Aceste simboluri au fost dărâmate de autoritățile horthyste între 1940 - 1944, iar urma lor a dispărut definitiv. Peste ani, în 1994, din inițiativa cadrelor militare, active și de rezervă din garnizoana Oradea, pe vechiul amplasament s-a ridicat statuia ecvestră a voievodului **Mihai Viteazul**.

⁵⁹Gabriel Țepelea, *Lupta refugiaților din Transilvania de nord împotriva Dictatului de la Viena*, în *Aletheia* nr.8/37, p.41, Oradea, 1997.

relatează intrarea trupelor horthyste în teritoriul cedat, mai cu seamă despre tragedia românilor din Ip, Trăznea, Huedin...

Paradoxal, politica românească a fost constant orientată spre Vest și totuși și urgența I-a de apărare tot spre occident se îndrepta. O probă concludentă a acestei consecvențe este dată de faptul că în primăvara anului 1939, în condițiile conturării unei alianțe între Germania nazistă și U.R.S.S., România a căutat să obțină (și a reușit) garanțiile marilor puteri ale Vestului, Anglia și Franța, în cazul în care independența și integritatea sa teritorială ar fi fost amenințate. Aceste garanții erau deopotrivă dovada importanței României pentru stabilitatea ordinii teritoriale fixate de Occident la sfârșitul primului război mondial, amenințate acum de revizionismul german și sovietic, precum și a fermității hotărârii Bucureștilor de a fi parte integrantă a acesteia.

În aceeași *fermitate de orientare Vest* a Bucureștilor s-au înscris și alte *două evenimente*. Primul dintre ele se referea la *demiterea ministrului de externe* al României, Nicolae Titulescu, la sfârșitul lunii august 1936, decizie motivată de faptul că Titulescu, însărcinat cu încheierea unui tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S., a abandonat în negocierea acestuia înscrierea „clauze cehoslovace”, anume admiterea asistenței U.R.S.S. de către România doar în cazul în care Franța (așadar Vestul) ar fi intervenit deja în favoarea Bucureștilor. Gestul ministrului Titulescu — la întâlnirea cu Litvinov, de la Montreux — echivala cu abandonarea azimutului Vest, în orientarea externă a statului român, gest sancționat imediat prin demiterea sa. Cel de al doilea eveniment era reprezentat de decizia luată, la 28 mai 1940, în cadrul întâlnirii *dintre regele Carol II, premierul Gheorghe Tatărescu, ministrul de externe, Grigore Gafencu, și mareșalul palatului, Ernest Urdăreanu*. În condițiile în care se profila *înfrângerea sigură a Franței, acest conclav (Consiliul Superior al Țării) a hotărât abandonarea neutralității în război - care era în fapt un sprijin acordat Vestului - și declanșarea apropierii de Germania, așadar de marea putere, care avea vocea dominantă atunci în Occident*. Mai mult decât apropierea de Germania, această decizie semnifica un refuz net al Estului

(U.R.S.S.), care curând avea să ceară ultimativ Basarabia și Bucovina.

Propaganda iredentistă ungurească, pentru a-și atinge scopurile nega cu insistență însăși drepturile și originile poporului român. Teoria Roesler-iană, potrivit căreia Dacia ar fi fost puțin romanizată și apoi complet evacuată de administrația aureliană a fost în centrul campaniei revizioniste horthyste. Revizionismul unguresc nu s-a mulțumit cu suprimarea culpabilității de provocare a primului război mondial și egalitatea în drepturi de înarmare, ci a marșat pe restaurarea teritorială. În centrul acțiunii sale a plasat așa - numita tragedie a *Ungariei ciuntite*.

Propaganda întreținută în toate centrele europene și mediile americane s-a armonizat cu expansiunea fascismului. Cercurile politice engleze, prin secția de presă, încuraja intermitent revizionismul unguresc. Lordul Rothermeere⁶⁰ era protectorul revizionismului maghiar. Doctrina revizionistă se sprijinea pe interpretarea greșită a tratatului de la Trianon, prin care *Ungaria ar fi fost pedepsită*. „Argumentele” invocate se referă la dreptul istoric al ungarilor asupra teritoriilor pierdute și la populația maghiară căzută sub stăpânire străină, idei promovate și de doctrina rasistă germană, asociate cu nerespectarea principiului naționalităților, deci încălcarea dreptului la autodeterminare pentru unguri.

Exponenții revizionişti unguri constatau, prin presă, că opinia publică românească nu era ostilă negocierilor directe, dar că nu agrea negocierea chestiunii minorităților. Prin articole de presă se implora

---

⁶⁰A.M.R. *fond 950*, dos. 227, p.117. Lordul Rothermeere la 27 iunie 1927 semnează articolul *Ungaria sub soare*, care preconiza o modificare a statutului teritorial stabilit prin tratatul de la Trianon, egală cu o rectificare de frontieră. Revendicările ungurești se fondau pe art.19 din Pactul Societății Națiunilor, *care permitea adunării să invite membri săi la o nouă examinare a tratatelor devenite inaplicabile, ca și a situațiilor când s-ar pune în pericol pacea lumii. Ungaria pretindea că arbitru pentru a salva pacea trebuia să revizuiască trianonul. Revizuirea pașnică era o nouă formulă a guvernelor de la Budapesta, promovată după 1935. această idee a stârnit nemulțumirea contelui Ștefan Bethlen, președintele de onoare a Ligii Revizioniste Maghiare care doreau revizuire concretă sub orice formulă.*

„Justice pour la Hongarie”⁶¹, în special peste ocean unde funcționa *Biroul permanent al congresului general maghiar*. Apropierea de americani se datora faptului că aceștia nu ratificase tratatul de la Trianon, și în acest mod toate ideile erau asociate scopului propagandistic. La Paris comitetul „franco-maghiar” promova raporturi strânse la toate nivelurile.

Acestui cor zgomotos, cântat în toate limbile și la toate curțile lumii i se opunea câte un glas singuratic, puțin auzit, chiar dacă rostirea era făcută fără a lăsa loc de interpretare, atunci când ne gândim la Nicolae Titulescu sau Nicolae Iorga. În conferința sa din 1 septembrie 1938, Nicolae Iorga, se ocupă de activitatea revizionistă maghiară pe care o califică ca pe o luptă împotriva dreptului poporului român și căreia trebuia să i se dea un răspuns energetic. „Dați-ne arme, fiindcă vă asigur de un lucru: că armele pe care ni le dați, știm să le întrebuițăm. Suntem oameni care știm trage”⁶².

Prin broșura *Micul Catechism al Trianonului* s-au răspândit tezele de exploatat în scop revizionist. Dintre acestea, cele mai cunoscute abordau lacunele tratatului, interpretarea Pactului Societății Națiunilor, principiul autodeterminării, tratatul minorităților și situația economică în bazinul dunărean. Temele au fost incluse și în lucrări științifice și literar-artistice.

În serviciul iredentei maghiare din România au activat o serie de organizații politice, societăți culturale, economice, biserica reformată și romano-catolică, după cum sunau comenzile politice de la Budapesta⁶³. Ostilitatea cultelor minoritare față de statul român s-a

---

⁶¹Articolul apărut în ziarul *Pesti Hirlap* din Budapesta, în 1939, era destinat propagandei din străinătate, imputa României nerecunoștința și ignoranța față de „eroii maghiari, Kosut și Bem”. În fapt aceștia au servit cauzei ungare. Refugiat în America, Kosuth a întocmit o hartă adupă studiul naționalităților, care în linii generale coincide cu frontierele trasate la Trianon. Să fi ținut revoluționarul ungar atât de mult cu românii ?

⁶²A.M.R. *fond 950*, dos. 227, p.130.

⁶³*Ibidem*, p. 135-140. Partidul Maghiar înființat și condus de Ioan Josjka din Cluj, cu secții județene și cercuri locale, a activat în cartel electoral cu minoritatea germană. Partidul a racolat personalități proeminente și s-a pus la dispoziția Budapestei, a cărei directive le urma. Între acest partid și Liga Revizionistă exista un contact stâns printr-un serviciu special, bine organizat. Cu fonduri guvernamentale ungurești cele trei episcopii din Ardeal susțineau propagandistic

manifestat încă din timpul tratatelor pentru pace de la Paris, pe adresa căreia s-au trimis numeroase memorii, broșuri și apeluri disperate și de împotrivire la ceea ce ungerii numeau *statutul balcanic*, considerat o adevărată prăpastie pentru ei. Declarațiile belicoase ale preoților, care vizitau ținuturi administrate de români, îndemneau la luptă și *moarte pe baricade decât să dea înapoi*. Faptele din zilele de după Dictat, cu toate aceste strigăte mai puțin creștinești, i-au privat de nevoia baricadelor. Acțiunile de protest al celor trei episcopi ungeri au avut mult răsunet. Episcopul catolic de Timișoara se declarase deschis „pentru o acțiune care să producă prin toate mijloacele, nemulțumirea și ura împotriva statului român, pentru ca acesta săse prăbușească și pentru ca noi să revenim sub suveranitatea milenară ungară, al cărei cetățean încă mă consider”⁶⁴.

La asemenea declarații de evidentă ură și vrajbă statul român le-a răspuns cu toleranță și calm. Toți episcopii și funcționarii publici au rămas pe locurile lor. De pildă, profesorul de teologie Boroș a făcut parte din comisia ungară de la Paris. Timp de mai bine de trei ani a dus o vie propagandă împotriva statului român în Olanda, Anglia și Franța, pentru ca în 1921 să-și reia nestingherit activitatea la vicariatul episcopatului unitarian, devenind astfel **salariatul statului român!**, iar mai apoi episcop al bisericii unitariene din

---

teatrul maghiar, presa și reviste de tot felul. Partidul urmărea autonomia politică, culturală și religioasă a tuturor ținuturilor din Ardeal. Bardoș Petru pune bazele Partidului Micilor Agricultori, cu sediul tot în Cluj. Acest partid milita pentru egalitatea în drepturi, libertatea învățământului, garantarea drepturilor minorităților, gratuitatea învățământului. Era dispus la orice colaborare cu partidele românești pentru participarea la viața politică a țării. Mentorul partidului era șeful Partidului muncitorilor Agricoli din Ungaria, Tibor Eckardth, cunoscut exponent al mișcării revizioniste. Preoții, școala confesională, primară, secundară și Academia Teologică din Cluj desfășurau acțiuni în folosul iredentei maghiare. Episcopul romano-catolic, Majlath, împreună cu Dr. Elemer Gyarfás conduceau cea mai importantă reuniune romano-catolică care activa în răspândirea ideilor și în doctrinarea maselor. Propaganda în sânul acestor organizații s-a făcut prin conferințe, broșuri cu caracter subversiv și biblioteci sătești. Preoții misionari răspândeau materiale scrise și ordine noi de urmat.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 239-240. Declarație făcută de Julius Glattfelder în octombrie 1922 delegației Uniunii populare catolice, care-i solicitase colaborarea pentru întărirea activității sale.

România, confirmat prin Decret Regal. Gustav Kirchnopf, preot luteran din Cluj, i-a îndemnat pe confracții săi să nu depună jurământ de loialitate față de statul român căci ei vor fi plătiți dintr-un *fond secret*.

Clar este faptul că depunerea jurământului a fost un act formal, în schimbul căruia primeau lefurile de la statul român. Anvonurile bisericilor au fost transformate în tribune de răspândire și de actualizare a ideilor iredentiste. Statul român a reușit în mică măsură să împiedice asemenea manifestări și numai prin Societatea Națiunilor (în martie 1923 și octombrie 1925), când a izbutit să spulbere văicărelile și așa - zisele *atrocități* ale statului la adresa lor.

Prin măsurile luate de stat și Ministerul Cultelor, guvernul a evitat vătămarea intereselor bisericilor maghiare din țară, protestele acestora, pentru respectarea credinței minorităților, ajungând în occident prin Budapesta, pentru completarea cu noi instrucțiuni. Activitatea confesiunilor și deplina autonomie internă a acestora, a fost reglementată prin legea cultelor, adoptată în 1932, și prin Concordatul cu Sfântul Scaun⁶⁵. Pe baza acestora, salariile plătite din bugetul statului au sporit de peste 20 de ori, procent la care se mai adaugă și o reducere de 50% la călătoriile pe CFR pentru personal și familiile funcționarilor cultelor din România. Toți profesorii, anterior plătiți de către episcopii, au obținut lefuri de stat.

Cutul reformat – 3,9% -(calvinist), format din unguri, români maghiarizați și secui, avea episcopii la Cluj și Oradea, și cultul evanghelic luteran, se conduceau după normele aprobate prin statutul aprobat în 1927.⁶⁶ Cultul unitarian – 2,1% - (unguri și secui) avea o singură episcopie la Cluj. Cultul mozaic, **de rit ortodox, neolog, și**

---

⁶⁵ *Idem*, p.260. Concordatul s-a ratificat la 10 Mai 1927 și a fost publicat în Monitorul Oficial Nr.126 din 12 iunie 1929. Cultul catolic (cuprindea români, germani, unguri, slovaci și secui) avea în ierarhia bisericii **ritul grec, 7,9%**, în *Mitropolia greco-catolică de Blaj; Episcopia greco-catolică de Oradea, Lugoj, Maramureș (Baia Mare); ritul latin 6,8%, cu Mitropolia romano-catolică de București, Episcopia de Alba Iulia, Timișoara, Satu Mare, Episcopia catolică de Iași și **ritul armean**, cu sediul la Gherla.*

⁶⁶ *Monitorul Oficial nr.93* din 30 aprilie 1927. Conform statutului biserica avea episcopie la Sibiu și Arad.

spaniol, se îngrijea de organizarea morală, juridică și de acțiunile de caritate pentru comunitatea evreiască.

Concordatul și satisfacerea pretențiilor cultelor a fost uitat încetul cu încetul și în preajma anului 1940, cultele minoritare din Ardeal – în mod deosebit cele ungurești - redevin centre de propagandă antiromânești, în special la frontiera de vest. Episcopatele catolice și reformate din Satu Mare, Maramureș, Oradea și Cluj au primit, de la Debrețin, instrucțiuni pentru inflamarea atmosferei interetnice. Spiritului de adâncă și sinceră înțelegere, de toleranță al neamului românesc, i s-a răspuns cu ură, mergându-se până la demolarea bisericilor românești.

Minoritățile din România interbelică s-au bucurat de libertate culturală, fapt pentru care germanul Rüdiger, într-un studiu asupra minorităților, afirma că „*România este statul ideal pentru minorități*”⁶⁷. Sub protecția și la adăpostul societăților literare și confesionale s-a dezvoltat și ascuțit spiritul de revanșă. În presă s-au strecurat publicații iredentiste, inclusiv cele tipărite peste hotare. Susținerea financiară provenea, în special, de la cele 78 de bănci pur ungurești sau asociate, câte funcționau în regatul României Mari, precum și din fonduri din străinătate.

COMISIA MIXTĂ ROMÂNŌ - MAGHIARĂ DE APLICARE A „ARBITRAJULUI” DE LA VIENA

În vara anului 1940 soarta politică a Europei de sud-est era disputată de Germania și U.R.S.S., la adăpostul tratatului de amicitie semnat cu un an mai devreme. Acest paravan asigura fiecărei părți o poziție teritorială favorabilă pentru acțiunile viitoare. Zona dintre cei doi coloși era un adevărat *câmp de bătălie*, fără însă a recurge la arme. Conflictul româno-ungar a fost cu totul subordonat acestui cadru politic general. Toate evenimentele din vara anului 1940 sunt rezultatul jocului de interese al celor două mari puteri și nu numai.

Astfel *Germania*, care învinsese Franța și se pregătea să atace Anglia, avea interesul să mențină pacea în zonă. Prin pactul de neagresiune a acceptat concesii teritoriale în favoarea U.R.S.S.-ului, care a ocupat o parte din Polonia și Basarabia. Perspectiva unor noi

---

⁶⁷A.M.R. *fond 950*, dos. 227, p. 290

situații ar fi presupus consultări bilaterale. Pentru a evita repetarea lor, Germania era interesată să stingă litigiul româno - ungar sub orice formă, fără a amesteca și partea sovietică. Așa se explică sfatul dat României de a *accepta ultimatumul* privind Basarabia, pentru a evita un război în care era posibil ca nemții să piardă influența în alte teritorii. Ca atare, a oprit atacul Ungariei și Bulgariei împotriva României, promițându-le *satisfacerea dorințelor* lor prin tratative⁶⁸. După eșuarea tratativelor de la Turnu – Severin, ungurii au șantajat Germania cu declanșarea conflictului armat având și asentimentul U.R.S.S. Germania a răspuns cu Dictatul de la Viena, din 30 August 1940, atingând astfel prima crestele Carpaților Orientali, prin intermediul Ungariei. România a primit în schimb doar garanții că nu va fi atacată.

U.R.S.S. avea în Germania un prieten victorios în Europa, ale cărui intenții ulterioare încerca să le descifreze. Interesul ei era să nu-și provoace cu nimic partenerul, pentru a avea liniștea necesară să-și consolideze o frontieră strategică eficientă în vest. Aliniamentul Carpaților corespundea unui asemenea obiectiv. Din motive de securitate încerca să profite de orice eveniment din această zonă, fără însă a se angaja în război. Așa se explică cererile privind Bucovina, iar pe timpul ultimatumului privind Basarabia și sfatul dat bulgarilor de a nu ataca România. Pentru a se asigura de reușită, încurajează permanent acțiunile ungarilor, concomitent cu provocarea *incidentelor de frontieră*.

Anglia, deși interesată de declanșarea ostilităților și apropierea sovieticilor de crestele Carpaților, nu putea cere sacrificarea României, cu toate că informațiile pe filiera engleză erau mai degrabă pentru sprijinirea intereselor ungare și sovietice decât pe ale românilor.

---

⁶⁸Tratativele cu partea ungară s-au desfășurat la Turnu - Severin între 16-24 August, iar cu bulgarii la Craiova, între 19 August și 7 Septembrie 1940. Ambele tratative au eșuat și au fost impuse prin Dictatul de la Viena. Semnarea a fost doar un joc de aparențe deoarece punctul de vedere românesc nu a fost luat în considerare sub nici un aspect față de nici una dintre părți.

Până și îndepărtata *Japonie*, prin intervenție diplomatică, ne-a sfătuit să acceptăm cedarea, interesul ei fiind determinat de angajarea Germaniei în război cu Anglia cu forțe cât mai numeroase.

Există suficientă informație care probează teza rezultată din înlănțuirea evenimentelor, că refuzul Dictatului de la Viena ar fi dus la un război care ar fi distrus România, prin intervenția conjugată a U.R.S.S., Ungariei și Bulgariei, susținute de Germania și Italia. Într-o atare ipoteză, toate disputele s-ar fi făcut pe teritoriul României.

Deși imediat după venirea la guvernare a lui Hitler, acesta se pronunțase pentru ca statele să-și promoveze după cum doresc politica de alianțe, doi ani mai târziu, la 4 decembrie 1936, el cerea României să „*nu intre în nici o combinație împotriva Germaniei*”, oferind chiar „*amiciția pe care dacă dvs. o refuzați, ne vom căuta prieteni în altă parte și să nu vă mirați dacă vom întări legăturile noastre cu Bulgaria și Ungaria*”⁶⁹. Când România și-a luat noi angajamente față de Franța, Polonia și Cehoslovacia, în 1937, Hitler cerea imperativ ca România „*să rămână neutră într-un viitor*”, în schimbul garanției ca vecinii să nu se „*atingă de pământul românesc*”⁷⁰. În timp ce România trata cu indiferență toate aceste sugestii germane, ungurii și bulgarii își continuau politica abilă de cultivare a intereselor lor teritoriale pe lângă marile puteri. Momentul decisiv s-a consumat în 19 aprilie 1939, când Hitler⁷¹ i-a declarat lui Gafencu că nu va sprijini nici o revendicare îndreptată împotriva României atâta vreme cât vor avea prietenia noastră. Trecerea tezaurului polonez prin teritoriul românesc, scrisoarea personală a lui Göring către rege, rămasă fără răspuns, au constituit dovezi de afront

---

⁶⁹Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p.31

⁷⁰*Ibidem*

⁷¹Adolf Hitler (1889-1945), om politic german de extremă dreaptă, șeful Partidului Național-Socialist Muncitoresc German, cancelar din 1933, conducător (Führer) al statului din 1934. Politica sa dictatorială era bazată pe rasism (ideea superiorității rasei ariene, exterminarea evreilor) și pe teoria “spațiului vital”. Anexiunile succesive ale Austriei, regiunii Sudete, Boemiei și Moraviei, invazia Dantzingului și a Poloniei au declanșat cel de-al doilea război mondial (1939). S-a sincucis la 30 aprilie 1945.

care au cântărit greu și la acceptarea ultimatum - ului sovietic și la arbitrajul de la Viena.

În disperare de cauză, Carol al II-lea, la 4 iulie 1940, a desemnat guvernul condus de Ion Gigurtu, ca prim-ministru și președinte al Consiliului de Miniștri⁷², într-o situație în care trebuia gestionată criza internă generată de prăbușirea granițelor și criza externă determinată de atitudinea față de părțile angajate în conflict, pe de o parte și față de pretențiile teritoriale ale vecinilor, pe de altă parte. Primele măsuri politico - diplomatice luate vizau apropierea de Germania. În scrisoarea de răspuns a regelui către Führer i se propune acestuia să adopte o soluție înțeleaptă față de prietenia ce o avea față de unguri și bulgari, ținând seama și de oferta unei atitudine amicale a României și a interesului economic german din zonă.

Carol I-a avertizat pe Hitler despre starea de spirit din popor, care „*prefera să ducă un război*” în care nici măcar nu-l interesează șansele ce le are, decât să cedeze teritorial. *Principiul etnic și schimbul de populație* erau soluții în baza ofertei pentru tratativele dintre România și Ungaria de la Turnu - Severin și cu Bulgaria de la Craiova. Neacceptarea acestui principiu a fost mobilul eșecului tratativelor directe și recursul la arbitraj. Promisiunile făcute de către puterile Axei de negociere liberă între părți s-au transformat într-un Arbitraj, în timpul căruia părțile nu și-au putut expune punctul de vedere. Amenințată cu intervenția și distrugerea, prin acțiuni convergente, în baza hotărârilor luate în două Consilii de Coroană, ministrul de externe delegat semnează documentul, după care leșină. În atmosfera astfel creată, Valer Pop, al doilea delegat al României, nici nu a mai semnat documentul. Dar acest aspect juridic nu a mai avut importanță, căci totul era subordonat prevederilor textului Arbitrajului, prin care se fixa frontiera dintre România și Ungaria conform hărții de pe copertă⁷³, teritoriu care urma să „*fie evacuat de trupele românești în termen de 14 zile și remis Ungariei în stare*

---

⁷²Din guvernul Gigurtu făceau parte între alți miniștri și secretari de stat, până la 24 membri ai cabinetului, generalul Gheorghe Mihail, vicepreședinte, Generalul David Popescu, ministru la interne, generalul Constantin Niculescu, ministru al apărării și Mihail Manoilescu, ministru de externe.

⁷³A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, p.153

corespunzătoare”⁷⁴. Pentru reglementarea oricăror greutăți sau dubii se stipula că *părțile se vor înțelege direct!* În acest context s-a creat **Comisia mixtă Româno - Maghiară**⁷⁵.

La Oradea, pe 1 septembrie 1940, la ora 16, s-a întrunit Comisia mixtă, în localul Brigăzii 1 Fortificații, delegația română condusă de generalul Corneliu I. Dragalina, iar în fruntea delegației maghiare, sosită prin vama Borș, se afla generalul Istvan Naday.

Textul convenit de *Comisia mixtă* prevedea înaintarea trupelor maghiare cu începere din 5 septembrie, cu excepția *”părții din frontieră dintre Salonta și Otomani inclusiv, unde depășirea frontierei actuale se va face la 6 septembrie. Orașul Cluj va fi atins de către trupele ungare la 11 septembrie la amiază, ora ungară 12 (ora 13 română). Ocuparea întregului teritoriu trebuie terminată la 13 septembrie ora 18”*⁷⁶.

Generalul Al. Ioanițiu, subșeful Marelui Stat Major, prin adresa nr. 11851/C, însărcina Biroul 2, al Secției a 3-a cu urmărirea aplicării prevederilor proceselor-verbale⁷⁷ întocmite de către Comisia

---

⁷⁴ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena...*, op.cit., p.295

⁷⁵ A.M.R., *fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, (în continuare: MR.) dos. 734*, p.159. Din compunerea delegației române mai făceau parte colonelul Cassian, maiorul de stat-major Tilichi și locotenentul Pană, cazați la Oradea până pe 5 septembrie și apoi la Cluj până în 11. Partea ungară era reprezentată de coloneii de stat-major Ujszaszy, Czlenner, maior Rakolcai, Keney, căpitan Szentpetery și Kakolcai. Până la 7 septembrie unгурii au stat la Debrețin apoi până pe 11 la Arad și din 12 la Cluj.

⁷⁶ A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, p 68.

⁷⁷ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum la dictat. Documente, vol.II*, Editura Europa Nova, București, 2000, p.204. De notat faptul că prima care a reclamat nereguli și incidente a fost partea ungară, după cum rezultă din anexa la procesul-verbal nr.3, din 3 septembrie 1940. Incidentele se referă la *rechizițiile de alimente, îmbrăcăminte și mobilă*, din comuna Diosig, iar la Sighet *soldatii români în bande se dedau la acte de jaf*, luându-se sub amenințarea armelor cai, vehicule, animale și obiecte de valoare care sunt proprietatea privată a populației maghiare. În mai multe locuri *grâul, paiile și fânul de pe câmp au fost incendiate*. În incidentul din 2 septembrie, trupele române, ar fi folosit armele împotriva manifestanților la Satu Mare, când un farmacist a fost împușcat, iar pe drumul dintre Satu Mare spre Darvi au omorât un om și au rănit alți trei. Ziaristul maghiar numit Galiszter a fost ucis. Ungurii mai reclamau și faptul că la Cluj politicieni români Maniu, Hațieganu, Boița instigă

mixtă. Planul detaliat al mișcării trupelor s-a comunicat unităților prin directiva operativă nr. 2 . Ordinele și rapoartele au circulat în acele zile cu o repeziciune fără precedent. Ele vizau în primul rând armata, administrația și populația care rămânea în teritoriul cedat. Înaintarea trupelor s-a făcut prin marș pe jos, fără oprire până la etapa zilnică, în cadența de 4 Km/oră.

Guvernul român, prin Ministerul Apărării Naționale, l-a numit pe generalul Nicolae Stoescu, ca *delegat*⁷⁸ *cu evacuarea teritoriului cedat*. Pentru buna rânduială, guvernul l-a investit cu puteri depline față de toate autoritățile militare și civile și a lua „*orice măsură și a da toate dispozițiile necesare pentru realizarea misiunii*”⁷⁹. Operațiunile militare intrau în sarcina Armatei I. Instrucțiunile de evacuare erau elaborate de Marele Stat Major,

---

mulțimea prin cuvântări. În timpul demonstrațiilor mai multe personalități maghiare au fost rănite. La Sibiu un general român a „*incitat populația la război contra Ungariei*”. Interesant este că toate reclamațiile au caracter general drept pentru care nu puteau fi verificate de comisia mixtă. Mai mult Armata I-a transmitea Comisiei mixte faptul că „*bande teroriste maghiare au ocupat autoritățile civile la Sighet*” – *Idem*, p.189. Centrul orașului Satu Mare a fost ocupat de manifestații maghiari care au arborat drapele ungurești și au cerut predarea cazărmilor .- *Idem*, p.191. La Oradea o parte din etnicii unguri, mecanici de locomotive la depou, au părăsit locul de muncă sau au refuzat să presteze serviciu. *Idem*, p.192.

⁷⁸A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, f.136. Delegația numită prin ordinul nr. 1321, la 1 septembrie era alcătuită dintr-un stat major, avându-l șef pe colonelul Burnea, cu 4 birouri și 5 ofițeri tehnici de la: Direcția Artilerie, Fortificații, Construcții, Domeniile Militare, Intendență și Sanitar. Delegatul oficial pentru evacuările din Vest în raportul nr.1, din 02 09 1940, menționa că s-a instalat la Cluj, în clădirea comandamentului armatei, de unde a luat legătura cu toate autoritățile în vederea executării misiunii. Din raportul special nr.8 , din 9 septembrie 1940, aflăm că printr-un efort intens și maxim s-a evacuat întreaga zonă cedată, cu excepția prefecturilor de județ, legiunilor de jandarmi și Poștei care vor fi evacuate în ultimul moment. Dimensiunea este edificatoare dacă menționăm că în 24 de ore, în regiunea Clujului, de pildă, au intrat 6 trenuri a 345 de vagoane și au ieșit 30 de trenuri a 1602 vagoane, iar pentru următoarea zi așteptau, gata încărcate, alte 22 de trenuri. La acestea mai adăugăm 100 de vagoane de muniții și grenade de la Brețcu, 64 de vagoane de la Târgu Mureș. Mijloacele de transport folosite au fost echivalente cu 20.824 vagoane, circa 417 trenuri și 6.818 autovehicule-zile.

⁷⁹Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, *op.cit.*, p.160

căruia delegatul guvernamental îi raporta zilnic situația evacuărilor, asupra tuturor categoriilor de materiale de evacuat aparținătoare armatei și statului.

Un rol important revenea părții române din Comisia mixtă româno – ungară, care primea instrucțiuni de competențe, din partea Marelui Stat Major român, în legătură cu problematica de discutat și soluțiile de adoptat în chestiuni de compensări și despăgubiri.

În *raportul special nr. 2*, delegatul guvernamental sesiza că, datorită începerii defluirii tardive și insuficienței vagoanelor pentru evacuare, s-ar impune decalarea transporturilor și prelungirea traficului cu cel puțin 14 zile, propunere neacceptată de partea ungară. Generalul Stoenescu, fiind în legătură permanentă cu reprezentanții Comisiei mixte, cunoștea reglementările zilnice și comunica tuturor autorităților interesate etapele evacuării. Delegatul Marelui Stat Major, din comisia guvernamentală, întocmea planurile de transport după indicațiile date de generalul Stoenescu. La 3 septembrie 1940 evacuarea munițiilor decurgea normal, iar „*Brigada 1 Fortificații a fost evacuată complet. Evacuarea minelor de aur și instalațiilor de electroliză de la Baia Mare întâmpină greutăți*”⁸⁰. Pentru coordonarea și urgentarea lucrărilor din acea zonă, colonelul Vârcolici, membru al delegației guvernamentale, cu 200 de vagoane și 20 de camioane a fost trimis de îndată. Autoritățile civile s-au evacuat prin rezidențele regale regionale. Până la 2 septembrie 1940 au fost imbarcate și evacuate materiale în 432 de vagoane. Alte 710 vagoane au fost direcționate din cele sosite, până la orele 10, dintr-un total necesar de 2500 vagoane cerute cu o zi mai devreme. Pe raportul cu nevoi de transport, șeful Marelui Stat Major, generalul adjutant Gheorghe Mihail, a pus rezoluția: „*de secția 6 complet nemulțumit. Se va urgenta ceea ce nu merge*”⁸¹.

O zi mai târziu delegatul guvernamental raporta expedierea a încă 870 de vagoane provenite în principal din zona Baia Mare, de unde se evacua industria de război, instituțiile de stat și materialele detașamentului de fortificații Someș, cu sprijinul a 100 de autobuze S.T.B. din Batalionul de transport Auto, Maior Dumitrescu. În

---

⁸⁰A.M.R., *fond 5418*, dos.1853, p 123.

⁸¹*Ibidem*, p.124

general „toată zona de frontieră Maramureș, Satu Mare, Oradea a fost evacuată de toate unitățile militare și majoritatea autorităților civile”⁸², se preciza în raport. În urgența întâia au fost evacuate munițiile și materialele armatei din zonă, în urgența a doua autoritățile civile, pentru care se solicitau încă 40 de locomotive de rezervă. Până la asigurarea vagoanelor necesare s-a dispus ca prefecturile de județ și autoritățile civile să fie „evacuate în apropierea noii frontiere astfel: cei de la Cluj la Turda, Odorhei-ul la Sighișoara, Sf. Gheorghe la Brașov și Miercurea Ciuc la Ghimeș. Evacuarea Clujului va începe pe 5 septembrie”⁸³.

Darea de seamă asupra evacuării teritoriului cedat Ungariei, redactată de delegatul guvernamental, scoate în evidență reușitele acțiunilor și greutățile întâmpinate. Din darea de seamă și rapoartele speciale⁸⁴ rezulta lipsa mijloacelor de transport – în prima zi fixată pentru începerea evacuărilor existau numai 249 de vagoane și 62 de camioane - și că nu exista nici un plan de ansamblu pentru evacuare. Situația s-a îmbunătățit în zilele următoare, pe baza măsurilor luate de stabilire a necesarului de vagoane pe zile și destinații, suplimentarea personalului tehnic de organizare, conducere și execuție, organizarea pazei căilor ferate și a nodurilor importante de comunicații, fixarea ordinei de urgență și dirijarea efortului spre cele mai importante zone de evacuat.

Concepția de ansamblu a evacuărilor a cuprins două faze. În *prima fază*, efortul inițial a fost îndreptat la nord și vest, în regiunile Baia Mare și Oradea, iar ulterior la Cluj. Cea de-*a doua fază* a vizat dirijarea diferitelor materiale, autorități de stat și populație civilă, inițial în localități de primă destinație, în imediata apropiere a frontierei noi, și ulterior la destinațiile definitive. Evacuarea s-a făcut concomitent prin mijloace C.F.R. și auto în *trei urgențe* și anume:

---

⁸²*Ibidem*, p.128

⁸³*Ibidem*, p.129. Pentru detalii vezi și *fond Armata I*, dos. 1011, f.15. În zonele evacuate s-au luat măsuri de siguranță pentru paza gărilor, prevenirea actelor de sabotaj și terorism din partea minoritarilor. S-a constituit Comandamentul Clujului, din 3 companii de jandarmi, B.1/R.18 I., un batalion din R.27 I. și două companii de tancuri. În regiunea Baia Mare și Baia Sprie un batalion de infanterie și un pluton de tancuri asigurau evacuarea materialelor prețioase din minele statului.

⁸⁴*Ibidem*, 140-150

urgența I-a unitățile armatei, depozitele, fabricile și materialele de interesul armatei, construcții și fortificații; în *urgența a II-a* autorități de stat, instituții culturale⁸⁵, familiile cadrelor, funcționarii de stat și populația civilă; în *urgența a III-a* personalul strict al prefecturilor, Legiunile de Jandarmi, Poșta și personalul C.F.R. Operațiunea de evacuare a reușit pe deplin. După cum vom constata, partea maghiară din comisia mixtă nu era dispusă să accepte nici un fel de decalare de termene, invocând mereu prevederile art. 2 al dictatului de la Viena și lipsa competenței delegației.

Efortul general de evacuare a fost în permanență urmărit și reglementat de Comisia mixtă româno-maghiară. La cunoștința acesteia ajungeau toate greutățile și neînțelegerile din teritoriul cedat. Linia noii frontiere constituia *linia de demarcație* pentru cele două părți. „*Nici o trupă nu se putea instala pe poziție într-o zonă de o adâncime de 5 Km, de ambele părți*”⁸⁶. Unitățile de grăniceri, preciza acordul părților, consemnat în procesul-verbal nr. 2 al Comisiei Mixte, puteau patrula la o distanță de un km de linia de demarcație și numai acolo unde este necesar se pot apropia.

Ofițerii de legătură și interpreții „*vor purta o brasardă și un steag alb și vor însoți avangărzile, respectiv ariergărzile fiecărei coloane*”⁸⁷, și vor avea misiunea de a asigura înaintarea fără fricțiuni și fără tulburări. Autoritățile române aveau obligația de a demina lucrările de artă și instalațiile minate, iar acolo unde nu era posibil trebuiau să le marcheze vizibil cu un steag roșu și să le comunice trupelor ungare. Același regim trebuiau să-l urmeze și barajele tehnice instalate și câmpurile de mine. Specialiști români, rămași în teritoriu cedat, pentru dezafectarea acestora și asistarea la deminare, ar fi fost „*considerați ca parlamentari, cu obligația de a urma*

---

⁸⁵*Ibidem*, p. 146. La punctul 18 sunt menționate evacuarea bibliotecilor și instituțiile culturale de mare valoare națională. Între acestea „*materialul românesc etnografic de la Muzeul Arheologic Oradea, Muzeul Palatului Culturii din Sighet, colecția etnografică și istorică, tablouri românești, de la Palatul Culturii Târgu Mureș, arhiva și biblioteca lui Moșil de la Bistrița, a lui Vaida Voevod de la Dej, biblioteca de la Bădăcini a lui Iuliu Maniu*”

⁸⁶Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, *op.cit.*, p.178

⁸⁷*Ibidem*, p.179

instrucțiunile autorităților militare”⁸⁸. Pe timpul predării teritoriilor erau interzise provocarea inundațiilor, iar lucrările pregătite în acest scop trebuiau predate.

Comisia mixtă a stabilit ca în răstimp de 8 zile, socotit de la terminarea operațiunilor de evacuare, România să demobilizeze toți oamenii care deveneau supuși unguri și să le returneze hainele civile, sau efecte militare utilizabile, fără însemne militare distinctive și să-i pună la dispoziția autorităților civile. Partea ungară a insistat în aplicarea întocmai a prevederilor arbitrajului privind predarea tuturor „*bunurilor mobile și imobile aparținând statului, comunelor, altor colectivități administrative sau de drept public precum și oricărei persoane fizice sau morale lăsate în teritoriu*”⁸⁹, prevederi asupra cărora partea română urma să ceară instrucțiuni.

O altă reglementare importantă a Comisiei se referea la interdicția „*de a face rechiziții în retragere, în afara mijloacelor de transport indispensabile pentru evacuarea depozitelor militare. Mijloacele de transport vor fi restituite în 24 de ore după trecerea frontierei*”⁹⁰. Restituirea rechizițiilor a fost ulterior reglementată prin înființarea a 6 comisii mixte în punctele de pe linia de demarcație: Hidișelul de Jos, Feleac, Tabu, Vichasău, Dobolii de Jos și Palanca. În acele cazuri în care proprietarii nu și-au putut primi în natură animalele rechiziționate, aceștia au fost despăgubiți la valoarea bonului de rechiziție. Între 30 septembrie și 2 octombrie 1940, prin punctul de la Hidișelul de Jos⁹¹ (județul Bihor), de exemplu, au fost predate comisiei maghiare, cu proces verbal, 732 cai, 664 hamuri și 307 căruțe, 1 autoturism, 6 autocamioane și 3 biciclete, reprezentând rechiziții totale făcute de la locuitori din județele Bihor și Sălaj. Din situația centralizatoare întocmită pe comune și persoane rezultă restituirea rechizițiilor la cele 6 puncte de frontieră, confirmate prin semnătura membrilor comisiei mixte româno-maghiare.

La întâlnirea din 3 septembrie partea română a invocat nevoia întrunirii unei comisii de specialiști pentru „*reglementarea traficului*

---

⁸⁸*Ibidem*, p.180

⁸⁹*Ibidem*, p.182

⁹⁰*Ibidem*, p.180

⁹¹A.M.R., *fond 4432*, dos.191, p 1-4, 10-13, 15-132. Vezi documentul nr.82.

local, între cele două zone ale liniei de demarcație”⁹². Întâlnirile ulterioare au regularizat traficul prin dirijarea acestuia prin Cluj. Delegația română solicita restituirea vagoanelor și locomotivelor reținute în gările din Carei, Valea lui Mihai, Halmeuși Câmpulung pe Tisa.

Partea română insista asupra reglementării evacuării bunurilor de la uzinele de stat de la Baia Mare a unei „cantități de circa 7 mii tone concentrat aurifer, cu un conținut mai mult de 900 kg de aur și 14000 tone de zinc care aparțin Băncii Internaționale Aurifere și Miniere, care nu pot fi nici prelucrate nici transportate”⁹³. Partea ungară s-a arătat dispusă a păstra acele rezerve în contul Băncii Naționale, pentru a fi incluse în programul negocierilor care vor urma între cele două părți. În două anexe la procesul-verbal, semnate de partea română a Comisiei mixte, din 4 septembrie 1940, s-au semnat 10 cazuri de tulburări ale ordinii, provocate de diverse persoane de etnie maghiară.

Delegația română a supus discuției *problema fortificațiilor permanente* dintre Oradea și Seini, pentru a fi ulterior rezolvate, dar partea ungară din lipsă de instrucțiuni nu s-a pronunțat, menționând doar faptul că nu vede necesitatea acestor discuții. În telegrama expediată la ora 20³⁰, maiorul Tilichi Eugen raporta Secției Operații, din Marele Stat Major, atitudinea adoptată de partea ungară în chestiunile puse în discuție, deoarece pentru strângerea sârmei ghimpate de la fortificații, a materialului de transmisiuni și a altor obstacole, 10 zile în plus nu erau suficiente. Răspunsul trebuia dat până la orele 8 dimineața. Se lucra în forță zi și noapte.

În teritoriul cedat incidentele sporeau de ambele părți. La Parhida locotenentul Pârâu, comandant de pichet, a fost capturat de incursiunea peste frontieră a ungarilor, din 1 septembrie. El a fost solicitat la schimb cu aviatorii unguri. Târziu, pe 11 septembrie, se spunea despre locotenentul Pârâu că s-a predat ungarilor, care l-au primit cu prietenie, căci dorea să se căsătorească cu o ungueroaică și să rămână în Ungaria. I s-a lăsat și revolverul, dar el s-a răzgândit și

---

⁹²Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, op.cit., p.202

⁹³*Ibidem*, p.232

apoi s-a sinucis. La Diosig, comandantul pichetului de grăniceri, locotenentul Lazea Dumitru a fost omorât, iar doi soldați grav răniți în evenimentele provocate de patrurile maghiare. Locotenentul a murit în spitalul din Debrețin și a fost înmormântat cu onoruri militare. La solicitarea părții române a fost exhumat și repatriat.

Întâlnirile Comisiei mixte din zilele care au urmat datei de 5 septembrie, când a început înaintarea și ocuparea teritoriului de către trupele maghiare, vor consemna tragedia fără de margini îndurată de populația românească din Ardealul cedat. Militarii au dovedit în general că știu să respecte ordinele. Dar orgoliile tânărului levente, cultivat și animat de răzbunare, *fără îndurare*, exprimată, de Dücso Csaba, cu un an înaintea evenimentelor pe care le consemnăm, din nefericire și-au produs efectul la Ip, Trăznea, Moisei⁹⁴.

Dat fiind faptul că timpul suplimentar solicitat pentru strângerea materialelor din zona fortificațiilor era prea mare, iar partea ungară s-a pronunțat numai pentru inventarierea acestora, s-a solicitat doar contravaloarea lor, minus manopera antreprizelor ungurești pentru dezafectare. Conform procesului-verbal nr. 6, din 7 septembrie, partea ungară aștepta instrucțiuni, iar pentru securitatea materialului considera necesară întrunirea la Oradea a comisiei tehnice mixte de inventariere. În anexă, la întâlnirea zilei, sunt semnalate 5 cazuri de nereguli, care de altfel erau și greu de verificat, deoarece se refereau la faptul că unii unguri se plâng că sunt alungați din zona românească a Ardealului, că se transportă zahăr, tutun, făină și alte materiale din rezerva zonei evacuate, sau că un comandant român a pus *premiu de 100 lei* pentru fiecare ungar ucis, din cei demobilizați din teritoriul cedat. Delegația maghiară insista ca partea română să ia act energic față de cazurile semnalate. Până și starea deplorabilă a cazărmilor și a Spitalului militar din Oradea a fost ridicată de partea ungară.

Delegația română avea cazuri mult mai grave, nominale și precis de soluționat. Așa, de exemplu, în ședința din 9 septembrie, s-a adus la cunoștință faptul că Ministerului Apărării Naționale i-au

---

⁹⁴Pentru această temă vezi dr. Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, *Moisei*, Ed. Revista Vatra, Târgu Mureș, 1982; *Teroarea horthysto-fascistă în Nord-Vestul României, septembrie 1940 - octombrie 1944*, Editura politică, București, 1985.

rămas materiale în șantierele de la Salonta, Tășnad, Jibou, Cehul Silvaniei, Șimleul Silvaniei, Jucul de Jos, Florești, Târgu Mureș, Brețcu, Marghita, Dej, Bistrița, Satu Mare și Vișeu de Sus, că șeful de gară din Dej era împiedicat să-și îndeplinească atribuțiile, că soldații români care se întorc acasă cu echipament militar românesc sunt dezechipați de soldații unguri. Marele Stat Major român a cerut Crucii Roșii să amenajeze cantinele prevăzute în planul de mobilizare în gărilor unde se fac transporturi.

Pe 11 septembrie, în schimbul punerii la dispoziție a 5 trenuri de pasaj de 100 de osii, pentru perioada 14.09 – 7.10 1940, partea maghiară accepta evacuarea *materialelor de fortificație* conform cu solicitarea făcută de partea română, dar nu în termen mai mare de 15 zile din momentul când se începea primul transport. În schimbul acceptului partea română mai cerea și evacuarea a 32 de vagoane și material de cale ferată, rămase la Vișeu, 148 vagoane și 5 locomotive, precum și materialele din depozitele de la Tihuța, Telciu-Moisei, Tiha Bârgăului, Baia Mare. După primirea instrucțiunilor guvernamentale, comisia tehnică de cale ferată a reglementat toate aspectele de tranzit și de materiale. Asupra unor materiale considerate abandonate delegația maghiară și-a declinat competența, urmând ca ceea ce a rămas să fie inventariat de comisia⁹⁵, care și-a început activitatea pe 17 septembrie, la ferma Kerepes, aflată la 3 km Sud de punctul de frontieră Salonta.

Comisia mixtă, prezidată în partea română de generalul Dragalina, a stabilit ca de o parte și de alta a fâșiei de demarcație, până la 5 km, *populația poate circula liber, cu scop de strângere a recoltelor*. Pentru distanțe mai mari se institua *regula micului trafic*. De buna funcționare a traiului se îngrijea partea română, atunci când a solicitat neîntreruperea alimentării cu energie a orașelor Cluj și Turda a căror uzine se găseau pe teritoriul celeilalte părți.

---

⁹⁵A.M.R., *fond 5418*, dos.1905, f.11-14. Comisia mixtă trebuia să-și înceapă activitatea, pe 13 septembrie, dar parte maghiară nu s-a prezentat, decât pe 17. Delegația română avea în componență, conform telegramii fulger nr.1778/10.09 1940, pe locotenent colonelul Theodor Ionescu, ing. cpt. Constantin Ghiorghiu, locotenent Gh. Anghelescu și locotenent Mihail Apostolescu. Delegația ungară a fost alcătuită din lt.col. Ioan Naday, cpt. Martinides Adalbert, lt.Baksa Gh. și slt. Coloman Magyari.

Întâlnirea de la Sfântu Gheorghe, din 13 septembrie 1940, s-a finalizat cu procesul-verbal nr. 9, prin care partea română propunea ca, pentru trenurile de pasaj solicitate, partea ungară să facă, drept despăgubire, dezafectarea fortificațiilor pe cheltuiala sa. Trenurile puteau circula însă numai până la data de întâi și nu până în 7 octombrie, cum se ceruse de către partea ungară. Propunerea a fost acceptată. Deoarece teritoriul cedat a fost evacuat și ocupat, reglementările și solicitările care încă nu au fost aplicate s-au transferat către *comisia mixtă de la Budapesta*, respectiv către *comisia mixtă de inventariere*. Comisia prezidată de generalul Dragalina și-a încetat activitatea prin îndeplinirea misiunii.

Evacuarea Sectoarele de lucru Nr.1 Oradea și Nr.2 Diosig

Planurile de evacuare gândite de Marele Stat Major, comunicate cu nr. 2984 Armatei I-a și Direcției Fortificații, în 26 martie 1939, luau în calcul două ipoteze. În situația când am fi fost surprinși de evenimente, materialele trebuiau distruse. În cazul evacuării totale, s-a planificat încetarea lucrărilor și scoaterea materialelor, în trei urgențe. În varianta evacuării parțiale, prioritate ar fi avut arhivele secrete, banii, mașinile unelte, materialele de transmisiuni și geniu, familiile cadrelor. Pentru evacuarea celor două sectoare de lucru, de pe frontul de vest, s-au întocmit cereri de vagoane și s-au întocmit grafice de transport pe C.F.R.⁹⁶. Planul avea prevederi detaliate, cu stații de îmbarcare și debarcare, direcții de transport, pe urgențe și tipuri de materiale în cadrul urgențelor.

Sectoarele de lucru de fortificații nu erau cuprinse în planurile de mobilizare, fapt pentru care, la decretarea acesteia, efectivul care le încadra era obligat să se prezinte la unitățile de bază. Ca atare, toate materialele rămăneau în sarcina unităților care ocupau respectivele sectoare. Așa s-a întâmplat și după Dictatul de la Viena. Evacuarea a fost făcută de către Brigăzile 1 și 2 Fortificație, pe baza dispozițiilor date de Armata I. În măsura timpului la dispoziție, cimentul nefolosit a fost făcut inutilizabil, iar sârma ghimpată și materialul de transmisiuni, parțial inventariate de comisia mixtă

---

⁹⁶A.M.R., *fond 4432*, dos.191, p.1-4

româno-maghiară, strânse și distribuite în zone de interes ungurești. Generalul Șteflea pe referatul Secției 3, pe 14 august 1940, pune rezoluția de „*continuarea lucrului în sectorul la Sud de Piatra Neamț și F.N.B., în ipoteza că sovieticii atacă în Moldova*”⁹⁷, fără a face referire la evenimentele posibile pe frontul de vest.

Direcția Fortificațiilor comunica Marelui Stat Major, pe 5 septembrie 1940, că în sectorul Apateu, Otomani, Seini se găseau „*materiale de transmisiuni și obstacole de fortificații a căror adunare și transport ar necesita 946.256 oameni zile și 570 vagoane și o secție cu 20 de camioane pentru a îmbarca materialele în 3 luni. Materialele recuperabile aveau o valoare de 172.053.431 lei*”⁹⁸, valoare comunicată părții ungare cu procesul-verbal nr. 4, la punctul 7. În detaliu situația o prezentăm în *documentul nr.2*. Având în vedere timpul îndelungat de ridicare și transport, conform ordinului Marelui Stat Major nr. 12094/C, partea română a optat pentru *inventariere și ridicarea prin anteprenori*. În corespondența dintre șeful Marelui Stat Major, generalul A. Ioanițiu și generalul Dragalina, președintele părții române a comisiei mixte, preferința pentru obținerea sârmei ghimpate în natură era prioritară.

În ceea ce privește *Comisia mixtă de inventariere a materialelor de fortificații*, ea s-a împărțit pe materiale de *transmisiuni și sârmă ghimpată*. Sediul stabilit pentru delegația română a fost la Ciurmeghi, pe teritoriul românesc, iar pentru cea maghiară la Oradea. Lucrările de inventariere, după ce au fost tergiversate de unguri din 13 până pe 17 septembrie, au început pe data de 18, deoarece partea maghiară a solicitat documentația tehnică pentru materiale, pe care apoi nu le-a mai acceptat ca bază pentru inventariere.

În prima zi s-au făcut măsurători numai la rețeaua de sârmă ghimpată, pe un front de 800 m. Dacă s-ar fi continuat în acel ritm, timpul necesar inventarierii ar fi fost de circa 90 -100 de zile. Pentru a urgenta lucrările, partea română a solicitat folosirea aparatelor topografice, propunere neacceptată de partea maghiară, de aceea nici în zilele următoare nu s-au obținut sporuri apreciabile în inventariere.

---

⁹⁷*Idem, fond 5418, dos.1720, f.85*

⁹⁸*Ibidem, dos.1833, f.2*

Comisia maghiară era interesată în obținerea de informații referitoare la natura și calitatea materialului de transmisiuni îngropat, decât de evaluarea și inventarierea acestuia, aspect sesizat de Comisia română, care a propus ca bază de lucru documentele Direcției de Fortificații. Amănuntele privitoare la măsurarea secțiunii cablurilor, prin sondaje, cercetarea calității acestuia presupuneau costuri pe care partea ungară nu voia să le suporte⁹⁹. După ce era primită de către unguri, la granița de la Salonta, comisia mixtă se deplasa în teren și astfel se pierdeau zilnic câte 2-3 ore numai cu deplasarea. În memoriul semnat de președintele Comisiei române se descrie întreaga atmosferă de tergiversare, tertipurile folosite de unguri pentru trenarea lucrărilor prezentate în cele 4 procese verbale comune întocmite. Partea română subliniază că valoarea totală a cablurilor îngropate era de numai 39.000.000 lei, față de 241.000.000 lei a cablului aerian, care oricum putea fi inventariat fără costuri suplimentare și că suspendarea activității comisiei nu se justifica. În zilele următoare a început demontarea și furtul, în special a cablului aerian, fără ca autoritățile ungare să intervină.

Din examinarea materialelor întocmite de președintele acestei comisii se poate aprecia că din capul locului s-a practicat o târăgănare voită din partea ungarilor, în scopul de a se documenta cât mai bine asupra fondului chestiunii. Insistența asupra detaliilor, care de multe ori nu erau necesare la inventariere, a dovedit faptul că intenția primordială a Comisiei ungare era de ordin pur informativ, numai pe al doilea plan fiind pusă chestiunea inventarierii, ale cărei lucrări de încheiere nu-i interesa. Delegații maghiari pretindeau „*să măsoare rezistența cablului telefonic, conductibilitatea, electrostatica, verificarea racordurilor, numărul de fire*”¹⁰⁰, și toate acestea în scopul de a deconspira sistemul de transmisiuni a frontului fortificat. Evident că asemenea pretenții nu aveau legătură cu inventarierea cantitativă a cablului.

Ungurii erau preocupați de a izola comisia română, departe de orice contact cu populația din zona cedată, pentru a nu cunoaște direct realitățile din ținutul ocupat. Când acest contact nu s-a mai

---

⁹⁹*Ibidem*, dos.1905, f.40

¹⁰⁰*Ibidem*, f.44

putut evita, s-a căutat orice fel de motiv pentru suspendarea lucrărilor comisiei mixte. Chiar din ziua de 24 septembrie, când trebuia adoptat programul măsurătorilor la nord de Crișul Repede, fixată locația pentru delegația română în acea zonă, iar contactul cu noua realitate era inevitabil, atunci s-au sistat toate lucrările de inventariere.

La punctul 5 al memoriului asupra activității comisiei române de inventariere a materialelor, se aprecia că motivul real al suspendării operațiunilor de inventariere era dat de socoteala că *”pe de o parte nu puteau să obțină informații, întrucât Comisia română ghicind intenția Comisiei ungare, s-a abținut de la explicații care le-ar fi putut fi de mare folos și că și în același timp comisia urma în mod fatal să lucreze în centre unde se puteau obține ușor informații de orice fel, credem că au căutat expres un motiv, care să ducă la suspendarea lucrării”*¹⁰¹. În fapt, delegații unguri invocă ordinul primit de la Budapesta *„ca să oprească toate inventarierea”*¹⁰², astfel că și această comisie și-a întrerupt lucrările. Colonelul Vasiliu, pe manșeta raportului întocmit de Theodor Ionescu, a menționat că ungarilor erau *„interesați în special de rețeaua de transmisiuni îngropată, pe care vor să o folosească pe timp de pace”*¹⁰³.

Buletinul informativ, anexat raportului, confirmă preocuparea ungarilor de cunoaștere a caracteristicilor cazematelor. Încă din primele zile membrii comisiei au observat că s-a încercat distrugerea unor cazemate. Un general ungar, a cărui nume nu a fost reținut de lt. Apostolescu, a inspectat o cazemată care a suportat *„intenția de distrugere cu explozibil, [...] În ziua de 19 septembrie 1940 căpitanul Ghiorghiu Costin a constatat că un subofițer din altă unitate decât aceea din care făceau parte ofițerii delegați ai comisiei ungare, primise dispoziții și executase în parte o măsurătoare a rețelei de sârmă ghimpată cuprinsă în zona de la Sud de Criș pe circa 3 km În ziua de 23 septembrie 1940 o comisie bulgară făcea vizită la lucrările de fortificații din zona imediat vecină șoselei Oradea Salonta”*¹⁰⁴. Iată cât de repede circula informația despre

---

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 50-51

¹⁰² *Ibidem*, f.47

¹⁰³ *Ibidem*, f.49

¹⁰⁴ *Ibidem*, f.52

valoarea și tăria liniei fortificate. Ulterior, linia a fost cercetată cu minuțiozitate, studiată de către specialiștii unguri și distrusă.

Rămasă fără obiectul muncii, delegația română se găsea încă pe 1 octombrie 1940 gata să reînceapă inventarierea. A doua zi, generalul Ioanițiu, cu nr. 13202/C, s-a adresat Ministerului Afacerilor Străine pentru a cunoaște rezultatul discuțiilor de la Budapesta cu privire la inventarierea, demontarea și aducerea în țară a materialelor de pe frontul fortificat. Abia pe 7 octombrie comisia a fost rechemată din teritoriu. Ministrul Davideanu informa Marele Stat Major că negocierile pe tema în cauză nu au progresat, datorită *suspendării circulației trenurilor* peste frontiera nouă, pe teritoriul românesc.

Adevărul însă rezultă din cercetarea arhivelor militare ungare¹⁰⁵. Din rapoartele întocmite de locotenent - colonelul Sodró Laszló rezultă o minuțioasă inventariere și dirijare a materialului recuperat din cele 193 cazemate nedistruse până în 15 ianuarie 1941, un total 497 vagoane materiale diverse: sârmă ghimpată, pari, arici metalici, cablu de transmisiuni, deșeuri metalice și lemn (în total 67 articole, dintre care exemplificăm: 30 m³ grindă, 147 m³ scândură, 38,3 m³ lemne de foc, 129.385 kg ciment, 23.090 kg bitum, 34.908 m² plasă de sârmă, 8 cupole blindate, 21 uși blindate, 104 gratii metalice pentru uși, etc). Ungurii disting pe frontul fortificat 6 tipuri de cazemate, după deschiderea unghiului de tragere, și o dislocare de 36.446 m³ de pământ din șanțului antitanc, lung de 4.577 m, în raionul Tășnad.

Din documentele consultate de noi rezultă că ungurii au evacuat în perioada septembrie 1940 - februarie 1941 mai bine de 1841 tone de sârmă ghimpată, 1324 tone pari de fier, 236 tone de fier rotund și 13 vagoane de materiale diverse.

PIERDERI ECONOMICE

Pierderile economice suferite de România în perioada anilor 1940-1945, pe care le-am evaluat în ansamblul lor, s-au circumscris

---

¹⁰⁵Hadtötenelmi Leveltar Intezet (Arhivele Militare Ungare), *fond VKF I*, 89, 244 doboz, 1940 eln 1.0, f.71-72, 615, 67, 68, 22, 24.

în vâltoarea evenimentelor grave care le-au cauzat și generalizat în timpul celui de-al doilea război mondial. După cum este cunoscut războiul a fost declanșat de Germania nazistă la 1 septembrie 1939 prin atac armat împotriva Poloniei, fără declarație de război, care s-a generalizat apoi la nivel european, transformându-se în final în cea de-a doua conflagrație mondială.

În România s-au încrucișat interesele marilor puteri aflate în cele două tabere. Adversarii noștri s-au folosit de aceste interese contradictorii, politice și militare, și prin asocieri, directe și indirecte, cu inamicii săi au cauzat țării noastre pierderi economice uriașe, la care cu greu le putem găsi termeni de comparație în secolele anterioare.

România a pierdut într-un timp record de numai 4 luni, iunie - septembrie 1940, provincia istorică *Basarabia*, precum și Bucovina de Sus, amândouă în favoarea exclusivă a Uniunii Sovietice. Pierderea lor a avut la bază tratatul secret germano - sovietic, Pactul Ribbentrop - Molotov¹⁰⁶, semnat la 30 august 1939 la Moscova. Pe baza lui, guvernul sovietic a adresat României acel cunoscut ultimatum - dictat - agresiv, din 26 iunie 1940, pe care guvernul român și regele Carol al II-lea l-a acceptat.

La scurt timp, România a fost pusă în fața celui de-al doilea act similar: *Dictatul de la Viena*, din 30 august 1940, plănuț și apoi impus de guvernele Germaniei naziste și a Italiei fasciste, din motive și interese politice și militare geostrategice și pentru satisfacerea exclusivă a intereselor revizioniste ale Ungariei, care, pentru a-și atinge scopurile, a șantajat cu un atac împotriva României.

Din păcate, din nou, clasa politică românească era profund divizată și în parte manevrată de Carol al II-lea, iar în lipsa unui consens național, care era vital în acele momente, precum și împotriva voinței de fier a poporului român și a armatei sale, care s-a declarat pentru o rezistență militară înfruntând toate riscurile ei, s-a

---

¹⁰⁶*Ioachim von Ribbentrop* (1893-1946) om politic și diplomat german. Ambasador la Londra (1936-1938) și ministru de externe (1938-1945). Judecat și condamnat la moarte de Tribunalul Internațional de la Nurenberg.

cedat presiunilor și șantajului puterilor Axei, secondate de presiuni ale guvernului sovietic.

Tot în aceleași împrejurări grave, sub amenințarea exercitată direct de către Hitler și Stalin, România a fost pusă în situația să poarte tratative și să semneze tratatul româno – bulgar, în septembrie 1940, la Craiova, prin care a cedat Bulgariei Cadrilaterul dobrogean, anexat la România în anul 1913 în urma războaielor balcanice. Acest act a fost totuși tratat și s-a ajuns la un compromis politic între cele două părți, care au făcut concesii reciproce, iar transpunerea lui în practică nu au produs atâtea traume umane, comparativ cu pierderile și consecințele celorlalte două acte anterioare.

Pierderile teritoriale suferite de România în intervalul iunie - septembrie 1940, s-au cifrat la 101.157 km² - 34,28%, din totalul teritoriului național de 295.049 km² -100%, înfăptuit la 1 decembrie 1918. A mai rămas României până în anul 1945 o suprafață de 193.882 km² - 66,72%, iar prin redobândirea celor 43.492 km², în Transilvania de Nord Vest, eliberată la 25 octombrie 1944, suprafața actuală a teritoriului României este de 237.394 km².

Teritoriile pe care România le-a pierdut și le-a evacuat, primele două, prin amenințări cu forța, erau teritorii care dispuneau de mari bogății ale solului și ale subsolului, cu un potențial industrial și agricol, comercial cu rețele de comunicații și de căi ferate, cu obiective economice, industriale, sociale și culturale, cu un bogat habitat agricol organizat și structurat în comunități umane stabile, cu gospodării individuale posesoare de bunuri imobiliare și materiale de valori de importanță națională și multe alte categorii de bunuri care în totalitatea lor însumate pe bază de inventar au făcut parte din Avuția Națională a României.

Din aceste realități generale, economice și socio-umane, s-au constituit acele uriașe pierderi valorice pe care România le-a suferit încă din momentul încetării suveranității sale statale asupra teritoriilor respective, și pe care facem încercarea să le evaluăm într-o concepție unitară, și în funcție de evoluția evenimentelor grave care s-au desfășurat în anii ce au urmat dictatului din 1940.

1.Pierderile economice imediate, materiale și financiare din teritoriile provinciilor istorice Basarabia, Bucovina de Sus,

Transilvania de Sus și cele din Cadrilaterul dobrogean, au fost evaluate oficial la valoarea leului din anul 1940, iar noi le-am raportat și la cursul leu - USD din 29 august 1940, la valoarea de 135,51 lei/ **USD**.

2. Pagubele suferite în urma pierderii războiului contra U.R.S.S., și plata obligațiilor care ne-au fost impuse prin Convenția de armistițiu de la Moscova, din 12 – 13 septembrie 1944.

3. Contribuțiile și eforturile materiale și financiare ale României pentru susținerea războiului de eliberare națională dus împotriva armatelor germane și a celor maghiare aflate pe teritoriul său, în perioada 23 august – 25 octombrie 1944, continuate apoi prin luptele purtate pe frontul de vest în afara teritoriului național până la 9 mai 1945.

4. Pierderile cauzate de ocupația Ungariei în perioada 5 septembrie 1940 – 25 octombrie 1944.

Totalul pagubelor care au fost însumate la punctele 2 - 4 au fost evaluate oficial de către guvernul României, iar la cererile aliaților în lei și la cursul leu-USD din anul 1938, de 140 lei 1 USD. Primul document pe această importantă problemă de interes național a fost datat la 16 decembrie 1940 și aparține generalului Ion Antonescu, conducătorul statului de atunci, document produs *pentru susținerea drepturilor României la plata bunurilor Statului român rămase în teritoriul cedat Ungariei* prin sentința Dictatului de la Viena. În vederea susținerii dreptului nostru la plata bunurilor Statului rămase în teritoriile cedate Ungariei, a fost numită special în acest scop o delegație română, condusă de dr. Valer Pop.

Președinția Consiliului de Miniștri, cu nr. 364000/40 București, din 16 decembrie 1940, dispunea ca fiecare serviciu sau direcție să numească câte un funcționar, cu grad de șef de serviciu cel puțin, care avea sarcina să cunoască perfect situațiunea tuturor bunurilor de orice fel aflate în teritoriul cedat și depinzând înainte de 30 august de acel serviciu sau direcție, și un funcționar superior din Departament, căruia i se va adăuga un înlocuitor pentru a face legătura între departament și Delegația Română. Lucrările cerute de Delegație trebuiau executate în limita timpului indicat de către această reprezentanții noștri în comisie.

Al doilea document¹⁰⁷ oglindește dispozițiunile date de Mareșalul Ion Antonescu, de a se arăta, „*ce pagube materiale (în miliarde lei) au produs pierderea Basarabiei, Ardealului și Cadrilaterului și cât s-a readus în patrimoniul Statului, după 1941, prin recucerirea Provinciilor (Basarabia și Bucovina de Sus n.n.) și ocuparea Transnistriei, atât în averea instituțiilor publice cât și în averea particularilor.*”, comunicate de Președinția Consiliului de Miniștri cu adresa nr. 15304 din 14 octombrie 1941.

”În privința prezentării datelor ne-am dat toată silința să le verificăm pentru a le pune în lumina realității. Astfel, am putut verifica lucrările Comisiei mixte româno-maghiare. Datele comunicate de guvernămintele Basarabiei și Bucovinei au putu fi verificate numai în parte întrucât nu ne-au prezentat lucrările de bază care le-au servit la centralizarea lor (...)”- se arăta în raportul comisiei. Lucrările au fost executate până în anul 1943 când au fost înaintate Guvernului României.

Pe baza datelor cuprinse în acel document, și al unor investigații noi făcute de profesorul Vasile T. Ciubăncan, s-au putut evalua în prima fază pierderile economice suferite de România în anul 1940. Pagubele cauzate României prin Dictatul de la Viena, structurate după principiul proprietății asupra bunurilor respective, au fost evaluate astfel:

I. a. Din avuția publică	63.953.533.562 lei =
	471.946.968 USD – 17,0%;
b. Din avuția populației	298.859.802.243 lei =
	2.139.028.871 USD – 83,0%
Total A + B	383.813.335.805 lei =
	2.741.523.827 USD = 100%

II. În perioada 5 septembrie 1940 până la 25 octombrie 1944, Ungaria a exploatat forțat multe domenii ale potențialului economic al Ardealului de Nord, aducând mari prejudicii, care s-au transformat în pierderi valorice, adăugate la celelalte din anul 1940.

---

¹⁰⁷ Vasile T. Ciubăncan, *Pierderile economice suferite de România prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940*, în *Pietre de hotar*, vol. IV, Editura **Tipo MC**, Oradea 2004, p.53-60. Secretariatul de stat al românizării, colonizării și inventarului direcția inventarului avuției publice.

Totalul pierderilor din această categorie au fost evaluate la: 275.035.194.723 lei = 1.964.537.105 USD .

III. În intervalul *23 august – 25 octombrie 1944*, când au avut loc ostilitățile militare pe teritoriul României, inclusiv pe cel al Transilvaniei de Sus, trupele germane și maghiare au provocat distrugerii în valoare estimată de Guvernul României la: **48.944.526.941 lei = 349.603.764 USD**, la care se adaugă și sumele necesare pentru reconstrucția și refacerea obiectivelor ce au fost distruse în șase județe cuantum care se ridică la peste **67.424.260.132 lei = 481.601.858 USD**.

Cumulate, cele două grupe atingeau cifra de **116.368.787.073 lei = 831.205.622 USD**.

IV. Pentru susținerea războiului din Vest, atât finanțarea armatei române cât și a celei sovietice, conform obligațiilor înscrise în Convenția de armistițiu, România a făcut un efort bănesc și material care s-a ridicat la: **1.222.910.330.306 lei = 145.143.471.921 USD**.

V. La Conferința de Pace de la Paris, România a formulat pretenții la *despăgubiri de război* față de Germania și Ungaria în valoare de: **149.382.681.364 lei = 1.067.019.153 USD**, pentru daunele aduse economiei naționale, atât în avuția publică cât și în aceea particulară, raportate la întreaga perioadă septembrie 1940 – 25 octombrie 1944.

Toate revendicările formulate ca despăgubiri de război de către România, au fost respinse, atât de puterile aliate și asociații lor, cât și de către guvernul Ungariei. Față de aceste pretenții așa cum arată documentele oficiale și alte informații, investițiile la care se refereau au fost utilizate de partea maghiară pentru fortificații la granița cu România, construirea de șosele strategice din punct de vedere militar, a sute de poduri din beton armat pe aceste trasee, investiții în căile ferate, între care s-a înscris în principal linia ferată Sărățel – Deda, alte linii ferate înguste din zonele montane și altele pentru exploatarea pădurilor și altor bogății, locomotive pentru liniile ferate înguste și alte asemenea categorii de investiții.

La Conferința de Pace, cu prilejul semnării tratatului, României i-a fost impusă ca despăgubiri de război plata a **300**

milioane de dolari USD, la paritatea 140 lei = 1 USD la cursul anului 1938, sumă care urma să fie achitată în mărfuri industriale și alte produse.

Comparativ cu alți indicatori economici ai României interbelice, pierderile au fost de *58 de ori mai mari decât venitul național al României, cifrat la 37 miliarde lei în anul 1938, sau de 66,6 ori față de bugetul României din anul financiar 1939 – 1940, în valoare de 32.228.900.000 lei*.

DICTATUL DE LA VIENA ȘI CENZURA ROMÂNEASCĂ

Sentiința din 30 august 1940 de la Viena, când Germania hitleristă și Italia fascistă au decis să rupă din trupul României partea de nord-vest a Transilvaniei, cu o populație preponderent românească, atribuind-o Ungariei horthyste, a fost primită de opinia publică românească cu indignare și tristețe.

Au fost atunci, în acele zile de sfârșit de august și început de septembrie, numeroase manifestații de protest, de condamnare a dictatului și de exprimare a indignării pentru nedreptatea acceptată.

Autoritățile însă nu au aprobat oficial aceste mitinguri. Mai mult, presa și radioul au primit dispoziții să cenzureze informațiile și știrile referitoare la aceste exprimări ale sentimentelor colectivității.

Cititorii pot lua cunoștință despre mecanismul cenzurii din ultimii ani de domnie ai regelui Carol al II-lea, respectiv din perioada ianuarie 1939 - iunie 1940, din studiile publicate, inclusiv din mărturii inedite, din câte cunoaștem până acum, dintr-o singura zi a tragicului an 1940: 3 septembrie. Într-un dosar păstrat în *fondul Casei Regale - Diverse*, de la Arhivele Naționale ale României¹⁰⁸, care conține textele interzise de cenzură spre a fi publicate în principalele cotidiene bucureștene din acea zi (conform practicii curente de atunci, ziarele apăreau antedatate, deci 4 septembrie 1940). Din aceste pagini cenzurate, ilustrative pentru mentalitatea

---

¹⁰⁸ Ioan Lacustă, *Dictatul de la Viena și Cenzura, 3 septembrie 1940*, pagină publicată pe internet. Autorul crede, după cum sunt dactilografiate aceste texte, în dosar aflându-se primele exemplare ale paginilor, că ele au fost pregătite special pentru Carol al II-lea, sau pentru mareșalul Curții, Ernest Urdăreanu.

vremii, rezultă indubitabil amestecul unui condei străin. Astfel, în ziarul **Ordinea** este eliminat un pasaj din cuvântarea *De ce am primit*, a lui Valer Pop, unul dintre reprezentanții României la Viena în acea nefastă zi de 30 august 1940. „*Nu cumva - se întreba Valer Pop - ne sunt prea scumpe agonisirile noastre și ne este frică să nu cadă incertitudinilor războiului? Nu cumva suntem prea adânciți în conforturile noastre și nu putem să le părăsim pentru a înfrunta greutățile luptei? Nu cumva suntem niște epigoni îmbuibăți și nevrednici ai celor de la 1916?*”. Ultima propoziție a apărut în ziar, fără cuvântul **îmbuibăți**.

Din *Timpul* au fost suprimate doua telegrame trimise de dr. Virgil Serdaru, din Uniunea foștilor luptători, cancelarului Hitler și ducelui Mussolini, în care pe un ton patetic solicita „*să anulați sentința de la Viena, făcând nației noastre dreptatea și redându-i libertatea și onoarea grav atinse*” - către Hitler -, respectiv, „*anulați sentința de la Viena. Faceți dreptate nației noastre, redându-i libertatea și onoarea grav atinse*” - către Mussolini.

Din *Informația* este cenzurată știrea cu titlul *Ce însemnătate au garanțiile date frontierelor românești*, în care se semnală un comentariu publicat în *Journal de Genève*. Cunoscutul ziar elvețian scria, în legătură cu arbitrajul de la Viena, că „*o frontieră etnică nu se poate trage. S-a dat în schimb populațiilor posibilitatea de a opta. Arbitrii au dat o formulă medie între pretențiile ungarilor și propunerile românești. Acum Ungaria are o mai lungă frontieră cu Rusia, fiindcă s-a crezut că ea va putea opune Sovietelor o rezistență mai solidă decât România*”.

Cea mai mare importanță o reprezentau garanțiile date frontierelor românești. Aceste garanții însemnau și un avertisment dat lui Stalin de a nu **merge mai departe!**, în teritoriul României.

Ziarul *Seara* avea cenzurată o știre primită prin telefon la Cluj, de la Bistrița - Năsăud, conform căreia „*germanii din județul Bistrița - Năsăud s-au întrunit din nou pentru a protesta împotriva încorporării lor la Ungaria*”.

Manifestații asemănătoare s-au produs în toate centrele săsești și șvăbești din Ardeal și Banat, unii din manifestanți, aceia din

regiunile care au rămas României, protestând împotriva trecerii unor conaționali de-ai lor pe teritoriul cedat Ungariei.

Aceste manifestații au darul să arate profunda nemulțumire a populației germane din Ardeal, care n-a vrut și nici nu vrea să intre sub stăpânirea ungurească. O dovadă de dragoste și mulțumire pe care o arată regimului și autorităților românești.

Din *Curentul* au fost suprimate trei informații venite din Cluj. Prima se referă la plecarea lui Iuliu Maniu din acel oraș și intenția sa de a se stabili la București. *„Dl. Maniu a sfătuit pe cei care nu au misiuni oficiale sau documente secrete asupra lor, să rămână pe loc pentru a nu aglomera trenurile și să facă cheltuieli zadarnice”*. O alta se referea la o mare manifestație publică desfășurată în fața palatului mitropolitan. *„P.S. Mitropolitul Bălan al Ardealului, ieșind în fața mulțimii, în loc de orice cuvântare, a făcut semnul crucii, izbucnind apoi în lacrimi. Poporul a îngenunchiat și nu s-a ridicat decât după ce Înaltul Prelat s-a retras”*. În fine, n-a mai apărut nici o relatare despre ședința Colegiului universitar din Cluj, sub președinția rectorului Ștefănescu - Goangă. *„S-a protestat energic contra cedării Ardealului. Profesorii au hotărât să fie prezenți la predare (Comisiunea maghiară urmează să sosească joi sau vineri) pentru a se evita orice echivoc sau suspiciune (că ar lipsi ceva din material, că laboratoarele n-ar fi în bună stare). Unele instituții au primit ordine de evacuare la Alba Iulia și Turda (nu se știe dacă acest din urmă oraș ne rămâne nouă)”*.

Din același ziar au fost suprimate și referirile la formarea gărzilor naționale române care să păstreze liniștea și să predea orașul, precum și semnalarea unui accident petrecut pe strada Memorandului. *„De la fereastra Comunității maghiare s-a tras într-un student și o studentă. Studentul a fost omorât. Studenta e în stare gravă la clinica chirurgicală. Patrula militară a urmărit imediat pe atacatori, somându-i să stea. La refuz, soldații au tras, omorând pe unul din atentatori”*.

Cel mai cenzurat a fost ziarul *Universul*. Astfel, din articolul *Românca*, de I. Vion, după propoziția *„Naționalitatea e libertatea noastră cea mai din urmă și limanul mântuirii noastre viitoare*, venea următorul pasaj, eliminat: *Soarta ne-a dat încă o lovitură pe*

care lipsa de prevedere a oamenilor puși la conducere n-a știut s-o evite. Aceasta nu înseamnă că trebuie să primim cu fatalistă resemnare nedreapta hotărâre din umbră. Trebuie să știe lumea că nu acceptăm, ca nevolnicii, dezmembrarea ce țintește la deznaționalizarea câtorva milioane de români”.

Tot din *Universul* s-a șters finalul articolului lui R. Seișanu - *Diktatul de la Viena și principiul naționalităților*. Italia de ieri și de azi, în care se demonstra netemeinicia unei informații apărute în ziarul *Telegraf* din Livorno, conform căreia diktatul (în publicația respectivă hotărârea conferinței) de la Viena prezintă importanță prin faptul că a pus capăt epocii principiului naționalității absolute, care ar fi provocat atâtea ravagii. „Cum presa italiană, scrie R. Seișanu, a recunoscut ea însăși că prin acel diktat s-a pus capăt principiului naționalităților, aceasta constituie sentința sa definitivă de condamnare. Căci ce valoare poate prezenta în vremea noastră un act privitor la o delimitare de frontieră în care nu s-a ținut seamă de nici un principiu etnic, nici de principiul schimbului de populație și deci lipsit de orice substanță de drept?

Cum acel diktat n-a ieșit din nici o deliberare și consultare, căci nu s-a îngăduit delegației române să expună și să susțină teza sa, iar hotărârea gravă ce cuprinde răpește României un vast ținut din Ardeal, cu o suprafața de peste 42 432 km², locuit în majoritate de români (1 776 000 suflete), spre a satisface dorința de expansiune teritorială a Ungariei, opus principiului naționalităților și drepturilor imprescriptibile ale poporului nostru, el rămâne un act de injustiție și de forță.

Asemenea acte, ele nu pot fi impuse prin forță, dar ele nu pot fi acceptate de un popor liber conștient de drepturile și datoriile sale. Istoria este martoră: orice act impus prin forță, care nesocotește principiile de drept ce sunt la temelia ordinii internaționale, n-are tăria să reziste forțelor morale.

Justiția le condamnă fără apel. România nu poate renunța la drepturile sale imprescriptibile asupra integrității Transilvaniei, oricare ar fi împrejurările tragice în care se găsește”.

Același ziar ar fi urmat să publice articolul **Înapoi la hotare**, al colonelului C. Malamuceanu, cavalier al Ordinului Mihai Viteazul.

„Nu știu ce vor zice ceilalți cavaleri. Eu însă, scuturând lanțurile unei neghioabe silnicii chiar de-ar fi să mă coste viața strig din răspuțeri: înapoi la hotare! Nu din conciliabule grăbite, ci din străfulgerarea baionetelor, din para focului de la Doaga și de la Moara Roșie, au răsărit unitatea și strălucirea acestui neam. Cum de-am răbdat s-o întunece o vinovată conducere? Cum de ne-am lăsat înjugați cu moartea? Nădejdea unui neam întreg se îndreaptă către noi. Către noi, cei căliți de foc și către voi, camarazi de la hotarele țării; mai cu seamă către voi, care tremurând de mânie, strângeți o netrebnică armă, care vă arde mâinile. O singură poruncă stăruie: ea vine de dincolo de moarte. Să spălăm rușinea mare care apasă asupra noastră, a tuturor, asupra unei țări care a dat totul, care e gata oricând să-și dea și viața. Să curățăm de această pată sufletul nemuritor al neamului.

Oricare ar fi îngăimările ori bâlbâielile, până la răfuiala vinovăției, o singură poruncă stăruie; ea vine de dincolo de moarte: înapoi la hotare!”

Tot din *Universul*, care ar fi trebuit să apară cu data de 4 septembrie, s-a interzis o știre despre manifestația de la Arad, din seara zilei de 1 septembrie, unde s-a cerut rezistența față de sentința de la Viena, și război împotriva celor care ne-au dictat actualele hotare. *„Cei peste 6000 de manifestanți au parcurs străzile principale ale orașului, s-au dus la catedrala ortodoxă și au tras clopotele, au îngenunchiat și s-au rugat. De acolo s-au dus la crucea martirilor, ridicata de Liga Antirevizionistă, cântând **Deșteaptă-te române! Pe al nostru steag, La arme, și cerând război pentru salvarea Ardealului întreg**”*.

Această cronică a cenzurii ne ajută să percepem mai profund dramatica situație din toamna anului 1940.

În loc de concluzii mai adăugăm faptul că responsabilitatea pentru toate relele întâmplate în acele dramatice zile revine clasei politice și regelui. Armata a fost silită să-și înfășoare drapelele și să se retragă cu armele cu țevile îndreptate spre pământul pe care jurase să-l apere cu orice sacrificiu. Armata, amuțită de ordinele guvernanților se retrăgea în ordine și cu durere în suflet.

Iată cum știrile aruncate din avioane, difuzate pe toate posturile de radio ungrești și prin toate ziarele, anunțau că o mare parte a Ardealului s-a dat ungarilor. Comandantul Corpului 6 Armată sfătuia într-un ordin, în vederea retragerii să se explice, în special ardelenilor, că cedarea a fost impusă de o imperioasă necesitate a existenței noastre naționale amenințate în întregime. Cu durere în suflet îi sfătuia pe toți să nu se facă ecoul răufăcătorilor.

Notele informative din acele dramatice zile vorbeau despre consternarea și tristețea care a cuprins întreaga suflare românească din Ardealul cedat. De la indignare la revoltă contra celor care au semnat până la manifestații contra trenului cu care se înapoia delegația noastră, disperarea a cuprins toate mediile. S-a scandat în acele zile: *Vrem război, Jos trădătorii, Trăiască Maniu, Ardealul independent*, și s-a cerut eliberarea generalului Antonescu.

Comandanții de mari unități dislocați în teritoriul care urma să fie cedat Ungariei informau despre inițiativele cetățenești de preluare a ordinii publice până la sosirea noilor autorități și despre încercările anarhice. Legiunea de Jandarmi Maramureș a refuzat să execute ordinul prefectului de evacuare până când nu a primit ordinul superior.

Toată lumea era de părere că propaganda noastră externă a fost ca inexistentă. Domnii cei mari s-au plimbat degeaba prin saloane și cafenelele capitalelor europene. Curentul de opinie publică mondială determinant în favoarea ungarilor a consternat primii ziariști sosiți în teritoriile cedate. Realitatea deformată în palatul Belvedere a sfârtecat sufletul românismului la frontiera de vest. Nu cedați nimic ungarilor, căci „*teritoriul ce-l veți ceda benevol, nu veți mai avea temeiul juridic în fața Istoriei, de a-l pretinde înapoi*”¹⁰⁹.

Ca un tăvălug venea din urmă un ocupant dornic de răzbunare, cu bande de teroriști a căror regulă era de a-i deposeda și de a-i izgoni pe români din casele lor. Câteva aspecte le consemnăm în cele ce urmează.

---

¹⁰⁹ Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la ultimatum...*, op.cit., p.138.

ADMINISTRAȚIA

Dinamica extremei drepte în perioada interbelică, materializată prin accesarea la putere a partidelor de orientare fascistă într-o serie de state, a demonstrat fragilitatea sistemului conceput la complexul conferințelor de pace de la Paris. Construcțiile strategice ale României, articulate pe parteneriatul militar cu țările vecine din spațiul central și est-european, Mica Antantă, cu Cehoslovacia și Iugoslavia, realizată între 1920-1921, respectiv Antanta Balcanică, în formulă cu Grecia, Iugoslavia și Turcia, în 1934, s-au dovedit efemere, pe măsură ce nazismul câștiga tot mai mult teren în Germania.

În 1940, teritoriul românesc a devenit subiect de partaj în tratativele secrete purtate de cei doi coloși, Germania și Uniunea Sovietică, care, paradoxal, în ciuda diferențelor de sistem, aveau în comun aceeași politică expansionistă. Cu toate că la declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale România își declarase neutralitatea, deasupra aspirațiilor naționale, firești, ale populației românești, au tronat interesele imperialiste ale celor două state. Dacă Uniunea Sovietică a rezolvat tranșant „diferendul” de graniță cu noi, prin intermediul ultimatumului de la 26 iunie 1940, Germania, interesată în special de potențialul petrolifer al țării noastre, a urmat calea satisfacerii pretențiilor teritoriale emise de vecinii noștri, Ungaria și Bulgaria, reușind, astfel, într-un mod indirect, să-și subordoneze Bucureștiul sferei sale de putere¹¹⁰.

Dictatul de la Viena, urmat de perioada ocupației horthyste a Transilvaniei de Nord, sunt fără îndoială cele mai negre pagini ale istoriei noastre. Niciodată poporul nostru nu a fost mai urgent ca în perioada respectivă. Presiunea politico-diplomatică, conjugată cu amenințarea militară directă la toate granițele țării, au silit România să accepte grave cesiuni teritoriale. Dictatul de la Viena a fost precedat de tratativele româno-maghiare impuse de Berlin, desfășurate în perioada 16 - 24 august la Turnu Severin, ele fiind întrerupte însă din cauza pozițiilor ireconciliabile ale celor două părți. Incontestabil, situația era atât de evidentă în favoarea părții

---

¹¹⁰Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena*, passim

române, încât până și Hitler, în discuțiile avute cu contele Ciano, se vedea nevoit să recunoască faptul că „*soluționarea problemei este deosebit de complicată, datorita faptului că unei revendicări teritoriale, care se bucură de extrem de multă popularitate în rândul națiunii ungare, i se opune o revendicare etnografică (românească), cu siguranță incontestabilă*”¹¹¹.

Populația României, înainte de declanșarea valului de pretenții teritoriale invocate de către țările vecine, se cifra la 18057028 de locuitori, pentru ca la finele anului 1940 să înregistreze 11895711, cumulând o pierdere de 6161317 de cetățeni. În teritoriul cedat Uniunii Sovietice au rămas 3409669 de suflete, în cel revendicat de Ungaria 2388774, iar în Cadrilaterul cedat Bulgariei 362874. Din punct de vedere al procentajului reprezentat de populația românească intrată sub stăpânire străină, în URSS rămăseseră 1787364 de români, în Ungaria 1173479 și în Bulgaria 69085 de români¹¹².

Județul Bihor și-a pierdut partea sa de nord. Dimensiunile raptului teritorial au fost surprinse într-un prim bilanț realizat de Prefectura Bihor-Beiuș imediat după strămutarea ei de la Oradea, dar cele mai exacte date se regăsesc în statistica întocmită, la 18 februarie 1941, de către profesorul Constantin Martinovici de la catedra de Economie rurală a Facultății de Agronomie Cluj-Tișoara. Plasa Aleșd a pierdut 39 de localități, plasa Centrală 33, Marghita 44, Salonta 10, Săcuieni 11, Sălard 29, Tileagd 17, la care se adăugau orașele Salonta și Oradea. În total, intraseră în componența Ungariei 185 de localități, în care trăiau 322331 locuitori¹¹³.

Semnalul ocupării teritoriul Transilvaniei de Nord a fost dat în seara zilei de 4 septembrie, prin ordinul de zi transmis de Horthy trupelor maghiare. Armatele I și II ungare au ocupat spațiul în cauză,

---

¹¹¹ Andreas Hillgruber, *Ultimatumul sovietic din 1940, în România cu și fără Antonescu, ...*, p. 83-87

¹¹² Institutul Central de Statistică, *Modificările produse în populația României prin ocuparea teritoriilor de către U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria*, București, 1942.

¹¹³ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor (în continuare : AN-DJBh), *fond Prefectura jud. Bihor-Actele Subprefectului*, dos. nr. 3959/1941, f. 1-4.

în nouă etape, în intervalul 5-13 septembrie, iar administrația militară s-a instalat din data de 12 septembrie 1940, așa după cum era prevăzut în Ordinul Consiliului de Miniștri 6440/1940, „*privitor la extinderea asupra teritoriilor răsăritene și ardelene realipite Sfintei Coroane Ungare*”. La 16 noiembrie a fost organizat Corpul IX Armată Ungar cu comandamentul la Cluj, pe lângă care mai exista și Comandamentul Apărării Graniței, la Târgu Mureș, în secuime¹¹⁴.

În zonele vestice, autoritățile române au avut la dispoziție doar câteva zile pentru a se retrage, în intervalul 1-4 septembrie 1940. Armata a II-a, cu un efectiv de 102000 militari a operat în zona Oradea-Cluj, iar Armata a I-a, cu 208000 militari, a operat la Nord - Est de prima. Avansarea ungarilor în Transilvania a fost preconizată să se desfășoare pe parcursul a nouă zile, începând cu data de 5 septembrie, ora 7, când prima unitate ungară a trecut frontiera pe la Sighetu Marmației. Marșul trebuia să fie încheiat la 13 septembrie, după miezul nopții. În Transilvania interioară, datorită nesincronizărilor ivite, ungarii au înregistrat unele întâzieri în atingerea obiectivelor propuse, încât comandamentul maghiar s-a văzut nevoit să trimită înainte, de pe linia Cluj – Dej - Năsăud, spre Sfântu Gheorghe, Corpul Rapid Ungar (*Gyorshadtest*), pentru a securiza frontiera răsăriteană. Grosul unităților n-a ajuns la destinație decât pe 18 septembrie. Cele nouă etape de înaintare, cuprindeau fiecare câte un spațiu de aproximativ 40-80 kilometri, urmând traseul unor segmente de cerc, concentrice, dinspre frontiera nordică spre cea sudică. Etapele s-au derulat după cum urmează¹¹⁵:

Etapa I	5.09.1940	Carei, Satu Mare, Sighetu Marmației, Ocna Șugatag
Etapele II-III	6-7.09.1940	Oradea, Salonta, Șimleu Silvaniei, Baia Mare, Năsăud, Marghita, Borșa
Etapa IV	8.09.1940	Zalău, Dej, Beclean, Bistrița
Etapa V	9.09.1940	Huedin, Gherla, Reghin

¹¹⁴ Grecu Dan, *Români în companiile de muncă ungare din Ardealul ocupat (1940-1944)*, pagină pe internet.

¹¹⁵ Idem, *Ardealul de Nord în timpul administrației ungare (septembrie 1940-octombrie 1944)*, pagină pe internet.

Etapa VI	10.09.1940	Târgu Mureș, Prais, Gheorghieni
Etapa VII	11.09.1940	Cluj, Odorheiu Secuiesc, Cristuru Secuiesc, Miercurea Ciuc
Etapa VIII	12.09.1940	Baraolt, Scaunul Ciuc
Etapa IX	13.09.1940	Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc

REORGANIZAREA TERITORIAL – ADMINISTRATIVĂ A JUDEȚULUI BIHOR

Revenind la momentul pronunțării Dictatului, în ce ne privește, Prefectura județului Bihor a fost contactată de către Ministerul de Interne în noaptea dinspre 30 spre 31 august, la ora 1 și 15 minute, printr-o telegramă ce conținea o serie de recomandări legate de atitudinea ce urma să fie adoptată, atât de către autorități, cât și de către populație față de administrația maghiară, care urma să se instaleze în scurtă vreme în teritoriul cedat. Tonul patetic, dar în același timp imperativ, al documentului trădează starea de disperată neputință în care se zbătea regimul carlist, confruntat nu numai cu realitatea amputărilor teritoriale, deja operate, ci și cu perspectiva unor noi rapturi viitoare. „*Se impune tuturor o cumițenie desăvârșită – recomanda ministerul –, pentru ca nu cumva, prin dezordine să ajungem la situații mai grave, care ar putea pune în pericol existența noastră ca stat independent*”¹¹⁶. Indicația s-a dovedit a nu fi tocmai întâmplătoare, deoarece, așa după cum relatează corespondentul de presă la Budapesta al ziarului american *The New York Times*, cercurile politice din capitala ungară mizau pe o eventuală rezistență din partea autorităților și populației românești din teritoriile cedate, situație care ar fi oferit armatei maghiare pretextul invadării întregii României¹¹⁷.

Guvernării au luat în calcul și posibilă declanșare a procesului de epurare etnică sub auspiciile administrației maghiare, bănuială care s-a și materializat ulterior, așa încât prefectul era

¹¹⁶ AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/17861/1940, f. 88-89

¹¹⁷ *The New York Times*, din 1 septembrie 1940 (Apud Vasile Pușcaș, *Transilvania și aranjamentele europene*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. XVIII)

îndemnat să depună toate eforturile pentru a convinge „populația românească din teritoriile pierdute să fie liniștită, să rămână pe loc în mod ostentativ, chiar în mod dârz și strâns uniți poporul cu pătura intelectuală” – să ceară concursul elitei românești „pătura intelectuală de toate gradele” – care trebuia lămurită – „să nu părăsească poporul, să rămână în mijlocul său, servind de călăuză ca și în trecut, îndemnându-l la unire și la muncă dârză”¹¹⁸. În telegrama expediată a doua zi erau exceptați funcționarii din aparatul de stat, care aveau permisiunea să-și evacueze familiile și bunurile strict necesare¹¹⁹.

Revenind la textul celei dintâi, mai departe se făcea apel și la înțelegere din partea reprezentanților minorității maghiare ardelen. Aceștia erau rugați „să impună conaționalilor lor abținerea de la orice provocare, pentru a se evita generalizarea dezordinilor”, invitație căreia, din păcate, nu i s-a dat curs, etapele ocupării Ardealului de Nord fiind caracterizate tocmai prin acțiuni de intimidare și teroare la adresa românilor. Același corespondent american de presă atenționa în paginile ziarului din 10 septembrie că tot mai mulți civili și militari unguri îndemnau armata lor să înainteze „spre București”¹²⁰. Budapesta spera, pe fondul haosului ce domnea în capitala României, în urma abdicării regelui Carol al II-lea, urmată de mașinațiunile politice pentru acapararea puterii, într-o reevaluare a problemei transilvane în direcția satisfacerii unor următoare solicitări teritoriale. Conștient de dimensiunea acestui pericol, generalul Antonescu, după analizarea tuturor componentelor sumbrului tablou al toamnei anului 1940, avea să constate că armata română, „neînarmată și complet demoralizată”, se afla în incapacitatea de a apăra ființa statului nostru. „Dacă frontierele române sunt atacate acum, – spunea generalul – ar putea fi una din cele mai mari catastrofe din istorie”¹²¹.

---

¹¹⁸ AN-DJBh, fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș, dos. 2/17861/1940, f. 88-89

¹¹⁹ Idem, fond Prefectura Județului Bihor-Actele subprefectului, dos. 2/17862/1940, f. 91-96

¹²⁰ *The New York Times*, din 10 septembrie 1940 – (Apud Vasile Pușcaș, *op.cit.*, 1995, p. XXI)

¹²¹ *Ibidem*, din 21 septembrie.

După cum aminteam, la 1 septembrie, ministrul de interne, generalul David Popescu, a revenit cu o nouă telegramă, adresată tuturor prefecturilor județelor care făcuseră obiectul „arbitrajului” de la Viena, în care erau punctate principiile conform cărora trebuia gestionată evacuarea, precum și inventarul principalelor bunuri care urmau să fie transportate peste noua frontieră. Cu această ocazie au fost stabilite și reședințele provizorii ale prefecturilor strămutate din teritoriul cedat. Administrația Ținutului Someș se muta la Turda, Prefectura județului Bihor, de la Oradea la Beiuș și Caransebeș, Prefectura județului Satu Mare la Lugoj, Prefectura județului Sălaj, de la Zalău la Deva, Prefectura județului Cluj la Turda, Sibiu și Râmnicu Vâlcea, Prefectura județului Mureș, de la Târgu Mureș la Blaj, iar prefecturile scaunelor secuiești, Odorheiul la Sighișoara, Sfântu Gheorghe la Brașov și Miercurea Ciuc la Ploiești. În finalul documentului, prefectii erau din nou îndemnați să solicite „*poporului să rămână la locul lui, pentru a se afirma și mai departe entitatea românească*”¹²². În ce privește județul Bihor, în aceeași zi, secretarul de stat, Modolea, a transmis și ordinea de evacuare a administrației plaselor. Pe 2 septembrie trebuia îmbarcate bunurile preturilor plaselor Marghita și Săcuieni, cărora le erau puse la dispoziție 24 și respectiv 26 de vagoane de marfă. Bunurile prefecturii și cele ale Preturii plasei Centrale urmau să fie evacuate în intervalul 2-5 septembrie, în acest scop fiind destinate 200 de vagoane¹²³.

La aflarea veștii, un grup de studenți orădeni au demonstrat în fața localului Consulatului German din Oradea, huiduindu-l pe consulul Schuster. Indignat, acesta din urmă a înaintat ulterior o notă de protest prefectului, generalul Todoruț, căruia i s-a plâns că sub ferestrele clădirii s-a scandat “*Pfui Schuster !*”¹²⁴. O altă mare masă de cetățeni s-au adunat în fața Spitalului județean, iar alții în centrul orașului. Grupurile au pornit apoi spre Piața mare din centrul urbei, scandând lozinci prin care înfierau hotărârile de la Viena. Acestora li s-au alăturat și soldații Regimentului 1 Fortificații, care tocmai treceau cu comandantul lor prin zonă în drum spre cazarmă. Un

---

¹²² AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/17862/1940, f. 91-96

¹²³ *Ibidem*, f. 102

¹²⁴ *Ibidem*, f. 108

ofițer în rezervă, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, s-a urcat pe podium improvizat pe loc de demonstrați, și în chip ostentativ și-a rupt sabia în două¹²⁵. A doua zi, Legația germană de la București a raportat comandamentului superior al armatei germane despre manifestație, subliniind faptul că a constatat „o mare îndârjire în armată contra Germaniei”¹²⁶.

Pe fondul unei astfel de atmosfere au debutat tratativele comisiilor româno-maghiare pentru discutarea și fixarea detaliilor procesului de predare - ocupare a teritoriului Bihorului de Nord. Partea maghiară a fost reprezentată de chiar șeful Marelui Stat Major al armatei ungare, Werth Henrik. Lucrările comisiilor s-au finalizat în seara zilei de 2 septembrie.

Aparatul administrativ, strămutat la Beiuș, avea de rezolvat o serie de probleme, deosebit de dificile, legate de instalarea serviciilor în noile localuri și de cazarea familiilor funcționarilor mutați odată cu prefectura. Până la 13 septembrie se stabiliseră la Beiuș 27 de funcționari, opt servitori și indententul prefecturii, șase funcționari de la Serviciul Tehnic, trei pretori, cinci funcționari de la preturi, 32 de notari și nouă grefieri comunal. De la Primăria municipiului Oradea veniseră 22 de funcționari, 10 oameni de serviciu și alți trei funcționari de la Întreprinderile comunale. Urmău să mai vină și alți angajați ai Primăriei Salonta și ai primăriilor comunale, care – raporta prefectul – „sosesc zilnic, fiind alungați de autoritățile maghiare”¹²⁷.

Până pe data de 14 septembrie Prefectura reușise să întocmească un tablou, mai mult decât grăitor pe marginea dimensiunilor dramei, teritoriale și umane, suferite de județul Bihor ca urmare a aplicării samavolnicului Dictat. Urmând hotarele unor comune rămase României, devenite acum localități de graniță, noua frontieră descria un arc de cerc pe direcția Sud-Vest, de-a lungul

---

¹²⁵Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în Nord-Vestul României (septembrie-noiembrie 1940)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 142

¹²⁶Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, *fond 103*, dos. 8505, f. 22 (Apud Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, Ilie I. Pușcaș, ...*op.cit.*, p. 143)

¹²⁷AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/18050/1940, f. 137

șoselei Arad-Oradea, înspre Nord-Est, urmând cursul Crișului Repede, pe axa Ant-Regina Maria-Ciameghiu-Tulca-Homorog-Ianoșda-Miersig-Șauaieu-Hidișelu de Jos- Hidișelu de Sus-Felcheriu-Sântelec-Sărand-Chijic-Borșea-Tilecuș-Hotar-Subpiatră-Călățea și Damiș¹²⁸.

Așa cum aminteam, un prim bilanț indica căderea completă în mâinile ungarilor a plaselor: Marghita cu 44 comune, Săcuieni cu 11 comune și Sălard cu 29 comune. Din plasa Salonta au mai rămas în România notariatele: Ant, Arpășel, Boiu, Ciameghiu, Ghiorac, Homorog, Tămașda cu comuna Regina Maria și Tulca. Din plasa Centrală a rămas la noi numai notariatul Mierlău, cu comunele: Hidișelu de Jos, Hidișelu de Sus, Șumugiu, precum și comunele Șauaieu, Sântelec și Felcheriu, dar al căror sediu notarial căzuse în Ungaria. Din plasa Aleșd ne-au mai rămas, fără sedii notariale, comunele Damiș, Călățea și Dobricionești, iar din plasa Tileagd, circumscripția notarială Șerghiș, cu comunele: Șerghiș, Surduc, Fâșca și Vârciorog. Tot din această plasă ne-au rămas, dar cu sediile notariale în Ungaria, comunele: Hotar, Subpiatră, Tilecuș, Sărand, Chijic, Borșea, Copăcel.

Cifra finală se ridica la 82 circumscripții notariale cu 182 comune rurale pierdute în favoarea Ungariei, respectiv 61 circumscripții notariale cu 238 comune rurale și comuna urbană Beiuș rămase României. Teritoriul Bihorului românesc avea o suprafață de 4390 kilometri pătrați, cu o populație de 220.259 locuitori, cifră preluată din lucrările recensământului desfășurat în anul 1930, repartizați după cum urmează:

---

¹²⁸*Ibidem*, dos. 2/18523, f. 283, 286, 294-296

1	Plasa Aleșd	cu 3 comune	2569 locuitori
2	Plasa Beiuș	cu 62 comune	51086 locuitori
3	Plasa Beliu	cu 30 comune	20178 locuitori
4	Plasa Ceica	cu 47 comune	34494 locuitori
5	Plasa Centrală	cu 6 comune	5245 locuitori
6	Plasa Salonta	cu 9 comune	18944 locuitori
7	Plasa Tileagd	cu 11 comune	11639 locuitori
8	Plasa Tinca	cu 26 comune	39074 locuitori
9	Plasa Vașcău	cu 44 comune	32042 locuitori
10	Comuna urbană Beiuș		4988 locuitori
Total			220259 locuitori

Cu prilejul evacuării, din efectivul de 75 funcționari și oameni de serviciu de la Prefectura județului Bihor și preturile din județ, se refugiaseră până la acea oră 32 funcționari și 10 oameni de serviciu. Au rămas în Ungaria 13 funcționari și nouă oameni de serviciu. Din efectivul intern al Serviciului Tehnic, care în total avea 14 funcționari și doi oameni de serviciu, se refugiaseră opt funcționari, rămânând în Ungaria șase funcționari și doi oameni de serviciu. Efectivul extern al Serviciului Tehnic județean se compunea din cinci picheri și 59 cantonieri. Dintre aceștia au rămas în Ungaria cinci picheri și 25 cantonieri, iar restul de cinci picheri și 29 cantonieri se găseau pe teritoriul rămas României.

Se mai refugiaseră patru pretori, 38 notari, 37 funcționari și oameni de serviciu de la Primăria municipiului Oradea și Întreprinderile Comunale Oradea, 21 funcționari și personalul de serviciu de la comuna urbană Salonta și 14 funcționari de la notariate. Funcționarii și oamenii de serviciu de la Prefectura județului au fost încartiruiți împreună cu instituția, în mod

provizoriu, în localul Școalei Normale de învățătoare pentru copii mici din Beiuș. Funcționarii refugiați de la diferitele notariate au fost plasați, de asemenea, în mod provizoriu în județul nostru la alte notariate.

De la un număr de 12 plase câte avusese înainte de „arbitraj”, Bihorul se reorganiza acum la nivelul a opt plase, alături de cele rămase intacte urmând a se înființa plasa Crișul Negru, plasa Holod, plasa Șerghiș și plasa Sudrigiu. Comunele rămase fără reședință notarială, urmau să formeze în viitor noi circumscripții notariale. Borșa, Chijic, Copăcel și Sărând, care au aparținut circumscripției notariale Săcădat, formau un notariat, cu reședința la Copăcel, deoarece comuna Săcădat rămăsese în Ungaria; Comunele Hotar și Subpiatră, rămase de la notariatul Țețchea (plasa Tileagd), împreună cu comuna Călățea din notariatul Peștere, rămas și el în Ungaria, formau un notariat cu reședința în comuna Hotar; Comuna Damiș, din plasa Aleșd, se anexa notariatului Roșia din plasa Beiuș; Comunele Felcheriu și Sântelec, rămase din plasa Centrală de la notariatele Sânmartin și Oșorheiu, se anexau la notariatul Tășad din plasa Ceica; Comuna Șauaieiu, rămasă din plasa Centrală (notariatul Apatou) forma un notariat independent care urma să aparțină plășii Tincea, iar comuna Tilecuș, rămasă de la notariatul Tileagd, se anexa la notariatul Șerghiș¹²⁹. Plasa Ceica urma să înglobeze în circumscripția sa și comunele Copăcel, Sărând, Chijic, Borșa, Hotar, Subpiatră, Călățea, Șerghiș, Fâșca, Vârciorog, Surduc și Tilecuș, dar pentru că erau așezate pe panta inversă a munților și nu aveau nici o cale de comunicație spre reședința plasei, într-una dintre acestea trebuia să fie organizat un centru administrativ nou¹³⁰.

Forma definitivă a noii reorganizării administrativ-teritoriale a fost finisată și dată publicității prin *Decretul-lege nr 3119* și comunicată pe 20 septembrie 1940. Actul normativ se adresa și altor județe care suferiseră mutilări teritoriale, cum au fost Cluj-Turda, Târnava Mare, Târnava Mică și Brașov, dar viza și unele modificări din circumscripțiile teritoriale ale ținuturilor Timiș, Marea, Dunărea

---

¹²⁹Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, seria *Actele subprefectului*, dosar 32/1940, f. 52-65

¹³⁰*Ibidem*, f. 81-91

de jos, Prut și Suceava¹³¹. Câteva zile mai târziu, la data de 22 septembrie, prin decizia dată de Rezidentul Regal al Ținutului Timiș, la care fusese arondat Bihorul, au fost numiți și pretorii noilor plase. La plasa Beiuș a fost numit Alexandru Lecca, la plasa Beliu, Valer Bejan, la plasa Ceica, Gheorghe Ștefănică, la plasa Șerghiș, Dr. Ioan Damian, la plasa Holod, Cornel Roșcanu, la plasa Crișu Negru, Vladimir Muțiu, la plasa Sudrigiu, Dr. Valeriu Jurca, la plasa Tinca, Traian Sfârlea, iar la plasa Vașcău, Dr. Cornel Neagu¹³².

Realizată într-o perioadă foarte scurtă de timp, această rearanjare teritorială s-a arătat perfectibilă, lăsând loc unor intervenții ulterioare. Astfel, locuitorii comunei Lunca Vișagului, rămasă din fostul județ Cluj, s-au adresat prefectului cu rugămintea de a fi atașați județului Bihor, invocând în acest sens dificultatea accesului la reședința județului Turda la care fuseseră arondați. De orașul Turda îi despărteau 200 de kilometri, fără nici o cale de comunicație, în vreme ce Beiușul se afla la numai 30 de kilometri de localitatea lor, în relație directă prin Stâna de Vale¹³³. Mai târziu, pe 3 octombrie, pretorul plasei Ceica a înaintat Prefecturii un set de propuneri legate de rearondarea notarială a unor localități ale căror notariate au rămas în teritoriul cedat Ungariei: comuna Felcheriu, de la fostul notariat Oșorhei, și Sântelec de la fostul notariat Sânmartin, să formeze împreună cu localitatea Tășad o circumscripție notarială cu sediul la Tășad; comunele Copăcel, Sărand, Chijic, Borșea, de la fostul notariat Săcădat, să formeze o circumscripție notarială cu sediul la Copăcel, unde între timp s-a și instalat cancelaria notarială, într-un local al comunei aflat într-o stare destul de bună; comunele Șerghiș, Fâșca, Vârciorog, Surduc, împreună cu Tilecuș, de la fostul notariat Tileagd, să formeze o circumscripție notarială cu sediul la Șerghiș; comunele Hotar, Subpiatră, de la fostul notariat Țețchea, și Călățea, de la fostul notariat Peșterea, să formeze o circumscripția notarială cu sediul la Hotar, unde se și instalase deja cancelaria notarială, într-un local corespunzător, proprietate particulară, care urma să fie închiriat

---

¹³¹ *Ibidem*, f. 81-91

¹³² *Idem*, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/18191/1940, f. 250

¹³³ *Idem*, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, seria *Actele subprefectului*, dos. 3/18794/1940, f. 15-16

în acest scop; comuna Șauaieiu, de la fostul notariat Apateu, să fie trecută la notariatul Miersig, din plasa Tinca, întrucât această localitate nu avea drum spre Ceica, iar distanța până acolo era prea mare; comuna Damiș și cătunul Zece Hotare, rămase de la fosta comună Vadu lui Carol (Vadu Crișului) să formeze un notariat cu sediul la Damiș, atașându-se plasei Beiuș, deoarece spre Ceica nu exista nici un drum și interesele acelor locuitori cereau arondarea la plasa Beiuș; comunele notariatului Miarlău puteau fi ușor administrate, ele aparținând plasei Ceica¹³⁴.

Între 7-18 octombrie, un grup de intelectuali din fostul comitat Zarand au făcut demersuri în vederea reînființării acestei unități administrativ-teritoriale, în care să fie înglobate părți ale județelor Hunedoara, Arad și Bihor. În acest sens, ei s-au adresat atât prefectului județului Bihor, cât și conducătorului țării, generalul Ion Antonescu, încercând să demonstreze necesitatea și utilitatea reorganizării acestui județ. Petiția, marcată de o înaltă încărcătură emoțională, suna astfel: „*În numele urmașilor vechilor zărândeni, luptători în taberele lui Horea și Avram Iancu, așezați în partea de Est a județelor Arad și Bihor, vă rugăm cu multă stăruință să faceți dreptate acestui ținut, înscăunându-l în vechiul județ al Zarandului, prin reînființare, și care județ, stăpânitorii de ieri l-au desființat la 1878 cu gândul de a deznaționaliza populația pur românească. Reînființarea județului Zarand am cerut-o tuturor guvernelor românești care s-au succedat, dar n-au voit să ne înțeleagă și nici luptele crâncene duse de înaintașii noștri contra cotropitorilor de ieri n-au fost luate în seamă. Trăim azi sub un regim al dreptății și al ordinii, de la care cu sufletul senin așteptăm să ni se facă dreptate*¹³⁵”. Demersul a rămas însă fără nici un rezultat, deoarece, așa după cum demonstra prefectul Bihorului, cererea era „*făcută și în numele locuitorilor din partea de Est a județului Bihor, însă între semnatarii cererii nu este nici un bihorean – după care sublinia faptul că – de altfel, întreaga populație a județului Bihor este de*

---

¹³⁴*Ibidem*, f. 22

¹³⁵*Ibidem*, f. 18-20

*părere să rămână actualul județ Bihor și să nu consimtă să fie alipiți altui județ sau să se reînființeze județul Zarand”*¹³⁶.

După cum se poate lesne observa, situația determinată de amputarea arbitrară a județului a creat destule probleme pe linie organizatorică, alimentate nu numai de inerentele neajunsuri generate de insuficiența cadrelor de specialitate din aparatul de stat, dar și de diversele disfuncționalități moștenite din vremea guvernărilor interbelice ori de reînviatele ambiții ale intelectualității fostelor comitate ale epocii austro-ungare. Așa se face că numai la o lună după precedentul raport, în care fusese descrisă starea de lucruri din Bihorul ciuntit, Prefectura a socotit necesar să înainteze un pachet de propuneri guvernului în scopul optimizării activității administrative și a gospodăririi eficiente a intereselor populației. Pe 13 octombrie a fost expediat către București un material, elaborat pe capitole, care pe lângă prezentarea noutăților intervenite în *status quo*-ul raportat imediat după transferul la Beiuș, venea cu sugestii pertinente. Pe linie administrativă, pentru descongestionarea notariatelor, a fost propusă măsura partajării acestora, măsură care ar fi condus la înjumătățirea numărului comunelor arondate fiecărui notariat cercual, în condițiile în care fiecare dintre aceste instituții deservea în medie 6-7 sau chiar opt comune, cu efectele negative de rigoare. În acest fel era rezolvată și problema plasării notarilor rămași fără serviciu în urma „arbitrajului”. Până la momentul întocmirii raportului, numărul funcționarilor publici refugiați atinsese cifra de 217, specialiști care trebuiau repartizați și încadrați pe posturi.

În legătură cu soarta refugiaților, se raporta faptul că numai în ultimele zile intraseră încă 500 de familii de expulzați, alungați de unguri fără nici un fel de bunuri asupra lor în afară propriilor veștminte. Pentru gestionarea crizei, Prefectura a contactat factorii de conducere din județele Arad și Timiș-Torontal, cu rugămintea de a-i prelua și plasa pe teritoriile lor. Până la rezolvarea situației, oamenii aceștia trebuiau însă hrăniți. Din nefericire, necesarul de grâu al județului se ridica la 1500 de vagoane destinate hranei și 300 înșământărilor. În ciuda eforturilor depuse de administrație, care oferise producătorilor prețul de 85000 lei pentru un vagon de cereale,

---

¹³⁶*Ibidem.*

au putut fi achiziționate numai zece vagoane, deoarece angroșiștii din județele vecine mențineau prețul la o cotă de 95-100000 lei vagonul. Deficitare erau și produsele de larg consum, în special cele de strictă necesitate. Singura unitate comercială capabilă să satisfacă cererea de piață era Cooperativa „Beiușana”, dar și aceasta, confruntată cu valul mare de refugiați, avea nevoie urgentă de un „împrumut rulant” de 10000000 lei.

Dacă problema refugiaților reprezenta o prioritate, nu trebuiau uitate nici celelalte categorii defavorizate, familiile bărbaților concentrați și familiile moșilor. Pentru acestea, Prefectura a propus reduceri de până la 50% din prețul biletelor de călătorie pe CFR, pentru a se putea deplasa la Arad și Timișoara pentru cumpărături, și introducerea a cel puțin două curse zilnice între Beiuș și Arad. Tot în același scop erau revendicate și cele 15 camioane care aparținuseră „Serviciului drumurilor naționale” al Ținutului Someș, acum desființat, cu atât mai mult cu cât cea mai mare parte a banilor cheltuiți pentru achiziționarea lor veniseră din Bihor.

În final, era solicitată ridicarea Beiușului la nivelul orașelor de categoria a II-a, identică cu cea a reședințelor de județ, statut care ar fi atras o finanțare mai substanțială a localității de la bugetul de stat și o creștere salarială pe măsură pentru toți angajații. În nota de fundamentare a acestei doleanțe erau invocate argumente izvorâte din starea *de facto* a orașului, raportate la tardivitatea unor măsuri corelative cu noua situație a urbei. *„În urma evenimentelor internaționale survenite – se sublinia în memoriu – Beiușul, noua capitală a județului Bihor, situat într-o regiune muntoasă și foarte sărăcăcioasă, a devenit extrem de populat, prin evacuare aici a tuturor autorităților și instituțiilor publice care au funcționat la Oradea, precum și a funcționarilor acestora și a altor refugiați. Dată fiind această situație, traiul în acest centru a devenit foarte scump, iar greutatea de aprovizionare extrem de anevoioasă. În asemenea condițiuni, funcționarii din salariile ce le primesc, numai cu foarte mare greutate pot să se susțină. Pentru ameliorarea situației sub acest raport, și pentru ca funcționarii să nu fie știrbiți în drepturile ce le primeau până acum, se necesită în mod imperios ca noua*

capitală a județului Bihor, Beiușul, să fie clasat în categoria a II-a de salarizare”¹³⁷.

La 11 octombrie 1940, generalul Petrovicescu, ministrul internelor, a cerut Prefecturii să întocmească o dare de seamă asupra situației rețelei sanitare din județ și să înainteze eventualele propuneri menite să reabiliteze sistemul sanitar. Din păcate, rețeaua sanitară bihoreană era deficitară. Principalele instituții de gen, spitale, clinici, laboratoare și dispensare, se găseau la Oradea, căzută acum în teritoriul cedat Ungariei, și așa după cum relata medicul-șef în raportul său – „evacuarea acestui serviciu de la Oradea a fost împiedicată de către gărzile maghiare înarmate deja din ziua a doua de evacuare”. Spitalul din Beiuș nu dispunea decât de 80 de paturi, iar în localitățile rurale existau prea puține dispensare. În această situație, medicul șef al județului a propus suplimentarea sumelor din bugetul de stat al anului 1941, pentru a putea construi încă trei corpuri de clădire în cadrul spitalului și pentru a clădi dispensare la sate și locuințe pentru medicii din mediul rural. De asemenea, el a mai solicitat și o autosalvare, legăturile pe calea ferată fiind anevoioase, mai ales pentru că un număr 13 comune, cu sediul medical Șerghiș, au rămas fără putință de comunicare cu centrul de la Beiuș. Oricum, pentru racordarea acestor localități trebuiau demarate urgent lucrările de construcție a șoselei înspre Tășad sau Bucuroaia-Ceica-Beiuș¹³⁸.

CĂMINUL DE REFUGIAȚI BEIUȘ

În toți cei patru ani de înstrăinare a Ardealului de Nord, noua frontieră româno-maghiară nu s-a bucurat de statutul unei linii de demarcație stabile. Cu precădere, partea maghiară s-a dat la numeroase încălcări ale înțelegerilor prestabilite. Pe la mijlocul lunii septembrie au început să se facă prezente și primele efecte ale tratamentului inuman aplicat de autoritățile maghiare populației românești.

---

¹³⁷*Ibidem*, f. 32-42

¹³⁸*Ibidem*.

Pe 15 septembrie, Bucureștiul a fost informat că „șaiszeci de familii de coloniști din comuna urbană Salonta au fost alungate de jandarmii maghiari de la casele lor și trecuți peste frontieră, după ce au fost terorizați, bătuți și jefuiți” – și că – „zilnic ne sosesc oameni crunt bătuți de jandarmii și armata maghiară”¹³⁹. Pretura plasei Tinca a declanșat imediat o anchetă în legătură cu soarta acestor nenorociți. În material se relatează că cele „circa 60 de familii s-au refugiat în comuna Tulca, rămasă în România, deoarece în comunele lor de origine nu au mai găsit adăpost, și astfel – se spunea în raport – sunt siliți să staționeze sub cerul liber, ori în colibe făcute provizoriu din paie. Acești coloniști, ajunși la cea mai dezastruoasă stare materială și morală, trăiesc în cea mai mare mizerie, alături de copiii lor și [sunt] expuși diferitelor boli în urma frigului și a ploilor în care trebuie să stea. Această categorie nenorocită de plugari își țin vitele sub cerul liber, fără furaje, ținându-le numai cu iarba ce o pasc”. Privitor la averile expulzaților, în raport se sublinia faptul că „coloniștii așezați în mod provizoriu în comuna Tulca, își aveau până în prezent casele la pusta “Köleser”, rămasă în Ungaria. Parte din pământ a rămas din norocire în România, iar în teritoriul cedat, respectiv în pusta “Köleser”, rămânându-le 107 iugăre, loturi primite în calitate de coloniști și circa 60 iugăre pământ cumpărat de diferiți particulari. Acestor coloniști le-au mai rămas în teritoriul cedat, în pusta <Andács> circa 130 iugăre de pământ, reușind să-și salveze numai cerealele culese, furajele, o mare parte din cereale, mobilierul și recolta încă neculeasă de pe câmp rămânând acolo”. Raportul mai surprindea și câteva aspecte ale tratamentului barbar la care au fost supuși expulzații înainte de a fi împinși peste graniță, trăsătură care va deveni în viitor o marcă caracteristică a comportamentului administrației maghiare față de toți românii. "Cu prilejul refugierii lor din Salonta au fost supuși celei mai barbare maltratări, bătuți și batjocoriți – menționa raportorul, colonistului Petrila Costan, după ce i s-a luat de către soldații unguri 4000 de lei, a fost crunt bătut, împrejurare în urma căreia astăzi este grav bolnav la pat. În timpul nopții au fost supuși diferitelor interogări pentru a destăinui anumite secrete și tot atunci

---

¹³⁹Idem, fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș, dos. 2/18075/1940, f. 149

[au fost] bătuți și chinuiți în cel mai crunt mod. Din declarațiile date de către aceștia rezultă că locuitorul Cristea Iosif din comuna Mădăras, rămasă în teritoriu cedat, fost comandant al Gărzii Naționale, a fost bătut în așa fel încât pe data de 16 septembrie 1940 a și încetat din viață. Casele coloniștilor, rămase dincolo de frontieră, din informațiunile primite, sunt locuite de astăzi de către țigani și de diferite elemente și haimanale din Salonta. Dată fiind această situație și în urma informațiilor primite de la refugiații mai recent, acești coloniști nu mai au nădejdea să-și poată transporta avutul ce le-a rămas, fiind amenințați cu toții cu moartea”¹⁴⁰.

O situație și mai gravă, care în timp a escaladat atingând dimensiunile unei crize, s-a derulat pe parcursul lunilor octombrie-noiembrie 1940. Prin simetrie, așa după cum cereau prevederile documentului „arbitrajului”, atât România cât și Ungaria au trecut la aplicarea sechestrelor asupra bunurilor persoanelor fizice și juridice care optaseră pentru rămânerea într-una sau alta dintre țări odată cu trasarea noii granițe. Aminteam în acest studiu faptul că în hotarele localităților Cordău, Mierlău și Hidișelul de Jos, pe teritoriul nostru, rămăseseră în jur de 5000 de iugăre de pădure, care înainte de Dictat aparținuse Ordinului Canonic Premonstratens din subordinea Episcopiei Romano-Catolice de Oradea. Ca atare, începând cu data de 2 octombrie, compania de grăniceri din punctul de frontieră Hidișel a interzis angajaților fostului proprietar să mai exploateze și să mai transporte din România materialul lemnos provenit din tăieri. Ca represalii, grănicerii unguri nu au mai permis refugiaților și expulzaților români, care intenționau să treacă în România, să părăsească teritoriul maghiar cu vreun bagaj asupra lor.

Pentru ieșirea din impas, Ministerul Finanțelor, după ce a cântărit condiția disperată în care se aflau refugiații blocați la frontieră, a propus administrației maghiare o soluție de compromis, acceptând trecerea lemnului peste graniță în schimbul plății taxelor vamale. Refractoră, partea maghiară a refuzat propunerea, invocând exceptarea de la plată. De altfel, după cum consemnează în raportul său comandantul punctului de frontieră, agentul Frențiu Teodor, „ori

---

¹⁴⁰*Ibidem*, dos. 2/18098/1940, f. 154

de câte ori autoritățile maghiare au de aranjat anumite situații ale cetățenilor maghiari, iau atari măsuri de represalii, căutând a ne constrânge la satisfacerea intereselor ce le au”¹⁴¹.

Perioada 11-30 octombrie s-a desfășurat sub imperiul unor intense tatonări reciproce din partea ambelor părți, care nu au condus la nici un rezultat pozitiv. Criza a atins punctul nevralgic pe data de 29 octombrie, când spre frontieră, trecând prin suburbia Seleş-Oradea, se îndrepta convoiul expulzaților din comuna Scărișoara Nouă, județul Satu Mare, format din 150 de căruțe. Pentru a forța mâna autorităților românești, căpitanul ungar Fritz i-a oprit pe bieții țărani în dreptul Fabricii de Bere „Dreher”, unde i-a amenințat că le va interzice trecerea frontierei până la rezolvarea diferendului în sensul dorit de maghiari. În aceste condiții, conducerea Legiunii de Jandarmi Bihor, după consultarea Prefecturii din Beiuș, a acceptat condițiile impuse, mai ales că la punctul de frontieră maghiar se mai găseau alți 150 de refugiați cărora, tot așa, li se ridicaseră dreptul de a pleca în România. În adresa înaintată, comandantul Jnadarmeriei arăta că „după informațiunile ce [le] deținem, intenționează să oprească locuitorilor [refugiați], și așa destul de năpăstuiți, și valorile, ca bani, bijuterii etc.”. Cu această ocazie, Prefectura a mobilizat trei camioane pentru transportarea refugiaților la Calea Mare, printre aceștia aflându-se doi bolnavi, două femei însărcinate și cinci lăuze¹⁴².

După cum se poate constata, dezamorsarea crizei s-a produs *in extremis*, chiar dacă, în ciuda inflexibilității maghiarilor, autorităților noastre au fost nevoite să recurgă la concesi. Nu exista nici un interes din partea noastră să mai adăugăm și alte necazuri în cărucă refugiaților, și așa bătută de soartă, cu atât mai mult cu cât pe data de 1 noiembrie, la punctul de frontieră de la Hidîșel, urma să-și facă apariția un alt grup format din 1000 de refugiați¹⁴³. De la Calea Mare, grupul expulzaților, format din 32 de bărbați, 38 de femei și 81

---

¹⁴¹ AN-DJBh, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș, seria Actele subprefectului*, dosar 3/19275/1940, f. 24-28

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*.

copii, a fost dirijat către comuna Făget din județul Timiș-Torontal, care oferea condiții de cazare și locuri de muncă¹⁴⁴.

Pe 18 octombrie, prefectul Bihorului a fost din nou nevoit să se adreseze autorităților județului Timiș-Torontal cu rugămintea de a mai prelua și plasa încă 160 de familii din comuna Regele Ferdinand (localitatea s-a numit inițial Macea, astăzi satul Livada (Bihor), evacuate de la vetrele lor de administrația maghiară. Locuitorii acestei comune, colonizați în Bihor în anul 1925, erau veniți din satele românești de pe malul stâng al Tisei, din celălalt Bihor, rămas Ungariei după trasarea *liniei Clemenceau*, care urma să devină granița de vest a României. În mai puțin de 20 de ani, acești oameni se vedeau nevoiți să facă față, pentru a doua oară refugiului, după ce în 1919 plecaseră de spaima bolșevicilor maghiari ai lui Bela Kun¹⁴⁵.

Valul românilor care luaseră drumul pribegiei a crescut spre sfârșitul anului 1940 într-atât de mult, încât susținerea lor materială ajunsese să pună în pericol stabilitatea economică a județului. Prefectul Bihorului raporta Ministerului de Interne la 6 noiembrie, că erau înregistrați până la acea dată 4024 de refugiați și expulzați: 1078 de suflete din colonia Mihai Bravu, 481 din colonia regele Ferdinand, 127 din colonia Gepiu, 802 din Aleșd și împrejurimi, 500 din Salonta și 1036 din coloniile Horea, Scărișoara Nouă și Șimian din județul Sălaj. Pentru descongestionarea județului, majoritatea lor au fost plasați în județele Arad și Alba, în Bihor rămânând numai coloniștii proveniți din comunele de munte ale județului, găzduiți pe la rudeni și cunoscuți. Până în octombrie 1941, cifra avea să se ridice la 11257 refugiați¹⁴⁶.

Pentru a face față acestui număr mare de refugiați, Prefectura a fost nevoită să adopte soluția rechiziției locuințelor disponibile, la început din raza orașului Beiuș, și apoi din localitățile județului, în vederea plasării acestora. În Beiuș au fost rechiziționate 230 de case, de pe străzile Mihai Viteazu, Dorobanților, Avram Iancu, Iuliu Maniu, Horea, Crișan, General Moșoiu și General Averescu, aflate în proprietatea unor minoritari maghiari domiciliați în Târcaia. Alte

---

¹⁴⁴*Ibidem*, f. 80-84

¹⁴⁵*Ibidem*, dos. 3/19722/1940, f. 60

¹⁴⁶AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 34/21639/1940-1941

zece case, de pe Strada Principală, au fost preluate de la proprietarii români din Totoreni¹⁴⁷. Criza plasamentului familiilor refugiaților și expulzaților s-a numărat și în continuare printre problemele de primă urgență pe agenda de lucru a prefecturii. Căminul de refugiați, redus ca și capacitatea de cazare și asigurare a subzistenței acestei categorii, de abia reușea să îndeplinească rolul unei stații de tranzit către alte destinații. De aceea, începând cu anul 1941, s-a conturat cu pregnanță necesitatea monitorizării tuturor gospodăriilor vacante din Bihorul de Sud, rămase de pe urma plecării etnicilor maghiari și evrei în Ungaria. Acestea nu erau puține la număr, deoarece fenomenul imigrației transfrontaliere se manifestase de ambele părți, totuși, în raport cu dimensiunile exodului românesc, erau cu totul insuficiente. Oricum, existența lor constituia o primă rezervă de spațiu pus la dispoziția autorităților.

La 25 aprilie 1941, în plasa Ceica erau numai două proprietăți părăsite, unde au și fost plasați expulzații Coita Ioan și protopopol Trufașiu Ioan¹⁴⁸. În plasa Tinca erau disponibile 123 de proprietăți părăsite, dintre care 29 în comuna Tinca¹⁴⁹, 14 în Tămașda¹⁵⁰, șase în Arpășel¹⁵¹, 35 în Boiu¹⁵², 13 în Ghiorac¹⁵³, una în Șauaieu¹⁵⁴, la care

---

¹⁴⁷*Ibidem*, dos. 97/1940

¹⁴⁸*Ibidem*, dos. 20/7700/1941, f. 79 – proprietățile Bencovici Gheza și Nemeș Carol, ambii fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁴⁹*Ibidem*, f. 81-84 – proprietățile Bozo Carol, Köteles Adalbert, Iambor Francisc, Orbán Alexandru, Györi Ștefan, Fila Ioan, Biró Ștefan, Laczikó Ștefan, văduva Orbán Iosif, Köteles Iuliu, Vaida Francisc, Deák Ștefan, Fabian Iosif, Pop Ioan, Sebesi Alexandru, András Elemer, Dr. Marosi Antoniu, Nagy Carol (2 case), soția lui Orbán Alexandru, Vekerdi Iuliu, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵⁰*Ibidem* – proprietățile Telegdy Ioan, Császár Ioan, Csiki Moise, Bondár Emeric, Sándor Ștefan, Bogdan Mihai, Krisztán Coloman, Fazekási Ioan, Pikó Gligor, Weisz Vilmoș, Balog Ludovic, Penzes Alexandru, Makai Ioan, Kutási Iuliu, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵¹*Ibidem*, – proprietățile Vincze Francisc, Czirják Ioan, Mátyási Ludovic, Szabo Iosif, Szigeti Mihai, Bucskó Andrei, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵²*Ibidem*, dos. 20/7700/1941, f. 81-84 – proprietățile Pap Ludovic, Ujvárosi Ioan, Gyenge Ludovic și Emeric, Kajtor Emeric, Vrányecz Petru și Emeric, Garai Ștefan, Czegledi Carol și Király Alexandru, Tóth Ludovic, Barna Adalbert, Szabo Emeric, Turkosi Anton, Kovács Alexandru, Kövago Anton, Puskás Iosif, Szabo Ludovic, Beres Nagy Ștefan, Turi Alexandru, Megyeri Iuliu, Tóth Ștefan, Zolyomi Francisc, Zagonyi Ștefan, Puskás Ștefan, Fazekás Ludovic, Ciucaș Gheorghe, Vido

s-au adăugat 20 la 23 aprilie 1941¹⁵⁵, șase în Gurbediu¹⁵⁶, 26 în Ant¹⁵⁷; 11 în orașul Beiuș¹⁵⁸, și 38 în localitățile plasei. Aici erau disponibile mai multe gospodării ale unor români plecați la lucru prin țară, ori care mai dispuneau și de alte locuințe. În Budureasa erau disponibile două case¹⁵⁹, patru în Curățele¹⁶⁰, două în Pociovești¹⁶¹, trei în Meziad¹⁶², una în Binșele, aparținând Composesoriatului

---

Andrei, Szabo Alexandru, Mikó Iuliu, văduva Tamás Ștefan, Kovács Iuliu, Szigjárto Ștefan, Csiriszki Iuliu, Sebesi Moise, Erdős Alexandru, Kenderesi Elisabeta, Kövágó Sára, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵³*Ibidem*, f. 81-84, 122 – proprietățile Okrös Alexandru, Gali Mihai, Gali Gheorghe, Balog Carol, Balog Francisc, Berek Ludovic, Szabo Paul, Balog Alexandru, Domján Alexandru, Kajtor Ludovic, Szabo Carol, Kasza Iosif, Szilágyi Ștefan – până la 24 aprilie s-au mai adăugat 20: văduva Magyaros Mihai, Berek Mihai, Vințe Ludovic, Betko Matei, Berek Ludovic, văduva Balog Ludovic, Balog Carol, Tako Mihai, Biro Ludovic, Ladanyi Emeric, Sinca Ioan, Debrețeni Ladislau, Orsos Emeric, Akerman Petru, Cete Mihai, Szell Mihai, Nagy Ludovic, Chiș Francisc, Szemeș Ștefan, Ghiartău Gheorghe, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵⁴*Ibidem*, – proprietatea Szabo Alexandru, fugit în Ungaria – n.n.

¹⁵⁵*Ibidem*, f. 88 – proprietățile Bálint Matei, Csáki Ludovic, Murányi Carol, Kovács Francisc junior, văduva Turányi Iosif, Lengyel Alexandru, Bothá Emeric, Lucuș Dumitru, văduva Hoaneț Mihai, Toth Iosif, Deverdici Petru, Tanko Iosif, Csobota Francisc, Vidican Nicolae, Kacsor Alexandru, Vidican Eugen, Kovács Francisc, Gorobics Ștefan, Horváth Ludovic, Benczik Paul, toți fugiți în Ungaria – n.n. A.Ț.

¹⁵⁶*Ibidem*, – proprietățile Szentiványi Ludovic, Pallag Alexandru, Linder Mateiu, Aranyi Parasca, Kertes Antoniu, Tocaci Ioan, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵⁷*Ibidem*, - proprietățile Szanási Alexandru, Berke Iosif, Mátyási Coloman, Seres Ioan, Kolozsi Alexandru, Ferenczi Ștefan, Kolozsi Gavril, Bodi Ștefan, Hizo Ludovic, Seres Carol, Kolozsi Carol, Kerekes Ludovic, Kerekes Iosif, Seres Ștefan, Seres Iosif, Mátyási Vasile, Dande Ștefan, Bondár Alexandru, Dézsi Carol, Mátyási Iosif, Bekefi Alexandru, Hizo Emeric, Simon Iosif, Szilágyi Ștefan, toți fugiți în Ungaria – n.n.

¹⁵⁸*Ibidem*, f. 90 – proprietățile Crișto Ida, Chelemen Șoani, Cheteleș Ioan, Paul Francisc, văduva Aciu, Matei Teodor (canonic la vlădic), văduva Gustav Varga, Szombati Petrovel, Balla Petru, văduva Flora Carol, toți fugiți în Ungaria – n.a.

¹⁵⁹*Ibidem*, f. 91 – proprietățile Matiu Vasile și Goina Nicolae a Valii

¹⁶⁰*Ibidem*, – proprietățile Halbac Ioan, Tomele Pașc, văduva Ciupa Iosif și David Teodor

¹⁶¹*Ibidem*, – proprietățile Dance Lup și Halbac Luca

¹⁶²*Ibidem*, – proprietățile Arădău Cornel, Arădău Ioan zis Sufletu și Cornea Teodor Gheorghe

urbarial, cinci în Remetea, lăsate de ungurii trecuți peste graniță¹⁶³, două în Târcaia, cu aceeași proveniență¹⁶⁴, șase în Zece Hotare¹⁶⁵, una în Tomnatic¹⁶⁶, patru în Pocola¹⁶⁷ și opt în Feneriș, la care s-au mai adăugat șapte până la 24 aprilie 1941¹⁶⁸. În plasa Vașcău existau șapte proprietăți proprietăți părăsite. În Băița erau trei¹⁶⁹, tot trei în Vașcău¹⁷⁰ și una în Câmpanii de Jos¹⁷¹. În plasa Holod erau opt, dintre care șase numai în Suplacu de Tinca¹⁷², și câte una în Dumbrăvița de Codru¹⁷³ și Vintere¹⁷⁴. În fosta plasă Salonta fusese identificată o singură proprietate vacantă, la Homorog¹⁷⁵.

Chiar dacă ritmul exodului s-a mai diminuat în perioada următoare anului 1940, periodic autoritățile ungurești întreprindeau operațiuni de expulzare. O asemenea acțiune s-a petrecut în noaptea de 29 spre 30 martie 1942, când jandarmii maghiari au escortat la punctul de frontieră Miersig un grup de 57 de români, pentru a fi trecuți peste graniță. Grupul era alcătuit din familiile țăranilor, originari din comunele Sânicolau Român și Berechiu, care fuseseră

---

¹⁶³ *Ibidem*, – proprietățile Tamaș Vasile, Lucaciu Mihai, Bun Vasile, Molnar Ioan și Lucaciu Nicolae, toți fugiți în Ungaria – n.a.

¹⁶⁴ *Ibidem*, – proprietățile Tenco Elisabeta și Olah Ioan, fugiți în Ungaria – n.a.

¹⁶⁵ *Ibidem*, 91 – proprietățile Groza Dumitru (plecat în Ungaria pentru a nu fi urmărit de contrabandă), Popa Floare, văduva Groza Vasile, Indrei Florian, Groze Alexandru, Noje Mihai, ultimii au rămas în teritoriul cedat – n.a.

¹⁶⁶ *Ibidem*, – proprietatea Eugen Zobel (evreu)

¹⁶⁷ *Ibidem*, – proprietățile Dan Florian, Cârje Petru, Avram Miron, Parohia Greco-Catolică (casa este periculoasă) – n.a.

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 91, 125 – proprietățile Pușcaș Alexandru, urmașii lui Ivan Floare, Sala Irina, Rogoian Pavel, Lung Dumitru, Sala Firoanda, Buzaș Florian – până la 24 aprilie s-au mai adăugat 7: Parohia Ortodoxă, Mascaș Teodor, Ardelean Zamfira, Sime Alexandru, Mihăeș Teodor, Mascaș Mihai, văduva Ciorna Pavel

¹⁶⁹ *Ibidem*, f. 102 – proprietățile Klein Iosif, Majer Margareta și Sestac Iosif, toți fugiți în Ungaria – n.a.

¹⁷⁰ *Ibidem*, – proprietățile Lukács Elemer, Steiner Andrei și Steiner Geza, toți fugiți în Ungaria – n.a.

¹⁷¹ *Ibidem*, – proprietatea Popa Adam (dispărut) – n.n. A.Ț.

¹⁷² *Ibidem*, f. 114-115 – proprietățile Tocuț Iosif și Ecaterina, Löbli Andrei (la Oradea), Pantea Moise și Caița, Tocuț Ioan, Hârcă Petru și Iovan Ioan

¹⁷³ *Ibidem*, – proprietatea văduvei Weinberger Samuil

¹⁷⁴ *Ibidem*, – proprietatea Spierer Samuil

¹⁷⁵ *Ibidem*, f. 122 Goldstein Maurițiu – proprietatea Goldstein Maurițiu

colonizați după Primul Război Mondial în localitatea Regele Ferdinand. Pentru transportarea lor la Tinca, în centrul administrativ al plasei, plutonierul-major de grăniceri, Ionescu, a recurs la rechiziționarea căruțelor localnicilor. Cazul a fost raportat prefectului, colonelul Anton Nicolae¹⁷⁶.

Spre finele anului 1942 a fost înregistrată o nouă curbă ascendentă a fenomenului, care a acutizat iarăși criza determinată de insuficiența locurilor de plasament a familiilor acestora, nu numai în spațiul Bihorului de Sud, ci și în restul județelor țării. Rezolvarea nu a fost tocmai simplă, deoarece nu se rezuma doar la simpla instalare a acestora în diferitele spații locative disponibile, ci solicita în același timp și identificarea surselor de trai necesare subzistenței acestora.

În data de 17 septembrie 1942, Prefectura a analizat la modul cel mai serios nivelul posibilităților de plasament a refugiaților, dar și de absorbție a forței de muncă a acestora în comunele bihorene. Oferta cea mai largă a venit din partea plasei Beiuș, care avea o capacitate de plasament disponibilă în zece localități, raportată la 99 de familii și 582 de persoane. Astfel, în Târcaia puteau plasate 25 de familii și până la 160 de persoane, în Zece Hotare 240 de persoane, în Remetea 26 de familii, în Curățele 25 de familii, în Drăgănești o familie, în Negru (astăzi Grădinari) patru familii, în Șebiuș o familie, în Țigănești o familie, în Belejeni o familie și în Finiș 15 familii. În satele plasei Tinca puteau fi plasate 23 de familii și 182 persoane; în Gurbediu 20 de familii, în Girișu Negru două familii, în Ianoșda o familie, în Belfir 18 persoane, iar în comuna Tinca 182 de persoane. Plasa Ciumeghiu oferea plasament pentru 76 persoane, respectiv, 18 în comuna Batăr și 58 în Tămașda, în vreme ce în plasa Holod erau disponibile numai șapte gospodării în comuna Ginta. Totalul se cifra la 129 de familii și 675 de persoane, rezervă cu totul insuficientă față de volumul ridicat de cereri¹⁷⁷.

Prefectura județului Alba a reușit să găsească locuri de plasament pentru aproximativ 79 de familii, cărora le putea oferi numai locuri provizorii și temporare de muncă. În plasa Aiud erau

---

¹⁷⁶Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 59/5318/1942-1943

¹⁷⁷*Ibidem.*

disponibile locuri pentru 31 de familii, atâta vreme cât durau lucrările șantierului de amenajare a șoselei Aiud-Buru. Cinci familii se puteau stabili în Aiudul de Sus, trei în Margina, 20 în Rimetea și trei în Vălișoara. În plasa Sebeș s-au găsit posibilități de cazare și trai pentru 18 familii, care urmau să facă plutărit de lemne pentru „Societatea [de Minerit] Petroșani”. Comuna Almașu Mare din plasa Zlatna avea nevoie de un om de serviciu la notariat și de un funcționar cu minim patru clase liceale, iar Primăria orașului Aiud avea nevoie de circa 20-30 de bărbați pentru tăiatul lemnului.

O ofertă întrucâtva mai generoasă a venit din partea Prefecturii județului Târnava Mică, care pe lângă plasament și locuri de muncă în agricultură, punea la dispoziție și locuri de muncă calificate în cadrul industriilor locale. În agricultură au fost oferite 410 locuri de muncă: 25 în Sânmiclăuș, 20 în Bucerdea Grânoasă, cinci în Sâncel, două în Crăinicelu de Jos, opt în Tiur, 30 în Baia, 50 în Bachnea, 30 în Cetatea de Baltă, trei în Crăiești, cinci în Cornești, cinci în Herepea, 25 în Pipea, nouă în Nadeș, 20 în Gogan, 42 în Beșineu, 25 în Bichiș, 12 în Ozd, 50 în Cîpău, 32 în Ogra și 12 în Iernut. Întreprinderea „Nitrogen” din Târnăveni punea la dispoziție locuri de muncă pentru opt zidari, doi dulgheri, opt lăcătuși, doi strungari și circa 50-80 de posturi de muncitori necalificați. Muncitorii calificați puteau câștiga între 30-58 de lei pe oră, în funcție de capacitatea lor de muncă și de vechime, iar cei necalificați, între 18-30 de lei pe oră. Fabrica de sticlă „Ardeleana” avea nevoie de 20 muncitori necalificați, în vreme ce Uzinele „Mica” a scos pentru angajare două posturi de strungari, trei de instalatori, două de electricieni, unul de bobinator și 20 de locuri pentru muncitori necalificați.

În județul Hunedoara erau disponibile mai multe locuri de plasament, însoțite de posibilitatea de câștigare a subzistenței, atât în agricultură cât și în industrie. Pentru munca câmpului puteau fi plasate cinci familii în comuna Râu Bărbat, 30 în Sântămărie Orlea, cinci în Silvașu Inferior, cinci în Lingina, trei servitori agricoli în Teliucul Inferior și 10 în Hășdat. În minele de la Petroșani puteau fi angajați 100 de bărbați, iar în cele din Aninoasa 200, cu familiile lor

cu tot. Alte 100 familii puteau fi plasate în Simeria, unde existau tot atâtea locuri de muncă la atelierele CFR¹⁷⁸.

Dacă până acum am prezentat câteva dintre eforturile administrației de la Beiuș depuse în direcția plasării refugiaților, în cele ce urmează, considerăm nimerit să pomenim și despre rolul jucat de Căminul refugiaților din acest oraș, instituție care a preluat, adăpostit și hrănit, cea mai mare parte a confracților urgisiți de soartă, veniți din Ardealul cedat. Dată fiind poziția și importanța Beiușului în raport cu noua graniță, orașul a jucat rolul unei plăci turnante interpușe între teritoriul cedat Ungariei și cel rămas României, similar orașului Turda pentru relația cu Transilvania de Sud. Spre Beiuș și-au îndreptat speranțele românii din județele Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Bihor-Nord, Someș și Cluj, și chiar din Ucraina Subcarpatică.

La început, căminul a funcționat sub coordonarea Crucii Roșii, pentru ca mai târziu să-și desfășoare activitatea în cadrul Biroului Refugiaților, organism gestionat direct de către prefectură. La nivel central a fost organizat Comisariatul General al Refugiaților. Prin programele specifice derulate de această structură, în primul an de refugiu, începând cu data de 4 noiembrie 1940, au fost sprijiniți financiar 340 de refugiați, cărora li-a fost acordată suma de 787051 lei¹⁷⁹. Din bugetul alocat județului în exercițiul financiar 1 aprilie 1941-31 martie 1942, a fost alocată refugiaților, sub forma ajutoarelor bănești, suma de 27440 lei¹⁸⁰. Suplimentar, în ultimul trimestru al aceluiași an, au mai beneficiat de ajutoare bănești alți 385 de refugiați, finanțați cu suma de 766162 de lei, bani proveniți din donații. Angajații Ministerului Afacerilor Interne au donat 20000 de lei, cei ai comisariatelor de poliție 733612 lei, alături de diverși cetățeni care au oferit 12550 lei¹⁸¹.

Efortul închinat alinării suferințelor confracților refugiați nu s-a regăsit însă numai sub forma unor sume de bani, ci s-a materializat

---

¹⁷⁸ Idem, fond *Prefectura județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 59/12463/1942-1943

¹⁷⁹ *Ibidem*, dos. 99/1940-1942

¹⁸⁰ Idem, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dos. 104/1941-1942

¹⁸¹ *Ibidem*, dos. 148/1941-1942, f. 1

și într-o gamă mai largă de bunuri de primă necesitate sau servicii. Astfel, în ianuarie 1942 au fost oferite refugiaților articole de îmbrăcăminte și încălțăminte în valoare de 982930 de lei. Au fost distribuite: 219 cămăși, 200 izmene, 300 pantaloni, 291 vestoane, 60 pulovere, 14 pături, 24 perechi de ciorapi, 25 căciuli, 200 scurteici, 20 paltoane pentru eleve, 168 perechi de bocanci, 136 perechi de opinci, 536, 10 metri de stofă, 31,70 metri de pânză tare, 10,40 metri de căptușeală pentru mâneci, 10,90 metri de căptușeală pentru buzunare și 30 de metri de finet. Totodată a fost asigurată cazarea și hrana pentru 2476 de persoane și au fost emise 5297 de foi de călătorie pentru tot atâtea persoane și 261 de foi de drum pentru bagaje. O parte din cheltuială, 13560 de lei, a fost acoperită din lichidarea bunurilor Mișcării Legionare, scoasă în afara legii¹⁸².

Principalii finanțatori ai programului de asistență a refugiaților au fost, în primul rând Subsecretariatul de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului, care în semestrul întâi al anului 1942 a acordat ajutoare în valoare de 600000 lei¹⁸³, a asigurat plata alimentelor și a suportat cheltuielile reclamate de tipărirea carnetelor de refugiat cu fotografiile necesare¹⁸⁴, secundat fiind de Comisariatul General al Refugiaților din Ardealul de Nord. Cea de a doua instituție a procurat și distribuit făina necesară sărbătorii Crăciunului din 1942, pentru 173 de refugiați plasați în comunele Ceica, Incești, Bucium, Cârpeștii Mici, Drăgești, Topești, Dobrești și Hidișel, și a oferit încălțăminte elevilor refugiați de la Oradea la Tinca¹⁸⁵.

Din a doua jumătate a anului 1941, clădirea căminului a intrat într-un program de reparații și modernizări, căpătând o înfățișare nouă. Lucrările au fost finalizate la 19 august 1942, moment până la care, de soarta refugiaților s-a ocupat, într-o formă similară, „Societatea Crucea Roșie”. Deși lucrările de amenajare au fost demarate cu un an mai devreme, ele nu au putut fi finalizate din sumele alocate în exercițiul financiar al bugetului pe anul 1941. În

---

¹⁸² *Ibidem.*

¹⁸³ *Ibidem*, dos. 151/1942

¹⁸⁴ *Ibidem*, dos. 154/1942

¹⁸⁵ *Idem*, dos. 152/1942-1943

1942, finanțarea a fost suplimentată cu un milion de lei, puși la dispoziția „Consiliului Creștin de Patronaj Beiuș”¹⁸⁶, care a gestionat lucrările, așa încât din luna iulie s-au bucurat de serviciile sale 1251 de refugiați, dintre care 750 au fost cazați și hrăniți. Aceștia li s-au acordat ajutoare bănești în valoare de 31040 lei. Datorită capacității reduse, rezumate la numai 52 de paturi și cantina, instituția a fost destinată să deservească refugiații aflați în tranzit spre alte locuri de plasament. Nici nu se putea altfel date fiind dificultățile economice ale Bihorului de Sud, redus ca întindere și capacitate productivă la jumătate din cât avusese înainte de pronunțarea Dictatului. Pe de altă parte, mulți dintre cei năpăstuiți au fost beneficiarii grijii frățești cu care i-au înconjurat confrății lor din Beiuș. Dr. Coșiu Moise, șeful Biroului Refugiaților a și ținut să sublinieze acest lucru în raport, menționând faptul că „*nu toți refugiații au fost adăpostiți în cămin, ci având unii cunoscuți în oraș, au stat la acești cunoscuți*”. În cazul unei crize majore, capacitatea căminului putea fi sporită, nu numai în privința numărului de paturi, ci și a posibilităților de asigurare a subzistenței zilnice pentru încă 100 de persoane.

Până în luna octombrie au intrat pe porțile căminului un număr de 3026 de refugiați. Au fost încartiruite și hrănite 2024 de persoane și o sumă de 145182 lei a fost distribuită sub formă de ajutoare bănești. S-a acordat asistență medicală pentru 839 de bolnavi, iar nouă dintre ei au fost spitalizați. Media zilnică a celor care au apelat la serviciile căminului a fost mai ridicată în lunile de primăvară, când s-au înregistrat 30-50 persoane pe zi, mai redusă în lunile de vară, când s-a ajuns la 20-30 persoane și la numai 5 până la 15 persoane în toamnă. Oricum, înregistrarea și dirijarea refugiaților către alte destinații era rezolvată cu operativitate, în numai două zile¹⁸⁷.

Răspunderea directă pentru buna funcționare a căminului revenea prefectului, care cumula și funcția de președinte al așezământului¹⁸⁸.

---

¹⁸⁶ Idem, *fond Prefectura județului Bihor - Actele subprefectului*, dos. 59/12463/1942-1943

¹⁸⁷ *Ibidem*,

¹⁸⁸ Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dos. 170/1942-1943

Anul 1942	persoane plasate	persoane cazate	persoane hrănite	persoane asistate medical	ajutoare bănești (lei)	persoane internate în spital
iulie	1251	750	750	---	31040	2
august	841	564	564	49	12142	3
septembrie	578	458	458	438	96000	1
octombrie	356	252	252	252	6000	3
Total	3026	2024	2024	839	145182	9

O grijă deosebită a fost acordată elevilor refugiați. În circulara transmisă pe data de 18 septembrie 1942, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor recomanda ca elevii să fie cazați împreună la Căminul de Refugiați din Beiuș. În situația în care numărul acestora ar fi devenit prea mare și ar fi depășit capacitatea de cazare a căminului, școlarii trebuiau cazați tot împreună la școlile care dispuneau de internat, iar în cazul celor lipsite de această dotare, conducătorii lor trebuiau să se îngrijească de amenajarea unor dormitoare.

După formarea claselor, la fiecare grupă de câte zece școlari trebuia selectat elevul cel mai destoinic, care urma să plece la București, la minister, pentru a prezenta actele celorlalți colegii de-ai lui¹⁸⁹. Valoarea ajutoarelor acordate în anul 1943 s-a ridicat la 340457 lei. La fel ca în anul precedent, o mare atenție a fost acordată și de data aceasta copiilor. De pildă, absolventele învățământului liceal au fost sprijinite bănește în vederea susținerii examenului de bacalaureat cu 20000 lei. Un fond separat, în valoare de 713661 lei, a fost alocați reparațiilor Căminului de refugiați și aprovizionării cantinei acestuia¹⁹⁰.

Alți 25700 lei au fost destinați asigurării transportului unor reprezentanți ai grupurilor de refugiați, plasați în comunele Călățe, Copăcel, Tășad și Hotar, în fața Comisiei mixte germano-italieni,

¹⁸⁹ idem, *fond Prefectura Județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 59/14433/1942-1943

¹⁹⁰ Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dos. 168/1943

care se deplasase în Transilvania de Nord pentru a ancheta crimele și abuzurile regimului horthyst¹⁹¹.

Comisariatul General al Refugiaților din Ardealul de Nord a mai suplimentat finanțarea cu 436367 lei, bani care s-au regăsit în alimente și îmbrăcăminte¹⁹², iar pentru refugiații stabiliți în comuna Zece Hotare, în opinci¹⁹³. Pe tot parcursul anului 1943 a fost asigurată asistența zilnică, în medie, pentru 23 de copii. Numărul porțiilor de hrană alocată copiilor s-a ridicat la 22400, totalizând, statistic, 5090 de zile. A fost asigurată întreținerea a 2946 de refugiați, cărora le-au fost alocate 30316 porții de mâncare, repartizate în 9510 mese la micul dejun, 10537 mese la prânz și 10269 mese la cină¹⁹⁴.

Tot cu titlu de exemplu, mai pot fi amintite și alte acte umanitare făptuite de către oamenii Beiușului. În intervalul 27 septembrie-27 octombrie 1944, Căminul Refugiaților a asigurat masa zilnică pentru 2112 refugiați, cheltuielile ridicându-se la 221200 lei. Grija copiilor a căzut în sarcina beiușencelor înscrise în „Reuniunea Femeilor Române din Beiuș și Jur”, care au reușit să asigure o rație zilnică în valoare de 250 de lei pentru fiecare copil. Organizația „Apărării Patriotice” din Beiuș a furnizat alimente și articole de igienă în valoare 145500 lei. Au mai fost acordate și ajutoare bănești în sumă de 782903 lei¹⁹⁵.

Ofensiva germano-maghiară împotriva României, din septembrie 1944, a avut repercusiuni negative și asupra căminului. La întâi octombrie 1944, Biroul Refugiaților din Beiuș a întocmit bilanțul pagubelor suferite de Căminul de Refugiați în urma ocupării vremelnice a orașului Beiuș. O importantă parte a bunurilor mobile și aproape întreaga cantitate de alimente aflate în magazinele căminului fuseseră furate de armata maghiară, iar incinta devastată, toate pagubele însumând 1717925 lei¹⁹⁶.

---

¹⁹¹ *Ibidem*, dos. 167/1943

¹⁹² *Ibidem*, dos. 152/1942-1943

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *Ibidem*, dos. 156/1943-1944

¹⁹⁵ *Ibidem*, dos. 171/1944-1945

¹⁹⁶ *Ibidem*, dos. 156/1943-1944

COMISIA MIXTĂ GERMANO-ITALIANĂ

Prin acțiunile barbare îndreptate împotriva populației românești, culminând cu asasinatele în masă de la Trăzneu, Ip și Mureșenii de Câmpie, din prima jumătate a lunii septembrie 1940, autoritățile maghiare au căutat să permanentizeze atmosfera de teroare în spațiul cedat. În același timp, puși în fața protestelor înaintate de guvernul român, au urmărit să îmbrace întreaga dimensiune a silniciilor comise în haina unei firești și naturale reacții a populației maghiare, care, în opinia lor, ar fi suferit cu mult mai mult în cei 20 de ani de „ocupație” românească.

O undă de speranță s-a ivit în inimile românilor odată cu preluarea destinului țării de către generalul Antonescu. Acest sentiment răzbate limpede din telegrama de felicitare care i-a fost adresată noului conducător de către prefectul județului, în numele tuturor bihorenilor. *„În ziua când ați luat în mână frâiele destinului nostru național – spunea prefectul – românii din Bihorul mutilat și atât de încercat și-au recăpătat toată nădejdea în ziua dreptății și vă doresc din toată inima viață lungă, pentru a da neamului românesc orizonturi noi și a-l așeza definitiv și puternic în drepturile și în hotarele sale naturale pe care nimeni să nu le poată nărui. Dumnezeu să vă ajute”*¹⁹⁷.

O a doua telegramă era adresată Majestății Sale Regele Mihai, în care, la fel ca și în cea precedentă, locuitorii Bihorului își exprimau nădejdea în revenirea teritoriului țării la vechile hotare. *„Românii de pe plaiurile Bihorului, atât de greu loviți de soartă, odată cu întregul neam – se spunea în telegramă – își îndreaptă gândul și toată dragostea și speranța zilei de mâine către tânărul nostru Rege, care vine să deschidă neamului românesc o cale nouă de viață curată și sănătoasă, de la care așteaptă vindecarea tuturor rănilor și așezarea definitivă a neamului nostru în drepturile și hotarele lui firești. Dumnezeu dreptății să vă ajute și să vă țină mulți ani pentru binele țării și al neamului”*¹⁹⁸. După numai câteva zile,

---

¹⁹⁷ Idem, fond Prefectura județului Bihor-Beiuș- Actele subprefectului, dos. 3/17845 și 17842/1940, f. 149-151

¹⁹⁸ *Ibidem*, dos. 3/17845 și 17842/1940, f. 149-151

mai precis pe 11 septembrie, intuind planurile necurate ale conducerii mișcării legionare, generalul a lansat un „Apel către Țară”, document prin care cerea tuturor românilor să participe la reclădirea patriei într-un spirit de muncă și disciplină:

„În Țară și mai ales în Capitală au început să se agite unele mișcări cu caracter anarhic. Am redat poporului libertățile care i-au fost smulse. Am făcut-o pentru ca aceste libertăți să fie folosite numai la ridicarea Statului.

Cine le folosește la prăbușirea prin anarhie, devine dușmanul Nr. 1 al acestui neam. Generalul Antonescu nu amenință pe nimeni, dar nici nu șovăie. El a venit să facă tuturor dreptate; să dea tuturor puțința să trăiască omeneste; să facă să înceteze dezmățul sus și să înceapă bunul trai jos.

El va reclădi Statul începând de la temelie sa. După el, la temelie Statului au stat și vor sta întotdeauna muncitorul agricol de la țară și muncitorul de la orașe – funcționar și lucrător. De la ei voi porni și pe ei voi organiza toată forța de producțiune și de rezistență a viitorului Stat. Dintre ei voi da puțința să se ridice elitele sănătoase ale producției și conducătorii de mâine ai Statului.

Însă, pentru ca să pot să înfăptuiesc această sfântă datorie către voi și către istorie, îmi trebuie liniște și ordine, îmi trebuie să-mi dați timp și ascultare. De aceea anunț pe toți, oricine ar fi ei și pe orice s-ar rezema, să intre imediat în ordine.

Independența și libertățile voastre vor fi primejduite dacă țara nu intră în ordine, nu se pune pe muncă și dacă nu se reconstituie repede forțele care pot asigura și rezistența și înălțarea.

Pentru a atinge acest țel, trebuie o singură mână conducătoare care să transforme într-o singură voință și o singură forță creatoare toate puterile și toate voințele răzlețite ale acestui neam. Nu încercați să slăbiți prin dezordine această mână.

Ea va alina cu părintească dragoste, atât cât îi este cu puțință, în lipsurile și dezordinea actuală, toate suferințele; dar va pedepsi cu toată asprimea toate încercările ce s-ar face de a se da ultima lovitură Statului. Fiindcă trebuie să oprim prăbușirea în anarhie și sclavie”¹⁹⁹.

---

¹⁹⁹ Idem, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 2/18066/1940, f. 140

Mihail Sturdza, ministrul român de externe al României, l-a informat, la 18 septembrie, pe ministrul Legației germane la București despre situația critică din Transilvania de Nord, la care, diplomatul german i-a răspuns că plângeri similare au venit și partea guvernului maghiar, îngrijorat la rândul său de soarta ungarilor din Transilvania de Sud, rămasă României. Bineînțeles că probele administrate de partea maghiară nu erau decât niște false argumente cu ajutorul cărora se încerca fundamentarea tezei simetriei răului tratament aplicat de ambele state minorităților viețuitoare pe teritoriile lor. În virtutea acestui război al nervilor, generalul Antonescu a ordonat inventarierea la zi a tuturor „atrocităților” comise de autoritățile românești împotriva etnicilor maghiari, puse în balanță cu cele comise de unguri după ocuparea Ardealului²⁰⁰. În același timp, prin Ministerul de Interne, a cerut prefecturilor transilvănene să întocmească lucrări monografice și statistice care să oglindească realizările îndeplinite sub administrația românească în teritoriile cedate, întrucât Ungaria profera acuze la adresa statului român, învinuindu-l de neglijență manifestată față de propășirea economică și culturală a Transilvaniei. Așa dar, pentru a dovedi netemeinicia învinuirilor aduse, autoritățile locale au furnizat Bucureștilor un bogat material documentar privitor la construcțiile și lucrările edilitare realizate între anii 1918-1940, însoțite de planuri și fotografii, precum și situații statistice, dări de seamă și date comparative care probau contrariul celor susținute de partea maghiară²⁰¹.

Soarta românilor din teritoriul cedat devenea tot mai dramatică în fața furiei dezlănțuită a maghiarilor, așa încât, la 9 octombrie, Mihail Sturdza s-a adresat printr-o petiție cu conținut identic, omologilor săi de la polurile Axei, Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano, aducându-le la cunoștință o suita întreagă de excese și violențe comise de autoritățile maghiare împotriva românilor. Ministru solicita formarea și trimiterea de urgență a unei comisii mixte germano-italiene în teritoriul Transilvaniei, spre a

---

²⁰⁰ *Mareșalul Antonescu. Secretele guvernării*, București, 1992, p. 13

²⁰¹ AN-DJBh, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș- Actele subprefectului*, dos. 3/18259/1940, f. 4

cerceta crimele în masă comise de unguri și fenomenul exodului românesc, sub presiunile administrației horthyste. Pentru mai multă siguranță, cele două scrisori au fost trimise prin emisari, Valer Pop la Berlin și Mihail Manoilescu la Roma. Primul făcuse parte din delegația română la tratativele româno-ungare de la Turnu Severin, din 16-24 august 1940, iar al doilea era semnatarul „arbitrajului” de la Viena²⁰².

În încercarea de sensibilizare a factorilor politici din Germania, pe alte canale a intervenit doamna Veturia Goga, care a invitat-o pe soția ministrului german pentru România, Wilhelm Fabricius, să întreprindă împreună o investigație în Transilvania, spre a constata la fața locului veridicitatea informațiilor furnizate de români²⁰³. Printr-un efort conjugat, Bucureștii se străduiau, ca prin intermediul celor doi arbitri de la Viena, să aducă Ungaria la masa tratativelor și să o forțeze să accepte controlul comisiei mixte pe teritoriul ardelean. Urmând acest raționament, pe plan local, Ministerul Afacerilor Străine al României a solicitat întocmirea unui material statistic în cinci puncte, menit să susțină punctul de vedere al țării noastre în disputa alimentată de atitudinea neomenoasă manifestată de administrația maghiară față de români, și în același timp să combată teoria reciprocității abuzurilor, spre care încerca partea maghiară să îndrepte atenția comisiei. Se cerea prefecturilor să aducă date legate de: „a) atitudinea minorității maghiare din teritoriul Ardealului necedat față de Statul Român și [față] de populația română, precum și față de Statul maghiar și [față] de populația rămasă în teritoriul cedat; b) dacă, și în ce proporție, minoritarii maghiari vor să rămână sau vor să plece în teritoriul cedat; c) atitudinea organelor Statului Maghiar față de populația românească rămasă în teritoriul cedat, și dacă sunt cazuri concrete de abuzuri și atrocități, să le menționați cu date precise și documente; d) doleanțele românilor refugiați din partea ocupată a

---

²⁰² Petre Otu, *Comisia Roggeri-Altenburg*

<http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2001/current8/mi64.htm>

²⁰³ *The New York Times* din 4 octombrie 1940, (Apud Vasile Pușcaș, *Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944)*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. XXIX).

Ardealului, ale populației românești din Ardealul necedat, dar care au interese în acel teritoriu, precum și doleanțele românilor rămași în teritoriul cedat; e) eventualele revendicări financiare ce ar avea județul dumneavoastră față de Statul Ungar, spre a fi centralizate de minister și luate în considerare la încheierea convenției cu Ungaria”²⁰⁴.

În sfârșit, demersurile românești au început să dea roade. La 13 octombrie 1940, Manoilescu s-a întâlnit cu contele Ciano, de la care a aflat că guvernul italian a căzut de acord cu cel german și că în curând va fi alcătuită o comisie mixtă, sub conducerea miniștrilor plenipotențieri Roggeri și Altenburg, care se va deplasa în Transilvania. Acest lucru a fost confirmat și de Valer Pop, în urma întâlnirii avute la Berlin cu subsecretarul de stat Woermann. Pe 17 octombrie comisia a părăsit Bucureștii îndreptându-se spre Brașov. Itinerarul comisiei s-a derulat de la Brașov la Sfântu Gheorghe, pe 17 octombrie, apoi a coborât în „secuime”, între 18-19 octombrie, în fostul județ Someș, pe 21 octombrie, la Ip, Zalău și Trăznea, la 22 octombrie, în zona Clujului, între 23-25 octombrie, finalizându-și traseul în Bihor, la Oradea pe 26 octombrie și Salonta, pe 27 octombrie²⁰⁵. La numai o săptămână de cercetări la fața locului, Altenburg a confirmat că semnalările se adevăresc în totalitate, constatare pe care a transmis-o guvernului român prin intermediul atașatului Alexandru Randa, care însoțea comisia din partea Ministerului Român de Externe. Câteva zile mai târziu, ministrul român la Berlin, Constantin Grecianu, informa și el că proiectul de raport al comisiei, document ce urma să fie înaintat guvernelor german și italian, era favorabil României. În ciuda acestor realități, textul raportului oficial al comisiei Roggeri-Altenburg a fost reformulat la cererea insistentă a ministrului italian de externe, care nutrea vădite sentimente maghiarofile, și i-a fost înmănat generalului

---

²⁰⁴ AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 30/6912/1941, f. 116

²⁰⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, *fond Transilvania*, volumul 123, f. 99-136 Vasile Pușcaș, ...*op.cit.*, p. XL

Antonescu abia în preajma vizitei sale la Berlin, din 14-17 noiembrie 1940, în totală contradicție cu cele constatate pe teren²⁰⁶.

Părtinirea de care dăduse dovadă arbitrul italian era vizibilă. Acesteia i s-a raliat între timp și ministrul german. Ungaria a mizat și a jucat, în continuare, pe cartea „reciprocității” abuzurilor în sarcina ambelor guverne, învinuind iarăși România de așa-zise abuzuri comise împotriva etnicilor maghiari. Pentru combaterea tezei maghiare, guvernul român a ordonat o nouă anchetă în acest sens. Astfel, pe 21 decembrie Prefectura Bihor a fost însărcinată să culegă informații pe marginea presupuselor nelegiuiri făptuite de unii funcționari publici, sau militari împotriva ungarilor rămași pe teritoriul nostru. Ministrul de interne solicita verificarea de urgență și cu maximă seriozitate a reclamațiilor înaintate de partea maghiară. În materialul prezentat Comisiei mixte germano-italiene, Budapesta se plângea printre altele că „românii nu ar fi permis agricultorilor unguri să-și treacă recolta peste frontieră, deși aveau bilet de trecere a frontierei, dat de autorități – apoi că – un subofițer român ar fi silit pe mai mulți unguri să îngenunche și să spună o rugăciune românească. In același timp, câțiva soldați români și-ar fi îndreptat baionetele asupra celor îngenuncheați, apoi, un subofițer ar fi maltratată pe câțiva dintre ei”²⁰⁷. Nici una dintre acuze nu a putut fi însă confirmată.

Bilanțul eforturilor românești a indicat un eșec pe linia ameliorării sorții românilor ardeleni. Partenerii de dialog, italieni și germani, s-au arătat surzi și orbi în fața evidențelor prezentate. Pe de altă parte, Bucureștii au putut constata că argumentele furnizate de realitățile Transilvaniei nu erau suficiente pentru susținerea punctului de vedere românesc, ci era nevoie de elaborarea unui material documentar mai larg, care să fie mediatizat pe toate canalele. Singurul lucru bun obținut de guvernul român s-a limitat la înființarea unui „aparat de comisii locale”, în fapt două subcomisii, la Cluj și Brașov, însărcinate a "*cerceta cazurile de expulzări și actele de teroare*" comise de o parte și alta a liniei de demarcație, membrii

---

²⁰⁶ Petre Otu, *Comisia Roggeri-Altenburg ...op. cit.*

²⁰⁷ AN-DJBh, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 35/382/1940-1941, f. 3

lor bucurându-se de extrateritorialitate și de libertatea de trecere a graniței româno-maghiare.

Institutul Central de Statistică a fost însărcinat să desfășoare un recensământ, deoarece mișcările de populație erau deosebit de intense, iar ultima operațiune de gen se desfășurase tocmai în 1930. În paralel, începând luna aprilie 1942, Corpul 6 Armată, cu locația în Beiuș, a derulat și el o operațiune de monitorizare a exodului din teritoriile cedate Ungariei, pentru perioada 10 octombrie 1940 - 22 aprilie 1942. Dimensiunile la care ajunsese fenomenul refugiuului erau mai mult decât grăitoare pentru a susține cauza românească în fața comisiei mixte. Se ajunsese în numai 18 luni de la pronunțarea Dictatului la cifra de 15694 de refugiați și expulzați intrați pe teritoriul Bihorului de Sud, cu un vârf de intensitate înregistrat în primele două luni după retragerea administrației românești²⁰⁸.

luna	anul	bărbați	femei	copii	Total
noiembrie	1940	2277	1717	1668	5662
decembrie		913	933	933	3055
ianuarie	1941	800	469	419	1688
februarie		324	213	168	705
martie		280	130	119	529
aprilie		205	94	83	382
mai		101	56	43	200
iunie		84	53	23	160
iulie		61	30	44	135
august		118	42	42	202
septembrie		210	85	98	393
octombrie		189	72	91	352
noiembrie		210	65	42	317
decembrie		194	76	63	333
ianuarie	1942	148	39	22	209
februarie		161	42	31	234
martie		454	136	97	687
aprilie		255	106	120	451
Total		7250	4338	4106	15694

Prefectura din Beiuș a mai furnizat Comisiei mixte de la Brașov un material statistic în iunie 1942. Atunci, comisarul general

²⁰⁸Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Actele subprefectului*, dos.r 59/6815/1942-1943

al refugiaților, Dr. Gheorghe Munteanu, a cerut să fie raportat numărul refugiaților veniți pe teritoriul românesc în intervalul 1-23 iunie 1942. Raportul trebuia să ajungă la Brașov, în mâna căpitanului Popescu Valerian, atașat pe lângă comisia mixtă. La acea dată Biroul Refugiaților din Beiuș înregistraseră un spor de 545 de persoane refugiate sau expulzate, venite din cinci județe vecine²⁰⁹:

din județul Bihorul de Nord	298
din județul Sălaj	101
din județul Cluj	83
din județul Satu Mare	60
din județul Maramureș	3

Pentru constituirea unui aparat probatoriu solid, Președinția Consiliului de Miniștri, prin secretarul său general, Ovidiu Vlădescu, a mai dispus la 10 septembrie 1942, ca toate declarațiile ce se vor lua în viitor refugiaților, să fie însoțite de „dovezi, fotografii”, care urmau să fie predate apoi Secției Ungare din cadrul Ministerului Afacerilor Externe²¹⁰.

În materialele informative întocmite de Prefectura Bihor-Beiuș, alături de „obișnuitele și banalele” motivații înserate de către refugiați pentru a-și justifica plecarea din teritoriile cedate, cum ar fi înfometarea la care au fost supuși, interdicția de lucru, interdicție de a vorbi sau cânta românește, rele tratamente aplicate la premilitărie, ori obligativitatea învățământului în limba maghiară, pot fi întâlnite mărturii zguduitoare ale sălbăticiilor inimaginabile comise de elementele structurilor militare maghiare și de civili, demne de a-i descalifica. Prezentarea câtorva dintre samavolniciile făptuite, chiar și sub forma unui colaj, este suficient de sugestivă, pentru a ilustra dimensiunea și gradul de generalizare la care ajunsese crima sub auspiciile regimului horthyst.

Refugiatul Borz Victor din comuna bihoreană Popești relatează cum a fugit de sub escortă, pentru a nu fi executat, fiind arestat, împreună cu alți 300 de români. El a mai pomenit despre 11 copii morți de foame în satul Vărzari. Tânărul Filimon Vasile din Husasău

²⁰⁹ *Ibidem*, dos. 59/10691/1942-1943

²¹⁰ *Ibidem*.

de Criș a povestit despre moartea colegului său Naghi Florian la premilitărie, datorită „tratamentului barbar la care a fost supus”. Mastan Ioan, supraviețuitor al măcelului de la Trăznea, a descris cum învățătorul și preotul din sat au fost împușcați împreună cu alți 75 de țărani. Detaliile sunt îngrozitoare - „*la unele femei li s-au tăiat mamelele, copiii tăiați cu baionetele, case aprinse*” – declara omul.

Femeii Mocan Malvina din Tășnad i-a fost refuzată o operație la ochi, la Clinica din Debrețin, pentru că era româncă. Moisi Gavril, din Cosniciu de Sus, a dat o declarație în legătură cu împrejurările în care au fost împușcați 14 consăteni de-ai săi.

COMPORTAMENTUL MINORITĂȚILOR ETNICE DIN BIHORUL DE SUD INVAZIA GERMANO-MAGHIARĂ DIN SEPTEMBRIE 1944

Intrarea trupelor maghiare în Bihorul cedat și ocuparea Oradiei la 6 septembrie 1940, s-au desfășurat în cadrul unui ceremonial fastuos, marcat de prezența regentului Horthy Miklos, echipat în ținută de gală și călare pe un armăsar alb. Festivitățile au continuat timp de câteva ore în fosta Piață Ferdinand din apropierea clădirii Primăriei, unde amiralul a declarat că „*prin obținerea unei părți din Ardeal s-a făcut un pas către înfăptuirea idealului propus*”, dând de înțeles mulțimii că pretențiile revizioniste ale Ungariei nu se vor opri la atât²¹¹. Bucuria reintegrării unei părți a Transilvaniei în spațiul maghiar i-a cuprins nu numai pe ungurii din localitățile Bihorului desprins prin Dictat, ci și pe cei rămași pe teritoriul românesc. Încă de pe data de 29 august 1940, pentru a aștepta intrarea autorităților ungurești, un grup de 44 premilitari maghiari din Târcaia s-a deplasat la Oradea, pentru a întâmpina armata maghiară, convinși fiind că aceasta – spun documentele – „*nu se va opri pe linia stabilită la Viena, ci va ocupa întregul Ardeal, astfel și comuna Târcaia*”. În același scop au mai plecat și 55 de premilitari din Finiș. Nici unul dintre acești tineri nu s-a mai întors acasă.

---

²¹¹ Ioan Chira, *Rugul durerii. Ocupația ungară horthystă – mărturii și adevăruri (septembrie 1940 - octombrie 1944)*, Casa de Presă și Editura Anotimp-Editura Abadaba, Oradea, 2001, p. 48

Entuziaști, alți tineri maghiari din satele fostei plase Salonta au preferat să părăsească România și să se pună în slujba noii administrației. Nu întâmplător, pe 2 noiembrie 1940, Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara informa Prefectura Bihor-Beiuș despre înființarea organizației teroriste „Tüzharcos” (*Luptătorii de Foc*) în zona de vest, alcătuită din tineri maghiari fugiți în teritoriul cedat Ungariei, cu scopul declarat al terorizării și maltratării românilor, spre a-i determina să se refugieze în România. În urma cercetărilor demarate de posturile românești de jandarmi, s-a confirmat faptul că acești tineri provin din localitățile Boiu, Ant, Tinca și Ginta, din Bihorul de Sud²¹².

Până în 1944, numărul celor plecați fraudulos în Transilvania de Nord s-a ridicat, numai din Tărcaia la 201 persoane și 224 din Finiș. După cum se relatează, încă odată, într-un raport al Legiunii de Jandarmi Bihor, unii dintre ei s-au angajat în Serviciul de Informații Maghiar, iar alții s-au înrolat în diferitele organizații teroriste maghiare. De pildă, pe 4 decembrie 1943 a fost prins, de către jandarmii români, transfugul Sebesten Petru zis Pusem, din Tărcaia, care făcea serviciul de curierat între fugari și familiile acestora, în complicitate cu călăuza Clintoc Iosif din Finiș, care încasa sume frumoase de bani pentru serviciile făcute. Ocupații de același gen practicau și Bob Ioan, secretarul Ocolului Silvic Beiuș-Nord, în complicitate cu subalternul său Fenesi Vasile zis Gondos, pădurar în Tărcaia²¹³.

Mai mulți preoți maghiari erau bănuți și ei de activități subversive împotriva statului român. De pildă, preotul reformat Iuhas Andrei din Finiș făcea dese vizite la Beiuș pentru a întocmi dări de seamă, unde lua contact cu avocatul Molnoș Szablyar, preotul reformat din Tărcaia, se afla în strânse relații de prietenie cu o serie

---

²¹² AN-DJBh, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, seria *Actele subprefectului*, dos. 3/22423/1940, f. 110-117

²¹³ Idem, *fond Legiunea de Jandarmi Bihor* (inv. 92) dos. 68/1945, f. 90. Pe aceeași temă vezi Antonio Faur, *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul României (1944-1945)*, Editura Universității din Oradea, 2003.

de ofițeri români pe care-i invita în vizită la parohia sa cu scopul de a culege informații²¹⁴.

Același fenomen a fost înregistrat și în aparatul românesc de stat. Între 12 și 15 octombrie Prefectura Beiuș a întocmit o statistică a funcționarilor publici de origine maghiară, ori alte persoane cu funcții publice, care au optat pentru rămânerea în Ungaria. Din plasa Beliu plecaseră cinci persoane: Toth Zoltan, subnotar Beliu, Rompola Iosif, grefier la notariatul din Măraș, Ritter Richard, învățător romano-catolic în Beliu, Kaufman Nathan, rabinul din Beliu și Kadar Geza, avocat în Beliu.

Din plasa Beiuș au plecat 12 persoane: Pallos Ladislau din Finiș, directorul firmei “La Roche Darvaș”, și Farago Carol, învățător în Finiș, care au plecat încă de pe data de 29 august, înainte cu o zi de pronunțarea Dictatului, Vajai Alexandru din Șuncuiuș, funcționar la firma “Sohodol”, Kovács Edmund din Ioaniș, învățător la școala reformată, Kenyeres Ludovic din Târcaia, preot reformat, care a plecat încă de pe 27 august, Timon Nicolae, impiegat CFR, Demeter Samuilă și Kis Ioan, acari CFR și Boldoki Ioan, muncitor la CFR, toți din Uileacu de Beiuș, Fazekas Ludovic din Borz, cantonier CFR, Gyenge Carol, secretar notarial și Gyenge Ioan, impiegat notarial, ambii din Ursad, care au plecat pe 30 august 1940. Din orașul Beiuș au plecat: Dr. Kilner Gheorghe, medic la Circumscripția Beiuș, Balla Petru, cassier la Percepția Circumscripției Beiuș și Varga Ladislau, învățător la Școala Romano-Catolică din Beiuș.

Din plasa Ceica au plecat nouă persoane: Dr. Zurani Vilhelm și Demeter Adalbert, subnotari în Lăzăreni, Horvath Malvina, grefieră la notariatul din Lăzăreni, Divin Ioan, impiegat în Lupoiaia, Palotaș Ioan, grefier diurnist la Ceica, Steiner Martin, grefier la Vintere, dezertat din armată, Paisz Arpad, ajutor-director la Cartea Funduară de la Judecătoria Rurală Ceica, Szigeti Ioan, impiegat la Miarlău și Path Francisc, picher județean.

Din plasa Tinca au plecat opt persoane: Dr. Marosy Antoniu, medic la Circumscripția Tinca, Vaida Francisc, subnotar la notariatul din Tinca, Sulyok Iosif, subnotar, și Kovacs Francisc impiegat la notariatul din Husasău de Tinca, Reti Zoltan, subnotar la notariatul

---

²¹⁴*Ibidem.*

din Gurbediu, Simon Ștefan, impiegat la notariatul din Cheșea, Vereș Irina, învățătoare la școala primară din Ginta și Iluș Margareta, învățătoare la școala primară din Ghiorac.

Din plasa Vașcău au plecat: Steiner Iosif, șef de birou, și Kirner Iosif, impiegat la Pretura plășii Vașcău, precum și Varga Gavril, electrician la Uzina Electrică din Vașcău²¹⁵.

Prefectura a fost preocupată în cele din urmă să întocmească o statistică a etnicilor maghiari care părăsiseră teritoriul românesc. Operațiunea era reclamată atât de cerințele izvorâte din obligațiile asumate de România față de comisia mixtă germano-italiană, cât și de nevoia de plasare a refugiaților și expulzaților români veniți din județele de pe fosta graniță de nord-vest.

Din plasa Crișu Negru au plecat în anul 1941 în Ungaria 299 de etnici unguri. Din Homorog au plecat la 13 octombrie 69 de persoane, din Arpășel au plecat 111 pe 18 octombrie, din Ant au plecat cinci persoane, din Ciumeghiu șase persoane, iar din Ghiorac au plecat pe 25 octombrie 108.

În anul următor au plecat 560 de unguri. Din Ant au plecat la 15 aprilie zece persoane, iar la 18 august 17; din Arpășel au plecat la 9 aprilie 42 persoane, la întâi iulie 18 persoane, iar la 26 octombrie 37; din Batâr a plecat o singură persoană, la 15 iunie; din Boiu au plecat 14 persoane la 5 iulie, două la 14 iulie, 16 persoane la 20 august, două la 14 septembrie, patru la 7 octombrie și trei la 14 octombrie; din Ciumeghiu au plecat 18 persoane la întâi iulie și 13 pe 5 iulie; din Ghiorac au plecat 343 la 15 iunie și 10 la 26 septembrie; din Ianoșda a plecat o singură persoană la 19 ianuarie; din Tămașda au plecat două persoane la 21 octombrie, iar din Talpoș șapte persoane la 24 octombrie 1942.

Din plasa Beiuș au plecat în anul 1941 în Ungaria 394 de etnici unguri. Un număr de 369, originari din comunele Remetea, Târcaia, Finiș, Ioaniș, Șuncuiuș, Uileacu de Beiuș, Negru, Zece Hotare, Dumbrăvița de Codru și Șoimi, plecaseră până la data de 8 aprilie 1941, iar 13 originari din orașul Beiuș, au plecat pe 24 septembrie. În anul 1942 au plecat în Ungaria 261 de etnici maghiari.

---

²¹⁵ AN-DJBh, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș, seria Actele subprefectului*, dos. 3/19334/1940, f. 47-53

Din Finiș au plecat 70 la 20 mai, 12 la întâi august, 16 la 7 septembrie și 14 la 13 octombrie; din Negru au plecat 12 la 15 aprilie; din Remetea au plecat 156 la 30 aprilie; din Șuncuiuș au plecat cinci la 20 aprilie; din Târcaia au plecat 58 la 31 martie, iar din Zece Hotare au plecat șase la 15 mai.

Din plasa Tinca în 1942 au plecat 295 de unguri. Din Belfir au plecat 226 la 6 februarie, 23 la 13 aprilie și unul la 18 aprilie; din Cheșa au plecat trei la 14 ianuarie; din Cociuba Mare a plecat unu, la 22 mai; din Girișu Negru unu, la 13 ianuarie, iar din comuna Tinca 40 la 2 februarie.

Din plasa Holod au plecat 125 de etnici maghiari în anul 1942. Din Ginta 124 la 3 martie, iar din Ursad unu la 28 aprilie.

Din plasa Beliu au plecat 38 de etnici maghiari, toți în anul 1942. Din Beliu au plecat 20 în 20 ianuarie, 15 la 25 septembrie și doi la 25 noiembrie, iar din Craiva a plecat unu la 22 mai.

Din plasa Ceica au plecat trei etnici maghiari în anul 1941 și 18 în 1942. Din Ceica au plecat patru la 13 mai; din Lăzăreni au plecat opt la 22 ianuarie, iar din Tășad au plecat cinci la 31 martie.

Din plasa Vașcău au plecat 34 de etnici maghiari în anul 1942. Din Băița au plecat 13 la 14 ianuarie; din Gurani unu la 20 ianuarie, iar din Vașcău 12 la 20 ianuarie și opt la 12 septembrie²¹⁶.

În legătură cu aceste mișcări de populație, este necesar de făcut precizarea că, spre deosebire de românii veniți din teritoriul cedat, etnicii maghiari fugiți în Ungaria nu au suferit nici un tratament discriminatoriu din partea autorităților românești, ci pur și simplu au considerat că este de datoria lor să-și aducă aportul la propășirea statului ungar și a lor personală. Această atitudine și-a făcut simțită prezența și mai târziu, în anul 1944, după lovitura de stat de la București. La numai câteva zile după eveniment, Legiunea de Jandarmi Bihor a fost pusă în temă de către Inspectoratul de Jandarmi Timișoara, sub a cărui tutelă se afla, că etnici maghiari din teritoriul românesc s-au organizat în vederea întâmpinării iminentei acțiuni militare germano-maghiare de pedepsire a României. Pentru transpunerea în viață a misiunilor primite, fiecare organizație

---

²¹⁶AD-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 122/1941-1942, passim

maghiară urma să pună la punct un serviciu de curierat alcătuit din 2-3 oameni, dispuși la sacrificiu dacă li se cerea²¹⁷.

Că așa au stat lucrurile, o dovedesc evenimentele din septembrie 1944. Cu un cinism rar întâlnit, după ocuparea Beiușului, Comandamentul Militar Maghiar a lansat un apel românilor, în care, ca și cum s-ar fi putut șterge cu buretele toată durerea pricinuită de unguri în cei patru ani de dictatură horthystă, pur și simplu se solicita colaborarea populației satelor la contracararea acțiunilor militare româno-sovietice. „*Nu ca asupritori am venit aici – se spunea în apel – ci pentru a elibera poporul Ardealului de jugul român, prieten al sovieticilor, și de sub bolșevismul amenințător*”. În încercarea de a-și masca intențiile revizioniste, raportate acum la întregul teritoriu al Ardealului, conducerea maghiară invoca colaborarea româno-maghiară împotriva pericolului comun, bolșevismul, etichetat, tocmai de foștii torționari, ca fiind <*criminal și asasin*>. „*Știm – se spunea în continuare – că nu fiecare român este trădător, căci în mare număr sunt acei care nu doresc stăpânirea bolșevismului fără Dumnezeu, criminal și asasin*”. Se pare că partea maghiară era totuși conștientă de perspectiva mai mult decât iluzorie a vreunei posibile colaborări, deoarece, în partea finală a apelului a înserat sancțiuni adresate tuturor celor care ar îndrăzni să zădărnicească eforturile militare maghiare. „*Atragem atenția locuitorilor – se spunea în final – că honvezimea maghiară va înfrânge fără milă orice împotrivire din partea populației și va reprima orice acțiune care ar amenința siguranța și ar împiedica scopurile ei. Honvedul maghiar, în lupte victorioase a oprit și a respins armata română trădătoare, și continuă cu succes lupta contra bolșevismului ce amenință lumea, până la victoria finală*”²¹⁸.

Bilanțul crimelor și distrugerilor materiale înregistrate de pe urma invaziei militare de pedepsire a României, probează sinceritatea „bunelor intenții” invocate de unguri. Numai Căminul de Refugiați suferise pagube în valoare de 1717925 lei²¹⁹. În prima parte a lunii

---

²¹⁷ Idem, *fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 33/1944, f. 147

²¹⁸ *Ibidem*.f. 624. Documentul este publicat de Antonio Faur în cartea sa despre *Manifestări ale spiritului revizionist, ...op.cit.*

²¹⁹ Idem, *fond Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dos. 156/1943-1944

octombrie, Prefectura a reușit să întocmească și ea un important material statistic privitor la dimensiunile pagubelor înregistrate de domeniul public ca urmare a invaziei germano-maghiare, intitulat *“Situație cuprinzând pagubele cauzate de starea de război, ca: bombardamente de trupe terestre germano-maghiare, [bunuri] distruse și incendiate de trupele de invazie maghiare în cursul lunii septembrie 1944 la bunurile aparținând Prefecturii județului, comunei urbane nereședință Beiuș, preturi și comune din județul Bihor”*. Desigur, inventarierea s-a rezumat numai la teritoriul Bihorului de Sud, pornind de la situația existentă în Beiuș, încă reședință a județului, plasa Beiuș și apoi celelalte subunități administrative ale județului. În intervalul 13-23 septembrie 1944, sediul Prefecturii județului, situat pe Str. Dr. Ioan Ciordaș nr. 1, a fost devastat. Mobilierul birourilor a fost distrus iar bunurile de valoare furate. La fel s-a întâmplat și cu bunurile Serviciului Tehnic, în cea mai mare parte aparatură tehnică, care au fost furate. Pe 14 septembrie au fost aruncate în aer, de către geniștii unguri, podul vechi și cel nou de peste Crișul Negru, precum și cel de peste Valea Nimăieștilor. Fațada clădirii Tribunalului județului a fost distrusă în bombardamentul artileriei maghiare din 16 septembrie.

Alte patru comune din plasa Beiuș au suferit pagube în urma trecerii armatelor germano-ungare. Clădirea Primăriei din Pocola a fost avariata, iar mobilierul distrus în urma “bombardamentului terestru german” din 29 septembrie. Mobilierul Primăriei din Căbești a fost distrus în aceeași zi de către soldații maghiari, la fel ca și cel al Primăriei din Curățele. Aici a fost demontată și rețeaua telefonică. Primăria din Meziad a fost jefuită de rezerva de cereale, cu aceeași ocazie.

Clădirea Preturii din Beliu a fost distrusă la 19 septembrie. Mobilierul Preturii din Ciumeghiu a fost furat. Trei clădiri administrative, Primăria din Arpășel, Primăria din Tulca și Primăria din Tăut au fost minate și apoi aruncate în aer. Bunurile mobile ale primăriilor din Batăr și Regina Maria au fost jefuite, iar clădirea Primăriei din Tămașda aruncată în aer.

Între 15-19 septembrie a fost distrus sediul Preturii plasei Holod. Patru kilometri din drumul Rogoz-Holod au fost minăți și apoi aruncați în aer.

În același interval de timp a fost distrusă Cantina refugiaților din comuna Tinca și podul peste Crișul Negru a fost bombardat de artileria germană. Al doilea pod, în raza comunei vecine Gurbediu, a fost minat și aruncat în aer..²²⁰

Odată cu eliberarea părții de Nord a Bihorului, o serie de etnici maghiari fugiți din teritoriul românesc în anii 1940-1944, au început să se reîntorcă pe la casele lor. Pe la mijlocul lunii noiembrie, în Uileacu de Beiuș s-au întors șase, în Finiș opt, iar în Târcaia 35 de persoane²²¹. Alții au rămas pe mai departe în Bihorul de Nord, cu speranța că autoritățile militare sovietice de ocupație vor da câștig de cauză Ungariei în privința atribuirii Ardealului, mai ales că revenirea autorităților românești la Oradea a fost de scurtă durată, deoarece la scurtă vreme ele au fost somate de către Comandamentul Militar Sovietic să se retragă dincolo de frontieră trasată la Dictatul din 1940.

Acțiunea a produs satisfacție în cercurile maghiare, incredințate încă o dată în plus că Transilvania de Nord va reveni Ungariei după încheierea războiului, dar în același timp consternare și derută în rândurile românilor²²². În special bărbații chemați la concentrare erau demoralizați din această pricină, întrebându-se pe bună dreptate – se relatea într-un raport din noiembrie 1944 – „*de ce mai sunt chemați , dacă nu ni se dă Ardealul de Nord [înapoi] și că autoritățile și populația din acea provincie și în prezent sunt batjocoriți de unguri*”²²³. Starea de nesiguranță era întreținută și de numărul mare de unguri care veneau nestingheriți din Ungaria și se stabileau în continuare pe teritoriul Transilvaniei, la ordinele guvernului pro-comunist de la Debrețin, într-un efort disperat de a modifica balanța etnică, în perspectiva negocierii sorții Transilvaniei

---

²²⁰*Ibidem*, dos.r 15153/1944, passim

²²¹Idem, *fond Legiunea de Jandarmi Bihor*, dos. 33/1944, f. 201

²²²Idem, *fond Prefectura județului Bihor*, (inv. 142) dos. 79/1944, f. 100

²²³*Ibidem*, f. 101

la viitoarea Conferință de Pace²²⁴. „*Se înmulțește populația maghiară pe teritoriul țării – atrăgea atenția Inspectoratul General al Jandarmeriei – care avea cunoștință că intelectualitatea maghiară pregătește organizarea unui plebiscit*”²²⁵. Dacă în septembrie maghiarii se autodeclarau cei mai aprigi luptători antibolșevici, acum majoritatea lor se înscriuseră în Partidul Comunist, mânați de aceleași interese legate de recâștigarea Ardealului. În darea de seamă pe luna decembrie 1944, asupra stării de spirit a populației, prefectura constata faptul că populația românească se arăta convinsă că „*ungurii vor reuși să câștige simpatia rușilor, înscriindu-se toți în Partidul Comunist, și deci un câștig de cauză în legătură cu viitoarea soartă a Ardealului*”²²⁶. Neliniștiți erau și refugiații stabiliți în sudul Bihorului. Aceștia erau împiedicați sistematic de noile autorități maghiare, pro-comuniste, de la Oradea, să se reîntoarcă la vetrele lor din Bihorul de Nord.

În legătură cu atitudinea minoritarilor rămași pe teritoriul românesc în urma raptului din august 1940, interesantă a fost cea manifestată de etnicii evrei. O parte a acestora au preferat să treacă în teritoriul cedat Ungariei, imediat după pronunțarea Dictatului. În conformitate cu textul semnat la Viena, Direcțiunea Administrației de Stat din cadrul Ministerului de Interne a cerut, încă de pe data de 30 august 1940, să treacă la identificarea proprietăților persoanelor fizice și juridice stabilite în teritoriile evacuate, în vederea aplicării sechestrului asupra acestora, într-o primă etapă, urmând ca soarta lor să fie stabilită în viitor printr-o lege specială.

Pe 28 septembrie, Pretura plasei Beliu a aplicat sechestrul asupra casei parohiale și asupra școlii romano-catolice din comuna Beliu, reședința plasei, precum și asupra casei comunității evreiești, deoarece proprietarii acestor imobile optaseră pentru plecarea în teritoriul Bihorului de Nord, cedat Ungariei. Alte două sechestre au fost aplicate în localitățile Botfeiu și Comănești asupra terenurilor foste în proprietatea unor cetățeni de etnie evreiască, care, tot așa, preferaseră să trăiască sub administrația maghiară. Notariatul

---

²²⁴ *Idem, fond Legiunea de Jandarmi Bihor, dos. 33/1944, f. 189*

²²⁵ *Ibidem, dos. 23/1944-1945, f. 988*

²²⁶ *Ibidem, dos. 23/1944-1945, f. 248-249*

Mierlău din plasa Ceica a informat Prefectura pe 5 noiembrie că urmează să pună sub sechestru circa 5000 iugăre de pădure, fostă în proprietatea Ordinului Premonstratens subordonat Episcopiei Romano-Catolice din Oradea, rămasă pe teritoriul românesc în urma trasării noilor frontiere. Pretura plasei Beiuș a aplicat, la 15 noiembrie, sechestrul pe 11 imobile din comuna Remetea și nouă din Uileacu de Beiuș, a căror proprietari, etnici maghiari, trecuseră frontiera în Ungaria²²⁷.

La 29 martie 1941 au fost emise instrucțiunile referitoare la aplicarea Legii de administrare și lichidare a bunurilor intrate în patrimoniul statului de la germanii repatriați, evreii expropriati și bulgarii evacuați. Date fiind condițiile grele din țară, o parte a acestora reveneau statului pentru crearea unui fond de rezervă, însă numai temporar, principiul general consfințit de actul normativ în cauză indicând satisfacerea cu precădere a nevoilor familiilor refugiaților și expulzaților, ori arendarea proprietăților ce prisoseau. Excepție făceau numai exploatațiile agricole moderne și intensive, care rămâneau în proprietatea statului ca stații pilot pentru a stimula metodele agrotehnice²²⁸. În Bihorul de Sud existau 43 de proprietăți evreiești expropriate. Unele dintre ele aparținuseră evreilor care optaseră pentru rămânerea în Ungaria, altele au trecut în patrimoniul statului sub guvernarea legionară.

Începând cu 16 noiembrie 1941, proprietățile evreiești nu au mai făcut obiectul legii mai sus amintite. Guvernul Antonescu a răspuns pozitiv cerințelor formulate de cercurile politice internaționale și le-a scos de sub regimul de expropriere.

În comunicatul transmis prefecturilor se menționează că „în legătură cu aplicațiunea legilor care au limitat drepturile civile și publice ale evreilor, sau au instituit măsuri de expropriere a unor bunuri aparținând acestora, față de evreii cetățeni străini, se cere să se anuleze orice măsuri ar fi fost luate față de evreii străini, măsuri care ar privi bunurile sau libertatea lor de stabilire și exercitare a profesiunilor și care ar deriva din legile aplicabile evreilor ca atare

---

²²⁷ Idem, *fond Prefectura Județului Bihor-Actele subprefectului*, dos. 2/17971/1940, f. 110, 117, 119, 120

²²⁸ Idem, *fond Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dos. 20/7076/1941, f. 23-33, 36

– continuând cu indicația – *avem onoarea a vă ruga să binevoiți a lua cuvenitele măsuri de executare*”²²⁹.

Proprietatea	Localitatea	Proprietatea	Localitatea	Proprietatea	Localitatea
Kemeny	Ciumeghiu	Loffler Adalbert	Stracoș	Altman Aron	Săldăbagiu Mic
Gyemánt	Tulca	Weinstein	Beiuș	Weisz Mihai	Luncasprie
Weisz	Tămașda	Berger Bernard	Forău	Israil Melchior	Vălani
Schwimer	Beiuș	Grünstein Samuil	Șoimi	Krausz Iacob	Spinuș
Schwimer	Răbăgani	Gros Ignatie	Meziad	Solomon Mihai	Josani
Schöntzeig	Remetea	Weisz Iuliana	Remetea	Winder Lippe	Cojdeni
Schwartz Maurițiu	Albești	Herț Francisc	Căbești	Berger Maurițiu	Urviș de Beiuș
Lichtman Ignat	Albești	Wolff Leopold	Sitani	Adler Adalbert	Gurbediu
Kauffman Veronica	Tămașda	Mayer Alexandru	Topa de Sus	Grünstein Mauriciu	Șoimi
Leipnic Ludovic	Săucani	Nach Alexandru	Hidișel	Grünstein Serena	Șoimi
Ferenț Carol	Bucuroaia	Weisz Carol	Holod	Adler Sigismund	Căuașd
Neuman Eduard	Lăzăreni	Glück Melchior	Vintere	Friedman Solomon	Beiuș
Waldner Maurițiu	Chișcău	Reisner Rozalia	Hinchiriș	Lövi Adalbert	Șoimi
Fleischer Maurițiu	Petreaș	Fodor Anton	Tăut	Grünstein Iosif	Sânicolau

Vremuri tulburi, de un dramatism greu de cuprins în cuvinte. Exemplificările de mai sus le întregim cu declarațiile celor care au suportat consecințele nedreptului „arbitraj”, care, ne-a fost impus de puterile fasciste ale Europei interbelice.

²²⁹*Ibidem*.f. 143

II. DOCUMENTE

1.

MEMORIU

din 9 Septembrie 1940

I. Evacuarea zonei s-a continuat intens, la Cluj și în regiunea secuiască, unde s-a realizat efortul maxim, s-a evacuat aproape întreaga zonă cedată Ungariei, rămânând ca organele strict necesare ale Prefecturilor de Județ, Legiunilor de jandarmi și Poștei să părăsească teritoriul în ultimul moment, conform convenției încheiate.

II. Execuția evacuărilor:

a) În ziua de 8 Septembrie 1940 (de la zero la ora 24) situația trenurilor intrate și ieșite în regiunea Clujului, a fost următoarea: 6 trenuri intrate cu un total de 345 vagoane; 30 trenuri ieșite cu un total de 1602 vagoane.

b) Pentru ziua de 9 Septembrie 1940 au mai rămas de evacuat 22 trenuri și anume: 10 trenuri încărcate și aflate între Gârbou-Baciu; 6 trenuri încărcate în Cluj; 2 trenuri încărcate în Someșeni; 4 trenuri în curs de încărcare la Cluj (dintre care două trenuri cu restul autorităților civile, un tren cu personalul C.F.R. și 1 tren cu atelierul C.F.R. Cluj.

c) Evacuarea Clujului va fi complet terminată în seara de 9 Septembrie 1940. Ultimele formațiuni de servicii după raza Comandamentului 6 Teritorial, inclusiv Depozitul de Subzistență Cluj au fost evacuate în noaptea de 8/9 Septembrie 1940.

d) În zona de Est - în urma efortului făcut - s-a realizat evacuarea - în minimum de timp - aproape a întregii regiuni secuiești. Efortul s-a făcut la Brețcu unde s-a evacuat toată cantitatea de muniții. De asemenea s-au evacuat materialele și minereurile de la fabrica de grenade Vlăhița (Odorheiu) circa 100 vagoane. De la Tg. Mureș s-au evacuat: circa 62 vagoane zahar din care am dispus ca 2 vagoane să fie dirijate la Turda pentru populaia refugiată în acea regiune. Se continuă transportul lemnului de foc luate de la Reghin, pentru Garnizoana București.

În general, evacuarea din regiunea secuiască se poate considera terminată. În cursul zilei de 9 Sept. 1940 se vor mai evacua din această regiune restul din P.S. ale unităților din Miercurea Ciucului, Odorheiu și Sf. Gheorghe (circa 10 vagoane pentru fiecare din aceste localități). Restul din autoritățile civile din județele Odorhei, Ciuc și Trei Scaune, personalul C.F.R.

III. Autovehiculele din regiunea Cluj, au fost întrebuințate pentru evacuarea autorităților de stat, instituțiile culturale și familiile funcționarilor din Cluj. În dimineața zilei de 9 Septembrie au plecat din Cluj 101 autobuze (formând un detașament auto compus din grupul auto Lt. Popilian, 15 autobuze de la C.F. Sibiu, grupul auto Lt. Munteanu, 21 autobuze de la C.F. Brașov, grupul auto Lt. Dinescu, 28 autobuze de la C.F. Prahova și grupul Maior Manu 57 autobuze) înapoiindu-se în garnizoanele respective am dispus,

în acord cu autoritățile civile, ca acest detașament auto să transporte populația civilă refugiată la Turda, în localitățile aflate pe itinerariul urmat de fiecare grup auto, spre garnizoanele lor de reședință.

IV. În cursul zilei de 8 Septembrie 1940 am trimis un prim eșalon delegației Guvernului pentru evacuarea de Vest, la Brașov, sub conducerea Colonelului Burnea, Seful de Stat Major!

V. Concluziuni:

a) Evacuarea în Vest se poate considera terminată, ultimele transporturi interesând organele C.F.R. se vor executa în dimineața zilei de 10 Septembrie. S-au satisfăcut toate cererile.

b) S-a depus o muncă uriașă pentru evacuarea la timp a unităților, formațiunilor de servicii, materialelor de tot felul și în special depozitele de muniții, subzistență și sanitare precum și evacuarea autorităților de stat, instituțiilor de cultură și populației civile. Cu toate lipsurile inițiale de mijloace (vagoane, autovehicule, mână de lucru și trupe de pază a transporturilor de evacuare).

c) Efortul a fost considerabil și rezultatele obținute apreciez că sunt foarte bune.

DELEGATUL GUVERNULUI PENTRU EVACUARE VEST

General (ss) Nic.Sc.Stoenescu

Nr.580 din 9.IX.1940

(A.M.R. *fond 5418*, dos.1853, p.140-150)

2.

T A B E L
de materiale rămase în teritoriul pcpuat de unguri (fostele Sectoare 1,2,3)
M.A.N. Direcția Fortificațiilor
DIRECTORUL Fortificațiilor,
Col. Ing. Vasiliu Dumirtu

Nr. Crt.	Denumirea lucrărilor		Km		Greutate Parțială Kg.	Greutate Totală Kg.	Valoarea lei	Oamenii zile		observații
			Parțial	Total				km	total	
1	Tansmisi uni îngropate	22 circuite	75	16 45	3220	439095*	29465000	4600	756700	*adică 548 tamburi a câte 300 m ceea ce revine – socotit 4 tamburi de vagon- 137 vagoane
		12 circuite	17,5		2550					
		6 circuite	36,5		2080					
		4 circuite	33,5		2300					
2	Transmisi uni Aeriene permanente	Săr mă	860	32 56 5	140	126000	2612024	12	3908	**s-a adăugat 65000 kg Greutatea izolatoarelor
		pari	742 6		1105140**	2956847				
3	Obstacol rețea	Săr mă	163 500 Rețea normală	18 56 5		2050000*	77900000	1000	185650	*s-a socotit a 38 lei un kg.
		pari	221 50 rețea joasă		154000b. mari fier 197000b. mici fier 11500b. mari lemn 2000b. mici lemn	1857300*	54966800			*socotit a 30 lei/kg.

4	Obstacol transportabil	capre	4300		29	124700	3913000		
		arici	534		14	7476	239760		
5	TOTAL					5709871	172053431		946258

(A.M.R., *fond 5418*, dos.1833, f.2)

3.

Memoriu

asupra activității comisiei române de inventariere a materialelor de fortificații pe timpul cât a lucrat împreună cu comisia ungară, de la 12 la 24 Septembrie 1940

Sosirea comisiei la punctul de frontieră s-a făcut la data de 13.IX.1940 dată fixată și ordonată de M.St.M. Comisia Ungară **nu s-a prezentat decât la 17.IX 1940 și** aceasta în urma unor noi intervenții ale M.St.M. roman.

Până la această dată atât organele grănicerești române, cât și cele grănicerești ungare nu au avut cunoștință de existența comisiei ungare (a se vedea actul de la fila Nr.1 din dosarul acte.)

Lucrările de inventariere s-au început propriu zis numai la 18.IX 1940 și din cauza insistențelor deosebite asupra detaliilor, lucrul a mers foarte greu. Astfel în prima zi s-a putut executa măsurătoarea numai la rețeaua de sârmă ghimpată pe un front de abia 800 metri. Dacă se continuă în acest fel, lucrul nu s-ar fi putut termina minimum 90-100 zile.

De aceea comisa română a propus pentru urgentare, înmulțirea numărului de echipe și folosirea aparatelor topografice. (a se vedea *pv.* verbal Nr.2 din.18.IX.1940).

Rezultatul final a fost că echipele au rămas aceleași, iar aparatele topografice aduse, nefiind complete, nu au putut fi utilizate.

Din acest motiv nu s-a putut obține nici în zilele următoare o sporire apreciabilă a zonelor măsurate.

Altă cauză de încetinală în operațiuni a fost timpul cerut pentru deplasări de la sediul stabilit la punctul de lucru. În urma propunerii comisiei ungare, comisia

română a continuat sa-și păstreze sediul la granița română, punctul de frontieră Ciumeghiu.

Cum în fiecare zi comisia română era primită mai întâi și apoi însoțită de membri comisiei ungare, formată din ofițeri cu garnizoana în Salonta și Oradea, rezulta pentru deplasări o consumare apreciabilă de timp inutil, care ajungea până la 2-3 ore pentru un singur parcurs.

Lucrul s-a continuat deci cu aceeași încetineală, marcată și mai mult în ultimul timp, printr-o serie de pretențiuni și încercări care însoțeau inventieria rețelei îngropate; acestea, după părerea noastră, aveau ca tendință mai mult intenția de documentare a comisiei Maghiare, asupra rețelei îngropate (documentare ce mergea de multe ori până la cele mai mici amănunte) de cât dorința de inventariere.

Cu toate că comisia română a încercat să simplifice operația pentru a se lua de bază actele și documentele prezentate, comisia ungară nu a acceptat punctul de vedere al comisiei române și a continuat cu aceleași nesfârșite detalii.

În ziua de 20 Septembrie 1940 s-a stabilit în fine, prin pv. verbal Nr.3 condițiunile în care se va putea continua cu inventarierea rețelei de transmisiuni îngropate, pentru a se putea obține rezultatele ordonate în cel mai scurt timp. Sistemul admis, de ambele comisii, necesita o serie de operațiuni (sondaje și secționări ale cablului) care aduceau cu sine o serie de cheltuieli, necesare pentru ca operațiunile să fie făcute în bune condițiuni pentru ca materialul cercetat să nu fie prejudiciat în calitatea lui.

Întrucât toate aceste operațiuni însumau cerințele comisiei maghiare, iar comisia română nu avea nevoie de ele, pentru motivul că a luat ca element de bază documentele Direcției Fortificațiilor și situația de pe teren pe care o cunoștea, de la sine înțeles era ca aceste cheltuieli trebuiau suportate de comisia ungară.

Intervenindu-se la Direcție pentru a se primi instrucțiuni, aceasta a ordonat comisiei române să nu accepte nici o cheltuială, fapt menționat în procesul verbal Nr.3. din 21. IX 1940.

În ziua de marți 24 septembrie 1940, comisia ungară cere din nou convocarea ambelor comisii, pentru a stipula în aceeași zi că operațiunile de inventariere se suspendă pentru toate lucrările motivând suspendarea pe faptul că comisiunea română nu a acceptat să facă cheltuieli pentru operațiunile de cercetare și măsurare a cablului telefonic subteran.

În procesul verbal nr. 4 din 24 09 1940, încheiat cu această ocazie comisia română precizează, că nu se găsește nici un motiv pentru suspendarea lucrărilor de inventariere, cu atât mai mult cu cât celelalte lucrări (rețele de sârmă și rețeaua telefonică aeriană, care reprezintă cantitatea cea mai mare – 241.000.000 lei, în raport cu rețeaua telefonică subterană – 39.000.000) s-au putut executa fără nici un inconvenient din nici o parte și răspunzând tuturor cerințelor, oricât de exagerate ar fi fost ale comisiei ungare.

Comisia ungară deși a luat act de răspunsul comisiei române a menținut mai departe suspendarea lucrărilor.

Concluziuni:

Din modul cum a decurs activitatea comisiilor, în concluzie mse poate

desprinde următoarea apreciere:

1. din capul locului s-a putut remarca o tărăgăneală voită a comisiei ungare, în scopul ca între timp să se poată cât mai bine documenta asupra fondului cheștiunii.

2. insistența asupra detaliilor, care de multe ori nu erau numai decît necesare la inventariere, ne-au dovedit că intenția primordială a comisiei ungare era de ordin pur informativ, numai pe al doilea plan era pusă cheștiunea inventarierii, a cărui sfârșit, ținând seama de încetineala voită a acțiunilor nu părea că o interesează.

3. din modul cum a căutat să țină deoparte comisia română de orice ar fi putut să dea orice fel de indicații asupra stării de spirit din ținuturile ocupate, rezultă preocuparea de a evita orice lucrare a comisiei care ar fi putut-o aduce în regiunile populate, sau fixarea sediului comisiei vreunul din orașele din ținuturile ocupate.

4. în momentul în care această cheștiune nu a mai fost putut evita (lucrările ajungând la Criș) avem impresia că s-a căutat orice motiv pentru suspendarea lor. Această remarcă este justificată și de faptul că în ziua de 24 septembrie 1940, când s-a comunicat întreruperea lucrărilor, urma să se fixeze programul pentru operațiilor viitoare la Nord de Criș și fixarea reședinței comisiei române în raport cu aceste lucrări.

5. Socotind deci că pe de o parte nu puteau să mai obțină alte informații, întrucât comisia română ghicind intenția comisiei ungare s-a abținut de la explicații care le-ar fi putut fi de mare folos, și că în acest timp comisia urma să lucreze în mod fatal în centre unde se puteau obține ușor informații de orice fel, credem că au căutat expres un motiv, care să ducă la suspendarea lucrărilor.

Președintele Comisiei Române

Lt.col. Theodorescu Ionescu

(A.M.R., *fond 5418*, dos. 1905, f.49-53)

4.

M.kir.gk.vh.zlj.parancsnoka
/Er.lesz.pk./ 23 sy.melleklet

Sodro Laszlo alez.

K I M U T A T A S

Ay egzes alakulatoknak elsyállított anyagmennyiségről

f. sz.	Címzett alakulat vagy csapattest megnevezése	elszállítás helye	vasuti kocsi				anyag megnevezése
			10 t.	15 t.	20 t.	Os sz.	
N r. cr t.	Adresa sau numele destinatar	Localitatea	Vagoane				Denumirea materialului
			10 t.	15 t.	20 t.	Total	
1.	Erődítési szertár	Des	5	131	8	144	tüskésdrót, vaskaró, gömbvas, drothalo, fakaró, erődpancélzat, hulladékvas, cement
2.	Erődítési szertár	Csap	3	66	8	77	tüskésdrót, vaskaró, gömbvas, drótháló, fakaró, cement, erőd ag.
3.	Műszaki szertár	Vác	-	30	7	37	faanyag, rönkfa, gömbvas, iparvágány, csille invas
4.	101 Műszaki szeroszlop	Beszyterce	-	37	1	38	tüskésdrót, vaskaró, cement, gömbvas, „u” szeg.
5.	Erődítési kirendeltség	Szolyva	-	3	3	6	tüskésdrót, vaskaró
6.	II./2 Erőd kirendeltség	Perecseny	-	15	2	17	tüskésdrót, vaskaró
7.	Erődítési csop.pság.	Huszt	-	14	1	15	tüskésdrót, vaskaró
8.	I.u.zlj.pság.	Szinérváralja	-	1	-	1	cement
9.	I.u.zlj.pság.	Budapest	-	1	1	2	tüskésdrót, fakaró, drótháló,
10.	I.u.zlj.pság.	Esztergom	-	1	-	1	fakaró

11.	I.hv.dd.	Kolozsvár	-	1	-	1	tüskésdrót
12.	III.u.zlj. pság.	Győr	-	2	-	2	tüskésdrót, fakaró, drótháló
13.	III.u.zlj. pság.	Kolozsvár	-	2	-	2	tüskésdrót, vaskaró, gömbvas
14.	IV.u.zlj. pság.	Baja	-	1	-	2	tüskésdrót, fakaró, drótháló
15.	V.u.zlj. pság V.hdt.mü.os zt.	Nagyvárad	-	9	-	9	tüskésdrót, vaskaró, gömbvas, sinv.bitumen
16.	V.hdt.mü.os zt	Eradony	-	1	-	1	tüskésdrót, vaskaró, gömbvas, sinv.bitumen
17.	V.u.zlj.pság.	Szeged		1	1	2	tüskésdró, fakaró
18.	V./2 u.sz.d.	Nagyszalo nta		2	-	2	fakaró
19.	VI.u.zlj.pság .	Szolnok		3	1	4	tüskésdrót, drótháló, faanyag
20.	VII.u.zlj.psá g.	Dés		1	-	1	Fakaró
21.	II.hv.zlj.pság .	Irányitas Nagykáról y		2	-	2	tüskésdrót, cement
22.	VIII.u.zlj.psá g.	Esztergom		1	1	2	tüskésdrót, drótháló
23.	VIII.u.zlj.psá g.	Szatmárné meti		1	-	1	tüskésdró
24.	VIII.u.zlj.psá g.	Beszterce		1	-	1	tüskésdró
25.	VIII.u.zlj.psá g.	Borsa		3	-	3	tüskésdró, gömbvas
26.	107.u.sz.d.ps ág.	Bánffyhun yad		1	-	1	tüskésdró
27.	113.u.sz.d.ps ág.	Rév		1	1	2	vaskaró, gömbvas
28.	33.hv.zlj.psá g.	Tibuca		3	-	3	tüskésdró
29.	21.hv.zlj.psá g.	Gyergyóto lgyes		3	-	3	tüskésdró
30.	32.hv.zlj.psá g.	Csikszered a		2	1	3	tüskésdró
31.	24.hv.zlj.psá g.	Kezdivásá rhely		3	-	3	tüskésdró

32.	VIII.árk.táb	Sárospatak		1	-	1	tüskésdró
33.	VIII.árk.táb	Tokaj		1	-	1	tüskésdró
34.	VII.árk.táb	Szolnok		1	-	1	tüskésdró
35.	V.árk.táb.psa g.	Szeged		1	-	1	tüskésdró
36.	III.árk.táb.ps ág.	Magyaróv ár	-	1	-	1	tüskésdrót
37.	IV.árk.táb.ps ág.	Baja	-	1	-	1	tüskésdrót
38.	II.árk.táb.psa g.	Komarom	-	1	-	1	tüskésdrót
39.	Müsyaki tábor	Hárosszige t	-	2	-	2	tüskésdrót
40.	VI.hdt.mü.ps ág.	Kolozsvár	-	5	1	6	fakaró
41.	anyag Műszaki szertár	Nagy- németegyh áza	-	1	-	1	tüskésdrót
42.	101.gk.vh.zlj .	Piliscsabat ábor	-	5	-	5	tüskésdrót, fakaró, priccs-anyag
43.	Petrozsényi	Nagybány a	-	1	-	1	gömbvas
44.	Községi előljároság	Bihardiósz eg	-	2	-	2	hulladékfa
45.	Községi előljároság	Biharpusp öki	-	1	-	1	tüskésdrót
46.	Községi előljároság	Szinérvára lja	-	2	-	2	kutgyürü
47.	1.gy.dd. pság.	Budapest	-	3	2	5	tüskésdrót, fakaró
48.	2.gy.dd. pság.	Budapest	-	4	-	4	fakaró
49.	2. u.zlj.pság.	Borsa	-	2	-	2	tüskésdrót
50.	3.gy.dd. pság.	Budapest	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
51.	4.gy.dd. pság.	Székesféh ervár	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
52.	5.gy.dd. pság.	Gyor	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
53.	6.gy.dd. pság.	Kaposvár	-	1	-	1	fakaró
54.	6.gy.dd. pság.	Komárom	-	1	-	1	tüskésdrót,

55.	7.gy.dd. pság.	Sopron	-	2	-	2	tüskésdrót, fakaró
56.	8.gy.dd. pság.	Szombathe ly	-	3	-	3	tüskésdrót, fakaró
57.	9.gy.dd. pság.	Nagykansz sa	-	3	-	3	tüskésdrót, fakaró
58.	10.gy.dd. pság.	Kaposvár	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
59.	11.gy.dd. pság.	Pécs	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
60.	12.gy.dd. pság.	Szeksárd	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
61.	13.gy.dd. pság.	Kecskemét	-	4	-	4	tüskésdrót, fakaró
62.	14.gy.dd. pság.	Szeged	-	3	1	4	tüskésdrót, fakaró
63.	15.gy.dd. pság.	Kishunhal as	-	2	1	3	tüskésdrót, fakaró
64.	16.gy.dd. pság.	Szolnok	-	2	1	3	tüskésdrót, fakaró
65.	17.gy.dd. pság.	Debrecen	-	3	1	4	tüskésdrót, fakaró
66.	18.gy.dd. pság.	Békéscsab a	-	1	1	2	tüskésdrót, fakaró
67.	19.gy.dd. pság.	Miskolc	-	1	-	1	tüskésdrót, fakaró
68.	20.gy.dd. pság.	Eger	-	1	-	1	tüskésdrót
69.	21.gy.dd. pság.	Losonc	-	1	-	1	tüskésdrót
70.	22.gy.dd. pság.	Nyiregyná za	--	1	-	1	tüskésdrót
71.	23.gy.dd. pság.	Kassa	-	1	-	1	tüskésdrót
72.	24.gy.dd. pság.	Ungvár	-	1	-	1	tüskésdrót
73.	25.gy.dd. pság.	Nagyvárad	-	4	-	4	fakaró
74.	26.gy.dd. pság.	Dés	-	3	-	3	tüskésdrót, fakaró
75.	27.gy.dd. pság.	Marosvásá rhely	-	3	-	4	tüskésdrót, fakaró

Különböző-kisebb/nem vagon/ tételekben még el lett szállítva-illetve
községeknek átadva kb. 20 db. 10. tonnas vagorakomany mennyiségü
különböző anyag.(diferite materiale nevagonabile)

Tüskésdrót=sîrmă ghimpată

Vaskaró=par de fier

Gömbvas=fier rotund

Drothalo=plasă de sârmă

Fakaró=pari de lemn

Erődpáncélzat=blindaje pentru fortificații

Hulladékvas=deșeuri metalice

Cement=ciment

Faanyag=material lemnos

Rönkfa=material lemnos

Iparvágány=șine uzinale

Hulladékfa=deșeuri lemn

(Hadtörténelmi Levéltár Intézet, (Arhivele Militare Ungare), *fond VKF*

I, 89, 244 doboz, 1940 eln 1.0, f.71-72, 615, 67, 68, 22, 24)

5.

DOMNULUI GENERAL ION ANTONESCU CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN

În numele generalilor și coloneilor activi și de rezervă, proveniți din fosta armată austro-ungară, care s-au întrunit astăzi pentru a se adresa în numele foștilor luptători transilvăneni și bănățeni, Cancelarului Reichului German un memorandum relativ la drepturile unirii tuturor românilor, vă rugăm să primiți asigurarea nețărmuriturii noastre devotament și dorința noastră caldă ca să puteți conduce țara cu mână fermă și norocoasă până la reîntregirea neamului românesc.

Comitetul

Președinte - general Iosif Iacobici

Vicepreședinte - general Boeriu

General Hanzu, general Ilcușu, general Papp

Secretar general Barbu

București , 6 Iunie 1941

M E M O R I U L

Românilor din Transilvania și Banat care au luptat în războiul 1914-1918 sub drapelul austro-ungar împreună cu armatele Germane

EXCELENȚĂ,

Subsemnații Generali și Coloneii ai Armatei Regale Române originari din Transilvania și Banat, ce au aparținut fostei armate austro-ungare și am făcut războiul mondial din 1914-1918 alături de Germania. Reprezentanți autorizați a sute de ofițeri activi, mii de ofițeri de rezervă și sute de mii de soldați români, ei se îndreaptă plini de încredere, în numele românismului din Transilvania și Banat, către cel mai mare camarad de război al lor german, rugându-l să dea ascultare celor de urmează:

Germanii și Românii au stat în cursul veacurilor din urmă necontenit în cea mai strânsă legătură.

De mai bine de o mie le ani, au stăvilit împreună năvălirea slavilor ce se îndreptau spre Balcani; un Prinț din caca Hohenzollern a luptat la Nicopole alături de Români în contra Turcilor. Ștefan Cel Mare avea relații politice cu țări germane, iar voievodul Petru Rareș era mândru de prietenia lui Ioachim de Brandenburg. Mihai Viteazul a fost aliat cu împăratul Germaniei luptând în Transilvania contra Prințului maghiar Batory, care se unise cu Turcii și Polonii contra acestuia. În

sfârșit România Modernă datorează progresul ei rapid politicei înțelepte a Marelui ei Rege Carol I, de origine german.

Asuprirea maghiară, care la sfârșitul secolului trecut, a început să ia forme insuportabile în Transilvania și Banat, a împins Românii pentru vreo douăzeci de ani în tabăra adversarilor Germaniei, fără să fi existat cândva o dușmănie între aceste două popoare. Timpul acesta scurt - o clipă în lupta seculară pentru existența și propășire națională - a fost de ajuns pentru ca să năruie clădirea României întregite, cu toate că poporul român din Transilvania și Banat în anii cei mai grei ai acestei epoci, ani de război 1914-1918, a luptat și a sângerat și pentru cauza germană în împrejurări deosebit de grele și de tragice.

Ați crezut, EXCELENȚA, ea meritele maghiarilor pentru cauza germană se cuvine să fie răsplătite; fie-ne îngăduit a expune pe scurt și participarea românilor la aceleași campanii alături de Germania și Aliații săi.

Din cele 5 Corpuri de Armată austro-ungare din Ungaria de dinainte de război, aproape jumătate (Corpul 7 și 12) se recrutau din Transilvania și Banat și erau în majoritate covârșitoare compuse din Români. Aceiași era situația în Diviziile de Honvezi (Armata Națională Ungară) din aceleași regiuni.

Amândouă aceste Corpuri de Armată au intrat de la începutul războiului contra Rusiei și au luat parte la cele mai grele bătălii ale armatei austro-ungare, menite a ușura sarcina apărării graniței Imperiului German în August și Septembrie 1914.

În toamnă anului 1914, când presiunea rusească amenința imediat Germania, printre forțele pe care conducerea armatei austro-ungare le-au aruncat în grabă la granița Sileziei de Sud se găsea și Corpul 12 Armată din Transilvania, care, încadrat în armata germană Woysch, a reușit să oprească asaltul rusesc.

În cursul ofensivei din vara anului 1915 ce urmase bătăliei de la Gorlițe, Regimentul de Infanteria Nr.50 „Friedrich Wilhelm Grossherzog von Baden”, recrutat din regiunea Alba-Iulia unde s-a încoronat primul Rege al tuturor românilor, avea să ia cu asalt cetatea Ivangorod de pe Vistula. Acelui Corp de Armată, încadrat în trupe germane și sub conducerea germană, i-a revenit cu un an mai târziu, în vara anului 1916, greaua misiune de a respinge la Nord de Baranovice, cele mai puternice atacuri ale armatei IV-a rusești.

În toamna aceluiași an importante părți ale acestui Corp de Armată au intervenit în fața porților Verdun - ului unde alți bravi români au stat până la sfârșitul războiului cot la cu trupele germane, și a luptat eroic, apărând cu piepturile lor granițele germane și consfințind cu moartea frăția lor de arme.

Tributul românilor în morți, sacrificai și pentru cauza germană au fost de 23 la mie, aproape egal cu al maghiarilor care au avut 28 la

mie.

Dar românii din Transilvania și Banat și-au făcut datoria de ostași nu numai cu arma în mână ci au contribuit în mod însemnat chiar și la pregătirea și conducerea războiului.

Generalul baron Boeriu, Comandantul Suprem al Armatei naționale române din Transilvania, în iarna anului 1918-1919, precum și Colonelul Baron Popovici sunt cavaleri ai Ordinului Militar Maria Terezia. Generalul Domășneanu a fost mulți ani înainte de război și mult timp chiar în cursul războiului, sufletul muncii de organizare a Ministerului de Război din Viena. Colaboratorul lui cel mai de seamă în chestiuni de artilerie a fost Generalul Hanzu, Generalul Dănilă Papp a fost apărătorul viteaz al Bucovinei și stâncă de ocrotire a multor căminuri germane. Sub ordinele sale a luptat Locotenentul Colonel Rusu, Conducător al unui război de guerilă în Carpați, devenit aproape legendar. Pe capul lui pusese Comandamentul Rus importante premii. Generalii Iacobici și Ilcușu, actualul și fostul Ministru al Apărării Naționale al României, au fost ca ofițeri de Stat Major colaboratori valoroși pentru conducerea supremă a armatei austro-ungară. Unul dintre ofițerii armatei austro-ungare care a primit cele mai multe și cele mai frumoase decorații de front, a fost Generalul Vlad. Mulți ofițeri români se mândresc a fi decorați cu Ordinul German Crucea de Fier.

Serviciile aduse de românii din Transilvania pentru cauza germană nu au încetat însă deodată cu sfârșitul războiului.

Când după prăbușirea Austro - Ungariei turburările din toamna anului 1918 au cuprins și Viena, capitala imperiului, Regimentele de Infanterie curat românești Nr.51 din Cluj și 64 din Orăștie, care juraseră pe Drapelul românesc credință Consiliului Național Român din Viena, au servit mai mult de o lună ca reazim tânărului Guvern Germano - Austriac în cele mai grele situații.

Reîntors în patrie aceste trupe au slujit drept cadre Gărzilor Naționale Române, formate în Transilvania și Banat cu ofițerii activi și de rezervă și au garantat trecerea liniștită în noua ordine politică a țării, adânc zdruncinată prin prăbușirea Regatului Ungar.

Cu această ocazie, cu toată situația politică internă extrem de încordată, nici un german din Transilvania nu a avut să sufere nici cea mai mică vexațiune. Faptul acesta contează între meritele câștigate de români față de poporul german. Conviețuirea de sute de ani a Românilor cu Germanii din Transilvania a creat legături intime sufletești, care nu au putut fi zdruncinate nici de revoluție.

Dacă luăm în seamă totalitatea serviciilor aduse de Români din monarhia austro-ungară în anii 1914-1918 cauzei germane, atunci înțelegem că au convingerea lor îndreptățită, ca și-au împlinit cel puțin în aceeași măsură și cu același devotament ca maghiarii, datoria față de

poporul de care erau legați prin jurăminte de credință. Mai mult decât atât. Ei au sentimentul, că, din punct de vedere moral, sacrificiile lor sunt superioare, fiind aduse în împrejurări deosebit de grele; căci Românii din fosta Ungarie se găseau într-o coaliție ce lupta împotriva conaționalilor lor din vechiul regat, care duceau războiul pentru unitatea națională.

În expunerea asupra campaniei din Balcani, EXCELENȚA VOASTRĂ, ați recunoscut maghiarilor dreptul la reparații pe baza serviciilor aduse de ei cauzei germane în războiul mondial. Noi Românii din fosta monarhie austro-ungară înțelegem și apreciem deplin acest drept, credem însă că pe baza aceluiași servicii pentru cauza germană am dobândit cel puțin dreptul ca recompensă ce s-a acordat maghiarilor să nu se prefacă într-o pedeapsă pentru noi și să nu se înfăptuiască în dauna unității noastre etnice cum de fapt s-a întâmplat prin arbitrajul de la Viena.

Aprecierea atât de diferită a serviciilor maghiare și românești pentru cauza germană ne lovește cu atât mai greu cu cât hotărârile de la Viena nu au făcut să înceteze politica de intoleranță națională dusă de o minoritate maghiară fața de națiunile conlocuitoare și au reînviat stările insuportabile de odinioară.

Această intoleranță politica și stăpânirea arbitrară a guvernelor maghiare e caracterizată de Generalul Glaise von Horstenau, în însăși lucrarea oficială asupra războiului, în următoarea propoziție: „Românii au trebuit să constate cu amărăciune că au fost lăsați, fără milă, pe mâna maghiarilor, contra cărora luptaseră și sângeraseră în anul 1848 ca supuși credincioși ai împăratului”.

Azi amărăciunea este mai mare ca oricând. Căci trecerea Românilor Transilvăneni din nou pe mâna maghiarilor s-a făcut într-un timp, când asupra națională este considerată atât de insuportabilă, încât ea a putut servi chiar ca motiv principal pentru intervențiunea armatei, cum a fost cazul campaniilor ce au curmat asupra Germanilor de către Cehi, Polonozi și Jugoslavi.

Măsura amărăciunii noastre crește mai cu seamă văzând că suferințele impuse din nou Românilor din Transilvania retrocedați Ungariei, se bazează, cel puțin în parte, pe o abilă falsificare a faptelor politice de către propaganda maghiară.

Pe cât de adevărat este că tratatele de pace care au urmat războiului mondial, au siluit poporul German, pe atât de falsă este afirmațiunea că același „dictat” al tratatelor de pace ar fi călcat în picioare și drepturile maghiarilor. De fapt ele au pus capăt asupra maghiare față de minorități.

O dovedește chiar dezvoltarea istorică a evenimentelor:

Transilvania s-a unit în toamna anului 1918, la 1 Decembrie, prin hotărârea liberă a adunării naționale de la Alba-Iulia cu Regatul Român, care din acel moment s-a aflat în divergență politică cu Marile

Puteri victorioase, deoarece tratatul de la Trianon nu era considerat ca deplin satisfăcător, pentru că el nu aducea Românilor o desăvârșită unitate națională.

E X C E L E N Ț Ă,

Noi soldații nu facem politică.

Dacă totuși ne îngăduim a prezenta EXCELENȚEI VOASTRE acest memoriu, o facem, fiind deplin convinși că, cuvintele rostite răspicat și fără înconjur de soldați, a căror mentalitate a fost adânc influențată de spiritul german, vor fi bine primite de camaradul lor din războiul mondial, care este și cel mai mare soldat al timpului nostru.

Avem deplina speranță că vom contribui să se repare greșeala unei singure generații și să se schimbe soarta a unui milion și jumătate de conaționali, a căror moși și strămoși au luptat secole de-a rândul pentru politica Vienei și care tocmai la Viena au fost din nou aruncați pradă asupritorilor. Și aceasta tocmai în clipa, când Conducătorul nostru,

...(aici documentul se întrerupe, dar apoi continuă- n.n.),

Acele de bravură atât de numeroase, săvârșite de românii bănățeni, transilvăneni și bucovineni în cursul marelui război, consacrate și de conducerea armatei germane prin numeroase decorații și medalii, sunt dovada viu grăitoare a spiritului de curaj și vitejie al acestui popor. În cadrul monarhiei austro-ungare, aliată a Germaniei. Nu trebuie să se uite că aceste dovezi de sacrificiu personal și de dispreț de moarte au fost date de un popor care de veacuri a suferit jugul apăsător și crud al aristocrației maghiare trufașe și tiranice. Acest sistem politic feudal pe ale cărui latifundii imense (o singură pildă: familia Esterhazy singură stăpâna o întindere de aproape 500.000 jugăre pământ, aproximativ cât marelle principat de Baden) poporul românesc ducea o existență de șerbi medievali, silea în fiecare an zeci de mii de români să migreze în America spre a putea plăti datoriile către boeri și bănci și impozitele către Statul maghiar. Politica de exploatare economică și socială și de deznaționalizare necruțătoare, practică de statul maghiar umpluse temnițele de la Vaț (Waitzen) și Seghedin cu sute de români, condamnați pentru protestele lor contra regimului maghiar. Ea umpluse și sufletele poporului românesc ou amărăciune și revoltă greu înăbușite și cu dorința unei reforma politice care să-i aducă o soartă mai bună și posibilitatea unei dezvoltări liniștite și prospere în cadrul monarhiei habsburgice. Pe măsură ce se accentuau urmările naționale și economico-sociale nefaste ale sistemului politic feudal din Ungaria și Transilvania speranțele românilor din această țară se îndreptaseră către casa de Habsburg, care dăduse în două rânduri dovada că ar avea intențiunea de a sfărâma regimul oligarhic maghiar. Prima manifestare fusese domnia împăratului Iosif II, care încercase să desființeze privilegiile aristocrației maghiare și

să înlăture aparatul ei administrativ, maghiar, organizat în istoricele comitate nemeșești, cuiburi de inerție îmbâcsite și citadele de nedreptate feudală, înlocuindu-le cu administrația austriacă în limba germană, administrație de o calitate mult superioară. A doua încercare fusese făcută îndată după revoluția din 1848-49, când românii răsculați împotriva nobilimii maghiare, înțeleseseră că în lupta popoarelor deșteptate la libertate națională, locul românilor nu poate fi în tabăra pseudo-libertății exclusiv maghiare, proclamată de ultra-șovinul agitator revoluționar Ludovic Kossuth, ci alături de casa germană de Habsburg, care le deschidea perspectiva unei vieți naționale libere sub pavăza Vienei imperiale.

Când revoluționarii lui Kossuth au fost înfrânți și cu ajutorul românilor, conduși cu mult succes de Avram Iancu, se părea că soarele dreptății naționale va răsări pentru românii din Transilvania, căci absolutismul austriac, german la centru, făcu naționalităților concesiuni importante în provincii spre a lovi aroganța și a slăbi puterea nobilimii maghiare.

Între anii 1849-1866 tot poporul românesc din monarhia habsburgilor își îndrepta simpatiile sale calde și sincere spre Viena germană, spre germanism și spre cultura germană. Nu era pe atunci în Europa un popor mai germanofil ca poporul românesc din Transilvania și Banat și Bucovina. Cu toată conștiința vie și clară a unității sale etnice și de limbă care îl lega de românii de dincolo și de dincoace de Carpați și-a întipărit pecetia sa asupra celor două ramuri ale națiunii, lăsând până astăzi urme neșterse și indelebile în mentalitatea și formațiunea lor morală, una fiind influențată de limba și cultura germană, alta de limba și cultura franceză.

Din nenorocire dualismul austro-ungar a adus o adâncă schimbare în situațiunea politică a românilor din Transilvania și Banat, aruncându-i din nou prada stăpânirii orgolioase și crude a aristocrației maghiare, cu toate ororile exploatării economice și a persecuțiilor politice neîndurate.

Dualismul a curmat burse o evoluție promițătoare de apropiere a românismului spre germanism, evoluție care putea să atragă și pe românii din Regatul liber, conduși de un Hohenzollern înțelept, în orbita de influență a germanismului.

Cu toată schimbarea politică realizată prin dualism, orientarea politicii românești spre Viena și spre dinastia germană s-a prelungit până la războiul mondial. Planurile de reformă structurală a monarhiei concepute de arhiducele Franz Ferdinand pentru federalizarea imperiului, nu erau decât consfințirea concepției politice a unui roman, a publicistului de mare nume Aurel Popovici, expuse în cartea lui „Grossoester-reich”, a cărui apariție în anul 1907 a făcut multă vâlvă în publicistica europeană, Planul lui Aurel Popovici era de a atrage prin

federalizarea Austro-Ungariei și România care, nemaiavănd motive de îngrijorare pentru soarta românilor din Ungaria s-ar fi asociat noului sistem politic, păstrându-și dinastia de Hohensollern.

România ar fi ajuns astfel cu monarhia austro-ungară într-un raport de confederație în felul Saxoniei față de Reich. Când în anul 1902-1906 ungurii începuseră, marea lor luptă parlamentară pentru obținerea limbii lor da comandă în armată, concesiune care ar fi însemnat de fapt începutul desfacerii monarhiei, reprezentantul partidului național român deputatul Iuliu Maniu și-a atras atacurile pline de ură ale parlamentarilor și presei ungurești pentru faptul că românii din Transilvania nu aprobă maghiarizarea limbii de comandă și cer menținerea limbii germane în armata austro-ungară.

În cursul războiului mondial când Regatul României se ciocneau două curente, unul favorabil intrării în acțiune alături de Austro-Ungaria și Germania pentru eliberarea Basarabiei de sub Ruși, altul făcând propagandă eliberării Transilvaniei și Banatului de sub unguri prin intrarea în acțiune alături de Franța, Anglia și Rusia, argumentul principal al partizanilor politicii francofile a fost reaua situație națională și politică a românilor din Transilvania și Banat creată de guvernele maghiare.

Berlinul care a înțeles că punctul principal și nevralgic al problemei atitudinii României este chestiunea îmbunătățirii situației românilor ardeleni și bănățeni a început, peste capul guvernului unguresc, negocieri cu românii din Transilvania și Banat. Din însărcinarea împăratului Wilhelm II, cunoscutul deputat din Reichstag Erzberger a intrat prin prințul Alois Liechtenstein, Landmarschall-ul Austriei de jos, în contact cu Partidul Național Român, reprezentat prin D-nii Iuliu Maniu, Al.Vaida Voevod, V.Goldiș și publicistul Aurel C.Popovici. În raportul său adresat Împăratului, el a expus că românii ardeleni și bănățeni cer pentru ei realizarea autonomiei naționale în cadrul Austro-Ungariei și că în urma acestei concesiuni opinia publică românească, dezarmată, ar putea să fie convinsă să adere la intrarea în acțiune a armatei române alături de Germania și Austro-Ungaria. Împotrivirea categorică a guvernului unguresc, prezidat de contele Ștefan Tisza, a zădărnicit realizarea acestui plan. Se pare însă că cererile românești ar fi întâmpinate la Berlin înțelegere și bunăvoință și este sigur că dacă Românii au intrat în cele din urmă în acțiune împotriva puterilor centrale faptul se datorează exclusiv intransigenței maghiare care a împiedecat ca intenția Berlinului de a soluționa problema românească din Transilvania să devină o realitate. Este însă de subliniat că România nu a declarat Germaniei război spre a demonstra că obiectivele războiului ei nu se îndreptau împotriva imperiului german, cu care trăise în bune raporturi și cu care avusese intensive relațiuni economice, ci exclusiv contra Austro-Ungariei.

Scopul acestei succinte expuneri istorice a fost de a face să se

înțelegea mai bine starea sufletească a românilor din Austro-Ungaria, stare sufletească din care au rezultat actele de bravura ale românilor ce luptau în armata austro-ungară. Se poate spune că în pieptul românilor din monarhia austro-ungară, după cuvântul lui Goethe, erau sălășluite două suflete, unul care în mod firesc îi atrăgea spre idealul unității naționale a tuturor românilor și altul spre cultura și politica Vienei germane, care la arătase prin oameni ca Dr.Karl Lueger, prințul Liechtenstein și arhiducele Franz Ferdinand, multă simpatie, interes și bunăvoință. Interesele lor mergeau paralel împotriva prepotenței influenței maghiare în politica monarhiei și românii sperau că în colaborare cu germanismul din Austria vor izbuti să se vadă eliberați din robia maghiară odată cu frații lor în cadrul aceleiași formațiuni de stat.

Ar fi desigur să falsificăm istoria, dacă am afirma că prin reușita acestui plan românii ar fi ajuns într-o colaborare directă cu Berlinul, dar este sigur că realizarea lui ar însemna că în mod practic românismul s-ar fi asociat politicii germane și obiecțiunilor ei cu care Austro-Ungaria era atât de strâns legată în ultimele decenii ale existenței ei.

Aceste speranțe care animau pe atunci pe toți românii din Austro-Ungaria au creat între românii care luptau pe front acea stare de spirit care explică ea singură actele de bravură săvârșite de ei pe front în luptă contra armatei rusești și italiene.

Ele au îndemnat pe soldații și ofițerii români să-și expună viața și să primească orice riscuri spre a colabora la victoria armatelor Puterilor centrale, în special împotriva Rusiei care stăpânea în Basarabia o bucată de pământ românesc, răpit din trupul Moldovei. În special știrile despre tratativele Partidului Național român cu trimisul împăratului Wilhelm II, deputatul Erzberger în anul 1915, au încălzit mult inimile românilor, mobilizați în armata Austro-ungară. S-a crezut că dacă Viena singură nu a izbutit să înfrângă rezistența cerbicoasă a aristocrației maghiare, intervenția puternică a Berlinului va fi în sfârșit hotărâtoare. Chiar și după eșuarea tratativilor dintre Berlin și Budapesta a persistat multă vreme credința că eșecul lor e temporar și că îndată după victoria Puterilor centrale Berlinul va impune, în cadrul creierii unei noi ordini care părea inevitabilă pentru Austro-Ungaria o soluțiune de dreptate pentru aspirațiile naționale ale românilor de pretutindeni. Decorațiile primite de români în cursul războiului nu sunt deci răsplata unor acte individuale de jertfire, ci rezultatul speranțelor și simpatiei colective ce se îndreptau în special spre Berlin ca sursă nouă de viitoare dreptate pentru români. Ca dovadă poate servi și eroismul fără pereche ale Regimentului de Inf.31 (compus din români în proporții de 80%), regiment care a săvârșit unul din cele mai strălucite fapte de arme din cursul întregului război, luând cu avânt și dispreț de moarte faimoasa cetate rusească a Ivangorodului și lăsând el singur mii de morți și răniți pe teren. Nu este o simplă întâmplare că acest fapt de arme a fost săvârșit

tocmai în epoca tratativilor deputatului Erzberger cu d-nii Maniu și Aurel Popovici la Viena, tratative a căror veste pătrunsese și la front.

Aceste fapte dovedesc, încă odată, că niciodată poporul românesc și în special românii din Transilvania nu au fost animați de sentimente ostile poporului german, în care, dimpotrivă văzut un binevoitor și un aliat natural împotriva aristocrației maghiare trufășe și despotice. Ca dovadă cităm faptul în deobște cunoscut că, deși Germania a Declarat României războiul, deși ea a ajutat armata austro-ungară să respingă armata română, intrată în Transilvania și cu toată lunga ocupațiune germană a României, îndată după alipirea Transilvaniei și a Banatului, guvernul provizoriu al Transilvaniei – numit „Consiliu Dirigent”, prezidat de dl. Iuliu Maniu, nu numai a confirmat organizația bisericească și școlară a sașilor ardeleni, dar a creat o organizație cu totul nouă de învățământ în limba germană pentru șvabii din Banat și din Ținutul Sătmărilor (Sathmarer Gau) care sub regimul maghiar fuseseră complet lipsiți de școală germană și erau în plin proces de maghiarizare. Acest fapt a salvat pentru Germania un număr de 350-400.000 de germani meniți morții naționale sigure, întrucât numeroase sate șvăbești ajunseseră să uite limba germană.

Și, în timp ce fostul „dușman” din război practica această politică de redeșteptare a germanismului aproape pierdut, Ungaria își continua politica sa de dezbrăcare forțată a germanilor de limba și naționalitatea lor, dar profita totuși de beneficiul titlului de fost tovarăș de luptă al Germaniei, luptă în oare însă ea a contribuit la înfrângere printr-o politică ce a împins pe români în tabăra adversă, împotriva înclinărilor inițiale.

Germania are astfel în fața sa două popoare cu două atitudini invers deosebite: de o parte ungurii care au ficut o politică externă progermană, dar practicau în politica internă o atitudine și sentimente categoric antigermane, detestarea și insultarea a tot ce este german în poezia lor populară ca și în cea cultă (Petöfi) până la exterminarea limbii și mișcării național germane în Ungaria; de altă parte românii care în politica externă au intrat ce-i drept, în conflict cu Germania, contra voinței lor, siliți de Ungaria după o alianța de 30 de ani cu Reich-ul, dar care-i în politica internă au practicat o largă libertate față de germani, salvând sute de aii de germani de la pierrea națională; aceasta tocmai într-un timp când Reich-ul învins, trecând printr-o epocă de slăbiciune și umilire nu putea să se ocupe de această problemă și nu exercita nici o presiune. Am asistat astfel la paradoxul că în timp ce România, aliata de după război a Franței, deschidea sute de școli germane în țară la ea și favoriza alegerea deputaților și senatorilor pentru Parlamentul din București, primindu-i chiar pa listele electorale ale tuturor guvernelor s-au perindat.

În Ungaria profesorul Franz Bleyer trebuia să sufere pentru

atitudinea sa germană insultele grave ale studențimii maghiare și ale întregii prese ungurești, iar conducătorul german Basch era aruncat în închisoare pentru că ceruse deschiderea de școli germane, deși Ungaria pretindea că face politică alături de Germania.

De altfel, în ce privește aceasta din urmă politică externă a Ungariei, este sigur că ea a fost alături de Germania. Ungaria a cheltuit după război multe și grele milioane cu propaganda în Franța, Anglia și America; aristocrația maghiară a cultivat fără repaus relațiile cu clasa plutocratică și aristocratică a acelor țări. Nenumărați ziariști și publiciști apoi personalități de vază din viața politică și economică a Puterilor înțelegerii au fost vizitate să viziteze Ungaria spre a fi convinse de sentimentele franco și anglofile ale națiunii maghiare. Enorma literatură de propagandă maghiară, publicată în limbile engleză și franceză, cu cheltuiala statului maghiar, cultiva una din tezele de căpetenie, invocate în favoarea Ungariei, teza nevinovăției maghiare în dezlănțuirea războiului mondial, provocat exclusiv de Germania împotriva protestului primului ministru maghiar contele Ștefan Tisza.

Faptele incontestabile istorice pe care ne-am îngăduit să le evocăm aici, demonstrează că în timp ce germanofilia Ungariei în politica externă suprapunea pe un fond intim de dușmănie permanentă împotriva germanismului, politica francofilă și anglofilă a României nu excludea de loc bunele sentimente pentru germanism și pentru limba și cultura lui, practicate chiar în epoca de slăbiciune politică și militară a Germaniei și menținute în linia de continuitate neîntreruptă, mergând până la numirea unui membru german, dl. Rudolf Brandsch, în unul din cabinetele zise "francofile" ale României, încă înainte de declararea actualului război.

Fără a ascunde nici de cum simpatiile poporului românesc pentru limba și cultura Franței (limba și cultura engleză nu au reușit niciodată să câștige teren în România) trebuie să subliniem în mod categoric că în concepția românească ele nu implicau nici de cum vrăjmășie nici pentru Germania, nici pentru poporul ei. În special cultura românilor din Transilvania, Banat și Bucovina fusese orientată până la marele război spre cultura germană și limba lor literară prezintă urme evidente ale influenței germane în structura frazei și în diferite locuțiuni.

Cel mai mare poet al literaturii românești Mihail Eminescu, deși originar din Moldova, prezintă influențe germane notorii (Goethe, Lenau, etc.) în opera sa, grație exclusiv faptului că nu își urmase școlile în România, ci în Bucovina și Transilvania.

În concluzia acestei părți a expunerii noastre ținem să subliniem că politica externă a României a condus-o în trecut alături de Franța și Anglia, nu grație unei atitudini de ostilitate fundamentală și permanentă, având rădăcinile ei în sentimente anti - germane adânci și invincibile - cum se crede poate în Germania - ci grație unei fatalități regretabile în

îndrumarea evenimentelor externe, în care răspunderea nu cădea nici asupra României și nici asupra Germaniei (dovadă acțiunea Erzberger), ci aproape exclusiv asupra Ungariei ale cărei tendințe de politică asupritoare și silnic deznaționalizatoare au fost resimțite nu numai de românism, dar și de germanismul din Ungaria.

Ținem să subliniam cu tot dinadinsul că România nu a dobândit Transilvania, Banatul și Bucovina prin hotărârile aliaților învingători, ci încă înainte de conferința păcii de la Paris prin hotărârea liberă a poporului român din aceste provincii de a se uni cu România. La baza alipirii acelei provincii se găsește nu un act de cucerire și anexiune printr-un tratat, Tratatul de la Trianon, redactat și semnat cu un an mai târziu, ci autodeterminarea provinciilor eliberate prin căderea statului maghiar.

Într-adevăr începutul procesului de încheiere a României Mari îl formează dispariția Statului maghiar, prin dezagregarea lui, în urma evenimentelor din luna Octombrie 1918, când a izbucnit revoluția în Austro-Ungaria întreagă. Mozaicul acestei monarhii s-a descompus în momentul când au căzut cei doi factori fundamentali care formau elementul lui de unitate și coeziune: dinastia și armata.

Abdicarea împăratului-rege Carol și descompunerea armatei austro-ungare au pus capăt și statului ungar în luna Octombrie 1918. În luna noiembrie, toate naționalitățile își reiau libertatea acțiunii lor politice și proclamă fie independența lor, fie alipirea lor la statele naționale vecine fără ca statul să mai încerce măcar a le împiedeca, acest stat ne mai existând de fapt pe teritoriul monarhiei.

Astfel Dieta croată se întrunește la Zagreb spre a pronunța ruperea Croației și unirea ei cu statul iugoslav, cehii proclamă la Praga republica cehească, slovacii statul slovac prin hotărârea de la Liptovschi Sv.Mikulas, ucrainenii formează Republica ucraineană de vest, etc.

Era firesc ca în acest curent general de eliberare să intre și românii din Transilvania, Banat și Bucovina. Încă în primele zile ale lunii Noiembrie, reprezentantul lor dl. Iuliu Maniu, îmbrăcat în uniformă de sublocotenent, sosit de pe frontul italian unde armata austro-ungară era în plină disoluție, s-a prezentat la Viena Ministrului de război, Generalul Steiner-Stoger. El îi aduse la cunoștință că din cauza descompunerii autorității de stat, însăși capitala Viena se găsește în primejdia iminentă de a fi teatrul unor dezordini și tulburări funeste, amenințată să cadă pradă bandelor de jefuitori, criminali și asasini răscolite din suburzii și că din toate regimintele garnizoanei Viena nu se mai poate conta decât pe regimintele compuse din români ardeleni. Dl. Maniu ceru și obținu îndată comanda acestor regimente care, împreună cu ofițerii români se puseră fără rezervă la dispoziția lui.

Generalul Steiner-Stoger recunoscu adevărul afirmațiunilor d-lui Maniu și-i puse la dispoziție mai multe birouri chiar în clădirea

ministerului de război pentru a-și instala aici comandamentul. Viena fu astfel salvată de un masacru și de un jaf înfricoșător.

În același timp fruntașii românilor ardeleni conduci de d-nii: St. C. Pop, Al. Vaida - Voevod, Vasile Goldiș, T. Mihali și A. Vlad se întruniră spre a forța Consiliul Național Român la Arad. Fără nici o împotrivire din partea reprezentanților autorităților maghiare se formară pretutindeni în Transilvania și Banat gărzi naționale românești, care preluară serviciul de ordine și siguranță.

În ziua de 1 Decembrie 1918 se întrunește în sfârșit cu autorizația expresă a guvernului maghiar din Budapesta marea adunare națională a tuturor românilor din Transilvania și Banat la Alba Iulia, spre a hotărî liber de soarta acestor provincii. În unanimitate și cu uriașe însuflețire, adunarea la care participă aproximativ 100.000 de oameni, hotărăște unirea celor două provincii cu România. La 8 Decembrie adunarea

sașilor din Transilvania hotărăște și ea unirea cu România. În vara următoare în cursul lunii August trupele sârbești evacuează partea din Banatul românesc ocupată de ele, și șvabii bănățeni se întrunesc spre a hotărî și ei același lucru. Hotărârile de la Alba Iulia și Mediaș au fost luate înainte de intrarea trupelor românești în Transilvania și într-un timp când conferința de pace de la Paris au se întrunise încă. Ele sunt urmarea a două fapte istorice bine stabilite: a abdicării împăratului - rege Carol al Austro - Ungariei și a dezagregării de fapt a regatului ungar.

Cât timp mai existase o speranță în Germania și în Habsburgii germeni, românii luptaseră pentru o victorie sperând realizarea aspirațiilor lor cu ajutorul german.

Când Ungaria în întregimea ei, cu organizația de stat în plină dezagregare, fără suveran, fără am armată atributul de căpetenie al suveranității, cu aparatul administrativ incapabil să mențină ordinea publică, se desfăcea în părțile constitutive după naționalități, când până și germanii din Ungaria, îndelung înăbușiți își reclamau dreptul lor de a trăi o viață națională era oare cu puțință ca cea mai numeroasă din toate naționalitățile nemaghiare din țară și să nu reclame dreptul de a hotărî de soarta ei și aceasta când germanii conlocuitori cu ei îi confirmau acest drept în libertate și deplină loialitate?

Hotărârea românilor de a se uni cu România a precedat cu aproape un an hotărârea conferinței de la de a-i atribui Regatului român.

Românii din Transilvania și Banat au hotărât de soarta lor în urma încetării de fapt a stăpânirii maghiare în acele provincii înainte de Tratatul de la Trianon; mai mult chiar înainte de întrunirea conferinței de la Paris vechea Austro - Ungarie se dezmembrase alcătuind o serie întregă de state naționale, între ele și statul național maghiar, redus la limitele lui firești, pe întinderea reală a unei populațiuni maghiare majoritare.

Este deci un adevăr riguros controlabil, verificabil prin documente, că unirea Transilvaniei și Banatului cu România a precedat atât intrarea trupelor românești în acele provincii, cât și conferința de la Paris, că ruperea lor de Ungaria s-a făcut în urma prăbușirii de fapt a statului maghiar în vechile lui hotare, artificial menținute cu ajutorul armatei habsburgilor și că guvernul de la Budapesta a recunoscut aceste schimbări, resemnându-se cu neputința în fața transformărilor istorice, impuse cu putere irezistibilă de spiritul timpului care împingea la formarea statelor naționale.

(A.M.R., *fond 950*, dos.724, f.8-22)

DECLARAȚIILE DOMNULUI IULIU MANIU

La mijlocul evenimentelor internaționale care se într-un ritm dramatic în jurul României și în special în jurul Transilvaniei, suntem datori toți aceia care am luat parte la prefacerile istorice din 1918 să arătăm punctul nostru de vedere, privitor la încercarea de a invalida sau modifica hotărârile de atunci. Atitudinea românilor din Ardeal și Banat și a tuturor românilor de bine, nu poate fi alta decât aceea să apărăm și să păstrăm cu orice preț integritatea țării noastre.

Nu poate forma nici măcar obiect de discuție cedarea vreunei părți din teritorial nostru național și nu putem admite nici un pretext pentru a fi târâți pe tărâmul discuțiilor sau al concesiilor în ce privește hotarele noastre. Unul din aceste pretexte este afirmațiunea că noi suntem beneficiarii favorizați ai Tratatului de la Trianon, pretext care nu se poate referi în nici un sens la Dobrogea, care aparține în mod esențial spațiului nostru vital și formează siguranța noastră pe viitor și care ne-a fost atribuită nu prin Tratatul de la Trianon, ci a devenit mult înainte parte întregitoare a țării noastre.

Faptul că situația Transilvaniei și problema hotarelor de la Vest ale țării românești se discută în legătură cu tratatele de pace încheiate la Versailles și Trianon, arată că opinia publică mondială și oamenii de stat diriguitori de astăzi nu cunosc pe deplin evoluția istorică și politică a Sud - Estului european, evoluție din care a răsărit unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat.

Unitatea uimitoare a limbii românești, conștiința națională și setea de libertate au fost la baza firească pe care s-au întemeiat aspirațiile tuturor Românilor de a realiza unitatea lor națională. Sub influența mișcării mărețe a poporului italian pentru „Italia unită” și a poporului german pentru unirea națională a tuturor germanilor și sub înrâurirea ideilor de libertate plămădite în Franța, poporul român a luptat în mod conștient pentru înfăptuirea libertății, independenței și unității sale naționale. Suferințele lui Silvio Felico, scrisorile lui Manzini, Fichte, luptele lui Bismark, Cavour și Garibaldi și ale atâtor martiri italieni și germani, au trezit și în sufletele noastre un răsunet puternic.

Sub influența hotărâtoare a acestui curent s-a desfășurat activitatea generației din 1848 în Principatele Române s-a săvârșit marile acte naționale ale românilor din Ardeal și Banat, care au culminat în mod logic și organic în Adunarea de la Alba Iulia. Tratatul de la Trianon nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională unirea Ardealului și Banatului cu Regatul Român.

Dovadă pentru aceasta asta faptul că în luna octombrie 1918,

Comitetul Național al Românilor din Ardeal și Banat, a hotărât dezlipirea poporului românesc de Regatul Ungariei, iar declarațiile stabilite în această ședință au fost citite de dl. Al. Vaida Voievod chiar în Parlamentul de la Budapesta în ziua de 18 octombrie 1918 înainte de Armistițiul încheiat abia la 13 noiembrie 1918. Tot înainte de Armistițiu s-a constituit Consiliul Național Român sub președinția regretatului St. Ciceo Pop, consiliu care a luat în mâinile sale conducerea efectivă a poporului român din Ardeal și Banat.

Consiliu a însărcinat pe dl. Iuliu Maniu cu conducerea afacerilor externe și militare. În această calitate s-a stabilit la Viena unde a organizat revolta regimentelor românești, în special a celor de pe front și din principalele orașe ale Monarhiei Austro - Ungare, la Viena și Praga și cu ajutorul ofițerilor români din Ardeal și Banat în frunte cu Dl. Baron A. Boieriu, col. Vlad și al col. Ilcuș și Traian Pop, a luat sub comanda sa efectivă forța militară a românilor transilvăneni. Ministrul de război austriac, Dl. Steiner Stoger a recunoscut înainte de armistițiu calitatea sa de reprezentat al românilor în afacerile externe și militare și la solicitarea d-lui Maniu, i-apus la dispoziție în acest scop, tot înainte de armistițiu, în clădirea Ministerului de război din Viena, un apartament compus din mai multe camere. Numai în Viena și în împrejurimi a concentrat peste 70.000 soldați transilvăneni. În această calitate a sa, prin Ministerul Plenipotențiar al românilor ardeleni la Budapesta, Dr. Ioan Erdely, recunoscut de guvernul maghiar, a notificat Ministrului de război ungar, că soldații români vor depune jurământul de credință nu la autoritățile Statului maghiar, ci la consiliul Național român și pe steagul tricolor românesc. Ministrul ungar s-a declarat de acord cu această hotărâre, tot înainte de Armistițiu. Guvernul maghiar, prin Ministrul Oscar Jazi, a intrat în tratative în mod oficial cu Consiliul Național Român, chiar pe timpul negocierilor de armistițiu anglo - franco - austro - ungare, care au avut loc la Belgrad.

Pe urmă sub pavăza legiunilor și gărzilor naționale românești, organizate de noi și care au înlocuit forțele armate ale statului maghiar căzut în dezagregare, am ținut Adunarea Națională de la Alba Iulia, care a decretat pe baza dreptului de autodeterminare Unirea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România pentru a realiza unitatea națională a tuturor românilor.

Adunarea Națională a constituit prin Consiliul Dirigent, guvernul Transilvaniei, guvern care a organizat viața românească în Dacia superioară, a făcut reforma agrară, reforma electorală și administrativă. A decretat libertăți cetățenești și drepturi democratice și a stabilit un tratament just pentru minorități. Toate acestea s-au petrecut înainte de tratatul de la Trianon.

Toate aceste uriașe prefaceri au fost desăvârșite în cea mai deplină ordine, în cadre cu total solemne, fără nici un act de brutalitate

sau de răzbunare, ceea ce constituie un titlu de mândrie pentru poporul român. Este deci evident că unirea provinciilor românești din fostul stat ungar nu este rezultatul tratatului de la Trianon, ci al conștiinței naționale a romanilor transilvăneni și al vredniciei întregului neam românesc.

Noi românii suntem, în ceea ce privește teritoriile românești succesori de drept ai Monarhiei Austro - Ungare desființată, în aceiași măsură în care Germania, Italia și chiar Ungaria sunt succesoare pe teritoriile lor naționale moștenite de la Monarhia habsburgică și stăpânite de ele.

Noi nu am fost „favorizați” Tratatului de la Trianon și ai conferinței de Pace de la Paris, ci în unele privințe chiar neîndreptățiți ei, pentru că ni s-a fixat o linie de demarcație nedreaptă și pentru că Tratatul de la Trianon nu a respectat hotărârile de la Alba Iulia și nici cele stabilite în tratatul încheiat de România în 1916.

Rectificarea hotarelor în favoarea statului Ungar s-a făcut chiar la Trianon, rectificare pe care am primit-o de dragul păcii. Între timp procesul de disoluție al Statului ungar a continuat. S-a înstăpânit acolo regim bolșevic de care Ungaria a scăpat grație armatei române, armată care a fost primită la intrarea ei în orașele maghiare cu flori de populația lor. Armata noastră a trebuit să intre la Budapesta pentru a apăra astfel noile noastre hotare atacate de regimul bolșevic.

Întreaga Transilvanie, până la hotarele de azi înspre vest, o stăpânim în baza ființei noastre autohtone și în baza realităților etnografice. Ea formează nu numai leagănul poporalul românesc ci și cetatea de apărare a neamului nostru și care este cu 58,4% în majoritate românească. Orice ciuntire a acestui teritoriu ar însemna cea mai mare nedreptate pentru români și încălcare a tuturor considerentelor care trebuie să reglementeze așezarea și conviețuirea popoarelor într-o lume civilizată. Nu putem admite să se repete tragica întâmplare și nedreptate din Basarbia și Bucovina și sfâșietoarele scene de acolo unde ne-au fost rupte peste două milioane de suflete românești.

Realitatea etnografică, că majoritatea populației din Transilvania stăpânită de noi este românească nu poate fi doborâtă prin existența unor enclave minoritare care, sunt efectul unor infiltrațiuni sprijinite de un regim dușman nouă tocmai cu scopul de a întrerupe continuitatea noastră geografică și etnografică și de a justifica pretențiuni asupra teritoriului nostru național.

Adânc îndurerăți constatăm că din consfăturile de la Salzburg și Roma se desprinde dorința Germaniei și Italiei ca România să intre în tratative directe cu Ungaria pentru a stabili o înțelegere între statele noastre. Noi dorim o prietenească vecinătate cu Ungaria. Dorim să avem cele mai bune relațiuni cu concetățenii noștri maghiari care trebuiesc înzestrați cu depline drepturi, dar acestea nu le putem răscumpăra prin concesiuni teritoriale, pentru că noi nu deținem teritorii ungare ci numai

teritorii de ale noastre pe care le-am luat în stăpânire în baza principiului unității naționale și a dreptului de autodeterminare. Teritoriile noastre naționale pe care le-a posedat Ungaria înainte de Adunarea de la Alba Iulia le-a avut în stăpânire în urma unor conjuncturi internaționale favorabile și în urma forței militare a Monarhiei habsburgice. Dovadă este faptul că îndată după prăbușirea Monarhiei habsburgice le-a pierdut și la zadar au încercat în două rânduri să le recâștige prin forța lor proprie.

Nu putem admite cu nici un preț ca în urma unor conjuncturi noi internaționale să fim despuiați din nou de aceste teritorii ale noastre și să se repete și la frontiera de Vest nedreptatea ce s-a săvârșit cu Basarabia și Bucovina. Dacă din punctul nostru de vedere încercarea dezlipirii unor teritorii din patrimoniul nostru național ar fi o nedreptate, din punctul de vedere al intereselor permanente europene ar fi o greșeală catastrofală. Ea ar avea drept consecință o continuă turburare a păcii și a liniștii în această parte a lumii. Nimeni nu se poate lega în iluzia deșartă că Neamul românesc compusa din peste 18 milioane suflete, așezat în continuitate geografică, în o unitate culturală desăvârșită și cu conștiința națională netăgăduită, va suferi în liniște dezmembrarea sa, care este ținta și singura condiție de desăvârșire a tuturor popoarelor civilizate. Nimeni nu va putea crede că poporul românesc se va resemna și va suferi în liniște ca peste patru milioane de suflete românești să fie îndepărtate din trupul națiunii și zeci de mii de kilometri pătrați să fie rușiți din teritoriul național.

Este în interesul Europei întregi ca la Gurile Dunării și în puternica fortăreață a Carpaților de Est să stăpânească un popor vrednic și numeros și să fie realizat prin el un regim consolidat capabil să susțină pacea și liniștea. Acest popor nu poate să fie decât cel românesc. La aceasta îl predestinează așezarea sa geografică, numărul său covârșitor față de celelalte popoare din Bazinul Dunării, firea sa tolerantă și aptitudinile sale culturale. El nu poate fi dezmembrat și din nou subjugat, căci ar deveni el însuși un izvor și un factor de neliniște. Este cu siguranță de prevăzut că nemulțumirea și jignirea alor 16 milioane de oameni va fi un izvor de continuă neliniște și de permanentă rivalitate între cei care vor dori să profite în folosul lor de tragedia sufletească a celor despărțiți cu forța.

Dacă enclavele minoritare din Transilvania au interese naționale ca ocrotit, această țintă se poate realiza și pe altă cale, decât prin ruperea teritoriilor naționale de la patrimoniul națiunii române. Drept concluzie se impun următoarele:

1. Ceream și pretendem respectarea hotărârilor de unire de la Alba Iulia.

2. Nu admitem înstrăinarea vreunei părți a țării și prin urmare nici diminuarea sau dezmembrarea Ardealului, a Banatului, a Crișanei și

a Maramureșului sub nici un pretext și spre nici un scop.

3. Având această hotărâre precisă și nestrămutată, protestăm în contra tratativelor începute, pentru că suntem de la început hotărâți a nu ceda teritorii, și pentru că acele ar fi considerate ca recunoaștere de drept.

4. Fiind o iluzie deșartă propunerea că problema minoritară din Ardeal se va realiza printr-un schimb de populație, nu admitem ca opinia publică românească să fie sedusă și amăgită cu o astfel de soluție ireală.

5. Trebuie să convingem pe vecinii noștri maghiari de necesitatea unor conviețuiri pașnice și că această țintă nu se poate atinge cu mijloace volnice. Trebuie să-i convingem că conaționali lor pot fi asigurați în existența și dezvoltarea lor națională deplin mulțumitoare și pe altă cale, pe care suntem gata să i-o asigurăm cu convenite garanții.

6. Nici un fel de sacrificiu nu poate fi prea mare pentru a ne menține onoarea, demnitatea și patrimoniul național.

Oricare descendent al celor întruniți pe câmpia Blajului în 1848 sau participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia, ca va consimți la ciuntirea teritoriului Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului și toți acei români care vor șovăi să stea neclintiți de veghe pentru apărarea hotarelor noastre, vor fi socotiți de noi și de urmașii noștri ca dezertori pentru totdeauna condamnați.

Bădăcin, 8 august 1940

ss. *Iuliu Maniu*

(A.M.R., *fond 950*, M. R. Cabinetul Ministrului, dos. 724, f.32-37)

7.

NOTA nr. 24348

Ungurii despre un memoriu înaintat ministrului von Killinger de foștii ofițeri români din fosta armată austro-ungară.

În rândurile frunțașilor iridentei maghiare se discută cu îngrijorare știrea că foștii ofițeri generali români, din fosta armată austro-ungară, au înaintat un memoriu ministrului Reichului din capitală, Manfred von Killinger, în care, menționând decorațiile obținute în războiul mondial din partea Germaniei, dovedesc camaraderia de arme a românilor ardeleni cu soldații germani, cerând în virtutea acestui fapt înfrângerea pretențiilor revizioniste ale Ungariei.

Știrea adaugă că memoriul a fost înaintat de von Killinger, Führerului Hitler.

Aceleași cercuri afirmă că în Ungaria s-a luat inițiativa de a contracara efectele defavorabile cauzei maghiare ale memoriului menționat prin întocmirea unei întâmpinări asemănătoare din partea foștilor și actualilor ofițeri unguri distinși cu decorațiuni de război germane.

Sursă serioasă

Iunie 1941

(A.M.R., fond 950, dos.724, f. 29)

8.

13 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Cismaș Gheorghe, agricultor, refugiat, bătut de soldații unguri după ce a intervenit să-și scape nevasta de viol.

Declarație

Subsemnatul Cismaș Gheorghe, născut în Câmpanii de Sus în anul 1901, agricultor român, căsătorit, cu 3 copii, în prezent refugiat, declar următoarele privitor la refugiu.

Până la refugiul din ziua de 13 septembrie, anul curent, am locuit stabil la Salonta, unde eram împroprietărit cu 10 iugăre de pământ arabil și unde aveam în Str. Șercad nr. 12 gospodăria mea, constând din casă, grajd și alte unelte necesare gospodăriei.

Armata ungară, de la intrarea ei în comuna noastră, ne făcea continuu percheziții, ne înjura și ne maltrata. Astfel, în ziua de 13 septembrie, anul curent, au venit mai mulți soldați unguri în casă la mine, care au voit să-mi ia nevasta ca să-și bată joc de ea. Intervenind în apărarea nevastei, am fost pălmuit.

Plecând de acasă după treabă, soldații unguri au încercat din nou să-mi ia nevasta de acasă, care văzându-se în pericol a început să strige și numai atunci au lăsat-o.

Văzând acest lucru și amenințările soldaților, [că] de ce n-am plecat în România, am hotărât să fug, trecând frontiera în ziua de 13 septembrie, anul curent, împreună cu soția și 3 copii, lăsându-mi acolo toată averea în valoare de 200000 lei.

Aceasta-mi este declarația pe care am dat-o în fața Comisariatului de Poliție. Asta prezint, pe care o susțin și semnez propriu.

ss. Cismaș Gheorghe

pentru conformitate: Romanescu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 125)

9.

14 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Nistor Ioan, plugar, expulzat de către autoritățile maghiare după ce a fost bătut de jandarmii unguri.

Declarație

Subsemnatul Nistor Ioan, de ani 66, de religie ortodox, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în Salonta, în Str. Emanuil Gojdu nr. 14, asupra celor întreabate declar următoarele:

În anul 1928 am fost împrăștiat din partea statului cu 10 iugăre de pământ. Afară de acest pământ am mai avut în Salonta o casă, un grajd, 15 căruțe de fân, etc. Când au venit ungurii ne-au făcut percheziție de arme și de bani prin toată locuința și prin curte. Văzând că nu găsesc nici arme nici bani, m-au luat la bătaie împreună cu copiii mei, cu palmele și cu pumnii. Pe soție au blamat-o și au batjocorit-o cum au știut mai murdar.

Din 14 septembrie, jandarmii unguri ne-au dat afară din casă și din comună, cu armele, spunându-ne să plecăm de pe locurile acelea căci nu mai avem ce căuta, căci destul am împrăștiat [pământul maghiar] 22 ani. Din proprietatea mea mi-am salvat 1000 kg grâu, haine, mobilele din casă și 7 vite. Tot ce mi-a rămas acolo se evaluează la 100000 lei. Acum am rămas fără casă și stau cu familia mea pe câmp, la 2 km de graniță.

Aceasta declar, susțin și semnez propriu.

ss. Nistor Ioan

pentru conformitate: Romanescu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 136)

10.

14 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Goina Gheorghe, expulzat de către autoritățile maghiare după ce a fost bătut de jandarmii unguri.

Declarație

Mă numesc Goina Gheorghe, de 27 ani, de religie ortodox, născut în comuna Budureasa, județul Bihor, căsătorit, cu 3 copii. Sunt orfan de război și mama mea a primit loc de colonizare în comuna Salonta, unde stau de 12 ani pe Str. Iuliu Maniu nr. 6. Declar:

De la venirea armatei ungare, am fost zilnic vizitat la locuința mea de către soldați și mi-au luat câteva ceva din obiectele casnice.

Soția mea cu copiii au fost veniți la Budureasa înainte cu ceva [timp] de a se ocupa [Ardealul], fiindu-i frică să stea pe loc, așa că am rămas singur.

În ziua de 12 septembrie, anul curent, au venit iar soldații, care au sărit gardul și amenințându-mă cu împușcarea mi-au cerut bani, și când n-au găsit în locuință, m-au lovit cu revolverul și cu palmele. În ziua de 14 septembrie, anul curent, au venit jandarmii și m-au forțat să plec din locuință, și am venit dincoace

[în România], deoarece tot pământul, cu casa și lucrurile din casă, au rămas acolo. Aici nu am nimic.

Nu mi-am putut lua nici grâul și nici fânul sau uneltele de muncă sau porumbul ce-l aveam pentru hrană. Aceasta este declarația mea, o susțin și o semnez.

ss. Goina Gheorghe

pentru conformitate: Romanescu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 137)

11.

14 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Laza Filimon cu privire la expulzarea coloniștilor români din Salonta

Fișa nr. 29, Dosar 5 L[egiunea de] J[andarmi]

Declarație

Subsemnatul Laza Filimon, fost cu domiciliul în comuna Salonta, în prezent refugiat în comuna Tinca, Strada Regina Maria nr. 7, declar:

În anul 1940, 14 septembrie, împreună cu familia compusă din 9 membri am fost maltratați, întreaga familie, jefuindu-ne de bani și haine și pe urmă am fost amenințați cu împușcarea, după care, șeful postului [de jandarmi] din Salonta ne-a luat sub escortă și ne-a dat peste frontieră, fără ca să ne luăm nici măcar mâncare pentru o singură ziură.

Atât declar și semnez propriu.

Tinca la 21 iunie 1942

Laza Filimon

Pentru conformitate: Pane Petru, judecător

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 240)

12.

16 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Laza Ștefan cu privire la expulzarea coloniștilor români din Salonta

Fișa nr. 25, Dosar 5 L[egiunea de] J[andarmi]

Declarație

Subsemnatul Laza Ștefan, fost cu domiciliul în comuna Salonta, în prezent refugiat în comuna Tinca, Strada Avram Iancu nr. 23, declar:

În anul 1940, 16 septembrie, am fost expulzat cu 5 copii, bătut până la sânge de către jandarmii unguri și soldați, iar recolta după 23 iugăre a rămas toată în Ungaria, instalând în casa mea un ungur.

Atât declar și semnez propriu.

Tinca la 21 iunie 1942

Laza Ștefan

Pentru conformitate: Pane Petru, judecător

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 239)

13.

17 septembrie 1940, Salonta (Bihor) – Declarația cetățeanului Bortiş Ioan cu privire la expulzarea coloniștilor români din Salonta

Declarație

Subsemnatul Bortiş Ioan, fost cu domiciliul în comuna Salonta, actualmente expulzat în comuna Tinca, Strada Dorobanți nr. 5, declar:

În anul 1940, 17 septembrie, am fost expulzat cu 3 copii peste frontieră și bătut până la sânge de către jandarmii unguri și armată.

Ne-au luat toată averea și casa, precum și cerealele după 6 iugăre de pământ, rămânând muritori de foame.

Aceasta declar și semnez propriu.

Tinca la 21 iunie 1942

Bortiş Ioan

Pentru conformitate: Pane Petru, judecător

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 238)

14.

Telechiu, 26 septembrie 1940 – Declarația fostului primar al comunei Telechiu, Ioan Berea, refugiat în

urma acuzației că ar fi atentat cu bombă în momentul intrării armatei maghiare în localitate.

Proces verbal

dresat în biroul Prefecturii județului Bihor, astăzi la 26 septembrie 1940

Se prezintă domnul Ioan Bere, fostul primar al comunei Telechiu din județul Bihor ocupat, care predă următoarele:

În comuna Telechiu, cu o populație maghiară, aproape 3 ani am fost primar, administrând gospodăria comunei conștiincios, cu atât mai vărtos căci eram român, având și eu 50 iugăre de pământ, casă nouă cu supraedificate, în valoare de 2500000 lei.

În numele comunei am primit armata maghiară în ziua de 7 septembrie 1940. După aceea am făcut încartiruirea. Un locotenent, mai târziu m-a avertizat că trebuie să plec din comună pentru a-mi salva viața, deoarece sunt trecut pe lista neagră.

Eu am și plecat imediat, și puțin după aceea m-au și căutat să mă prindă, însă eu am dispărut prin porumbiștea din apropiere, trecând în comuna Copăcel, neocupată [de unguri]. Patrula de sub conducerea unui locotenent din armata maghiară, negăsindu-mă, mi-a distrus mobila și tot ce aveam în locuință. În urmă m-a învinuit că eu aș fi pus o bombă la bariera unde a fost primită armata maghiară. Despre această bombă însă nimeni nu știe nimic, afară de cei care mă învinuiesc.

Având în vedere că viața și avutul meu, precum și existența familiei mele, adică a soției și alor 3 copii ce-i am, nu este asigurată în comuna Telechiu, cu onoare cer sprijinul autorităților în drept pentru salvarea familiei mele, care este în comuna Telechiu [și] a averii mele. Soția mea, care a trecut în mod clandestin în comuna Copăcel, m-a informat că armata maghiară din comuna Telechiu are ordin ca imediat ce mă prind să mă împuște.

Aceasta-mi este declarația pe care o susțin și o semnez.

ss. *Bere Ioan*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 2/18384/1940, f. 280)

15.

4 octombrie 1940, Oradea (Bihor) – Declarația avocatului Turla Nicolae cu privire la arestarea și expulzarea unui grup de 282 de intelectuali din Oradea.

Subsemnatul Turla Nicolae de profesiune avocat, fost cu domiciliul în Oradea, de profesiune avocat, în prezent domiciliat în comuna Tinca, județul Bihor, declar:

Am fost expulzat la 4 octombrie 1940 împreună cu 2 copii. Astfel, am fost arestați la ora 2 după masă, iar seara la ora 9, încărcăți pe vagoane pentru vite, care nici măturate nu au fost, și așa am fost trimiși un convoi de 282 de intelectuali până la Curtici.

Atât declar și semnez propriu.

ss. Turla Nicolae

pentru conformitate:

judecător

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 232)

16.

6 octombrie 1940, Marca (Sălaj) – Declarația cetățeanului Silaghi Ioan, evadat din închisoare, în care relatează despre omorurile săvârșite de către soldații Regimentului 33 Honvezi în comunele Marca, Cosniciu de Jos și Cosniciu de Sus.

Proces verbal

Astăzi 24 octombrie 1940, se prezintă în fața noastră domnul Silaghi Ioan, în vârstă de 25 ani, născut în comuna Marca, județul Sălaj, și domiciliat în aceeași comună până la data refugiului său, întâmplată în ziua de 6 octombrie 1940, când grație unor împrejurări fericite, prin escaladarea unui geam a reușit să scape din arestul maghiar, deoarece [spune el] am fost ținuți închiși 9 zile, în care timp nu ni s-a dat de mâncare decât o singură dată pe zi, și atunci din mâncarea adusă de la locuințele noastre, în cantitate foarte redusă.

În închisoare am fost un număr de 13 persoane, sub motivul că suntem legionari. Din totalul de 13, am reușit ca să fugim 2, și anume, subsemnatul și Olar Ioan, în etate de 50 ani, cantor al bisericii din acea comună. Domnul Olar a reușit să evadeze complet dezbrăcat.

Jandarmii unguri, împreună cu armata maghiară au luat la bătaie pe toți locuitorii satului, pentru ca să-i restituie pe fugari. Mai grav dintre toți, a fost bătut Agrinaș Vasile, care a reușit să scape din mâna maltratatorilor fugind pe geam.

Ceilalți 11 rămași în închisoare au fost transportați legați în direcție necunoscută. Subsemnatul am reușit să ajung pe teritoriul român prin păduri, după un drum de 2 săptămâni. Hainele ce le am pe mine în prezent mi-au fost date de autoritățile române, deoarece eu am reușit să scap numai în albituri și desculț.

În timpul când am fost la închisoare, am fost ținuti acolo sub motivul că suntem legionari și suntem „de-ai lui Hitler”. Soldații unguri înjurau pe Hitler, spunând că ei nu ascultă de nimeni de alții, decât de italieni.

În ziua de 16 septembrie 1940, Regimentul 33 Honvezi, care forma armata de ocupație, după ce a jefuit toată comuna, a împușcat mortal 5 români, și anume: Cosma Pop Ștefan, Pop Ioan, cioban, Șumălan Ioan, Balota Ioan și Balota Ilie. În afară de aceștia, au fost grav răniți încă, Chișmanci Ana, care a fost împușcată pe sub claviculă cu 2 cartușe și Soponea Teodor din comuna Cosniciu de jos. Din populația minoritară au fost omorâți următorii: Vaslavici Ioan împreună cu fiica lui, sub motivul că sunt de rasă germano-slovaci. În același timp, pentru satisfacerea poftelor de jaf, au fost omorâți și evreii Frid Marton și Frid Ițic, chiar în locuințele lor, după ce au fost jefuiți de toți banii.

Alte omoruri au fost săvârșite de către armata maghiară în comuna Cosniciu de Sus, unde au fost împușcați 13 persoane, dintre care 4 au fost măcelărite cu baionetele, între acestea [fiind] și o femeie, care a fost legată de cal și târâtă prin comună până a murit. Numele acestor persoane este: Biriș Vasile, de 55-60 ani, Roșan Vasile, de 55-60 ani, frate cu primarul din acea comună, Jurcuț Alexandru de 34 ani, Costălaș Dumitru de 50 ani, împreună cu soția sa, Nișcaș Gheorghe de 48 ani. Numele celorlalte persoane nu-l știu, deoarece erau din comuna vecină cu mine și nu-i cunoșteam pe toți. Șase dintre aceste persoane au fost împușcate în curtea Primăriei, unde au fost lăsate până a doua zi, când s-a permis familiilor lor să le ridice și să le înmormânteze fără nici o ceremonie și fără preot. Hârțe Gavril a fost împușcat în pădure, Jurcuț Alexandru, pe stradă, iar celelalte persoane au fost omorâte [acolo] unde au fost prinse. Și aceștia au fost înmormântați fără nici o ceremonie, nepermițându-se să fie adus preotul și să fie înmormântați după ritul creștin.

După ce am fost arestați la școală, soldații unguri împreună cu ofițerii lor ne-au dezbrăcat pe toți de la brâu în sus și ne-au făcut percheziții corporale, confiscându-ne lucrurile de valoare, ca ceasornice, inele etc. și banii ce-i aveam asupra noastră. Astfel, de la cei 17 inși câți am fost arestați la școală, ni s-a luat suma de 200000 lei, fiind amenințați cu moartea, ținându-ne baioneta în piept și revolverul gata să tragă în noi în cazul când am fi refuzat să le dăm toți banii ce-i aveam. Am fost examinați foarte amănunțit, dacă nu cumva aveam tatuat pe corp vreo figură sau vreun semn, spunându-ne că avem mare noroc că nu avem nici un semn pe corp, căci altfel ne-ar fi împușcat imediat, făcând din noi „gardă de sânge” în loc de „gardă de fier”, fiindcă ținem cu românii din România.

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 145/1940-1942, f. 1)

17.

10 octombrie 1940, Oradea – Declarația cetățeanului Hălmăgean Petre, refugiat, după ce a fost arestat și bătut de către autoritățile maghiare.

Declarație

Subsemnatul Hălmăgean Petre, refugiat din Oradea, proprietar din Oradea, Str. 55 nr. 5 Ioșia, declar următoarele:

În ziua de 29 septembrie 1940 veneam de la fratele meu din Râtul Comandantului, Str. Ioan Rațiu nr. 48, iar când am fost în colț [cu] Str. General Maior și Aurel Vlaicu, la [un] moment mă trezesc că un polițist mă bate pe umăr somându-mă în unghurește „földi gyere velem”. M-a dus vreo 15 metri, de unde m-a predat soldaților maghiari, care m-au dus la Poliție până la ora 4 dimineța, când am fost transportat la Parchet. Acolo mi-au pus întrebarea că eu sunt mecanicul care a fost la fortificații. Am recunoscut aceasta și le-am spus numele. Mai departe mi-au pus întrebarea dacă cunosc pe Kimpal Gábor, pe care idem l-am recunoscut.

La Parchet am fost maltratată și bătut până marți seara, spunând un locotenent să nu mă omoare, dar nici viu să nu mă lase

Am fost închis cu polițistul Pop Iancu și Abrudan Alexandru, comerciant din Oradea. Polițistul Pop a fost bătut până la moarte.

Tinca, la 10 octombrie 1940, în fața noastră ca martori: Hălmăgean Petru
pentru conformitate: Romanescu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 98)

18.

22 octombrie 1940, Niuved (Bihor) – Declarația cetățeanului Dragomir Cornel, student, expulzat după ce a fost internat în lagărul de la Püspökladány, în care descrie condițiile inumane de trai din lagăr, menite să conducă la exterminarea celor întemnițați.

Declarație

Subsemnatul Dragomir Cornel, născut în comuna Niuved, județul Bihor, român, născut în anul 1920, august 6, de religie ortodoxă, profesiunea student. Cu ocazia arestării și internării mele în tabăra de la Püspökladány, Ungaria, care arestat a durat 32 zile, declar următoarele:

În susnumita tabără, care nu este altceva decât un grajd, se află deocamdată 194 de români, dintre care foarte mulți legionari. Acești locuitori au

fost ridicăți de la casele lor sub pretextul că sunt legionari, deci dușmani ai unguirilor. Au trecut peste bătăi cumplite, schingiuirile cele mai fioroase și barbare. În grajdul unde sunt internați, adăpostul este sub așteptări. În afară de o cantitate mică de paie, nu este nimic. Pereții subțiri și umezi, iar locuitorii ridicăți nu au avut voie să-și ia nimic cu ei, [au venit] cu hainele care le aveau pe ei.

În această tabără, cu toții cei internați sunt sortiți a fi expuși unor boli contagioase, cum este de exemplu tifosul. Această boală ar proveni din cauza păduchilor, a necurăteniei la care sunt expuși, nepermițându-li-se și neavând loc unde să se spele. Deci în scurt timp, dacă nu vor fi scoși din acest lagăr, vor muri cu toții.

Cu toții sunt în imposibilitatea de a-și cere repatrierea în România, pentru motivul că toată corespondența lor este cenzurată, așa că nu pot comunica nimic în această chestiune.

Aș propune să se facă o intervenție cât mai urgent posibil pentru a fi eliberați din acest lagăr, pe cale diplomatică, fiind dorința camarazilor ce mi s-a comunicat mie înainte de aș fi părăsit lagărul.

Numele lor îmi este imposibil ca să-l iau, deoarece am fost supus unei percheziții corporale minuțioase la ieșirea din lagăr. Știu doar câteva nume, reținute în memorie: Serea Ioan, Oradea, Dr. Șipoș Cornel, Sălaj, Vereș etc.

Aceasta îmi este declarația mea, pe care o susțin și semnez cu mâna proprie.

Beiuș, la 22 octombrie 1940

Declarant: ss. Dragomir Cornel
pentru conformitate: Romanescu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 100)

19.

24 octombrie 1940, Doba (Satu Mare) – Declarația cetățeanului Matica Ioan, refugiat, în care relatează despre terorizarea populației românești din comunele Doba și Bernei de către soldații unguri, arestarea bărbaților și schinguierea fostului jandarm, Iluț Mihail.

Dat în fața noastră, ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetului de asigurări nr. 437608 eliberat de la Satu Mare

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Matica Ioan, de 27 ani, născut în comuna Ciocârlău, județul Satu Mare în anul 1913, martie 6, căsătorit, cu o fetiță, de profesie morar, doresc a pleca în comuna Teremia, județul Timiș, pentru următoarele motive:

După intrarea trupelor maghiare în comuna Doba, a fost zdrobit tot din această comună. Am fost arestați 41 de oameni, pe care i-au bătut la sânge în ziua de 24 octombrie, anul curent. Toți cei 41 de oameni au fost duși la Satu Mare la Tribunal. Din[tre] ei au lăsat liberi [câtiva] numai după ce au jurat că dacă or spune ceva de bătaie o să-i omoare.

Pe plutonierul major de jandarmi Iluț Mihail, cam de 65 de ani, l-au bătut, apoi l-au legat de trăsura și l-au târât prin sat. De atunci a dispărut fără urmă. Locuitorii din colonia Bernei au fost chinuți în cel mai grozav mod, din care cauză au fugit din comună. Din Mátészalka au venit soldații la Bernei, expres pentru a tolera atrocitățile săvârșite de civili, puși expres pentru a chinui populația.

Locuitorii au fugit goi și fără nimic la ei, apoi ce n-au ajuns încă să plece, dorm prin păduri. Zilnic populația este amenințată că dacă nu pleacă o să-i omoare și apoi că chiar dacă pleacă o să-i urmărească.

Am lăsat în Ungaria 3 iugăre de pământ în valoare de 300000 lei. Atât declar și semnez propriu.

Poliția de Frontieră Ciomeghiu
Nr. 1520/1940   pentru conformitate   ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940-1944, f. 24)

20.

25 octombrie 1940, Cuștelec (Sălaj) – Declarația cetățeanului Hogbila Gheorghe, fost învățător, refugiat după ce a fost dat afară din serviciu, în care relatează despre masacrul săvârșit de soldații unguri în comuna Ip.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetului CFR nr. 58247

Șeful Comisariatului,   ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Hogbila Gheorghe, născut în comuna Vutceni, județul Fălciu, în ziua de 7 ianuarie 1902. sunt refugiat din comuna Cuștelec, județul Fălciu. Fiind de profesie învățător, am funcționat în comuna Cuștelec ca învățător-director timp de 12 ani, în comună, și încă trei ani în comuna Cserca,

județul Sălaj. Înainte de a funcționa în Cuștelec, am plecat din funcțiunea mai sus numită pentru faptul că nu mi s-a dat post pe motivul eremismului, că sunt născut în afara granițelor actuale ale Ungariei. La acest motiv s-a mai adăugat și un altul, că nu știu ungurește.

Declar că am plecat și pentru faptul că am fost îngrozit de măcelul întâmplat în ziua de „Ziua Crucii”, unde ungerii au omorât peste o sută cinczeci de persoane, între care au fost și copii de la etatea de trei săptămâni. Cazul a fost în comuna Ip.

Aveea mea care valora 35400 lei am vândut-o pentru suma totală de 7000 lei. Ceea ce am luat cu mine sunt câteva pachete cu haine, rămânându-mi un pachet de haine în locuința școlii unde am funcționat, în valoare de 7000-7500 lei.

Drept pentru care am dat prezenta declarație.

Ciumeghiu, la 25 octombrie 1940

ss. Hogbila Gheorghe

învățător

Poliția de Frontieră Ciumeghiu

Nr. 36/1940

Pentru conformitate

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 211)

21.

25 octombrie 1940, Marca (Sălaj) – Declarația cetățeanului Tegriș Gheorghe, plugar, refugiat, în care relatează despre omorurile săvârșite de soldații maghiari în comună.

Dat în fața noastră, ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului livret militar nr. 1426 eliberat de Regimentul 98 Infanterie

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Tegriș Gheorghe, născut în comuna Marca, județul Sălaj, în anul 1907, luna iulie 17, refugiat din comuna Marca, județul Sălaj, de profesiune plugar. Declar următoarele:

În comuna noastră toți românii sunt ascunși prin pădure, din cauza că [ungurii] au omorât opt locuitori români, cu numele: Șimoleanu Ion, Balota Ion, Top Dumitru, Cosma Pop Taine, Balota Ilie și trei evrei. Motivul pentru care i-au

omorât este că ei erau români. În comuna Ip, județul Sălaj, i-au omorât aproape pe toți românii, îngropându-i într-o groapă de var.

Eu am plecat ca nu cumva să fiu prins de jandarmii unguri. Averele ce mi-a rămas în comună evaluează 60000 lei.

Tot în comuna noastră, la soția preotului ortodox, care este refugiat, s-a făcut în fiecare noapte percheziție și [a fost] bătută. Din comună, iar au prins două familii și le-au ridicat, și nici până în prezent nu s-au reîntors la casele lor.

Această declarație o dau de bună voie și declar numai ceea ce am văzut personal. Semnez și susțin.

ss. Tegrîș Gheorghe
Poliția de Frontieră Ciomeghiu
Nr. 39/1940 pentru conformitate
ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 212)

22.

26 octombrie 1940, Lucăceni (Satu Mare) –
Declarația cetățeanului Gașpar Ioan, plugar, refugiat, în care relatează despre demolarea caselor românilor de către populația maghiară a comunei și uciderea unei românce.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului livret militar nr. 605 eliberat de Batalionul Vânători de Munte

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Gașpar Ioan, născut în comuna Sisești, județul Satu Mare la data de 23 martie 1908 și domiciliat în comuna Colonia Lucăceni, județul Sălaj, de profesiune plugar.

Declar că m-am refugiat pentru cazul că ungerii au venit și ne-au luat tot ce am avut: bucate, vite, haine și cășile le-au dărâmat jos, iar dintre noi, care nu au fugit, i-au luat la bătaie.

O femeie care venise mai târziu de la moară, au găsit-o în cale [și] au omorât-o. I-au dat cu furca în cap, și după ce au văzut că nu a murit, îndată i-au dat

și cu un cuțit în gât. Și după ce a murit, au luat-o și au tras-o până acasă la ea și au pus-o în patul ei. Numele femeii este soția lui Babici Ioan.

După aceea, am mai primit o bătaie în Carei [de la] niște hamali, care ne cunoșteau că suntem români. Noi, după ce am scăpat de la ei, ne-am ascuns la un român din Carei. Pământul [pe] care l-am primit ca colonizat, a rămas cu porumb pe el în valoare de 40000 lei și casa cu grajdul în valoare de 200000 lei.

Aceasta-mi este declarația, pe care mi-o dau și semnez cu propria mână mea.

Ciameghiu la 26 octombrie 1940

Poliția de Frontieră Ciameghiu

Nr. 140/1940

ss. Gașpar Ioan

pentru conformitate

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 213)

23.

26 octombrie 1940, Cosniciu de Sus (Sălaș) –
Declarația cetățeanului Pușcaș Ioan, agricultor, refugiat,
în care relatează despre omorurile săvârșite de soldații
unguri în comună.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza foii de trecere

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Pușcaș Ioan, născut în anul 1919, luna martie 14, în comuna Cosniciu de Sus, județul Sălaș, de profesiune agricultor, declar următoarele:

La intrarea trupelor maghiare, toți românii au fost duși pe câmp, unde ne-au aranjat în rând câte unul. Un frate al meu, în etate de 30 de ani, căsătorit, cu 3 copii, a fost împușcat în fața noastră și pe urmă au început să-i bată pe toți [românii]. Ne-au scos afară, pe urmă au trimis cadavrul fratelui meu la noi acasă ca să-l înmormântăm, fără să ne dea voie ca să tragem clopoțele la biserică. În comună au împușcat 16 persoane, pe care le-am îngropat fără preot, deoarece preotul ortodox a fost plecat.

Drept pentru care dau prezenta declarație și semnez prin punere de deget.

Ciomeghiu la 26 octombrie 1940
Poliția de Frontieră Ciomeghiu
Nr. 1540/1940
ss. Pușcaș Ioan
pentru conformitate
ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 214)

24.

26 octombrie 1940, Tărian (Bihor) – Declarația cetățenei Blaga Maria, elevă, refugiată, în care relatează despre terorizarea populației românești din comună de către jandarmii unguri, profanarea tricolorului românesc de către populația maghiară a comunei și omorurile săvârșite de soldații maghiari în satul vecin Sântion.

Declarație

Subsemnata Blaga Maria, de ani 18, născută în comuna Tărian. Profesiunea elevă, domiciliată în Beiuș, Strada Ioan Duca, refugiată din Tărian, prin prezenta declar:

M-am refugiat din comuna Tărian la data de 26 octombrie anul curent, având un permis de trecere peste frontieră pe timp de zece zile, pe care l-am obținut de la Primăria Oradea. M-am refugiat pentru a urma studiile mai departe în România, fiind elevă în clasa a V-a Liceul Industrial, terminând patru clase la Liceul Industrial „Domnița Ileana”, căci în Ungaria era imposibil de urmat datorită rețelilor tratamente ce fac ungerii cu românii. Părinții i-am lăsat în comuna Tărian. Am plecat cu consimțământul părinților.

În comuna Tărian, pe când eram la o verișoară a mea, se afla o ungueroaică care și-a trimis fiul să caute o broască. Băiatul a adus broasca și a aruncat-o pe mine, zicând că așa trebuie făcut cu olahii (valahii – n.n. A.Ț.) și că toți olahii care au mai rămas [trebuie] să se ducă după alții care au fugit [deja].

În comuna Sântianoș (Sântion – n.n. A.Ț.) doi soldați unguri s-au dus la locuitorul român Tiponuț, în timpul nopții, și au așezat întreaga familie după vârsta membrilor [ei], împușcându-l pe Tiponuț în cap. În acest timp, soția și fetele au reușit să fugă pe fereastră, ascunzându-se în porumb. Apoi l-au împușcat și pe un fiu al acestuia. Ambii au fost duși la spital, unde au murit în chinuri grozave.

Aceasta pentru singurul motiv că este olah, zicând că așa vor face cu toți românii, [ca] să nu mai rămână picior de valah. În comuna Tărian, pe învățătorul Oros Ioan, când i-au făcut percheziție autoritățile maghiare, un detectiv l-a strâns

de nas oprindu-i respirația și chinuindu-l, punându-i în vedere să plece, că la unguri nu va mai domni ca la români, și l-au tratat în așa fel, până a fost silit să plece din comună.

Lui Varga Balaj din comuna Tărian i-au spart toată casa, făcând-o zob. S-a dus la preotul maghiar, care mai înainte a spus că dacă ungurii vor face ceva la români, [aceștia] să se ducă să-i aducă la cunoștință. Acesta i-a adus cazul său la cunoștință li răspunsul preotului a fost, zicându-i că prea puțin i-au făcut ungurii lui, că ei destul au suferit de la români.

Aceasta-mi este declarația, pe care o dau și o semnez propriu.

Beiuș, la 28 octombrie 1940

Blaga Maria

PS – Când au intrat trupele maghiare în comună, o femeie maghiară conducea porcii săi cu un steag tricolor românesc. Pe femeie o cheamă Varga Ana. Româncea Urs Maria a întrebat-o că „așa a ajuns tricolorul român?”. Varga Ana i-a răspuns că acest steag este bun numai pentru a speria porcii cu el, și că are să-l încălțea ca obiele toți ungurii, acest steag tricolor român.

pentru conformitate
Stoian Petru

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 206)

25.

27 octombrie 1940, Satu Mare – Declarația cetățeanului Pop Vasile, fost gardian public în Poliția orașului Satu Mare, refugiat, dat afară din serviciu, arestat și bătut de autoritățile maghiare.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetului de recunoaștere nr. 16046, eliberat de Poliția București

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Pop Vasile, gardian public clasa III-a din Poliția orașului Satu Mare, născut în comuna Roșiori, județul Satu Mare, la 6 noiembrie 1910, declar următoarele:

În una din zilele din luna septembrie 1940, au venit la locuința mea din Satu Mare, Str. General Gearca nr. 4, patru jandarmi maghiari, care au început să-mi facă percheziție în locuință, în casă, peste tot, și afară, după ce au terminat cu percheziția casei, luându-mi mai multe haine pe care le aveam, ale mele particulare, ce le-au găsit la mine.

După ce au terminat cu percheziția, am fost ridicat de [cei] patru jandarmi maghiari și m-au dus până la un loc, unde am fost dus de acei patru jandarmi maghiari, într-un beci. Prima lor întrebare a fost ca să le dau revolverul particular pe care-l posed asupra mea, răspunzându-le că eu revolver particular nu am și nici nu am avut. Atunci au început să mă bată cei patru jandarmi maghiari, că nici în prezent nu mă simt bine [după] maltratarea ce mi-au făcut.

De atunci, în fiecare zi au început să aresteze pe toți cei care sunt români, indiferent de funcțiunea ce a avut-o. îi forțează să se boteze maghiari sau să abzică de cetățenia maghiară.

Aceasta-mi este declarația pe care o susțin și semnez propriu.

Ciumeghiu, la 27 octombrie 1940   ss. Pop Vasile
Poliția de Frontieră Ciumeghiu Nr. 260/1940, pentru conformitate, ss. indescifrabil

---

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 10)

26.

27 octombrie 1940, Cosniciu de Jos (Sălaj) –
Declarația cetățeanului Soponea Teodor, refugiat după ce a fost împușcat în gât și înjunghiat în burtă cu baioneta, în care relatează despre omorurile săvârșite de soldații unguri în comunele Cosniciu de Jos, Cosniciu de Sus și Cerâșa.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Soponea Teodor, domiciliat în comuna Cosniciu, județul Sălaj, [în vârstă] de 35 de ani, de religie greco-catolică, prin prezenta declar următoarele:

În ziua de 25 octombrie 1940, am fost silit de-acasă să plec, deoarece am fost împușcat prin gât în ziua de 16 septembrie 1940 și totodată am fost și împuns cu baioneta în burtă. După ce m-au împuns, am fugit printr-o apă. Așa am putut

scăpa cu viață, iar în comuna vecină Cosniciu de Sus, au împușcat soldații maghiari 16 oameni, iar în comuna Cerâșa, la fel, 8 oameni.

Când am văzut ce se petrece, am fost siliți să ne părăsim toată averea în valoare de 500000 lei, pe puțin. Aceasta declar și semnez cu mâna mea proprie.

Ciumeghiu, la 27 octombrie 1940 ss. Soponea Teodor

Poliția de Frontieră Ciumeghiu
Nr. 260/1940 pentru conformitate ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 12)

27.

27 octombrie 1940, Vezendiu (Sălaj) – Declarația cetățeanului Podină Dumitru, fost învățător, refugiat, dat afară din serviciu de către autoritățile maghiare, în care relatează despre jefuirea gospodăriilor românilor din comuna Ianculești de către populația maghiară.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetuluimilitar nr. 453803 Regimentul 85
Infanterie

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Podină Dumitru, născut în anul 1917, iunie 16, de profesiune învățător în comuna Vezendiu, județul Sălaj, declar următoarele: fiind demobilizat, am plecat acasă să-mi ridic hainele și cărțile ce le aveam pe acolo. N-am voit să rămân prea mult timp pe acolo, dar datorită faptelor pe care le-am văzut, m-am hotărât să rămân până voi putea sta.

În acest timp s-au întâmplat lucruri, pe care nu vi le declar ca să zic că sunt revoltat, doar numai realitatea ce am văzut-o cu ochii. În zilele de 11-12-13 octombrie, anul curent, a fost devastată colonia Ianculești. [Ungurii] au distrus totul, până și ultimele haine le-au furat. După părerea mea [acțiunea] a fost făcută cu știrea autorităților, deoarece [acestea] crezând că coloniștii se vor opune la [cei] vreo 130 [de unguri], după atacul [dat] de civili au sosit și domnii jandarmi și un comisar de salvare de la Carei, un medic, pentru a-i interna în spital pe cei răniți dintre ai lor.

N-a fost de ajuns [că] coloniștii au stat la noi în comună 4 zile, [ci] când s-au dus la Carei să-și scoată permise, acolo au fost închiși și bătuți. După acele zile [ungurii] au continuat cu atacurile asupra comunelor din jur, încât [oamenii] au stat în alarmă și stau și azi în toate nopțile. Comunele [sunt] curat românești și nu e voie să se învețe românește, [ci] numai ungurește. Din acest motiv învățătorii și-au dat demisia, și au fost numiți [alții] de la Debrețin.

Dacă mergi [undeva], trebuie să stai cu ochii în patru, deoarece în orice moment poți fi prins de gât și dus la Poliție. Pentru ce ? De limba română, nici vorbă.

Aceasta declar și semnez cu mâna mea proprie.

Ciumeghiu, la 27 octombrie 1940 ss. Podină Dumitru

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, Nr. 269/1940

pentru conformitate, ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 13)

28.

27 octombrie 1940, Odoreu (Satu Mare) – Declarația cetățeanului Rădulescu Vasile, fost factor poștal, refugiat, dat afară din serviciu, arestat și bătut de jandarmii maghiari.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetului CFR

Șeful Comisariatului

ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Rădulescu Vasile, născut în anul 1905, luna octombrie 6, în comuna Odoreu, județul Satu Mare, refugiat Odoreu, de profesiune factor poștal, declar următoarele:

În ziua de 12 septembrie 1940, seara la orele 21, pe când eram culcat, au venit jandarmii ungurești și m-au ridicat și dus la școala din localitate. Acolo m-au învinuit cu niște scrisori. Mi-au zis că de ce nu le-am dus acolo unde erau adresate ? În acel timp nu eram distribuitor și nici nu îndeplineam nici un fel de serviciu. Acolo m-au ținut 48 [de] ore, în care întruna am fost bătut, fără încetare. La cap eram cu totul schimbat, fața mi se înnegrise, iar picioarele mi le-au legat și m-au bătut la tălpi cu un băț de spini. Urmele se mai văd și acum.

În ziua de 25 octombrie 1940 am plecat la Satu Mare ca să-mi dea acte pentru ca să trec în România. Abia plecasem la Satu Mare, când peste 10 minute,

jandarmii își fac apariția și mă caută peste tot. După terminarea cercetărilor, la 26 octombrie, anul curent, un prieten mi-a spus că din nou mă caută ungurii. Atunci am plecat acasă să-mi iau [rămas] bun de la ai mei, soția, copiii și de la părinți.

Până când am putut să trec [în România] am stat ascuns la un prieten din Satu Mare. Acum, în ziua de 28 octombrie, anul curent, am sosit aici, cu ce am scăpat pe mine. Totul mi-a rămas dincolo. Mi-am lăsat acolo soția, copiii și o casă în valoare de patru mii lei (40000) și două iugăre de pământ arabil.

Aceasta declar și semnez propriu.

Ciameghiu, la 27 octombrie 1940   ss. Rădulescu Vasile
Poliția de Frontieră Ciameghiu, Nr. 267/1940
pentru conformitate, ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 14)

29.

30 octombrie 1940, Aleuș (Sălaj) – Declarația cetățeanului Pop Gavril, fost învățător, refugiat, dat afară din serviciu, arestat și bătut de jandarmii maghiari, în care relatează despre internările românilor în lagăre, operate de autoritățile maghiare.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului nr. 638557 al Direcției CFR

Șeful Comisariatului

ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Pop Gavril, născut în comuna Hășdate-Someș, căsătorit, cu familie în comuna Giurtelecu Șimleului, de profesie învățător. Am funcționat până la data de 1 septembrie 1940 în comuna Aleuș, județul Sălaj, aparținând la Ministerul Educației Naționale. Averea ce o posed este de 6 iugăre [de] pământ, 4 iugăre calitatea I-a și 2 calitatea II-a.

Tot ce m-a făcut să-mi părăsesc căminul, au fost persecuțiile peste măsură asupra noastră, care s-au dat în general în Sălaj din cauza Poliției și mai mult pentru faptul că au găsit legionari.

Personal am fost chemat la depunerea legământului pentru ca să rămân pe mai departe în comunele românești. La reîntoarcere am fost bătut de 3 soldați unguri, care m-au întrebat unde merg, cum mă cheamă și ce profesie am. Am dat

răspunsul, care l-am fost slab vorbit în limba maghiară. Și mai mult, știind că sunt român și informat de un agent biciclist că sunt legionar, am fost bătut până la leșin.

După 2 ore și ceva mi-am revenit și am plecat spre casă învinețit de bruscăturile soldaților și de ciomegele lor. Cazul cel mai secret este că pe unchiul Popa Taloș Ioan, preot în comuna Giurtelecu Șimleului, l-au fost dus în lagăr. Probabil luat din pat, bătrân de 67 ani, nu știm nimic de urma lui. În comuna Cerâșa s-au mai întâmplat mai multe nenorocirii, [ungurii] omorând pe primar și câțiva țărani și evrei, pentru că le-au ieșit înainte să-i primească (să-i întâmpine – n.n. A.Ț.)

Primarul din Giurtelecu Șimleului, Lazăr Alexandru, a fost maltratată, chinuit grozav, pentru că a fost mare român. Merg pentru repartizare la Deva.

Aceasta declar și semnez propriu.

Ciameghiu, la 30 octombrie 1940 ss. Pop Gavril
Poliția de Frontieră Ciameghiu, Nr. 340/1940
pentru conformitate, ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 15)

30.

31 octombrie 1940, Odoreu (Satu Mare) – Declarația cetățeanului Sotoc Dumitru, fost impiecat CFR, dat afară din serviciu, arestat, bătut și apoi expulzat de către autoritățile maghiare. Acesta relatează despre uciderea cu bestialitate a primarului comunei Medieșu Aurit, de către soldații unguri.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza carnetului tip CFR nr. 027828 eliberat de Inspectoratul Oradea, Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

La Satu Mare, printre deținuți, în Cazarma 32, am remarcat pe domnul Dr. Roca Petru, fost notar în comuna Livada, pe domnul părinte greco-catolic Pop Mihai din Oradea și e domnul Flaviu Tamaș, fost funcționar la Administrația din Satu Mare.

Am lăsat următoarea avere [în România]:

1. O casă, un grajd și o grădină cu o întindere de 2 iugăre, în valoare totală, aproximativ de 200000 lei.
2. Aproximativ 5 iugăre [de] pământ arabil, în valoare, aproximativ de 200000 lei.

Pentru motivele de mai sus am fost nevoit să mă refugiez în România, rămânându-mi pe lângă de mai sus [pomenita avere] moștenită de [la] părinți, și toate actele personale la MAV Budapesta, fiind înaintate de către Stația Odoreu (actual Szatmáruvári) sub nr. 40 din 28 septembrie.

În timpul cât am trăit sub regimul unguresc, am auzit de la un român din Medieșu Aurit că la venirea trupelor ungare, primarul din loc fiind român, la intervenția boierului ungur Boroș din Medieșu Aurit, a fost ridicat noaptea de acasă și a fost schingiuit în mod barbar, tăindu-i-se nasul, urechile și scoțându-i-se ochii. Apoi [i-]a fost tăiat organul sexual și [i-a fost] pus în gură, și numai în zorii zilei a fost împușcat.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau, semnez cu mâna proprie.

Ciumeghiu, la 31 octombrie 1940, ss. Sotoc Dumitru

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, Nr. 343/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940-1944, f. 7)

31.

31 octombrie 1940, Sătmărel (Satu Mare) –
Declarația cetățeanului Mateș Ioan, fost notar, dat afară din serviciu, arestat, bătut și apoi expulzat de către autoritățile maghiare.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza permisului de port-armă nr. 126, eliberat [de] Prefectura județului Satu Mare

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Mateș Ioan, născut în comuna Chelița, județul Sălaj, la [anul] 1911, februarie 2, refugiat din comuna Sătmărel, [județul] Satu Mare, de profesie notar, fost în serviciul Primăriei comunei Sătmărel până la data de 10 septembrie 1940, declar următoarele:

În ziua de 10 septembrie 1940 am fost ridicat de la locuința de jandarmii unguri, fără a mi se spune motivul. Am fost dus la postul de jandarmi, de unde a

doua zi m-au dus la închisoarea Regimentului maghiar, fostă Cazarma nr. 87 Infanterie, unde am fost ținut 4 zile, după care timp am fost scos și purtat pe străzile orașului Satu Mare în ziua de duminică, după care am fost dus la închisoarea Penitenciarului din Satu Mare, unde am stat timp de 13 zile. În acest timp, consecutiv am fost chemat la ascultarea gradelor superioare maghiare, punându-mi următoarele întrebări: “Cine sunt legionarii în comuna respectivă ? Ce legionari au ? Cine au arme ascunse ? Cine a făcut propagandă contra statului maghiar prin conferințe sau alte întruniri etc.”

La toate acestea le-am răspuns că nu am cunoștință, deoarece am fost concentrat în tot timpul. La acest răspuns ei au adus mai multe injurii la adresa poporului român, după care [pentru mine] a urmat în fiecare zi o serie de bătaie. În timp de 13 zile mi s-a dat de mâncare 100 grame [de] pâine pe zi și apă rece, iar din ziua de 23 și până în ziua de 27, fiind într-o cameră cu profesorul Herman Vasile, căruia i-a fost permis să-și mănecare rece de acasă, pe care o împărțea cu mine.

În ziua de 10 septembrie am fost închis, iar în ziua de 13 septembrie mi-a născut soția, care după 2 săptămâni a fost silită să se scoale din pat, venind ca să se intereseze de soarta mea. Eu am fost forțat să părăsesc comuna după ce am fost eliberat. Pentru eliberarea mea a intervenit soția mea, dar cu condiția că voi părăsi imediat teritoriul maghiar. La plecare m-au obligat să semnez o declarație că plec de bună voie.

Averea ce mi-a rămas în comuna mea natală echivalează la circa 450000 lei. Această declarație o dau de [bună] voie și declar numai ce mi s-a întâmplat mie.

Ciumeghiu, la 31 octombrie 1940

ss. *Mateș Ioan*

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, Nr. 352/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 8)

32.

31 octombrie 1940, Carei (Sălaj) – Declarația cetățeanului Marca Iosif, refugiat după ce a fost arestat și bătut de către autoritățile maghiare, în care relatează despre omorul săvârșit de jandarmii unguri în comuna Căpleni.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului de trecere

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Marca Iosif, de 39 ani, de religie greco-catolică. Născut în anul 1903 în comuna Tiream, județul Sălaj, luna martie, prin prezenta declar următoarele:

M-am refugiat din Careii Mari pentru motivul că am fost gardian public, și la data de 5 septembrie 1940 am fost dat afară din serviciu. De la data de 14 septembrie și până la data de 17 septembrie, anul curent, am fost deținut și bătut la Poliția din Careii Mari. Am fost bătut de șeful detectivilor, Eás Iosif și Matolci Alexandru. Pe cumnatul meu, Boca Ioan, din comuna Căpleni, județul Sălaj, l-au lovit în cap cu furcile și [l-au] împuns, murind în spitalul din Carei. L-au omorât pentru motivul că a fost român.

Ciameghiu, la 31 octombrie 1940 ss. Merca Iosif
Poliția de Frontieră Ciameghiu, pentru conformitate, ss. indescifrabil
nr. 344/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 207)

33.

1 noiembrie 1940, Horea (Sălaj) – Declarația cetățeanului Todea Roman, refugiat, în care relatează despre profanarea bisericii românești din comună și terorizarea populației românești de către soldații unguri, sub protecția cărora, populația maghiară din satele vecine a trecut la jefuirea gospodăriilor românilor.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza buletinului Biroului Populației nr. eliberat de comuna Horia

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Todea Roman, născut în comuna Albac, județul Turda, de ani 44, domiciliat în comuna Horia, județul Sălaj, iar în prezent refugiat. În numele alor 547 de oameni refugiați din acea comună declar următoarele:

În ziua de 21-22 octombrie, anul curent, s-a prezentat în comuna noastră un general, împreună cu un colonel, care ne-au luat la întrebări, că cum merge treaba pe la noi și ne-au întrebat că cum ne-am gândit, să rămânem în Ungaria [ori

să plecăm]. Dar noi am văzut că numai așa ne întrebă, ca de formă. Noi atunci am spus că voim să mergem în România, că noi nu mai putem suporta mizeria pe care o maltratează cu noi autoritățile maghiare. Atunci ei ne-au spus că putem să stăm în Ungaria, însă ei nu garantează pentru avutul și viața noastră și cu asta domnii au plecat spunându-ne că vom primi ordin când vom pleca. Și a treia zi a venit colonelul la noi și ne-a spus să iscălim un tablou în alb, că părăsim țara fără să ne scoată ei, și când vor veni actele gata putem să plecăm imediat. Noi ne-am și pregătit pentru plecare.

Motivul care ne-a pus la această cale, să plecăm, este [că] văzând ce s-a întâmplat în comuna vecină Ianculești, pe[ste] care comună au venit vecinele comune ungurești, iar noi de frică pentru pățania pe care au petrecut-o ei, ne-am înfricat și ne-am pus de gând să plecăm, că și în ziua de 4 octombrie, anul curent, a venit la noi un civil cu numele Pecs, care a făcut cu 2 grăniceri unguri percheziție în casele noastre, zicând că caută după arme. Însă la noi n-au găsit deloc [arme], decât beutură, pe care au băut-o și s-au îmbătat și au început a trage cu arma în geamurile bisericii, iar pe la ora șase seara au venit din nou trei soldați și mai mulți civili, care au început la spargerea ferestrelor de la casele noastre din comună. Soldații spărgeau, iar civilii luau tot ce găseau. Noi atunci am luat-o la fugă prin câmp, la o comună învecinată, unde aveam cunoscuți, iar unii care au rămas de n-au putut fugi atunci, imediat i-au luat la bătaie. Unul dintre noi, apărându-se cu ceva bătă, au venit jandarmii, care au adunat toată comuna și i-au din nou la bătaie pe ai noștri, care au avut conflict cu civilii mai-nainte, pe care i-au bătut atâta până au trebuit să declare că ai noștri sunt vinovați.

Eu fiind primarul comunei, am plecat cu toată comuna la comuna Sanislău ca să reclamăm cele petrecute, căci nu mai puteam sta în comună, lăsând obiectele primăriei în primirea grănicerilor, precum și mobilele mele. A doua zi am mers ca să le ridic, să le duc la gară, și unde nu am găsit nimic, nici ferestre, nici măcar la o casă. După aceea, [jandarmii] au venit la noi în comuna Sanislău, unde au auzit că ne-am ascuns noi. Atunci, la doi dintre noi, cu numele Traian Mateș și Nicolae Bota, peste care au mers în casă și au strigat la proprietar să-i dea afară pe coloniștii pe care-i găzduiește, ca să beie sângele din ei.

În acest timp au început să spargă geamurile, unde au intrat peste ei. Atunci, eu Traian Mateș, am fugit și ne-am urcat în podul casei, de unde eram silit să sar jos. M-au prins doi unguri, care m-au bătut. După ce am scăpat l-au prins pe Nicolae Bota, pe care l-au luat la bătaie.

Dintre noi au rămas deținuți unsprezece, pe care i-a trimis la Penitenciarul Zalău, bătuți, de care nu mai știm nimic decât după cum am auzit că le-a promis că-i spânzură pe toți. Nouă ne-au rămas toate averile ce le-am avut, case, porumb, floarea soarelui, cartofi, au rămas toate neculese, ba de la unii au luat și vite și bucate.

Aceasta este declarația pe care o semnez cu mâna mea proprie, în numele tuturor locuitorilor din comuna Horia.

Ciumeghiu, la 1 noiembrie 1940, ss. Toduc Roman, ss. Bogdan Vasile, ss. Mateș Nicolae

Mai adăugăm către declarația noastră că vecinii din comunele din apropiere ne-au dus la biserică toate lucrurile ce le aveam, ne-au luat taurii, vierii comunei și lemnele pregătite pentru casa pastorală, în valoare de 6000 lei, pe care le-au ridicat jandarmii din comuna Sanislău.

Aceasta ne este declarația, pe care o semnăm cu mâna proprie.

Ciumeghiu, la 1 noiembrie 1940, ss. Toduc Roman, ss. Bogdan Vasile, ss. Mateș Nicolae
nr. 400 din 3.XI.1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 9)

34.

1 noiembrie 1940, Vetiş (Sălaj) – Declarația cetățeanului Silaghi Vasile, cantor bisericesc, expulzat după ce a fost bătut de către jandarmii unguri.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza foaiei de trecere nr. 28

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Silaghi Vasile, născut în 1893, luna martie 24, în comuna Tătărești, județul Satu Mare, de profesiune cantor bisericesc greco-catolic, refugiat din comuna Vetiş. Mă voi stabili la Arad. Declar următoarele:

După ce au intrat trupele maghiare, civilii unguri din comuna noastră ne-au ridicat pe 15 români, pe care ne-au dus la primărie și acolo au început să ne bată. După ce toți am fost bătuți de jandarmii unguri, am fost eliberați, și eu am fost în Satu Mare, după care timp am scos foaia de trecere de la Comandamentul Militar, ca să plec în România.

Sătenii Tomuțan Valentin, Sabău Bergher, Sabău Gheorghe și azi sunt în pat. Drept pentru care dau prezenta declarație, pe care-o semnez.

Ciumeghiu, la 1 noiembrie 1940 ss. Silaghi Vasile

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, Nr. 333/1940

pentru conformitate, ss. indescifrabil,

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 17)

35.

1 noiembrie 1940, Ceheiu Mic (Sălaj) – Declarația cetățeanului Gârdea Tudor, refugiat, în care relatează despre omorârea soției sale de către soldații ungurii.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza foaiei de trecere nr. 34 eliberată la Tășnad
Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Gârdea Tudor, născut în anul 1907, luna ianuarie 4, în comuna Ceheiu Mic, județul Sălaj, de profesiune plugar. Refugiat din Ceheiu Mic, mă stabilesc în București. Declar următoarele:

În ziua de 20 septembrie s-au prezentat la femeia mea 5 soldați maghiari, care au întreat-o să le spună câți legionari sunt în comună, și care sunt aceia. Eu fiind la munca câmpului nu am știut nimic [despre] ce se întâmplă acasă. Soția mea le-a răspuns la acei soldați că nu știe dacă sunt legionari sau nu. Pe urmă, ei au mers la altcineva, și peste câțva timp au venit din nou soldații la femeia mea și spunându-i pentru ce-i minte. Ea le-a spus că nu-i minte, dar nu știe. Din această cauză, unul din soldați a încărcat arma și a tras în ea și a omorât-o pe loc.

La venirea mea de la munca câmpului am găsit soția moartă și cele 3 fetițe mici plângând lângă trupul mamei lor. Peste trei zile mi-am îngropat soția cu un preot ungur, deoarece preot român nu aveam de unde să aduc.

Toată comuna a știut de ca a murit soția mea, că a fost împușcată și că Comandamentul militar Ungar nu mi-ar face nici o dreptate. Eu am fost forțat, după ce m-au lăsat să-mi îngrop soția, ca să fug în România.

Azi sunt refugiat cu cele 3 fetițe ale mele aici în România, în țara scumpă pentru care și-a dat viața mama a trei orfane.

Drept pentru care dau prezența declarație, semnez prin punerea de deget.

Ciameghiu, la 1 noiembrie 1940

ss. Gârdea Tudor

Poliția de Frontieră Ciameghiu

pentru conformitate

ss. indescifrabil

nr. 332/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 205)

36.

5 noiembrie 1940, Porți (Sălaj) – Declarația cetățeanului Tegresiu Pavel, fost contabil, refugiat după ce a fost dat afară din serviciu, în care relatează despre omorurile săvârșite de soldații maghiari în comunele: Ip, Șumal, Almaș, Cosniciu de Sus, Cerâșa și Halmășd.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Tegresiu Pavel, născut în anul 1912, [luna] IV, [ziua] 16, de profesie contabil [de] coop[erație] în comuna Poeti, județul Sălaj, fost în serviciu până la data de 7.IX.1940 și de la care dată până la data de 31.X.1940 am făcut predarea postului la Cooperativa Rezeșana Victoria Dumbrava, comuna Nușfalău, județul Sălaj.

Am plecat din post pentru că m-au dat afară, necunoscând limba maghiară. În afară de cazurile de la Ip, mai știu următoarele cazuri:

În comuna Nușfalău, la intrarea trupelor maghiare, mergeau spre casă, la comuna Șumal, 11 persoane, [adică] 9 bărbați și 2 femei. La ieșirea din comună au fost jefuiți de bani, batjocoriți și persecutați, duși între comuna Nușfalău și Zăoan și i-au omorât, lăsându-i dezbrăcați complet. Dintre oameni, majoritatea au fost din comuna Șumal, județul Sălaj, 6 persoane au fost din comuna Almaș, județul Bihor. Sunt îngropați la gâtul morii domnului Hudea Nicolae.

În comuna Cosniciu de Sus au mai fost omorâți 13 persoane, acuzate că au fost legionari. În comuna Cerâșa au fost executați 13 români, 4 jidani [și] 9 slovaci. În comuna Halmășd a fost împușcat primarul comunei, Moisa Vasile, pe motivul că nu știa să dea date precise despre persoana Druscaș Dumitru.

Drept pentru care dau prezenta declarație, pe care o susțin, o semnez și susțin.

Ciameghiu, la 5 noiembrie 1940

ss. Tegresiu Pavel

Poliția de Frontieră Ciameghiu
pentru conformitate

ss. indescifrabil

nr. 543/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 208)

37.

5 noiembrie 1940, Medieșu Aurit (Satu Mare) – Declarația cetățeanului Pop Ștefan Dumitru, fost învățător, refugiat, în care relatează despre uciderea cu bestialitate a primarului comunei Medieșu Aurit.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului de trecere nr. 892

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Pop Ștefan Dumitru, din comuna Merișor, învățător la Medieșul Aurit, județul Satu Mare. Am fost de față la asasinarea lui Petrican Gheorghe din comuna Medieș. I s-au tăiat limba, urechile, nasul și i-au scos ochii, după care a fost bătut, târât cu frânghia la cimitir [legat] de picioare.

Eu personal am fost amenințat cu moartea de către primarul comunei Bebești, cu numele Pop Vasile.

Ciumeghiu, la 5 noiembrie 1940

ss. Pop Ștefan Dumitru

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, pentru conformitate, ss. indescifrabil
nr. 541/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 209)

38.

5 noiembrie 1940, Lucăceni (Sălaj) – Declarația fraților Strați Gheorghe și Strați Constantin, refugiați, în care relatează despre omorurile săvârșite de către soldații unguri în comună.

Dat în fața noastră
ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza actului de trecere nr. 130-121 eliberat de autoritățile maghiare

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnații Strați Gheorghe și Strați Constantin, ambii din comuna Lucăceni, județul Sălaj, născuți în comuna Samarinești, județul Mehedinți, iar Strați Gheorghe în comuna Slivilești, județul Mehedinți, prin prezenta declarăm următoarele:

Ne-am refugiat din teritoriul cedat Ungariei pentru că toți ungurii civili din comunele vecine au venit peste noi, luându-ne tot ce am avut: grâu, porumb, vite etc. Ne-au mai luat trei rânduri de haine negre, iar la nevestele noastre le-au luat toate hainele. Ne-au mai luat și porcii pe care i-am avut și una casă, toate în valoare de 300000 lei. Ne-au mai rămas [în Ungaria] câte 10 iugăre de pământ la fiecare, în valoare de 250000 lei.

Tot în comuna Lucăceni [ungurii] au mai omorât 7 persoane, dintre care [pe] una o cunosc, pe Mureșan Nastasie. Ne-a mai rămas și salariul de pe 2 luni, pe care nu ni l-au dat ungurii.

Aceasta declarăm și semnăm propriu.

Ciumeghiu, la 5 noiembrie 1940

ss. Strați Gheorghe

ss. Strați Constantin

Poliția de Frontieră Ciumeghiu

pentru conformitate

I. Bochiș

nr. 496/1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 210)

39.

6 noiembrie 1940, Oradea – Declarația cetățeanului Tăședan Vasile, lăcătuș, refugiat după ce a fost internat de autoritățile maghiare în lagărul de la Püspökladány.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza livretului militar, matricola 3111 eliberat de Marele Stat Major al Brigăzii 2 Vânători de Munte

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Tăședan Vasile, de ani 29, de religie ortodoxă, de profesie lăcătuș, născut la Oradea, prin prezenta declar următoarele:

După intrarea trupelor ungare în Oradea, a treia zi am fost arestat și dus la Chestură unde am fost deținut 24 de ore și bătut. După 24 de ore de arestare, m-au lăsat acasă timp de 10 zile, iar după 10 zile am fost din nou arestat și dus la Püspökladány (în Ungaria – n.n. A.Ț.) unde m-au ținut timp de 25 de zile, după care am fugit de la închisoare.

La închisoare am fost împreună cu domnul Ciordaș [și] Olteanu, foști șefi de cuib legionar, pe care i-am lăsat și acum acolo la închisoare, unde nu primesc decât ¼ kg de pâine de tărâțe pe zi.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau, susțiu și semnez propriu.

Ciumeghiu, la 6 noiembrie octombrie 1940, ss. Tăședan Vasile

Poliția de Frontieră Ciumeghiu, Nr. 544/1940
pentru conformitate ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 17)

40.

10 noiembrie 1940, Seini (Satu Mare) – Declarația cetățeanului Rusu Petru, refugiat, în care relatează despre terorizarea populației românești din satele plasei Seini de către jandarmii maghiari ajutați de civili maghiari din localitățile ungurești.

Dat în fața noastră

ss. indescifrabil

Identitatea s-a stabilit de noi pe baza livretului militar, matricola 822, eliberat de [Divizionul] 32 Artilerie

Șeful Comisariatului, ss. indescifrabil

Declarație

Subsemnatul Rusu Petru, născut în anul 1915, ianuarie 30, domiciliat în comuna Seini, județul Satu Mare, prin prezenta declar următoarele:

La începutul ocupării teritoriilor cedate Ungariei, românii care se găseau în raza plasei Seini au strașnic batjocoriți, în toate formele, de jandarmii locali din Seini, ba și de civilii maghiari care se găseau prin localitate, spunându-li-se „români puturoși”. Ulterior i-au strâns pe toți, maghiarii, și ia-u bătut până când trebuia să toarne apă pe ei fiindcă nu se mai simțeau în puterile lor.

Așa am fost și eu pârât că am făcut politică legionară prin satele românești și am fost dus la postul de jandarmi Seini, unde m-au bătut și batjocorit cum ei au știut. Pe mulți i-au achitat cu această ocazie. Cu mare greutate am reușit să fug și

așa că am plecat pe jos până la Oradea, unde m-am prezentat la primăria orașului, spunându-le că am fugit în România. Și așa, ei m-au închis și pe urmă m-au trecut frontiera, legat cu lanțuri de mâini și batjocorit. Așa am reușit, în felul acesta ca să scap de ei.

Aceasta-mi este declarația pe care vi-o dau și semnez cu mâna mea proprie.

Ciameghiu, la 10.XI.1940   ss. Rusu Petru
Poliția de Frontieră Ciameghiu, Nr. 886/10.XI.1940
pentru conformitate, ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 259)

41.

19 noiembrie 1940, Borod (Bihor) – Declarația cetățenei Valiciek Rozalia, refugiată, în care relatează despre omorurile săvârșite de către soldații unguri în comună.

Fișe refugiat 1275

Declarație

Subsemnata Valiciek Rozalia, născută în comuna Borod, județul Bihor, în anul 1924, de religie romano-catolică, de profesiune casnică, în prezent refugiată la Beiuș, declar următoarele:

Înainte cu 2 săptămâni, pe când mă întorceam acasă cu vitele de la câmp, mi-au spus vecinii ca să nu merg acasă [fiind]că mă vor [îm]pușca soldații unguri, că pe tata, sora și un frate i-au împușcat. Atunci, eu am fugit până la frontieră și am trecut în România prin punctul Zece Hotare, venind la Beiuș, și m-am băgat servitoare la domnul judecător Sala.

mi-au rămas în teritoriul cedat 2 case, 2 vaci și 1 scroafă, 5 iugăre de pământ în valoare de 95000 lei.

Aceasta declar, susțin și semnez prin punere de deget, neștiind carte.

Beiuș la 19 noiembrie 1940

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 215)

42.

8 mai 1942, Borod (Bihor) – Declarația cetățeanului Lucian Ioan a Mariei cu privire la regimul de înfometare la care a fost supusă populația românească.

Fișa nr. 49

Dosar 5 L[egiunea de] J[andarmi]

Declarație

Subsemnatul Lucian Ioan a Mariei, român, 32 de ani, născut în comuna Borod, județul Bihor, căsătorit, fără copii, declar:

În comuna mea natală, căzută în teritoriul cedat Ungariei la 5.IX.1940, am stat până în noaptea de 7/8.V.1942, când, și la care dată am fugit în România din următoarele motive:

Am fost înfometăți și persecutați de către autoritățile administrative și polițienești maghiare. Ni s-a luat de către armată toate alimentele ce le-am avut, ca: grâu, secară, cartofi, cânepă, deși cumpărate le aveam.

Am fost puși la cele mai grele corvezi, la astupatul tranșelor făcute de români înainte de cedare. Am fost încontinuu batjocoriți și huiduiți. Ni se adresau întotdeauna cu cele mai triviale expresiuni, spunând că suntem „büdös oláh”, arătându-ne chiar cu degetul

Ni s-au ridicat bonurile cu care trebuia să ne prezentăm la Primărie pentru a primi alimente, ca: ulei, zahăr, unsoare, de care nu ni se mai dădea. În ultimul timp ni s-au dat câte 4 kg făină de orz pentru un om pe lună.

Aceasta îmi este declarația ce o dau, susțin și semnez.

Dat în fața noastră
Șeful postului de jandarmi
Hoșmoș
Plutonier jandarm

ss. Lucian Ioan
pentru conformitate:
Pane Petru
judecător

Fișa nr. 26

Dosar 5 L[egiunea de] J[andarmi]

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 101/1940/1944, f. 234)

43.

14 iulie 1942 – Declarația cetățeanului Cioban Alexandru, agricultor, din comuna Cristelec, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Cioban Alexandru, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Cristelec, județul Sălaj, născut în în comuna Cristelec, județul Sălaj, în anul 1905, de religie română-unită și origine etnică românească, fiul lui Mihai, de religie română-unită și origine etnică românească, și al Veronicăi, de religie română-unită și origine etnică românească,, căsătorit, cu 4 copii, numele soției Maria, de religie română-unită și origine etnică românească, având avere una casă, grajd, coteș pentru porci, șură pentru fân, 1 iugăr și ½ pământ, pădure, în valoare de lei 300000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

După intrarea maghiarilor în Ardealul de Nord, vreo 80 de familii românești am fost scoase afară din casele noastre și ne-au culcat jos la pământ, amenințându-ne că în cazul când nu predăm muniția și armele care le avem, vor da cu grenadele în noi. Am fost bătuți mai mulți inși cu această ocaziune.

Fiindcă viața ne era în pericol, eu am stat ascuns circa 4 luni de zile prin păduri, deși era toamnă și era frig. Cu toate că am declarat că nu posed nici un fel de armă și muniție pe care să le fi adus armata română, am fost denunțat de ungurul Miklos că posed arme și am fost ridicat de armata ungară și dus în pădure unde ne-au bătut pe mai mulți români. Și astăzi românii sunt crunt bătuți și astfel sunt forțați să se refugieze. Martori: Bârsan Gherasim, Pop Irina.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 14 iulie 1942.

Judecător delegat   ss. *Cioban Alexandru*   ss. *Dr. Mărcușiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 97)

44.

31 iulie 1942 – Declarația cetățeanului Zaha Eugen, elev de liceu, din comuna Bobota, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Zaha Eugen, de profesiune elev de liceu, fost cu domiciliul în comuna Bobota, județul Sălaj, născut în comuna Bobota, județul Sălaj în anul 1924, de religie română-unită și origine etnică română, fiul lui Grigore, de religie română-unită și origine etnică română, și al Tereziei Pop, de religie română-unită și

origine etnică română, necăsătorit, având avere 1/3 dintr-o casă și dependențe, 1 moară pe apă și 10 iugăre de pământ arabil, calitate bună, în valoare de 500000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat singur în România în ziua de 29 iulie 1942 din cauza persecuției și batjocorei la care m-a supus regimul unguresc.

În ziua de 5 decembrie 1941 a fost executat la Budapesta fratele meu Zaha Nicolae de 25 ani, croitor de meserie. Numitul a plecat de acasă la Cluj după stofă, în ziua de 21 noiembrie 1941, spunându-ne că în cazul că nu va găsi stofă la Cluj se va duce la Oradea. Nu am mai avut nici o veste despre dânsul de la plecarea de acasă până în ziua de 12 decembrie 1941, când Primăria comunei Bobota ne-a încunoștințat că a fost avizată din Budapesta că fratele meu a fost executat, fără a ne comunica motivele executării.

M-am interesat de soarta lui la Consulatul Român de la Oradea, însă acesta n-a întreprins nici un demers în această chestiune, spunându-mi că numai pentru spionaj poate fi executat cineva.

După executarea fratelui meu, la vreo lună ni s-au trimis prin poștă: pălăria, centura și un creion chimic. Odată cu comunicarea oficială că a fost executat, am primit și o scrisoare de la dânsul, în care ne spunea că peste 5 minute va fi executat la moarte pentru o mică greșeală, fără să arate în ce constă greșeala, și fiindcă călăii voiesc să-l arunce ca pe un câine în groapă, la stăruința lui i-au permis să-și plătească un preot catolic și să-și cumpere sicriu. După această scrisoare am dus o copie la Consulatul Român din Oradea, fiindcă în scrisoare erau dispozițiuni pentru caz de moarte, referitoare la averea sa, fiind căsătorit și având soția gravidă. N-am putut aduce scrisoarea.

Pe preotul Trufașiu Virgil din Bobota, în urmă cu vreo 2 săptămâni, călătorind cu trenul la Carei unde i se găsea soția bolnavă în spital, l-au dat jos din tren într-o stație 2 ofițeri unguri care erau beți. Încă în anul trecut, nu-mi amintesc precis dacă aveam preot sau nu, fiindcă câtva timp am fost fără preot întrucât cel titular se refugiase în România, zvonindu-se că Ardealul cedat revine din nou României, aproape la toate bisericile românești, îndeosebi la cele care se găseau pe lângă șoseaua națională, s-au făcut săpături punându-se probabil explozibil, deoarece se vede și la biserica din Bobote, la partea dreaptă a peretelui un buton lung de vreo 10 cm. Minarea s-a făcut de către soldații unguri, [atunci] când s-a făcut și minarea podurilor de pe șosele.

Premilitarii români sunt bătuți și batjocoriți fără nici un motiv. Comuna are o populație de 3000 persoane, din care vreo 40 persoane sunt unguri. Până în prezent s-au refugiat vreo 100 persoane și în fiecare zi se refugiază tot mai mulți.

S-au luat măsuri de către autoritățile ungare ca în comunele unde este și populație ungurească să se facă slujba în ungurește, astfel și în comuna Dindești, județul Sălaj. Acest lucru mi l-a spus preotul nostru Trufașiu Virgil, care voia să se mute în acea comună, însă văzând măsura luată și-a revocat cererea.

Afirmațiunile de mai sus le pot dovedi cu Fanca Traian, refugiat din Bobote, apoi cu Grama Vasile, primar, Ciocioian Nicolae, Husti Vasile, rămași în comuna Bobota.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 31 iulie 1942.

Judecător delegat

Zaha Eugen
ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 34)

45.

3 august 1942 - Declarația refugiatului Plotina Gavril, agricultor din Lunca Vișagului, județul Cluj

Declarație

Subscrisul Plotina Gavril, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Lunca Vișagului, județul Cluj, născut în comuna Lunca Vișagului, județul Cluj, în anul 1929, de religie română-unită și origine etnică română, fiul lui Nicolae, de religie română-unită și origine etnică română, și al Mariei, de religie română-unită și origine etnică română, necăsătorit, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnice sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat împreună cu frățiorul meu Ioan, de 11 ani, în ziua de 28 iulie 1942 din cauza foametei și mizeriei.

Noi suntem orfani de mamă, și fiindcă tata s-a recăsătorit, nu avem cine să ne îngrijească și eram lăsați pe drumuri. Vroim să ne facem copii de trupă.

Pentru motivul că am lipsit de la instrucția premilitară (levente), într-o duminică am fost bătut de către jandarmii din comuna Traniș. Românii sunt persecutați și injuriază de către populația civilă maghiară.

Am fost supuși unui regim de înfometare, distribuindu-ni-se numai 3,½ kg [de] făină la lună de persoană, fără a ne putea procura alte alimente (ca unsoare), carne, orez, porumb și altele. Granița trece prin comună, și la unguri au rămas 40 [de] case. Biserica a rămas la români. Deși toți locuitorii sunt români, învățătorul, unul, este ungur, și unul român, iar în școală se predă în limba maghiară.

Locuitorul Pașcalău Gavril, fost primar, când au venit ungurii, a fost bătut grav, fiind spânzurat cu capul în jos, de grindă, iar cu cleștele i-au tras părul din cap jandarmii unguri din comuna Bolog, pentru motivul că s-a exprimat că ungurii sunt răi, iar românii au fost buni. Au mai fost bătuți: Pașcalău Ioan, Negru Gavril, fără nici un motiv.

Notarul comunei este ungar, Fekete Nicolae. Din totalul de circa 200 [de] persoane care au căzut în Ungaria, și care toți sunt români, s-au refugiat până în prezent peste 30 [de] familii, iar averea celor care s-au refugiat a fost luată de armata ungară și muncită de aceasta.

Dovada afirmațiilor o pot face cu: Plotina Ioan, fratele meu, Mățiș Nicolae, Merca Teodor, refugiați, și cu locuitorii din comună, rămași în teritoriul cedat.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

ss. Plotina Gavril

Data în fața noastră la Biroul Refugiaților în Beiuș
astăzi 3 august 1942

Judecător delegat

ss. Mărcuțiu

Pentru conformitate:
Beiuș, la 5 august 1942

(Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, vol. IV, f. 1)

46.

1 august 1942 – Declarația cetățenei Cherechel Domnica, de profesiune casnică, din în comuna Periceiu, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisa Cherechel Domnica, de profesiune casnică, fostă cu domiciliul în comuna Periceiu, județul Sălaj, născut în comuna Periceiu, județul Sălaj,, în anul 1887, de religie română-unită și origine etnică română, fiul lui Simion, de religie română-unit și origine etnică română, și al Mariei, de religie română-unită și origine etnică română, căsătorit, cu 2 copii, numele soțului Antal Simion, de religie română-unit și origine etnică română, având avere ½ casă mobilată și dependințe, 7 iugăre [de] pământ arabil, 1 vacă [cu] un vițel, în valoare de lei 620000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat singură în ziua de 1 august 1942, din cauza foametei și mizeriei. Am primit cu cartelă câte 3 kg [de] făină de persoană lunar și 700 grame zahăr la 2 persoane lunar. N-am primit unsoare niciodată. Români primiam câte 100 grame [de] unsoare de 2 ori pe an, până astăzi.

După intrarea ungarilor pe teritoriul cedat, era o goană nebună a flăvăilor unguri după români, voind să-i bată și să-i omoare, și strigau mereu “nu vom bea și nu vom dormi până când nu vom bea sânge de român”. Când merg la piață la Șimleu, româncele sunt amendate și arestate sub motiv că nu este cantitatea legală sau că vând pe un preț mai mare decât cel maximalizat, diferitele articole duse spre vânzare.

După intrarea trupelor maghiare, au fost bătuiți: primarul Barar Teodor, Tiron Miron, invalid, Crișan Anania, fără nici un motiv.

Preot în comună [il] avem pe Sima Virgil, și slujește în limba română. Acesta mai are 2 comune, unde lipsesc preoții.

Populația comunei, jumătate este românească. Primarul este ungar, notarul este ungar, învățătorii, de asemenea, sunt unguri și predau în limba maghiară. Comercianții sunt 2 unguri și unul român, însă românului, Tiron Miron, i s-a luat brevetul de beaură și tutun. Fierarul este ungar, Angyalosi Carol, cismar este ungarul Gașpar Iosif și notarul este tot ungar.

Până în prezent s-au refugiat circa 40 [de] persoane. De exemplu, Tătar Virgil, Tătar Lucreția, Codrea Doina și familia, și alții.

Martori [pentru] cele de mai sus [relatate, îi] am pe: Cornea Valentin și Ștefan, refugiați.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează prin punere de deget.

ss. Cherecheș Domnica

Dată în fața noastră la Biroul Refugiaților în Beiuș
astăzi 3 august 1942

Judecător delegat

ss. Mărcuțiu

Pentru conformitate:
Beiuș, la 5 august 1942

(Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, vol. IV, f. 2)

47.

5 august 1942 – Declarația cetățeanului Mastan Ioan, muncitor, din comuna Trăznea, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Mastan Ioan, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Treznea, județul Sălaj, născut în comuna Treznea, județul Sălaj., în anul 1914, de religie ortodox și origine etnică română, fiul lui Mastan Mitrofan, de religie ortodox și origine etnică română, și al Bârjan Ana, de religie ortodox și

origine etnică română, căsătorit, numele soției Filip Eugenia, de religie ortodoxă și origine etnică română, având avere 1 casă, 1 grajd, coteț, 2 vaci, car, plug, grapă, 5 iugăre [de] pământ, 1 iugăr semănat cu grâu și 1 iugăr cu porumb, 1 iugăr de pădure, restul [de] 2, fânațe, în valoare de lei 600000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat din cauza mizeriei. Am 2 copii și n-am avut ce le da de mâncare. Primim numai 3 kg de făină pe lună, din care nu putem trăi, și nici asta n-o primeam regulat. Dacă mergeam să ne plângem că nu putem trăi cu atâta făină, spuneau să mergem să ne căutăm. Dacă mergeam să cumpărăm din alte părți, și ne prindeau, atunci ne băteau, ne amendau și ne luau bucatele.

Preot avem în comună, dar nu știu cum îl cheamă, primarul e ungur, Talkos Alexandru. Notarul, încă-i tot ungur. Învățători români nu avem în comună. În școală numai ungurește se învață [și] numai religia se învață românește, de către domnul părinte.

Învățătorul românesc a fost împușcat de unguri, și și preotul, împreună cu 75 de români, care au fost chinuți. Pe unii i-au împușcat, la femei le-au tăiat țâțele, pe copiii cei mici i-au tăiat în baionete. Casele le-au udat cu benzină, apoi le-au dat foc. A fost o jale la noi în comună.

De la românii s-a luat tot dreptul. Acuma ne-au dus 7 vite din comună, și le-au plătit cu 120 fileri kilogramul, cu un preț cu mult mai ieftin ca în piață.

Ceea ce declar pot dovedi cu: Lazăr Petru, Mastan Teofil, Giura Teodor.

ss. Mastan Ioan

Dată în fața noastră la Biroul Refugiaților în Beiuș
astăzi 5 august 1942

Judecător delegat

ss. Mărcuțiu

(Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, vol. IV, f. 7)

48.

1 august 1942 – Declarația cetățeanului Puț Vasile, muncitor, din comuna Someșeni, județul Satu Mare.

Declarație

Subscrisul Puț Vasile, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Someșeni județul Satu Mare, născut în comuna Seini, județul Satu Mare în

anul 1889, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Ioan, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al Floarei, de religie greco-catolică și origine etnică română,, căsătorit, cu 3 copii, numele soției [este] Floare, de religie greco-catolică și origine etnică română,, având avere una casă mobilată și dependințe și 2 locuri de casă în valoare de 40000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 1 august 1942, singur, lăsând în teritoriul cedat soția și cei 3 copii ai mei. M-am refugiat din cauza mizeriei și foamei, deoarece ni se dădea numai 600 grame făină de persoană săptămânal, cu care numai ce ne-am chinuit dar nu se putea trăi și munci.

În anul precedent grâu și cerealele au fost ridicate de la locuitori și li s-a dat numai un bon și rația arătată mai sus. Dacă am mers și am cerut la Primărie să ni se dea alimente, ni se răspundea să venim în România.

În comuna noastră este preot român, cu numele Budu Titu, și la biserică serviciul divin se oficiază în limba română.

La școala primară din sat sunt, adică este, 1 învățător ungar și se învață ungurește și românește. Religia se învață numai românește.

Primarul comunei este Szilágyi Dezsö, ungar, acesta este primar numai de la cedare încoace. În comuna noastră nu este notar, noi aparținem de notariatul din comuna Apa, județul Satu Mare.

În comună sunt două prăvălii, una a lui Anițaș Petru, român, iar alta a unui evreu. Alt comerciant român nici n-a fost în comună.

Fierarul din comună este același ca și înainte de cedare, fiind ungar de origine. Rotar este Barbuș Vasile, român, care și în prezent își exercită meseria.

În comuna Someșeni sunt cam 650 de locuitori. Din comună știu că s-au refugiat 5 locuitori, pe care-i cunosc personal. Se poate să fi lecat și mai mulți, dar eu nu-i știu pe toți.

În dovedirea afirmațiilor mele propun ca martori pe următorii locuitori refugiați: Hebe Adrian, Joldoș Vasile și Boadrea.

Cetind, stăruie și semnează.

Data în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș, Bihor, azi 4 august 1942.

Judecător:
ss. Puț Vasile

ss. Mărcuțiu

Pentru conformitate judecător Demian

(Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, vol. IV, f. 3)

49.

4 august 1942 – Declarația cetățenei Știubel Floare, casnică, din comuna Păușa, județul Bihor.

Declarație

Subscrisa Știubel Floare, de profesiune casnică, fostă cu domiciliul în comuna Păușa, județul Bihor, născută în comuna Păușa, județul Bihor, în anul 1906, de religie greco-orientală și origine etnică română, fiica lui Balog Petru, de religie greco-orientală și origine etnică română, și al Ungur Catița, de religie greco-orientală și origine etnică română, căsătorită cu Știubel Gheorghe, de religie greco-orientală și origine etnică română, având avere 6 iugăre de pământ, una casă, grajd, cămară, 2 iugăre de pământ, 2 iugăre cu grâu, 1 iugăr cu fân, 1 iugăr cu cartofi și napi, în valoare de 400000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat la 1 august, am venit la soțul meu.. am venit cu 3 copii și o fată mi-a rămas acasă. Am stat până ce am mai avut din ce trăi, dar acum mi s-a terminat tot ce am avut, și soțul meu de aceea nu mi-a putut trimite nici un ajutor, așa că am fost silită să-mi las toată averea acolo, să-mi iau copiii și să vin la soțul meu.

În Ungaria n-am primit nici alimente. Primeam 3 kg făină pe lună, dar nici aceea nu o primeam regulat, când o primeam, când n-o primeam. Acum, în ultimul timp, ne-au spus să venim în România la bărbați, să ne dea aceea pentru că aceea ne este bărbatul. N-am putut suferi mizeria și foamea.

Data în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș, Bihor, azi 4 august 1942.

Judecător: ss. indescifrabil

ss.

Știubel Floare

Pentru conformitate judecător Demian

(Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor, fond *Prefectura județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, vol. IV, f. 4)

50.

4 august 1942 – Declarația văduvei Pop Maria, casnică, din comuna Apa, județul Satu Mare.

Declarație

Subscrisa văduva Pop Maria, de profesiune casnică, fostă cu domiciliul în comuna Apa, județul Satu Mare, născută în comuna Călinești, județul Satu Mare în anul 1899, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiica lui Oșan Vasile, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al lui Bodo Irinuca, de religie

greco-catolică și origine etnică română, căsătorită, numele soțului Popa Gheorghe, de religie greco-catolică și origine etnică română.

M-am refugiat în ziua de 3 august 1942 din cauza mizeriei și [fiindcă] nu am mai putut trăi. Soțul meu a venit [în România] când s-a cedat Ardealul, fiind angajat la CFR. Eu n-am putut veni atunci, căci am fost bolnavă de inimă și de un picior, pe când m-am vindecat și am avut bani de drum ca să viu. M-am băgat de servitoare în Apa și mi-am făcut haine, și mie și la fetiță, și așa am venit în România.

Băiatul meu este subofițer în Turnu Severin. Acolo a avut serviciu și soțul meu, însă el a murit și mi-a scris băiatul ca să viu aicea, că eu și fetița [pe] care o mai am primit pensie, dar el fiind major nu mai primește pensia.

Dat în fața noastră la Biroul Refugia'ilor din Beiu; la 4 august 1942.

Judecător

văduva Pop Maria,

ss. Mărcuțiu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 5)

51.

4 august 1942 – Declarația cetățeanului Balota Gheorghe, muncitor, din comuna Derșida Mică, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Balota Gheorghe, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Derșida Mică, județul Sălaj, născut în comuna Derșida Mică, județul Sălaj în anul 1876, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Balota Ioan, de religie greco-catolică și origine etnică română, căsătorit cu Balog Ana, de religie greco-catolică și origine etnică română, având avere: una casă, una grădină în valoare de 15000 lei; declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat cu soția mea, împreună, din cauza mizeriei. N-am primit alimente decât 3 kg de făină pe lună, dar acestea nu le-am primit regulat. Alte alimente nu aveam de loc. Câștig n-am avut nimica.

Copiii toți îmi sunt în România, dincoace, și ei mi-au scris să viu la ei, că de aici nu-mi pot trimite nici un ajutor. Am ținut un nepot, un băiat de-al fetei mele și auzind fata mea ce mizerie este în Ungaria, mi-a trimis vorbă ca să aduc copilul și să venim și noi aicea pentru că ei au aici câștig și ne va ajuta și pe noi.

Dat în fața noastră la Biroul Refugia'ilor din Beiu; la 4 august 1942.

Judecător

ss. Balota Gheorghe

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 6)

52.

4 august 1942 – Declarația cetățenei Sabău Florica, casnică, din comuna Derna de Sus, județul Bihor.

Declarație

Subscrisa Sabău Florica, de profesiune casnică, fostă cu domiciliul în comuna Derna de Sus, județul Bihor, născută în comuna Derna de Sus, județul Bihor în anul 1910, de religie ortodoxă și origine etnică română, fiica lui Peti Nicolae, de religie greco-catolică și origine etnică română, căsătorită, cu 1 copil, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

Am plecat din cauza mizeriei și a foametei. Bărbatul meu, pe motiv că era ortodox, n-a primit nici un angajament la lucru și a fost nevoit să plece încă de acum 3 luni la București și lucrează la „Malaxa” fiind mecanic.

Preot avem și slujba se oficiază în limba română. Primar este Ruja Ioan și este român. Notar este Ștefan Teodor.

Învățătorul este ungar și în școală se predă în limba maghiară. Nimeni nu are voie să vorbească românește.

Prăvălii românești, au fost numai una și acum au închis-o, trecând-o pe numele unui ungar.

Comuna are 85 de familii românești. Acuma au început să vină și unguri. Avem în comună un cizmar, care lucrează și acum.

Dat în fața noastră la Biroul Refugia'ilor din Beiu; la 4 august 1942.

Judecător

Carte nu știu

ss. Mărcețiu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 8)

53.

5 august 1942 – Declarația cetățeanului Blaga Valeriu, muncitor, din comuna Chilia, județul Satu Mare.

Declarație

Subscrisul Blaga Valeriu, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Chilia, județul Satu Mare, născut în comuna Chilia, județul Satu Mare în anul 1926, de religie greco-catolică și origine etnică românească, fiul lui Ioan de religie greco-catolică și origine etnică românească, și al Floarei, de religie greco-

catolică și origine etnică românească, necăsătorit, având avere $\frac{1}{4}$ parte dintr-o casă mobilată după moartea tatălui meu, în valoare de 150000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 2 august 1942, singur, lăsând în teritoriul cedat pe tatăl meu și un frate și o soră. M-am refugiat din cauza că sunt băiat sărac și mereu am fost servitor, fiindcă nu știu ungurește, iar românii din părțile noastre n-au nevoie de servitori.

Cantitatea de cereale ce s-a dat populației nu o știu, deoarece eu fiind servitor am primit hrană de la stăpân.

În comună avem preot român, cu numele Cavași Gheorghe, care oficiază serviciul divin în biserică în limba română.

Învățătoare sunt 2 în comuna noastră, ambele unguroaice, cum le cheamă nu știu. Copiii învață la școală numai în ungurește, și religia este predată copiilor în limba maghiară, deoarece învățătoarele i-au pus în vedere preotului că dacă nu-i învață ungurește pe copii, atuncea să nu-și pună piciorul în școală.

În comuna noastră și în comunele din jur, fiind mulți nemți, n-au fost [oameni] bătuți sau batjocoriți și nici biserica n-a fost profanată.

Primarul comunei Chilia este Daraban Ioan, român. Notariat nu este în comuna noastră. În comună este o singură prăvălie, a lui Mesaroș Traian, român. Această prăvălie înainte a fost a unui evreu.

Fierarul comunei este tot cel care a fost înainte de cedare și anume Mihai Gheorghe, de origine șvab (neamț). Comuna Chilia are circa 240 de case (familii), deci cam 800-900 locuitori.

Din comună s-au refugiat vreo 5 oameni, dintre care: Tătăran Dumitru, Florea Gheorghe și Lup Ioan, pe care îi și propun de martori în dovedirea afirmațiilor mele de mai sus.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 5 august 1942.

Judecător   *Blaga Valeriu*   *ss. Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 9)

54.

6 august 1942 – Declarația cetățeanului Pop Ioan, agricultor, din comuna Bogeiu, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Pop Ioan, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Bogeiu, județul Bihor, născut în Bogeiu, județul Bihor în anul 1929, de religie română-unită și origine etnică românească, fiul lui Teodor, de religie

română-unită și origine etnică românească, și ai Floarei, de religie română-unită și origine etnică românească, având avere părinții: una casă și dependențe și 5 iugăre de pământ și suntem 5 frați, în valoare de 320000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 3 august 1942, singur, din cauza batjocorei și a foametei. Eram obligat, ca premilitar (levente), să merg la premilitărie în fiecare luni, fără să ne dea mâncare, iar instructorul premilitar, Vințe Solyom, ungar, ne spunea mereu „români puturoși”.

Deși aveam bon pentru alimente, nu primeam în mod regulat. Când binevoiau ne distribuiau câte 15 kg [făină] la lună pentru întreaga familie, compusă din 8 persoane, iar când nu era făină integrală, primeam câte 5 kg făină de patiserie pentru toată familia.

Biserica, care este clădită din cărămidă, este minată de către armata ungară. Preot nu avem, s-a mutat în altă parte și tot la 3 săptămâni vine cel din Chiribiș. Învățătorul este român, Fürtös Alexandru și predă la școală în limba maghiară și română. Religie nu învățăm, deoarece nu avem cu cine. Am fost invitați de autorități să trecem la religia reformată.

Notarul Jegeski, ungar, când mergeau românii să ceară ceva, înjura spunându-ne printre altele și „români puturoși” și îi trimitea să pască iarbă dacă n-au ce mânca. Când treceau românii prin comuna ungurească Tăuteu, erau huiduiți și alungați cu pietre de populație.

Pantofar este ungarul Arvai Gheorghe. Comerciant este Vesa Gheorghe, român. Comuna Bogeiu are circa 2500 locuitori și toți sunt români, în afară de un ungar și 3 evrei.

s-au refugiat cam 30 de persoane. Tot ce am afirmat pot dovedi cu Ardelean Victor și Porțan Ana, refugiați cu toții din comuna Bogeiu.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 6 august 1942.

Judecător   *Pop Ioan*   *ss. Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 10)

55.

6 august 1942 – Declarația cetățeanului Ardelean Victor, agricultor, din comuna Bogeiu, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Ardelean Victor, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Bogeiu, județul Bihor, născut în comuna Bogeiu, județul Bihor în anul 1926, de religie română-unită și origine etnică românească, fiul lui Ioan, de religie

română-unită și origine etnică românească, și al Floarei, de religie română-unită și origine etnică românească.

Părinții mei au una casă și 1 iugăr de pământ arabil, 1 iugăr de vie, 2 cai. Fiindcă suntem 7 frați, mie îmi revine 1/7 parte, în valoare de 320000 lei. Declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

În ziua de 3 august 1942 am trecut granița venind în România, singur, părinții și frații rămânând dincolo.

Eram dus la premilitărie în fiecare săptămână, luna, și eram ținuti toată ziua acolo, la lucru, săpam porumbul pentru notarul ungar din Ciutelec și floarea soarelui pentru stat, fără să primesc nimic de mâncat. Fiind săraci părinții mei, voiam să mă angajez pe la lucru, dar nu eram primit nicăieri fiindcă eram român.

Preot nu avem în comună și vine din Chiribiș, tot la 3 săptămâni [un preot] și face slujba în limba română. Notarul este ungar, cu numele Jedlicsek, venind din România la cedarea Ardealului. Avem un învățător a cărui origine nu o cunosc, dar îi învață pe copii în limba maghiară și română. Biserica a fost minată de jandarmii unguri, cu intențiunea de a o arunca în aer în cazul când ar trebui să părăsească [teritoriul] ce li s-a cedat.

În comună avem 2 prăvălii, una deținută de românul Vesa Gheorghe și [cealaltă] de evreul Knap Iosif, [iar] acum se proiectează să vină un ungar în comună și să deschidă prăvălie. Cizmar este ungurul Arvai Gheorghe.

Toată populația comunei este românească, în afară de doi, din care unul este ungar și altul evreu. Numărul locuitorilor se ridică la circa 2500 de persoane.

Din comună s-au refugiat circa 30 de persoane, de exemplu: Borțan Petru, Șomoghi Victoria, Pop Maria, Pop Mihai, Lazăr Gheorghe, Băliban Ioan și alții.

Ce am afirmat pot proba cu martorii Pop Ioan, Porțan Ana, refugiați, și cu toți cei rămași în comună.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 6 august 1942.

Judecător *Ardelean Victor* ss. *Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 11)

56.

6 august 1942 – Declarația cetățeanului Berea Ioan, agricultor, din comuna Damiș, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Berea Ioan, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Damiș, județul Bihor, născut în comuna Damiș, județul Bihor în anul 1903, de origine etnică român, fiul lui Bere Maria, de religie ortodoxă și origine

etnică română, căsătorit, cu 4 copii, numele soției Barbura, de religie ortodoxă și origine etnică română, având avere o casă și dependințe, grădină și jumătate de iugăr pământ în valoare de 50000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

Am plecat de acasă în ziua de 2 august 1942 împreună cu soția și 4 copii: Petru de 13 ani, Teodor de 7 ani, Gheorghe de 5 ani și Florian de 1 an, din cauza foametei și mizeriei. Nu am avut nici o avere și nici la lucru nu am fost primit nicăieri, la diferite întreprinderi nu eram primit la lucru pe motivul că sunt român.

În ultimul timp nu am primit numai câte 1 kg de făină la 2 săptămâni, mai mult chiar, nu ne dădeau nici această cantitate, apunându-ne că nu este.

Comuna Damiș este situată pe graniță și dincolo la unguri au rămas ceva mai puțin de jumătate dintre locuitori. Biserica este în restul [de teritoriu] rămas la România, astfel că nu aveam unde merge la biserică. Școala de asemenea a rămas la România, astfel că copiii nu se pot duce la școală nicăieri. Sub regimul românesc am avut prăvălie, care era deținută de un evreu, astăzi însă nu avem de loc prăvălie. Cizmar nu avem și nici rotar.

Notarul este ungur și are sediul în Bratca. Partea din comună rămasă la unguri are circa 350 locuitori și toți sunt români.

Până în prezent s-au refugiat circa 20 de persoane. Tot ce am afirmat pot dovedi cu: Barbura Berea și toți locuitorii din comuna Damiș.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 6 august 1942.

Judecător *Berea Ioan* ss. *Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 12)

57.

6 august 1942 – Declarația cetățeanului Vancea Iosif, muncitor din Oradea, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Vancea Iosif, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Oradea, județul Bihor, născut în comuna Tărian, județul Bihor în anul 1925, de religie română-unită și origine etnică română, fiul lui Alexandru și al Elisabetei, de religie română-unită și origine etnică română, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

Am plecat singur de acasă în ziua de 4 august 1942 din cauza foametei și lipsei de lucru. Fiind băiat sărac am căutat să fiu angajat ca lucrător în diferite

întreprinderi ca Fabrica de bere din Oradea, însă pe motiv că sunt român am fost refuzat.

Făceam premilitărie toți românii din Oradea, de la 10 ani și până la 22 de ani, de asemenea și fetele care umblă la școală. Băieții făceau premilitărie în fiecare zi, de la orele 6-8 dimineața și făceam șanțuri, săpam cartofi pentru stat, fără să primim în schimb vreun ban. În tot timpul am fost batjocoriți și ni se spunea „români puturoși”. Deși aveam bon pentru pâine și alte alimente, nu primeam decât foarte rareori, de obicei ni se spunea că nu este, că trebuie pentru soldații unguri.

Afirmațiunile făcute le por dovedii cu Petroiu Teodor, refugiat stabilit în Beiuș.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 6 august 1942.

Judecător

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 13)

58.

7 august 1942 – Declarația cetățeanului Foica Vasile, agricultor, din Oradea, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Foica Vasile, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Oradea, județul Bihor, născut în comuna Ianoșda, județul Bihor în anul 1896, de religie ortodoxă română și origine etnică română, fiul lui Nicolae, de religie ortodoxă română și origine etnică română, și al Anei, de religie ortodoxă română și origine etnică română, căsătorit, cu 4 copii, numele soției Ana Costea, de religie ortodoxă română și origine etnică română, având avere 2 locuri de casă în Salonta, în valoare de 200000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 4 august 1942 împreună cu fiul meu Vasile de 12 ani. Soția și 3 copii au rămas în Ungaria.

Motivul că am plecat de acasă este că n-am avut cu ce trăi și n-am fost primit nicăieri la muncă. Sunt invalid de război și sub regimul românesc primeam 1500 lei lunar pensie. Ungurii au refuzat să-mi achite vreun ban, deși au recunoscut invaliditatea mea de război.

Cu cartelele primeam 200 grame făină pe săptămână de persoană și 150 grame pâine pe zi de persoană și la lună câte 400 grame untură de persoană.

Am cunoștință că în închisorile din Budapesta și Debrețin sunt arestați foarte mulți români, pentru care fapte nu știu. La Oradea nu există comercianți

români. În mai multe rânduri am solicitat să fiu lăsat a face comerț ambulant, însă mi s-a spus că nu sunt om de încredere.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 7 august 1942.

Judecător *Foica Vasile* ss. *Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 15)

59.

7 august 1942 – Declarația cetățeanului Motoc Ioan, agricultor, din comuna Peștere, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Motoc Ioan, de profesiune agricultor, fost cu domiciliul în comuna Peștere, județul Bihor, născut în comuna Peștere, județul Bihor în anul 1907, de religie ortodoxă română și origine etnică română, fiul lui Teodor, de religie ortodoxă română și origine etnică română, și al Elenei Cioban, de religie ortodoxă română și origine etnică română, căsătorit, cu 2 copii, numele soției Floarea Lelea, de religie ortodoxă română și origine etnică română, având avere o casă mobilată cu dependințe, grădina de 2 iugăre pământ, 2 vaci, în valoare de 380000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 4 august 1942, singur, din cauza foametei și mizeriei. Nu primeam decât 1 kg făină de persoană lunar, iar alte alimente nu ni se distribuiau, iar porumbul pe care l-am avut a fost foarte slab.

După cedarea Ardealului locuitorii: Toia Petru, Toia Iosif, Blaga Simion, Motoc Simion, Bulzan Ioan, au fost arestați și ținuți la Aleșd vreo 2 săptămâni numai pentru faptul că sunt români. Preot nu avem și abia la 5 săptămâni ne vine [preotul] din Aștileu. Avem 2 învățători unguri și propun (predau – n.n. A.Ț.) în ungurește la școală.

Notar este unгурul Berți Ștefan. Sub regimul românesc am început să construim o biserică din cărămidă, vechea fiind slabă, însă unгурii nu ne permit s-o terminăm, astfel că a început să se distrugă și să se dărâme. Sunt 2 comercianți [în comună], unul unгур și altul român. În comună, numărul populației se ridică la circa 1200 locuitori, toți români și numai 2 unгурi.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 7 august 1942.

Judecător *Motoc ioan* ss. *Mărcuțiu*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 16)

60.

7 august 1942 – Declarația cetățeanului Moisi Gavrilă, muncitor, din comuna Cosniciu de Sus, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Moisi Gavrilă, de profesie muncitor, fost cu domiciliul în comuna Cosniciu de Sus, județul Sălaj, născut în comuna Cosniciu de Sus, județul Sălaj în anul 1864, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Moisi Ștefan, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al lui Sabău Floare, de religie greco-catolică și origine etnică română, numele soției Șumălan Ana, de religie greco-catolică și origine etnică română, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 4 august 1942. m-am refugiat ne mai putând suferi mizeria. Am primit 1 kg de făină pe 10 zile. Sunt om bătrân, de 78 de ani, sunt neputincios și n-am pe nimeni în Ungaria. Am venit la copiii mei, care toți sunt aicea în România, 2 fete și un băiat la București. Totdeauna mi-au trimis bani și m-au ținut, pentru că eu n-am avere nimic. Acum, de când s-a cedat Ardealul, nu mi-au putut trimite bani de loc. Mi-au scris că nu mă pot ajuta, de aceea am venit la ei. N-am mai putut trăi dincolo nici cum, am venit în România la copii, asta m-a determinat să vii din Ungaria.

În comună n-avem preot. Din comuna vecină vine preotul la noi tot la 2 săptămâni. Primarul e român, Roșan Gheorghe. Notarul îi ungar, nu știu cum îl cheamă. Nu-i lasă notarul pe români să vorbească românește, numai ungurește. În biserică slujba se face românește.

Învățătorul e român, nu știu cum îl cheamă. În școală învață și românește și ungurește. Religia o predă părintele în românește. În comună este numai o prăvălie. Îi un slovac a căruia este prăvălia.

În comună sunt 800 locuitori. Locuitorii din comună sunt toți români, numai 2 familii sunt de jidani. Din comună au fost împușcați 14 români. Când au venit ungerii i-au împușcat soldații unguri, din ce cauză nu știe nimeni nici astăzi.

De ceea ce declar pot dovedi cu Pop Nicolae, Silaghi Augustin și Jurcuț Dumitru.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 7 august 1942.

Judecător

Moisi Gavrilă

ss. Mărcuțiu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 17)

61.

8 august 1942 – Declarația cetățeanului Buț Izidor, agricultor, din comuna Bobdona, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Buț Izidor, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Bobdona, județul Sălaj, născut în în comuna Bobdona, județul Sălaj în anul 1919, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Teodor, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al Păștina, de religie greco-catolică și origine etnică română, necăsătorit, având 8 iugăre de pământ, din care 5 iugăre arabil iar 3 fâneață, una casă mobilată, cu dependențe. Această avere urmează să o moștenesc după moartea părinților mei, în valoare de lei 200000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 6 august 1942, singur, lăsând în teritoriul cedat pe părinții mei și 3 frați, dar aceștia sunt căsătoriți și cota parte din avere și-au primit-o.

M-am refugiat din cauză că n-am mai putut îndura foamea și mizeria. Eu am încercat să mă angajez la orice muncă manuală, însă am fost refuzat întotdeauna deoarece nu știu ungurește și mă batjocoreau spunându-mi „român puturos”.

În anul precedent n-am semănat nici o semănătură de cereale deoarece n-am avut sămânță, aceasta fiindcă armata și autoritățile comunale ne ridicaseră toate cerealele, astfel că la timpul însămânțărilor n-am avut de loc [sămânță].

Pentru trai primeam 3 kg făină lunar de persoană, ceea ce ne era insuficient pentru a putea trăi.

În comuna noastră, locuitorul Nichita Petru (comuna Bobdona) a fost bătut foarte rău de către jandarmii unguri pentru faptul că acesta a cumpărat o pereche de cai de la un ungar, cumpărare la care a fost de față și locuitorul Băduț Teodor din aceeași comună, și jandarmii au susținut că acești cai au fost furăți de către numitul Nichita Petru și n-au ținut seamă de dovezile pe care acesta le-a oferit.

Preotul comunei este român, numele nu l-i știu, deoarece a venit de curând în comună. Învățători sunt 2 în comuna noastră, ambii sunt unguri. Primarul este Bănuț Teodor, român. Serviciul divin la biserică se oficiază în limba română. La școală copiii sunt învățați numai în limba maghiară, până și religia se învață tot ungurește.

În comună este o singură prăvălie, care este cooperativă satească, a fost și înainte de cedare. Meseriașii sunt un fierar și un rotar, ambii români, și aceiași care au fost și înainte.

Comuna Bobdona are circa 350 familii. Eu fiind plecat după lucru, nu știu câți locuitori s-au refugiat și nici măcar aceia nu știu dacă afară de mine s-a mai refugiat cineva.

În dovedirea afirmațiunilor mele propun de martori pe Bănuț Teodor și Bănuț Gavril din comuna Bobdona județul Sălaj.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 8 august 1942.
Judecător

Buț Izidor

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 25)

62.

8 august 1942 – Declarația cetățeanului Ciobâncan Vasile, agricultor, din comuna Tășnad-Moara Banfi, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Ciobâncan Vasile, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Tășnad-Moara Banfi, județul Sălaj, născut în comuna Tășnad-Moara Banfi, județul Sălaj în anul 1924, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Petre, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al Anei, de religie greco-catolică și origine etnică română, necăsătorit, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

Am trecut frontiera în noaptea de 4 august 1942 pe la Țețchea, din cauză că ungerii își băteau joc de noi și ne făceau tot mereu „olah”.

Știu că în comuna noastră un consătean de al meu, cu numele Racoveț Pavel, care este de origine maghiară și care în timpul românilor s-a făcut ortodox iar acum din nou s-a maghiarizat trecând la religia reformată, și el este muncitor la CFR din Tășnad.

Știu că locuitorii Onac Ioan și Onac Traian din comuna mea au fost bătuți de către unguri pentru simplul motiv că alți unguri i-ar fi pârât că au cântat românește, ceea ce nu a fost adevărat.

Mulți din comuna noastră suferă de foame din cauza că n-au pământ, iar ungerii nu le dă nimic de lucru.

Primarul comunei este unger și îl cheamă Bețe Iosif, el este de o lună primar în comună. Învățător în comună este Marcu Vasile și este român. La școală se învață românește și ungrește. Comuna are o populație de 250 locuitori. Tot din

cauza mizeriei ce le făceau ungerii au mai plecat din comună următorii locuitori: Mocan Vasile, Bodonea Vasile, Potroviță Vasile, Mureșan Ioan, Marian Ioan, Bodonea Elisabeta, Onaca Ana, Lobonț Patriciu și Lobonț Eugeniu.

Înainte de cedare a fost în comună un singur fierar român, Popa Andrei, și acum tot el este fierar în comună.

Tot ceea ce am declarat pot dovedi cu martorii: Potroviță Alexandru și Mocan Alexandru din comuna Tășnad. Altceva nu știu.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 8 august 1942.

Judecător delegat

*Ciobâncan Vasile
ss. indescifrabil*

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 66)

63.

8 august 1942 – Declarația cetățeanului Andrei Florian, muncitor, din comuna Bălnaca, județul Bihor.

Declarație

Subscrisul Andrei Florian, de profesiune muncitor, fost cu domiciliul în comuna Bălnaca Crișului, județul Bihor, născut în comuna Bălnaca Crișului, județul Bihor în anul 1909, de religie ortodox și origine etnică română, fiul lui Andrei Vasile, de religie ortodox și origine etnică română, și a lui Precup Maria, de religie ortodoxă și origine etnică română, căsătorit cu Ungur Catița, de religie ortodoxă și origine etnică română, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 7 august 1942. am trecut frontiera pe la Ponoaraș. Am venit din cauza mizeriei, ne mai putând suferi foamea. Am primit 3 kg făină pe lună, alte alimente n-am primit deloc. Lucru n-am primit nicăieri, nici de un simplu muncitor. Dacă mergeam să cer de lucru undeva, îmi spuneau „büdös oláh dute în România”.

Preot român avem în comună, nu știu cum îl cheamă. Primarul e român, Groza Alexandru. Notarul e din Ungaria, e unger, nu știu cum îl cheamă. Notarul persecută românii. Dacă mergem la Primărie să ne jeluim că nu putem să trăim din atâta făină, ne aruncă afară din Primărie și ne spune că n-a văzut nici un român murind de foame pe șanțuri și n-ar fi nici o pagubă dacă ar muri românii din comună.

În biserică slujba se face în românește. Învățătorii sunt unguri, copiii nu învață numai ungurește. Religia o predă preotul în românește.

În comună este numai o prăvălie românească, pe cealaltă au închis-o ungurii. Comuna are 2000 de locuitori care toți sunt români. Din comună s-au refugiat 50 de oameni, cu tineri și bătrâni.

Mai mulți oameni au fost bătuți de jandarmi pentru că salutau românește și nu ungurește. Nu ne lasă jandarmii să vorbim românește. Pe care-i prinde că vorbesc românește îi bat jandarmii, dintre care, Suci Teodor a fost bătut mai rău.

Ceea ce declar pot dovedi cu Groza Alexandru, Zag Gavrilă și Popa Vasile.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 8 august 1942.

Judecător delegat

Andrei Florian

ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 67)

64.

10 august 1942 – Declarația cetățeanului Silvășan Vasile, operator cinematograf, din Satu Mare.

Declarație

Subscrisul Silvășan Vasile, de profesiune ajutor operator de cinematograf, fost cu domiciliul în comuna Satu Mare, strada Viola nr. 6, județul Satu Mare, născut în comuna Satu Mare în anul 1925, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Vasile, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al Mariei, de religie nu știu și origine etnică germană, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 7 august 1942, singur, părinții subsemnatului fiind în România, însă nu le știu adresa.

Eu m-am refugiat din cauză că n-am mai putut îndura foamea și mizeria, deoarece eu eram singur, fără părinți, și din serviciul de ajutor operator de cinematograf, ce l-am avut la Cinematograful „Național” din Satu Mare înainte de cedare, cinematograf care sub stăpânirea ungurească a luat denumirea de „Hungaria”, am fost dați afară toți angajații de origine română, între care și eu. Mie mi s-a pus în vedere că dacă trec la religia romano-catolică, atunci mă vor angaja la unul dintre cinematografele din Satu Mare, însă eu am refuzat, motiv pentru care am fost înlăturat din serviciu și apoi am rămas în situația de a nu-mi putea scoate nici rația de pâine care era de 150 grame pe zi de persoană.

În Satu Mare au fost bătuți mai mulți locuitori care au încercat să treacă în România, însă fiind oraș, eu după nume nu-i cunosc.

În Satu Mare este o singură biserică ortodoxă și aceasta a fost închisă de autoritățile maghiare. Populația românească, prin gări și oraș, sunt batjocoriți mereu, îndrumați a vorbi numai ungurește.

În școală nu pot preciza cum se învață în genere, deoarece sunt mai multe școli, între care și confesionale, și nu am cunoștință cum se predă în aceste școli.

Primarul orașului este Cioca, de origine ungar, [și de] religie reformată. Rație de pâine și în prezent este cea declarată mai sus.

Numărul locuitorilor din Satu Mare nu-l știu. Știu că s-au refugiat mai mulți locuitori, dintre care eu îi cunosc pe Rotărescu Iosif și pe Tănase Ioan, Ardelean Teodor, Mirișan Ioan, Supuț Alexandru, care este stabilit la Turda și Penea, pe care-i propun ca martori în dovedirea afirmațiilor mele.

Eu am fost bătut și închis timp de 2 luni la închisoarea din Cluj pentru faptul că am încercat să trec în România, cu care ocazie m-au prins, fapt cunoscut și de Covaci Vasile, croitor din Satu Mare.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 10 august 1942.

Judecător delegat

Silvășan Vasile
ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 71)

65.

10 august 1942 – Declarația cetățenei Mocan Malvina, casnică, din comuna Tășnad, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisa Mocan Malvina, de profesiune casnică, fostă cu domiciliul în comuna Tășnad, județul Sălaj, născută în cătunul Moara-Banfi, județul Sălaj în anul 1922, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiica lui Dumitru, de religie greco-catolică și origine etnică română, și al Floarei, de religie greco-catolică și origine etnică română, necăsătorită, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

În ziua de 6 august 1942 m-am refugiat în România și am trecut frontiera pe la Subpiatră. Am venit aici din cauză că am fost la spitalul din Debrețin ca să-mi pun un ochi de sticlă, întrucât îmi lipsește, și doctorul de acolo a refuzat să mă opereze la ochi din cauza că sunt româncă și mi-a spus să vin în România și să mă caut. Aici a mai venit un văr al meu, Erdeli Alexandru, iar în comuna mea mi-au rămas părinții și cinci surori.

Acolo în Ungaria ne dădeau câte 280 kg de grâu de bărbat pe un an și 180 kg pentru o femeie pe an.

Pe cumnatul meu Onac Traian l-au bătut ungarii așa de tare că 2 săptămâni nu s-a putut mișca din pat, și fără nici un just motiv.

Știu că Racoveț Pavel, care este român greco-catolic, a fost forțat de unguri și a trecut la religia reformată.

La noi în sat foarte mulți săteni suferă de foame, deoarece ungarii la români nu le dădeau hrană nici cu bon nici fără bon, însă ungarii aveau de toate.

În comună preot este Nemeș Ioan, român greco-catolic. Primar este Bote Ioan, român, iar notar este Olá Kálmán, ungar. În comună este învățător ungar și îl cheamă Karandi Vasile. La școală copiii învață numai ungurește. Religia se învață românește, iar istoria și geografia se predă în ungurește.

În comună sunt 120 familii. Din comuna noastră au plecat foarte mulți români, dintre care sunt: Lina Vasile, Onac Dumitru, Onac Emanuil, Mocan Emanuil, Mocan Augustin, Onac Vasile, Rebeleş Valentin, Onac Alexandru și Marchiș Vasile etc.

Ce am afirmat pot dovedi cu martorii: Onac Gheorghe, Mocan Mihai, Mocan Gheorghe, Tudor Gheorghe, Onac Augustin și Leț Vasile.

Cetindu-i-se, stăruie și semnează.

Dat în fața noastră la Biroul Refugiaților din Beiuș la 10 august 1942.

Judecător

delegat

Mocan Malvina

ss. Mărcuțiu

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 147/1942, f. 77)

66.

Februarie 1943, Beiuș (Bihor) – Dosar nr. 20, cu declarațiile refugiaților din Transilvania de nord.

Numele și prenumele	Etatea	Comuna de unde vine	Cauzele refugierii
Șulea Petru	32	Ciucea (Cluj)	Încercare de maghiarizare. Îndepărtare din serviciu. Românii [sunt] batjocoriți și huiduiți. Nerecunoașterea gradelor în armata maghiară.

Piscol Rusalim	37	Ciucea (Cluj)	Fiind chemat în colonia de muncă la minele de cărbuni, pentru motivul că n-a voit să treacă la religia reformată, să se maghiarizeze. Românii din colonia de muncă [sunt] înfometăți și dezbrăcați.
Har Alexandru	28	Sânmihai-Almaș (Cluj)	Chemat la concentrare și forțat să se maghiarizeze. În comună au fost maghiarizate mai multe persoane. Pe rront [sunt] morți 2 români. De la comercianți s-a luat brevetul.
Har Ioan	30	Sânmihai-Almaș (Cluj)	Concentrat pentru a-l forța să se maghiarizeze. A fost lăsat acasă de la concentrare în baza promisiunii de maghiarizare. În acest timp a fugit. Românii [sunt] bătuți. De la comercianți s-a luat brevetul.
Brudașca Anton	39	Ciucea (Cluj)	Înfometare și imposibilitatea de a-și putea câștiga traiul- bătaii, batjocuri și arestări fără motiv. Când românii dădeau decalarații că se maghiarizează, erau desconcentrați. Când un român murea pe front, familia era avizată că “voluntarul” a murit. Autoritățile se comportă foarte rău cu românii

Județul Bihor

Comisiunea pentru Ajutorarea Refugiaților

Dosar nr. 20, cu declarațiile refugiaților din Transilvania de nord,
cedat vremelnic Ungariei – județul Cluj

Cuprinde: încercări de maghiarizare, înfometări, lipsă de existență

Tablou cu declarațiile refugiaților din teritoriul Transilvaniei de Nord,
specificându-se în dreptul fiecăruia cauzele refugierii.

Se certifică de noi că prezentul dosar cuprinde declarațiile refugiaților din teritoriul cedat vremelnic Ungariei, șnuruit și numerotat, conține un număr de 5 (cinci) file.

Judecător delegat

67.

**24 februarie 1943 Ciucea (jud. Cluj) – Declarația
refugiatului Șulea Petru**

Declarație

Subscrisul Brudașca Anton, de profesiune comerciant, fost cu domiciliul în comuna Ciucea, județul Cluj, născut în comuna Ciucea, județul Cluj în anul 1904, de religie greco-catolică și origine etnică română. Căsătorit, cu 2 copii, numele soției, Valea Irina, de religie greco-catolică și origine etnică română, având o avere de 8 iugăre de pământ și o casă în valoare de lei 1000000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

M-am refugiat în ziua de 22 februarie 1943, și am trecut frontiera pe la Valea Vișagului. Motivul refugierii mele este neexistența traiului și înfometarea.

Din auzite știu că în comuna Ciucea au fost arestări și bătăi, imediat după cedare[a Ardealului], dar eu nu am văzut și nici nu am fost bătut. Tot din auzite știu că dacă un român era chemat la concentrare, și dacă declara că trece la religia reformată, era lăsat acasă.

Preotul comunei este român și se numește Truța. Sfânta slujbă în biserică o celebrează în limba română. Primarul, notarul și învățătorul comunei au fost imediat, după cedare, schimbați și înlocuiți cu unguri. În școală se predă numai în limba maghiară.

Ungurii concentrează foarte mulți români, iar dacă sunt trimiși pr front, și moare cineva pe front din cei trimiși, familia este anunțată că “voluntarul” cutare “a murit”. Din comuna noastră au fost trimiși cam vreo 100 [de oameni] pe front.

Autoritățile maghiare au o purtare foarte rea față de români, adică primarul și notarul comunei. Ori de câte ori mergea vreun român la notariat, era refuzat dacă vorbea românește.

Cele de mai sus [le] dovedesc cu [martorii]: Brudașca Simion, Boba Petru și Brudașca Teodor, toți din comuna Ciucea.

Vreau să mă stabilesc în București.

Prezenta declarație s-a dat în fața noastră azi 24 februarie 1943 în Biroul refugiaților din Beiuș.

Judecător delegat pentru conformitate   ss. A. Horga

68.

24 februarie 1943 - Remeș Simion, de prifesiune fierar, fost cu domiciliul în comuna Badon, județul Sălaj.

Județul Bihor

Comisiunea pentru Ajutorarea Refugiaților

Dosar nr. 20, cu declarațiile refugiaților din Transilvania de nord,

cedat vremelnic Ungariei – județul Sălaj

Cuprinde: încercări de maghiarizare, înfometări, lipsă de existență

Declarație

Subscrisul Remeș Simion, de prifesiune fierar, fost cu domiciliul în comuna Badon, județul Sălaj. Născut în comuna Badon, județul Sălaj în anul 1915, de religie greco-catolică și origine etnică român, fiul lui Zaharie, de religie greco-catolică și origine etnică român, necăsătorit, având o avere de 2 ½ iugăre [de pământ], casă, grădină, grajd, în valoare de lei 150000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar.

Am trecut frontiera în noaptea de 19 februarie 1943 pe la Ciucea. Am trecut în România pentru motivul că eu fiind meseriaș, de profesie fierar, ungurii nu m-au lăsat să-mi exercit meseria, făcându-mi diferite șicane și aplicându-mi un impozit pe care nu l-aș fi putut suporta.

În vara anului trecut, fiind concentrat timp de 6 luni în comuna Dolha, județul Bereg, unde lucram la tăiat de lemne în pădure, mi s-a aplicat tratament insuportabil de [către] un om. Detașamentul de lucru era condus de un fost învățător sub regimul românesc, cu numele Zoltan Szabo din comuna Ibașfalău, județul Sălaj, care avea gradul de sublocotenent.

Acesta ne bătea toată ziua, de mâncare ne dădea numai apă caldă – eu eram chiar bucătar acolo – încât oamenii au început a se umfla la picioare și corp de foame. Când nu mai puteau de foame, erau legați cu mâinile la picioare și trântiți grămadă în pădure, până când toți [se] înegreau la față. Îi țineau așa legați 2-3 ore, pe urmă îi dezlegau și turnau apă rece pe ei ca să se trezească. Dormeau în barăci de scânduri, pe frunze, unde eram plini de paraziți, încât îi culegeam cu pumnul. Dumineca, în loc să ne lase să ne facem curățenia, ne băteau fără milă, fără nici un motiv, spunându-ne că suntem “comuniști,

tâlhari, valahi". Acest sublocotenent și astăzi este tot la detașamentul de lucru din Bolha, județul Bereg, unde au fost concentrați mai mulți oameni.

În anul 1938, un ungar bogat, pe numele Fütö Balint, din comuna Guruslău, județul Sălaj, care avea în hotarul comunei un teren de *55 iugăre, l-a vândut din mână liberă, neforțat de nimeni, românilor din comuna Badon, județul Sălaj. În toamna anului 1942, ungurii din comuna Guruslău, ajutați de jandarmi postulul din comuna Borla, județul Sălaj, au luat din posesiunea oamenilor care cumpăraseră acest pământ, și fără nici un drept îl folosesc ei astăzi, neachitând oamenilor nici un ban despăgubire.*

În toamna anului 1942, ungurii au ridicat pe preotul greco-catolic, pe nume Trufaș, din comuna Zalău, și l-au dus la Cluj și de atunci nu se știe nimic de el unde este.

Atât în comună la noi, cât și la armată, ungurii ne forțează săne maghiarizăm, spunându-ne că am fost unguri înainte și pentru a-și ajunge acest scop ne fac diferite șicane.

Din comuna noastră sunt plecați pe front circa 17 tineri, dinbtre care: Ardelean Grigore, este dat ca dispărut, iar Porar Vasile și Dragoș Vasile sunt răniți. De mâncare, s-au îmbrăcăminte, românii nu primesc.

Cele mai de sus le dovedesc cu: Stanciu Ioan din comuna Hereclan, județul Sălaj, care a văzut cum au fost bătuți [românii] de sublocotenentul Szabo Zoltan, fiind și el concentrat cu mine.

Deposdarea pământului o dovedesc cu fratele meu, Remeș Ioan din Badon, județul Sălaj. Ridicarea preotului o dovedesc cu Pușcaș Ioan din Badon, Sălaj,. Mă stabilesc în orașul Turda la verișorul meu, inginer Marian Augustin, din Str. Petru Rareș nr. 21.

Aceasta îmi e declarația pe care o susțin.

ss.

Remeș Simion

Data în fața noastră azi 22 februarie 1943 în Biroul Refugiaților din Beiuș.

Judecător delegat
pentru conformitate
ss. A. Horga
ss. indescifrabil

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 11)

---

24 februarie 1943 – Declarația cetățeanului Chiran Teodor, de profesiune mecanic, fost cu domiciliul în comuna Recea, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Chiran Teodor, de profesiune mecanic, fost cu domiciliul în comuna recea, județul Sălaj, născut în comuna Zalău, județul Sălaj, de religie greco-catolic și origine etnică român, căsătorit cu 1 copil. Numele soției, Rad Elena, de religie greco-catolică și origine etnică română, având avere [de] 5 iugăre de pământ, 1 casă în valoare de lei 340000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat în ziua de 20 februarie 1943, și am trecut frontiera pe la Lunca Vișagului. M-am refugiat fiindcă am fost copil de trupă la Regimentul 2 Grăniceri, iar în urmă voluntar, în care timp am învățat meseria de mecanic și așa că voiesc ca să-mi formez un viitor, fiindcă în Ungaria nu mi s-a dat dreptul ca să-mi continuu meseria, nici ca să-mi câștig existența.

Eu nu știu ca în comuna noastră să fi fost arestări, maltratări, bătăi, fiindcă eu am fost dus imediat după cedare[a Ardealului] în lagăr la Budapesta, unde eram înfometaji și ne țineau în mizerie. În lagărul unde am fost eu, au fost foarte mulți români. Au fost cam 1500 de români.

Înainte de a mă refugia, ama auzit de la un român că la toți ungurii din comună, care sunt deja majori, li s-au împărțit arme și muniții, iar un locuitor ungar mi-a spus, servitorul acestuia cu numele Ioan, rudă cu nevastă-mea Rad Elena, adică servitorul acestui locuitor ungar, cu numele de Szabo Desideriu, că a descoperit, respectiv Szabo Desideriu, după cedare[a Ardealului] a scos de sub podeaua camerei armament și muniție.

Iar că s-au împărțit acum arme și muniții la toți ungurii care sunt majori, am auzit de la Recean Dumitru din comuna Recea, județul Sălaj, care a văzut la notariat lăzile cu armament și muniții. *În dovedirea acestui lucru cer ca în mod secret să fie ascultat Receanu Dumitru, altfel ar fi expus ca acesta să fie împușcat s-au spânzurat de către unguri.*

Primarul, notarul și învățătorul comunei sunt unguri, care au purtare rea față de românii din comună. Preotul comunei este român, cu numele de Gheorghişean Gheorghe și Sfânta Liturghie o celebrează în limba română.

În școală se predă în limba maghiară, numai din când în când se mai predă și câte o oră de limba română. Învățătorii sunt fără pregătire și astfel, copiii nu învață și nu știu ca să citească și să scrie nici românește nici ungurește, adică numai copiii oamenilor români.

Românii sunt foarte mulți concentrați, duși la detașamentele de lucru, cât și pe front. Din cei plecați pe front, știu că au murit până în prezent 4, cu numele: Dragoș Gheorghe, feciorul Raveicuții, cu vărul său și unul a Mitrei Surului, fecior.

Vreau să mă stabilesc la Petroșani. Martori: Recean Dumitru, Ciordaș Ioan și Recean Vasile. Declar că mi s-a pus în vedere de către domnul judecător

Adam Horag că plângerea mea se va cerceta de către o comisie internațională. Declar prin prezenta că am spus purul adevăr din toate punctele de vedere și știu că în caz contrar voi fi pedepsit de autoritățile române.

Ghiran Teodor

Prezenta declarație s-a dat în fața noastră azi, 22 februarie 1943, la Biroul
Refugiaților din Beiuș

Judecător
pentru conformitate

delegat

ss.
judecător delegat

A.

Horga

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 12)

70.

24 februarie 1943 – Declarația cetățeanului Sedlac Dumitru, de profesiune morar, fost cu domiciliul în comuna Nușfalău, județul Sălaj.

Declarație

Subscrisul Sedlac Dumitru, de profesiune morar, fost cu domiciliul în comuna Nușfalău, județul Sălaj, născut în comuna Plopiș, județul Sălaj, în anul 1945, de religie greco-catolic și origine etnică română. Fiul lui Andrei, de religie greco-catolic și origine etnică română și al Maria, de religie greco-catolic și origine etnică română, căsătorit cu 1 copil. Numele soției, Galea Florica, de religie greco-catolic și origine etnică română, având avere 8 iugăre și jumătate de pământ și două case în valoare de lei 1270000, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat în ziua de 15 februarie 1943 și am trecut frontiera pe la comuna Ciucea. Motivul care m-a determinat să mă refugiez a fost că am fost încontinuu persecutat și maltratată de către ungurii din comuna Nușfalău și de către directorul morii, Boiozki Mihai.

Știu că imediat după cedare[a Ardealului] locuitorii comunei Nușfalău, respectiv, mai mulți locuitori, am fost arestați de către autoritățile maghiare, pe urmă duși și am fost închiși. Știu că dintre cei arestați au fost și uciși. Din

comuna noastră a fost împușcat și se numea Laslău Șofronie, iar din comunele vecine au mai fost împușcați încă 4 oameni. Nu îi știu cu numele.

Cazuri de maghiarizare au fost în comuna noastră. Chiar și eu, incontinuu am fost forțat să trec la religia reformată.

Primarul notarul și învățătorul comunei, toți sunt unguri. Preotul comunei a fost român, dar s-a refugiat și acum nu avem preot în comună. În școala primară se predă numai în limba maghiară.

Românii sunt maltratați, batjocoriți de către unguri, iar dacă au de ceva nevoie, atât la primărie cât și la notariat, sunt refuzați și nu au voie ca să vorbească românește.

Comercianți și meseriași români nu sunt în comuna noastră. Comuna are cam 1700 [de] locuitori, majoritatea sunt unguri, iar români sunt numai 160 de locuitori, dintre care s-au refugiat cam 15 locuitori.

Ungurii concentrează majoritatea numai români. Pe cei mai în vârstă îi duc la detașamentele de lucru, unde sunt înfometați și lăsați să umble fără încălțăminte. Pe cei mai tineri îi duc pe front. *Chiar un frate de al meu a fost pe front și a venit fără de un ochi.*

Din cei plecați pe front, dintre români sunt morți mulți. Nu îi știu cu numele, numai cum îmi povestește frate-meu, că românii erau trimiși în linia întâia, iar ungurii erau în dosul frontului.

Acuma, din nou, la Șimleu Silvaniei au fost arestați 6 inși și nu se știe nimica de ei că unde sunt și ce s-a făcut cu aceștia.

Vreau să mă stabilesc la București. Cele de mai sus [le] dovedesc cu: Imre Gheorghe, Duca Ioan și Horvat Teodor, toți din comuna Nușfalău.

Declar că mi s-a pus în vedere de către domnul judecător Adam Horga că plângerea mea se va cerceta de către o comisie internațională. Declar prin prezenta că am spus purul adevăr din toate punctele de vedere și știu că în caz contrar voi fi pedepsit de autoritățile române.

ss. Sedlac Dumitru

Prezenta declarație s-a dat în fața noastră azi, 22 februarie 1943, la Biroul
Refugiaților din Beiuș

Judecător delegat pentru conformitate ss. A. Horga

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 13)

71.

24 februarie 1943 – Declarația cetățeanului Mariaș Ioan, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Botiz, județul Satu Mare.

Județul Bihor

Comisiunea pentru Ajutorarea Refugiaților

Dosar nr. 20, cu declarațiile refugiaților din Transilvania de nord,
cedat vremelnic Ungariei – județul Satu Mare

Cuprinde: încercări de maghiarizare, înfometări, lipsă de existență

Declarație

Subscrisul Mariaș Ioan, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Botiz, județul Satu Mare, născut în comuna Botiz, județul Satu Mare, în anul 1923, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Ioan, de religie greco-catolică și origine etnică română și al Victoria, de religie greco-catolică și origine etnică română, necăsătorit, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat în ziua de 16 februarie 1943 și am trecut frontiera pe la Betfia, județul Bihor. **Motivul refugierii mele este: fiind premilitar “levente”, în tot timpul am fost suspectat, maltratrat și bătut pentru motivul că sunt român,** și mi s-a pus în cărcă că sș fi făcut propagandă între premilitarii români, să nu asculte de conducătorii lor. În acest mediu nu mi-aș fi putut atinge scopul meu de a exista între ei și de a urma școala mai departe, fiindcă făcusem patru clase de liceu la noi la români, înainte de cedare, iar după cedare nu am mai fost admis la liceu ca să urmez mai departe.

În comuna noastră au fost arestări și bătăi, cât și în comuna Odoreu, județul Satu Mare, unde mai mulși locuitori au fost bătuți crunt. Aceasta o știu din spusele oamenilor din această comună.

Autoritățile maghiare au forțat în comuna noastră locuitorii să treacă la religia maghiară, ceea ce a avut și rezultate, că au trecut mai mulți la religia romano-catolică.

În comuna noastră, primarul, notarul și învățătorul sunt unguri și au o purtare rea față de români. Preotul comunei este român, cu numele Tămaș Vasile, și Sfânta Liturghie o celebrează în limba română, cât și predica. În școală nu se predă absolut în limba română, ci numai în ungurește.

Din comuna noastră s-au refugiat cam vreo 10 familii. Ungurii concentrează incontinuu pe români, pe cei mai în vârstă îi duc la detașamentele de lucru, unde fiecare român are banderolă cu tricolorul maghiar pe mână, iar pe cei mai tineri îi duc pe front. Din cei plecați pe front, până în prezent nu am auzit să fi murit cineva.

Vreau să mă stabilesc la Simeria. Cele de mai sus [spuse le] dovedesc cu: Sabău Petru, Mariaș Iosif și Anderco Vasile, toți din comuna Botiz.

Declar că mi s-a pus în vedere de către domnul judecător Augustin Pop că plângerea mea se va cerceta de către o comisie internațională. Declar prin prezenta că am spus purul adevăr din toate punctele de vedere și știu că în caz contrar voi fi pedepsit de autoritățile române.

ss. Mariaș Ioan

Prezenta declarație s-a dat în fața noastră azi, 18 februarie 1943, la Biroul
Refugiaților din Beiuș

Judecător		delegat
pentru conformitate		
ss.	Pop	Augustin
judecător delegat		

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 14)

72.

24 februarie 1943 – Declarația cetățeanului Ieremie Vasile, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Andrid, județul Satu Mare.

Declarație

Subscrisul Ieremie Vasile, de profesiune plugar, fost cu domiciliul în comuna Andrid, județul Satu Mare, născut în comuna Andrid, județul Satu Mare, în anul 1893, de religie greco-catolică și origine etnică română, fiul lui Vasile, de religie greco-catolică și origine etnică română și al Terezia, de religie greco-catolică și origine etnică română, căsătorit, cu 2 copii, numele soției, Donea Maria, de religie greco-catolică și origine etnică română, având avere 11 iugăre de pământ, 1 casă cu intravilan, 3 cai și o vacă, [toate] în valoare de 1200000 lei, declar următoarele asupra cauzelor refugierii mele din Ardealul aflat vremelnic sub supunerea guvernului maghiar:

M-am refugiat în ziua de 16 februarie 1943 și am trecut frontiera pe la comuna Betfia, județul Bihor. Motivul refugierii mele a fost că am fost maltratată, închis 2 luni de zile și pedepsit cu 200 pengö [amendă] pentru motivul că am

afirmat la un prieten de al meu că o să mai fie România Mare și nu vom fi sub dominația și administrația vremelnică maghiară.

Știu că în comuna noastră au fost arestări și maltratări din partea autorităților maghiare. Primarul, notarul și învățătorul comunei noastre sunt unguri. Preotul comunei este român, cu numele Roșian Gheorghe. Sfânta Slujbă o celebrează în limba română.

În școală se predă în limba maghiară. Ungurii concentrează români. Cei în vârstă sunt duși la detașamentele de lucru, unde sunt înfometaji, iar cei mai tineri sunt duși pe front.

Vreau să mă stabilesc la Timișoara. Cele de mai sus le dovedesc cu: Oros Vasile, Nilva Vasile și Ieremie Dumitru, toți din comuna Andrid.

ss. Ieremie Vasile

Prezenta declarație s-a dat în fața noastră azi, 18 februarie 1943, la Biroul Refugiaților din Beiuș

Judecător delegat
pentru conformitate

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 15)

73.

Județul Bihor

Comisiunea pentru Ajutorarea Refugiaților

Dosar nr. 20, cu declarațiile refugiaților din Transilvania de nord, cedat vremelnic Ungariei – județul Bihor

Cuprinde: încercări de maghiarizare, înfometări, lipsă de existență

Tablou cu declarațiile refugiaților din teritoriul Transilvaniei de Nord, specificându-se în dreptul fiecăruia cauzele refugierii

Numele și prenumele	Etate	Comuna de unde vine	Cauzele refugierii
Câdea Telca	24	Oradea	Având părinții în România
Raț Ioan	42	Tărian	Luându-mi-se brevetul nu am avut existență de trai și nu am putut suporta regimul și tratamentul
Negruț Maria	42	Tileagd	Având familia în România și fiind o fiică grav bolnavă
Creț Iosif	41	Seleuș-Oradea	Lipsa de câștig a existenței traiului pentru mine și familie, fiind tot mereu amânat pentru un angajament, timp de 2 ani
Creț Saveta	38	Seleuș-Oradea	Vreau să trăiesc cu soțul și familia, refugiați, și vreau să fiu româncă
Vlad Floarea	21	Oradea	Fiind de origine din teritoriul necedat
Cata Nicolae	38	Borodu Mare	S-a refugiat din cauza mizeriei și foamei. Încercări de maghiarizare. A fost la detașamentul de lucru, fără a primi încălțăminte, fiind silit a umbla desculț pe zăpadă
Caciora Maria	32	Bicaciu	S-a refugiat pentru a veni la familie
Dud Etelca	35	Bicaciu	A fost maltrată și insultată cu cuvintele "valah puturos"
Boc Iuliana	37	Bicaciu	Suferă de existență și are familia în România
Gabrian Ioan	28	Vadu Crișului	A fost condamnat la 1 lună închisoare deoarece a cumpărat grâu. Încercări de maghiarizare cu forța
Mierluț Mihai	32	Cuieșd	A fost tratat foarte rău la detașamentul de lucru, a îndurat mizerie și munca greu
Dumea Iosif	17	Cefa	A fost înfometat și lipsă de lucru
Dobai Floarea	31	Cordău	S-a refugiat la soț și lipsă de existență
Sim Maria	19	Păușa	Nu a putut suferi mizeria și batjocura

ss.Pop Augustin
judecător delegat

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor-Beiuș*, dosar 165/1943, f. 16)

REGISTRATURA POLIȚIEI ORADEA ÎN BEIUȘ

NOTĂ INFORMATIVĂ No.4
din 19 septembrie 1940

Pe teritoriul cedat Ungariei, toate formele și denumirea străzilor au fost schimbate imediat, astfel și comercianții români au fost obligați să-și schimbe de îndată firma și inscripțiile din prăvălii. Este semnificativ că ungurii au recurs la acest procedeu, deși ei au fost aceia cari după 20 de ani de regim românesc, au refuzat să se conformeze unor dispozițiuni similare, protestând chiar și la Liga Națiunilor. În Oradea, bulevardul Regele Ferdinand a fost numit Horthy Miklos ut, Piața Mihai Viteazul, Musolinii tér, altele au fost numite după numele cancelarului Hitler, a prim-ministrului Teleky, etc. Tot asemenea întreaga populație, sub teroarea gărzilor naționale, a fost obligată să confecționeze drapelul național chiar pentru ziua intrării trupelor maghiare.

Membrii gărzilor naționale maghiare, în unire cu autoritățile militare maghiare, nu admit sub nici o formă să se vorbească în limba română. Acei cari sunt auziți că discută în această limbă, sunt duși la poliție sub pretextul de a fi cercetați, unde sunt crunt bătuți și eliberați după câteva zile, când sunt avertizați în mod discret ca să nu părăsească țara, căci în caz contrar vor fi din nou arestați.

Românilor li se atribuie epitetul de valah puturos și acei cari au curajul să riposteze că sunt români, au aceeași soartă ca și cei arătați mai sus.

CHESTOR, Traian Meseșian L.S. ss indescifrabil

Șeful Poliției de siguranță, Silviu Borza ss indescifrabil

Comunicat: Direcțiunei Generale a Pol. București; Inspectoratului de Pol. Someș, Alba Iulia; Delegatului M.St.Major; Prefectura Județului Bihor – Beiuș; Brigada 3-a Mixtă M-te Beiuș

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor corespondență confidențială*, dos. I/4/1940, f.1)

1940 septembrie 25 – noiembrie 2, ORADEA, Ordinul Comandamentului militar al orașului Oradea, trimis Primăriei orașului Oradea, referitor la ștergerea inscripțiilor românești de pe statuile românești din Oradea.

Text , în limba maghiară

Kir.nagyvárad thjf.

Varos katonai parancsnoksaga

Mernoki 33367 / 1940 szám

Román elekúvek lábazatainak eltávolítása

Jelentem, hogy a román impérium idejében készült emlékművek lábazatainak eltávolítására a következő munkálatok válltak szükségessé:

1.Ferdinánd király szobortalpazat szétbontása	500.-P.
a kövek elszállítása	350.-
a belső betonmag elbontása és elszállítása	200
2.Mosoi tabornok szobortalpazatának elbontása	430
kövek elszállítása	370
a belső betonmag elbontása szétbontása	200
3.Karoly király szobortalpazatnak szétbontása	350
a kövek elszállítása	200
a belső betonmag szatbontása és elszállítása	200
4.Marin királyné szobortalpazatnak szétbontása	150
a kövek elszállítása	50
a belső betonmag szétbontása és elszállítása	30
5.De Iavrancea szobortalpazatnak szétbontása	100
a kövek elszállítása	60
a belső betonmag elbontása és elszállítása	50
6.Eminescu szobortalpazatnak szétbontása	100
a kövek elszállítása	60
a belső betonmag elbontása és elszállítása	50
7.Vulcan szobortalpazatnak szétbontása és elszállítása	50
8.Csendoriskolai Karoly szobortalpazatának szétbontása és elszállítása	100

Kérem a fenti munkálatoknak végrehajtását 3600 pengő értékben jóváhagyni.
Nagyvárad, 1940 szeptember 25

Városi főmesternök
Engedélyezem
Nagyvárad, 1940 szeptember 25

Kir.nagyvárad thjf. Város katonai parancsnoksága
Mernoki
37335 / 1940 szám

K ö l t s é g v e t é s

A román időből vissamaradt szobor-talpazatokon levő román feliratok
lefaragásáról

Szent László téren:

Ferdinánd román kir. felirásának lefaragása

P.11

Bémer téren:

Maria román kiralyne négy oldali felírás lefaragása 13

Ezredevi emlékeiten:

1.Vulkán román író két oldali felírás lefaragása 8

2.Eminescu román író egy oldali felírás lefaragása 5

Tisza Kalman téren:

De lavrancea román író két oldali felírás lefaragása 8

Bunyitay ligetben:

Károly román kir. Egyoldali felírás lefaragása 5

Csendoriskola előtt:

Karoly román kiraly jegvzet evszam lefaragása 1

Összesen: 51 pengő

Kelt Naggyvárad, 1940 november 2

Városi főmérnök

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor* inv.nr.96, dosar 10 / 1940, f. 199-200)

1941 martie 6, Oradea

Plângerea Consistoriului ortodox român din Oradea nr.107/1941, din 6 martie 1941, înaintată vicecomitelui comitatului Bihor referitoare la ocuparea abuzivă a sesiilor parohiilor ortodoxe din jud.Bihor, de către administratori desemnați de către autoritățile de ocupație maghiară

„În baza rapoartelor preoților noștri am luat cunoștință de faptul că unele primării comunale califică „Terenuri de proprietari”, pământ aflat în proprietatea parohiilor ortodoxe și le dau în arendă, înregistrându-le ulterior la venituri comunale, chiar și în cazul în care în fruntea acestor parohii am numit preoți, a căror singură posibilitate de existență este aceasta. Dintre aceste cazuri amintim.

1.Sesia parohială a parohiei ortodoxe române din Mădăras în suprafață de 32 holde, pe care notarul Rethy Zoltan a dat-o în arendă lui Simion Jozsef, locuitor din Sarkad, a fost luată ca teren fără proprietar. Acest pământ nu ar fi putut fi considerat fără stăpân nici dacă în parohia din Mădăras nu ar exista preot, pentru că proprietatea parohiei asupra acesteia este asigurată prin cartea funduară, deci și veniturile care se realizează din aceasta trebuie să aparțină în exclusivitate comunității ortodoxe române din Mădăras, iar dacă în mod ilegal a fost dată în arendă această sesie preotească, vă rog să dați dispoziții ca arenda încasată să fie plătită comunității bisericești.

2.Sesia parohială și cantorală a preotului și cantorului din Marțihaz de la parohia ortodoxă română a fost dată în arendă de către același notar unui locuitor

din Sarkad, iar arenda realizată din aceasta este considerată venituri comunale. Cazul este asemănător cu cel precedent.

3.Parohia ortodoxă română din Sinicolaul Român este prevăzută cu două posturi de preoți, fiecare dintre ei posedând 32 holde sesie preotească. Conform raportului unuia dintre preoții noștri,, 10 holde de teren agricol a fost date în arendă de către notarul de acolo preotului reformat din Ugra, împreună cu toate veniturile și drepturile. Terenul rămas din cele două sesii însă a fost dat în arendă prin licitație ca și „teren fără stăpân”, iar suma a fost depusă la caseria comunală. Acest procedeu al notarului îl consider un abuz prin care în mod samavolnic a fost predată o parte din proprietatea parohiei noastre unui preot de altă confesiune și împotriva acestui procedeu ridicăm obiecțiuni.

Imobilul acesta nu poate fi considerat fără stăpân și nu numai pentru faptul că el reprezintă proprietatea comunității bisericești, dar și pentru aceea pentru că parohia are preoți desemnați și numiți în mod constituțional și legal, care locuiesc la parohia și care în cazul în care ar fi lipsiți de această sesie ar rămâne cu desăvârșire fără venituri. Roagă în continuare să fie verificat acest caz și dacă se confirmă cazul să fie date dispozițiuni ca preotul reformat din Ugra să restituie arenda realizată din sesia preotească de 10 holde, parohiei ortodoxe române din Sinicolaul Român, iar celelalte sume realizate după sesiile preotești să fie vărsate în caseria parohiilor din casieriile comunale. Este cu desăvârșire greșit și eronat să considerăm aceste pământuri „fără stăpân”, atunci când ele aduc venituri personalului nostru bisericesc.

Facem referire și la ordinul Primului ministru cu nr.9370/1940, publicat în „Budapesti Kozlony” la 24 decembrie 1940 și apărut în numărul 292, în care se arată că înainte de a fi luate asemenea imobile în administrare trebuie în prealabil să fie ascultat și proprietarul sau persoana încredințată cu administrarea imobilului și numai după aceea autoritate poate decide ca imobilul să fie dat în arendă altcuiva pentru cultivarea sa corespunzătoare.

În baza acestora solicită să fie dată o dispozițiune cu caracter general tuturor organelor competente din comitate ca administrarea acestor imobile să fie lăsată pe seama comunităților bisericești respective, iar acolo unde primăriile comunale deja au trecut la arendarea acestor terenuri și au încasat deja sumele corespunzătoare din arenze, să fie îndrumate aceste primări ca arenzile respective să se predea în caseria parohiilor respective, care au fost încredințate în mod legal pentru administrarea acestor imobile.

Semnează Vasile Popovici
Consilier Evuțianu Consilier consistorial

(AN-DJBh, fond *Prefectura Județului Bihor* inv.nr.96, dosar 10 / 1940, f. 199-200)

Hotărârea Comitetului Administrativ al Comitatului Bihor nr. 459/1941 din 19 aprilie 1941, cu privire la preluarea în administrare a imobilelor agricole rămase în urma plecării coloniștilor români din orașul Salonta

În document se arată: „Urmare a ordinului 9370/1940 al Primului ministru și la propunerea Inspectoratului Agricol al județului Bihor, iau act de acestea și ca urmare a schimbării puterii supreme și a plecării coloniștilor români de pe teritoriul orașului Salonta, imobilele rămase, în total de 466 holde și 554 iugăre cadastrale, ordon ca acestea să fie administrate în continuare de către junior Molnar Gyorgy, locuitor al orașului Salonta, împreună cu toate clădirile și toate cele aparținătoare, apoi inventarul viu și mort. De asemenea acesta este obligat să întocmească informări trimestriale asupra activității sale, către Inspectoratul Agricol al județului. În motivație se arată că această hotărâre a fost luată în interesul economiei naționale după ce s-a constatat că din cele 466 de holde, 57 holde au rămas necultivate, iar asupra celorlalte 409 holde nu s-a controlat felul în care acestea sunt cultivate.

Semnează dr.Cziffra comite suprem în calitate de președinte.

(AN-DJBh, *fond Inspectoratul Agricol al jud.Bihor*, inv.66, dosar 32/1941, f.172, limba maghiară)

78

Scrisoarea vicecomitelui comitatului Bihor nr. 5324/1941 din 15 aprilie 1941, trimisă Consistoriului ortodox român din Oradea ca răspuns la plângerea consistoriului trimisă cu nr.107/1941 din 6 martie 1941.

„Urmare adresei dvs. în legătura cu arenda realizată din veniturile după terenurile preoțești. Imobilele parohiilor ortodoxe române din Mădăras și Marțihaz la timpul respectiv au fost date în arendă de către comandamentul militar; prima dată lui Simon Jozsef, fost locuitor în Ant, iar apoi lui Szegedi Istvan, locuitor din Sarkad, în condițiile ca acești arendași la sfârșitul anului să fie obligați a raporta în mod sistematic. Tot comandamentul militar a sechestrat arenda după imobilul din Mădăras în favoarea bisericii romano-catolice din Salonta. Despre modul de folosire a acestor imobile la timpul respectiv nu s-a ocupat notarul, el fiind doar un organ de execuție în această situație. Vă informez de asemenea că începând cu data de 2 aprilie a.c. odată cu înființarea comitatului administrativ, competența mea asupra imobilelor agricole a încetat, de aceea

consistoriul ar trebui să se adreseze acestui comitet ad-tiv aflat sub președinția comitelui suprem, împreună cu actele doveditoare din cartea funduară. În legătură cu imobilul din Sînicolau Român, aparținând parohiei ortodoxe, s-a stabilit că acolo nu există decât un singur post de preot și există și în prezent. Dintre cele două imobile preoțești ultimul a fost expropriat prin reforma agrară din 1921 de la Capitulul romano-catolic tot de către comandamentul militar în favoarea bisericii reformate din Ugra în suprafață de 10 holde și a fost dat în folosința temporară parohiei reformate din Ugra, iar restul s-a valorificat prin darea în arendă, iar preotul care și-a însușit veniturile din arendă la 5 septembrie 1940 a plecat în România.

Măsurile luate de comandamentul militar nu afectează dreptul de proprietate potrivit cărții funduare, ele au fost luate în virtutea asigurării continuității cultivării și realizării producției agricole nu cumva imobilul respectiv să rămână în paragină.

Am constatat că notarii comunali nu se fac răspunzători de modul de întrebuințare a terenurilor respective, întrucât aceasta au ei au ordonat-o și nici au avut competență în această direcție.

În consecință vă rog să vă adresați cu plângerea Excelenței sale domnului ministru al Agriculturii și comitetului Ad-tiv al comitatului și să anexați și extrase din cărțile funduare.

În cazul de față acesta este modalitatea de rezolvare din moment ce al doilea imobil preoțesc în cauză din Sinicolaul Român a fost primit de către comunitatea bisericească prin reforma agrară din 1921, iar în legătură cu regimul juridic al acestor fel de imobile nu au fost luate măsuri din partea guvernului.

Semnează vicecomite Nadanyi

(AN-DJBh, fond Inspectoratul Agricol al jud.Bihor, inv.66, dosar 32/1941, f.195-196 limba maghiară)

79

**DOMNULE PREȘEDINTE,
ONORAT TRIBUNAL AL POPORULUI,**

Subsemnata Parohie ortodoxă română din Sălard, reprezentată prin preot Ioan Foltiș, domiciliat în Sălard, în procesul pornit contra lui Dr. Zuranyi Vilhelm și soției, pentru demolarea bisericii ortodoxe române din comuna Sălard, avem onoarea a vă înainta prezentul:

M e m o r i u

Pe care, vă rugăm, să binevoiți a-l lua în considerare și în baza celor expuse – să binevoiți a-i condamna pe Dr. Zuranyi Vilhelm, Barat Alexandru, Bartach Iosif, Bartos Adorjan, în solidar cu: Biserica reformată din Sălard, Comuna

politică Sălard și Prefectura Bihor la plata sumei de 1.000.000.000 lei, un miliard lei, costul unei biserici similare cu cea care a fost demolată.
Declarăm că ne constituim parte civilă cu un miliard.

Istoricul cauzei:

În toamna anului 1940, imediat ce armata ungrească a ocupat teritoriile cedate Ungariei prin dictatul de la Viena, au început contra populației românești prigoanele cele mai aprige în scopul desnaționalizării sau măcar a alungării lor.

În comuna, Sălard, în fruntea acestei mișcări se aflau: notar Dr. Zuranyi Vilhelm, primarul Barat Alexandru, preotul reformat Szenye și ajutați de Bartach Iosif, Bartos Adorjan și alții.

Hotărâți să demoleze biserica ortodoxă română din Sălard au inventat următoarea stratagemă: într-o noapte din jumătatea a doua a lunii noiembrie, au transportat toate țiglele de pe acoperișul bisericii. Apoi, în ziua următoare, au difuzat în comună vestea că în cazul că românii nu se vor îngriji, imediat, de acoperirea bisericii lor, vor ordona demolarea ei fiindcă nu o pot lăsa să se distrugă de ploii. Sărmanii români ! Au ajuns la mila preamilstovilor lor ocrotitori Unguri !

Dar Românii au înțeles imediat stratagama și în aceeași zi s-au prezentat la Primărie: Drâmba Teodor, episcopul bisericii și Chira N., care au declarat în fața notarului Dr. Zuranyi și a primarului Barat că ei se obligă personal să acopere biserica ortodoxă română cu țiglele necesare și a o îngriji mereu, pe cheltuiala lor. Această declarație a avut efectul unei bombe! Întreg planul se putea nărui! De aceea au recurs la măsuri mai puțin diplomatice și anume, i-au dat afară pe Drâmba și pe Chira, amenințându-i cu deportarea în lagăr de concentrare în cazul că mai îndrăznesc a se amesteca în această chestiune.

A doua zi, duminică 24 noiembrie 1940, notarul a dat porunca să fie de față la primărie, după masă la orele 4, toți românii ortodocși la o consfătuire. La această consfătuire a fost de față abia câțiva capi de familie din cei 60 câți existau în Sălard. Neașteptând ca să se prezinte mai mulți, Zuranyi le-a pus în vedere că toți aceia cari nu vor să se oblige la întreținerea preotului și bisericii precum și la plata „multor cheltuieli”, urmează să iscălească imediat pe o cerere deja formulată de ei.

Oamenii au cerut timp de gândire și pentru a lua sfatul Sfintei Episcopii, deci nu au iscălit. Totuși un asemenea act există ! Este însă iscălit de către oameni de altă credință, catolici sau reformați ! Până aici a mers prefăcătoria acestor oameni cari nu s-au dat îndărăt de la nici un act murdar pentru a-și ajunge scopul. În anexăm sub A./

Nu știm când a fost fabricat acel act. Poate în aceeași zi, poate dinainte, fapt este că în noaptea acelei zile, Negruț Iosif a fost arestat (era cantorul bisericii și cunoștea perfect inventarul bisericii, iar de la Bot Iosif au fost luate cheile cu forța. În aceeași noapte a și început demolarea bisericii. Acel zidar ungar care a zidit-o Bimbo, a fost însărcinat cu munca nocturnă a demolării. Drimba Teodor, episcopul bisericii, același care s-a angajat să îngrijească biserica pe cont propriu, a avut curajul să se ducă acolo și să-l întrebe pe Bimbo din a cui ordin demolează biserica ortodoxă. Bimbo i-a răspuns laconic. Tu ești minoritar. Astăzi vei vedea ce

te așteaptă. Trebuie să accentuăm că Sălardul, în vremea aceea, era ocupat încă de trupe ungurești și arestările curgeau lanț, iar maltratarea erau la ordinea zilei. Totuși Drimba a avut curajul să ne anunțe la Oradea.

Prea Sfinția Sa episcopul erau deja expulzați din Ungaria dar vicarul a făcut imediat intervenții orale și apoi intervenții scrise prin petițiunea pe care o anexăm în copie sub B.

Intervenția aceasta a avut rezultatul pe care-l vom arăta mai jos. A treia zi, după începerea demolării, au apărut și hienele dormice să se înfrupte din ruinele biete noastre biserici din Sălard și anume biserica reformată din Kovesegehaza (pe atunci îi zicea Kovesegehaza) ne-a cerut printr-o cerere și să-i donăm „*clopotul cel mare de care are nevoie mica lor biserică*”, dat fiind că cele 20-25 familii din câte se compune parohia lor, n-au fonduri pentru a-și cumpăra unul din cauza anilor răi și a încercărilor prin cari au trecut în ultimii ani. Anexăm în copie sub C. această cerere pentru a vă inveda cum știau să ne palmuiască simțul național și cum știau să învenineze rana acești oameni, care totuși se pretindeau de cultură milenară.

Vă rugăm să încercați a vă transpune în locul nostru pentru a înțelege imensa noastră durere în fața acestei nemaipomenite impertinențe!. Când biserica din Sălard era demolată și 60 familii românești rămâneau fără biserică, vine parohia dușmanilor compusă abia din 20-25 familii, să ceară ca să i se „doneze” clopotul cel mare, pe care și-au pus ochii din primele zile ale lui septembrie 1940, ba în plus mai adaugă că din cauza diferitelor încercări prin cari au trecut în anii trecuți (adică în anii de administrație românească) nu au fonduri. În același timp ne mai și jignesc în simțul nostru național.

Toate acestea, din sadismul propriu lor !

A apărut apoi și justificarea scrisă, a actului demolării bisericii noastre. O anexăm în copie, pentru a înțelege ușor manevrele făcute de dr. Zuranyi V. Și soții. Consiliul comunal din Sălard, stabilește că din vreme ce li s-a donat lor, biserica, o demolează și donează materialul provenit din biserica parohiei reformate din ..... , pe atunci îi zicea (Alsotulfalu), clopotul și mobilierul interior parohiei romano-catolice din Sălard, iar gardul de cărămizi parohiei reformate din Sălard.

Este oare nevoie să întrebăm dacă un doctor în drept cum era dr. Zuranyi V. știa sau ba, că o parohie nu este reprezentată prin oameni de religie străină și nici chiar de oameni ortodoxi din comună ci de anumite organe legale? Mai era nevoie să întrebe pe orice om simplu care i-ar fi putut spune că o biserică nu se poate demola numai prin ordine administrative date de o comună ? Evident că nu ! Oricât ar face azi pe prostul tocmai atât de neștiutor nu putea să fie. Clarificarea de altfel a venit abia peste 6 săptămâni, când Prefectura Jud. Bihor Oradea, cu iscălitura d-lui Cziffra Coloman, (care era rudă cu dr. Zuranyi și al cărui fiu era preot în Sălard, deci, au lucrat în familie) ne comunică faptul că în urma cercetărilor, găsește bine făcute actele de vandalism ale lui Zuranyi și se întemeiază și Dsa pe declarația fabricată de dr. Zuranyi și iscălită de câțiva inși de religie reformată sau romană-catolică.

Iată că nici prefectul Dr. în drept Czifra Coloman nu mai are cunoștințele juridice elementare și nici măcar bunul simț elementar care îți dă să deduci că o biserică nu se poate demola la simpla porunca a unui primar comunal chiar dacă este asistat de notar dr. în drept de la Budapesta sau Szegedin.

Acest act pe care-l anexăm, sub D, arată însă clar că manevra a fost concepută cu asentimentul prefecturii Oradea și dă pe față sistemul cu care a început administrația de pomină a „Ungariei milenare” în Ardealul de Nord.

Consiliul eparhial al Vicariatului din Oradea, a înfierat actul prin adresa Nr.41/941 anexată și a declarat că va cere drepturile organelor în drept. Dar dreptate încă nici până azi nu s-a făcut.

Chestiunea este în mâinile dumneavoastră ! De la dumneavoastră așteptăm dreptatea care a întârziat a veni.

În concluzie:

I.Cerem audierea martorilor: Arhimandrit Ioan Dinu, domiciliat în Oradea, str. Episcop Ciorogariu (Iosif Atila) Nr.3. consilier Evuțianu Ioan, domiciliat în Oradea, str. Episcop Ciorogariu (Iosif Atila) Nr.6.

Preot Oros Gavril, domiciliat în comuna Ciuhoi – Bihor. Chira N., domiciliat în comuna Sălard – Bihor. Negruț Iosif, domiciliat în comuna Sălard – Bihor. Bimbo Andrei, zidar domiciliat în comuna Sălard – Bihor.

II.Cerem aplicarea sechestrului penal asupra averii acestor cinci inculpați. Vrem obligarea în mod solidar la plata cheltuielilor de rezidire a bisericii din Sălard în suma de 1.000.000.000, adică un miliard lei următorilor: 1. Dr. Zuranyi Vilhelm; 2. Barat Alexandru; 3. Bartos Ardojan; 4. Bartoch Iosif; 5. Preot Szenyessi N. precum și 6. Biserica Reformată din Sălard. 7.Comuna Politică din Sălard, cu executarea de la contribuțiuni a locuitorilor ortodoxi, 8.Prefectura județului Bihor. Cerem aplicarea sechestrului penal și asupra averilor celor sub 6, 7 și 8.

Cu stimă.

(AN-DJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos.4/1940-48, f.11 – 13.)

LISTA DOCUMENTELOR

1. **9 septembrie 1940, București** – Memoriu întocmit de generalul Nicolae Stoenescu, delegatul Guvernului României, în legătură cu desfășurarea acțiunilor de evacuare a Ardealului de Nord – p. 107-108
2. **septembrie-octombrie 1940, București** – Evidența inventarului militar românesc nerecuperat de pe linia de fortificații, sectoarele 1, 2 și 3, întocmită de colonelul Vasiliu Dumitru, directorul fortificațiilor – p. 109
3. **12-24 septembrie 1940, București** – Dare de seamă asupra lucrărilor Comisiei române de inventariere a materialelor de fortificații, întocmită de colonelul Theodorescu Ionescu, președintele comisiei – p. 110-112
4. **septembrie-octombrie 1940** – Dare de seamă asupra lucrărilor Comisiei maghiare de inventariere a materialelor de fortificații și a altor bunuri, întocmită de Sodro László, împuternicitul părții ungare – p. 113-117
5. **octombrie 1940** – Memoriu înaintat generalului Ion Antonescu de un grup de generali români, ardeleni, foști ofițeri superiori în armata Austro-ungară în timpul Primului Război Mondial – p. 118-130
6. **8 august 1940, Bădăcin** – Declarația liderului Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu, în legătură cu politica revizionistă promovată de statele vecine României – p. 131-135
7. **iunie 1941** – Notă informativă cu privire la demersurile întreprinse de grupul românilor ardeleni, foști ofițeri în armata Austro-ungară, pe lângă ministrul german von Killinger, cu scopul de a capta interesul führer-ului pentru cauza românească – p. 136
***
8. **13 septembrie 1940, Salonta** – Declarația refugiatului Cismaș Gheorghe, cu privire la bătăile primite de la soldații unguri – p. 137
9. **14 septembrie 1940, Salonta** – Declarația expulzatului Nistor Ioan, cu privire la bătăile și jaful suferit din partea jandarmilor maghiari – p. 137-138
10. **14 septembrie 1940, Salonta** – Declarația expulzatului Goina Gheorghe, cu privire la furturile comise de soldații maghiari sub amenințarea armelor – p. 138-139
11. **14 septembrie 1940, Salonta** – Declarația expulzatului Laza Filimon, cu privire la abuzurile comise de autoritățile militare maghiare pentru a-i determina pe români să-și părăsească gospodăriile – p. 139
12. **16 septembrie 1940, Salonta** – Declarația expulzatului Laza Ștefan, cu privire la alungarea tuturor românilor din oraș – p. 139-140
13. **17 septembrie 1940, Salonta** – Declarația expulzatului Bortiş Ioan, cu privire la pagubele suferite de pe urma expulzării sale – p. 140
14. **26 septembrie 1940, Telechiu** – Declarația fostului primar, Ioan Berea, refugiat pentru motivul că a fost acuzat că ar fi pregătit un atentat cu bombă împotriva militarilor maghiari din localitate – p. 140-141
15. **4 octombrie 1940, Oradea** – Declarația avocatului Turla Nicolae, cu privire la arestarea și expulzarea unui număr de 282 de intelectuali români din Oradea – p. 141-142
16. **6 octombrie 1940, Marca** – Declarația refugiatului Silaghi Ioan, evadat din închisoare, în care relatează despre crimele săvârșite de soldații maghiari în comunele Marca, Cosniciu de Jos și Cosniciu de Sus – p. 142-143
17. **10 octombrie 1940, Oradea** – Declarația refugiatului Hălmăgean Petre cu privire la arestarea și bătăile suferite de la jandarmii maghiari – p. 144
18. **22 octombrie 1940, Oradea** – Declarația refugiatului Dragomir Cornel, reîntors din lagărul de concentrare de la Püspökladány, destinat exterminării românilor – p. 144-145
19. **24 octombrie 1940, Doba** – Declarația refugiatului Matica Ioan, în care relatează atrocitățile comise de soldații maghiari în comunele Doba și Bernei – p. 145-146
20. **25 octombrie 1940, Cuștelec** – Declarația refugiatului Hogbila Gheorghe, cu privire la masacrul săvârșit de militarii unguri în comuna Ip – p. 146-147
21. **25 octombrie 1940, Marca** – Declarația refugiatului Tegriș Gheorghe cu privire la omorurile făptuite de unguri în comuna sa – p. 147-148

22. *26 octombrie 1940, Lucăceni* – Declarația refugiatului Gașpar Ioan cu privire la demolarea caselor românilor de către ungurii din sat și omorârea unei țărănci românce – p. 148-149
  23. *26 octombrie 1940, Cosniciu de Sus* – Declarația refugiatului Pușcaș Ioan cu privire la crimele săvârșite de soldații unguri în comună – p. 149-150
  24. *26 octombrie 1940, Tărian* – Declarația refugiatei Blaga Maria cu privire la acțiunile de intimidare a populației românești practicate de administrația locală, și la crimele comise în satul Sântion – p. 150-151
  25. *27 octombrie 1940, Satu Mare* – Declarația refugiatei Pop Vasile, fost gardian public, înlăturat din serviciu, arestat și bătut de autoritățile maghiare – p. 151-152
  26. *27 octombrie 1940, Cosniciu de Jos* – Declarația refugiatului Soponea Teodor, ajuns în Bihorul de Sud după ce a fost împușcat în gât și înjunghiat cu baioneta în burtă de jandarmii maghiari. El relatează despre omorurile comise în localitățile Cosniciu de Jos, Cosniciu de Sus și Cerășa – p. 152-153
  27. *27 octombrie 1940, Vezendiu* – Declarația refugiatului Podină Dumitru în care descrie jefuirea românilor din comuna Ianculești, de către populația maghiară din satele vecine – p. 153-154
  28. *27 octombrie 1940, Odoreu* – Declarația refugiatului Rădulescu Dumitru, dat afară din serviciu, arestat și bătut de jandarmii maghiari – p. 154-155
  29. *30 octombrie 1940, Aleuș* – Declarația refugiatului Pop Gavril, fost învățător, în care relatează despre lagărele de internare destinate intelectualilor români – p. 155-156
  30. *31 octombrie 1940, Odoreu* – Declarația refugiatului Sotoc Dumitru cu privire la uciderea cu bestialitate a primarului român din comuna Medieșu Aurit – p. 156-157
  31. *31 octombrie 1940, Sătmărel* – Declarația expulzatului Mateș Ioan, fost notar, înlăturat din serviciu, arestat, bătut și obligat să părăsească Ardealul de Nord – p. 157-158
  32. *31 octombrie 1940, Carei* – Declarația refugiatului Marca Iosif, în care relatează despre omorul petrecut în comuna Căpleni – p. 158-159
  33. *1 noiembrie 1940, Horea* – Declarația refugiatului Todea Roman în care descrie profanarea bisericii românești din comună – p. 159-161
  34. *1 noiembrie 1940, Vetiș* – Declarația refugiatului Silaghi Vasile, torturat de jandarmii unguri – p. 161
  35. *1 noiembrie 1940, Ceheiu Mic* – Declarația refugiatului Gârdea Tudor, în legătură cu omorârea soției sale de către militarii unguri – p. 162
  36. *5 noiembrie 1940, Porți* – Declarația refugiatului Tegresiu Pavel, în legătură cu masacrele săvârșite de unguri în comunele Ip, Șumal, Almaș, Cosniciu de Sus, Cerășa și Halmășd – p. 163
  37. *5 noiembrie 1940, Medieșu Aurit* – Declarația refugiatului Pop Dumitru despre omorârea cu cruzime a primarului din comuna Medieșu Aurit – p. 164
  38. *5 noiembrie 1940, Lucăceni* – Declarația refugiaților Strați Gheorghe și Constantin despre crimele comise de unguri în satul lor – p. 164-165
  39. *6 noiembrie 1940, Oradea* – Declarația refugiatului Tăședan Vasile, evadat din lagărul de concentrare de la Püspökladány – p. 165-166
  40. *10 noiembrie 1940, Seini* – Declarația refugiatului Rusu Petru cu privire la atmosfera de teroare întreținută împotriva românilor de autorități și de civilii unguri – p. 166-167
  41. *19 noiembrie 1940, Borod* – Declarația refugiatei Valiciek Rozalia despre omorurile comise de soldații maghiari în comuna sa – p. 167
- ***
42. *8 mai 1942, Borod* – Declarația refugiatului Lucian Ioan cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească – p. 168
  43. *14 iulie 1942, Cristelec* – Declarația refugiatului Cioban Alexandru cu privire la alungarea populației românești din comună – p. 169
  44. *31 iulie 1942, Bobota* – Declarația refugiatului Zaha Eugen cu privire la executarea fratelui său, acuzat de spionaj pe nedrept – p. 169-171
  45. *3 august 1942, Lunca Vișagului* – Declarația refugiatului Plotina Gavril cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească și maltrătarile suferite din partea jandarmilor maghiari – p. 171-172
  46. *3 august 1942, Periceiu* – Declarația refugiatei Cherechel Domnica cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 172-173

47. **5 august 1942, Trăznea** – Declarația refugiatului Mastan Ioan cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 173-174
  48. **5 august 1942, Someșeni** – Declarația refugiatului Puț Vasile cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 174-175
  49. **4 august 1942, Păușa** – Declarația refugiatei Știubei Floare cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 176
  50. **4 august 1942, Apa** – Declarația refugiatei Pop Maria cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 176-177
  51. **4 august 1942, Derșida Mică** – Declarația refugiatului Balota Gheorghe cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 177
  52. **4 august 1942, Derna de Sus** – Declarația refugiatei Sabău Florica cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 178
  53. **5 august 1942, Chilia** – Declarația refugiatului Blaga Valeriu cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 178
  54. **6 august 1942, Bogeiu** – Declarația refugiatului Pop Ioan cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei și batjocura îndurată de premilitarii români – p. 179-180
  55. **6 august 1942, Bogeiu** – Declarația refugiatului Ardelean Victor cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei și batjocura îndurată de premilitarii români – p. 180-181
  56. **6 august 1942, Damiș** – Declarația refugiatului Berea Ioan cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei și înlăturarea românilor de la locurile de muncă – p. 181-182
  57. **6 august 1942, Damiș** – Declarația refugiatului Vancea Iosif cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei și înlăturarea românilor de la locurile de muncă – p. 182-183
  58. **7 august 1942, Oradea** – Declarația refugiatului Foica Vasile cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei și înlăturarea românilor de la locurile de muncă – p. 183-184
  59. **7 august 1942, Peștere** – Declarația refugiatului Motoc Ioan cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 184
  60. **7 august 1942, Cosnicu de Sus** – Declarația refugiatului Moisi Gavrilă cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 185
  61. **8 august 1942, Bobdona** – Declarația refugiatului Buț Izidor cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 186
  62. **8 august 1942, Tășnad-Moara Banfi** – Declarația refugiatului Ciobâncan Vasile cu privire la regimul maghiarizare forțată la care este supusă populația românească a comunei – p. 187-188
  63. **8 august 1942, Bălnaca** – Declarația refugiatului Andrei Florian cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 188-189
  64. **10 august 1942, Satu Mare** – Declarația refugiatului Silvășan Vasile cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească din oraș – p. 189-190
  65. **10 august 1942, Tășnad** – Declarația refugiatei Mocan Malvina cu privire la refuzul refuzul medicilor de la spitalul din Debrețin de a-i efectua o intervenție chirurgicală, din motive etnice – p. 190-191
- ***
66. **februarie 1943, Beiuș** – Scurtă analiză a unor declarații date de refugiați – p. 191-192
  67. **24 februarie 1943, Ciucea** – Declarația refugiatului Șulea Petru cu privire la regimul de înfometare la care este supusă populația românească a comunei – p. 193
  68. **24 februarie 1943, Badon** – Declarația refugiatului Remăș Simion cu privire la abuzurile săvârșite de autoritățile maghiare împotriva populației românești din comună – p. 194-195
  69. **24 februarie 1943, Recea** – Declarația refugiatului Chiran Teodor cu privire la modul în care s-au pregătit ungerii din comună pentru întâmpinarea aplicării Dictatului de la Viena, și abuzurile comise zilnic împotriva românilor – p. 196-197
  70. **24 februarie 1943, Nusfalău** – Declarația refugiatului Sedlac Dumitru cu privire la maltrătarile la care sunt supuși românii din comună și la executarea onora – p. 197-198

71. **24 februarie 1943, Botiz** – Declarația refugiatului Mariaș Ioan cu privire la maltrătarile și batjocura îndurată la pregătirea premilitară – p. 199-200
  72. **24 februarie 1943, Andrid** – Declarația refugiatului Ieremie Vasile cu privire la pedepsele bănești și maltrătarile suferite din partea autorităților locale – p. 200-201
  73. **februarie 1943, Beiuș** – Scurtă analiză a unor declarații date de refugiați – p. 201-202
  74. **19 septembrie 1940** - Notă informativă No.4 – p.203
  75. **25 septembrie – 2 noiembrie 1940** - Ordinul Comandamentului militar al orașului Oradea, trimis Primăriei referitor la ștergerea inscripțiilor românești de pe statuile românești din Oradea – p. 203 – 205.
  76. **6 martie 1941** - Plângerea Consistoriului ortodox român din Oradea nr.107/1941, înaintată vicecomitelui comitatului Bihor referitoare la ocuparea abuzivă a sesiilor parohiilor ortodoxe de către administratori desemnați de către autoritățile de ocupație maghiară – p.205 – 206.
  77. **19 aprilie 1941** - Hotărârea Comitetului Administrativ al Comitatului Bihor nr. 459/1941 cu privire la preluarea în administrare a imobilelor agricole rămase în urma expulzării coloniștilor români din orașul Salonta – p. 207.
  78. **15 aprilie 1941** - Scrisoarea vicecomitelui comitatului Bihor nr. 5324/1941 trimisă Consistoriului ortodox român din Oradea ca răspuns la plângerea consistoriului trimisă cu nr.107/1941 din 6 martie 1941 – p.207 – 208.
  79. Memoriul Parohiei ortodoxe Sălard adresat președintelui tribunalului poporului cu privire la hotărârea reprezentanților populației maghiare din comună de a demola edificiul bisericii românești – p.209 – 211.
- Facsimile ale documentelor originale**
80. **6 iunie 1941** – Darea de seamă a ofițerilor români proveniți din fosta armată austro-ungară – p. 212 – 214.
  81. **10 iulie 1941** – Scrisoarea colonelilor Dascălu de adeziune la memoriul expedit Furerului de către ofițerii români care au luptat în armata austro-ungară – p. 215 – 217.
  82. **30 septembrie 1940** - Procesele verbale centralizatoare de restituire a rechizițiilor făcute de armata română din teritoriul cedat vremelnice Ungariei - p.218 – 221.
-

INDEX NOMORUM ET LOCORUM

A

Abram 228
Abrămuț 228
Abrudan Alexandru 144,
Adler Adalbert 106
Adler Sigismund 106
Adoni 228
Aiud 81
Aiud-Buru 82
Aiudu de Sus 82
Alba 77, 81
Alba Iulia 23, 55, 119, 121, 129, 131, 133
Albac 159
Albești 106
Albiș 228
Aleșd 60, 66, 67, 68, 77, 184, 221
Aleuș 155
Alexandru (regele) 17
Almașu Mare 82, 228
Alsotofalu 210
Altenburg 92, 93
Altman Aron 106
Ana Costea 183
Andács 74
Anderco Vasile 199
Andrei Florian 188
Andrid 200, 201
Angyalosi Carol 173
Aninoasa 82
Ant 208
Ant 66, 79, 97, 99
Antal Simion 172
Anton Nicolae (prefectul Bihorului de Sud)
81
Antonescu (mareșal) 14, 63, 88, 216
Antonu D. (colonel) 214
Apa 175, 176
Apateu 44, 68, 70
Apostolescu 46,
Arad 20, 70, 71, 72, 77, 129
Arad-Oradea 65
Ardelean Grigore 195
Ardelean Teodor 190
Ardelean Victor 180
Arpășel 66, 78, 99, 102
Arvai Gheorghe 180, 181
Aștileu 184
Avram Iancu (strada) 77, 140
Avram Iancu 70

B

Babici Ioan 149

Bachnea 82
Baden 122
Badon 194, 195
Baia 82
Baia Mare 36, 37, 40, 42, 61, 220, 221, 222,
223
Baia Sprie 223
Balc 228
Balla Petru 98
Balog Ana 177,
Balog Petru 176
Balota Gheorghe 177
Balota Ilie 143, 147
Balota Ioan 143,147, 177
Banciu Sabin (general) 214
Baranovice 119
Baraolt 61
Barar Teodor 173
Barat Alexandru 209, 211
Barbu Vasile (colonel) 214
Barbu Vasile 212
Barbuș Vasile 175
Bârjan Ana 173
Bârsan Gherasim 169
Barthou Louis 16, 17
Bartoch Iosif 211
Bartos Adorjan 211
Batâr 81, 99, 102
Băduț Teodor 186
Băița 100
Băița 80
Bălan (mitropolit) 55
Bălnaca Crișului 188
Bănuț Gavril 187
Bănuț Teodor 187
Bebești 164
Beclean 61
Beiuș 3, 24, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72,
73, 76, 77, 79, 81, 83, 87, 95, 98, 99,101, 103,
105, 106, 150, 151, 167, 173, 174, 175, 176,
177, 182, 183, 184, 185, 191
Bejan Valer 69
Belejeni 81
Belfir 81, 100
Belii 67, 69, 98, 100, 102, 104
Bemer (piața) 205
Beneš Edvard 11
Bere Ioan 141
Bere Maria 181
Berea Barbură 182
Berea Ioan 181
Berechiu 80
Bereg 194
Berger Bernard 106
Berger Maurițiu 106

Berlin 11, 59, 91, 92, 124
 Bernei 146
 Bertî Ștefan 184
 Beșineu 82
 Betfia 199
 Betfia 200
 Bețe Iosif 187
 Bicaciu 202
 Bichiș 82
 Biharea 3
 Bihor 1, 2
 Bihor 39, 60, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 77, 88, 92, 93, 96, 100, 138, 144, 167, 168,
 176, 178, 179, 181, 182, 184, 188, 199, 200
 Bihor-Nord 83, 95, 103, 104
 Bihor-Sud 85, 94, 102, 105
 Binșele 79
 Biriș Vasile 143
 Bismark 131
 Bistrița 42, 61, 221, 223
 Bistrița-Năsăud 55
 Blaga Maria 150, 151
 Blaga Simion 184
 Blaga Valeriu 178
 Blaj 64
 Blaj-cătun 229
 Bleyer Franz 127
 Boadrea 175
 Bob Ioan 97
 Boba Petru 193
 Bobdona 186, 187
 Bobota 169, 170, 171
 Boc Iuliana 202
 Boca Ioan 159
 Bodo Irinuca 176
 Bodonea Elisabeta 188
 Bodonea Vasile 188
 Boeriu (general) 120, 132, 213, 214
 Bogdan (general) 214
 Bogdan Vasile 160
 Bogei 228
 Bogeiu 179, 180
 Boiovzki Mihai 197
 Boiu 66, 78, 97, 99
 Boldoki Ioan 98
 Bolha 194
 Bolog 171
 Boncour Paul 11
 Bordan (general) 214
 Bordan Tr. (colonel) 214
 Borla 194
 Borod 167, 168
 Borodu Mare 202
 Boroș 28, 157
 Borș 34, 228
 Borșa 61, 68
 Borșea 66, 69
 Bortîș Ioan 140
 Borțan Petru 181
 Borz 98
 Borz Victor 96
 Borza Silviu 203
 Bot Iosif 210
 Bota Nicolae 160
 Bote Ioan 191
 Boteiu (colonel) 214
 Botfeiu 104
 Bottiz 199
 Brandenburg Ioachim 118
 Brandsch Rudolf 127
 Brașoc 37, 64, 92, 94, 95, 219, 221, 224
 Bratca 182
 Brazdă (colonel) 214
 Brătianu I.I.C. 8
 Brețcu 42, 223, 225
 Bria (colonel) 214
 Brudașca Anton 192, 193
 Brudașca Simion 193
 Brudașca Teodor 193
 Bucerdea Grânoasă 82
 Bucium 84
 București 8, 15, 17, 25, 50, 55, 63, 65, 71, 74,
 86, 91, 92, 93, 100, 126, 162, 178, 185, 193,
 198, 212, 216
 Bucuroaia 73, 106
 Budapesta 6, 12, 27, 43, 46, 47, 62, 63, 129,
 130, 132, 133, 157, 170, 183, 196, 211
 Budu Titu 175
 Budureasa 79, 138
 Buduslău 228
 Bulzan Ioan 184
 Burnea (colonel) 107, 218
 Buț Izidor 186
C
 Caba Em. (colonel) 214
 Caciora Maria 202
 Cadea 229
 Calbazi (colonel) 214
 Calea Mare 76
 Calefariu L. (colonel) 214
 Câmpanii de Jos 80
 Câmpanii de Sus 137
 Câmpulung la Tisa 40
 Cândeia Telca 202
 Caransebeș 64
 Carei 40, 61, 149, 154
 Careii Mari 159
 Carol II (regele) 12, 14, 16, 17, 23, 33, 48, 63
 Carol II (statuia) 204
 Cârpeștii Mici 84

Cata Nicolae 202
 Cavași Gheorghe 179
 Cavour 131
 Căbești 102, 106
 Călățea 66, 68, 69, 86
 Călinești 176
 Căpleni 159, 229
 Căuaș 229
 Cean 229
 Cefa 202,
 Cehăluț 229
 Ceheiu Mic 162
 Cehu Silvaniei 42, 224
 Cehu-Sâncrai 229
 Ceica 24, 67, 68, 69, 73, 78, 84, 98, 100,
 104
 Cerâșa 153, 156, 163
 Cetariu 229
 Cetatea de Baltă 82
 Chelnița 157
 Cheniz 229
 Cherechel Domnica 172
 Cheresig 229
 Chereușa 229
 Cheș 229
 Cheșa 99, 100
 Chișic 66, 68, 69
 Chilia 178, 179
 Chira N. 209, 211
 Chiraleu 229
 Chiraleu 229
 Chiran Teodor 195
 Chiribiș 180, 181, 229
 Chistag 229
 Chișcău 106,
 Chișmanci Ana 143
 Chișmaria 229
 Ciano Galeazzo 60, 92, 90,
 Ciğ 229
 Cioban Alexandru 169
 Ciobâncan Vasile 187
 Cioca 190
 Ciocaia 229
 Ciocărlău 146
 Ciochină (colonel) 222
 Ciocioian Nicolae 171
 Ciordaș Adam Horag 196
 Ciordaș Ioan (strada) 102
 Ciorgariu Episcop (strada) 211
 Cipău 82
 Cismaș Gheorghe 137
 Ciubâncan T. Vasile 51,
 Ciucea 191, 192, 193, 194, 197
 Ciucea 223
 Ciuhoi 211, 229
 Ciumeghiu 44, 66, 81,
 99, 102, 106, 146, 150, 152, 153, 154, 155,
 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 165,
 166, 167
 Ciutelec 181, 229
 Clemenceau 77
 Clemenceau Georges 7
 Clintoc Iosif 97
 Cluj 23, 29, 30, 34, 37, 37, 42, 55, 61, 64, 69,
 83, 92, 94, 95, 107, 120, 171, 192, 193,
 195, 217, 219, 220, 221, 222, 225
 Cluj-Timișoara 60
 Cociuba Mare 100
 Codrea Doina 173
 Coita Ioan 78
 Cojdeni 106
 Comănești 104
 Copăcel 141
 Copăcel 66, 68, 69, 86
 Cordău 75, 202
 Cornea Ștefan 173
 Cornea Valentin 173
 Cornești 82
 Cosma Pop Ștefan 143
 Cosma Pop Traian 147
 Cosmuță (general) 214
 Cosniciu de Jos 96, 143
 Cosniciu de Sus 149, 152, 163, 185
 Costălaș Dumitru 143
 Coșiu Moise 85
 Covaci Vasile 190
 Craiova 33, 49
 Craioveanu (general) 214
 Craiva 100
 Crapeleanu Anton (colonel) 228
 Crăiești 82
 Crăinicelu de Jos 82
 Creț Iosif 202
 Creț Saveta 202
 Cristea Iosif 75
 Cristelec 169
 Cristur 228
 Cristuru Secuiesc 61
 Crișan (colonel) 214, 222
 Crișan (strada) 77
 Crișan Anania 173
 Crișu Negru 68, 69, 99, 102, 103
 Crișu Repede 1, 2, 46, 65
 Cserca 146
 Cubulcut 228
 Curățele 79, 81, 102
 Curta (colonel) 214
 Curta Eugeniu (general) 214
 Cuștelec 146, 147
 Cuteanu S. (colonel) 214

Cziffra Coloman 207, 211

D

Damian Ioan 69
Damiș 66, 68, 70, 181
Daraban Ioan 179
Dascălu Corneliu 216
Dascălu Dimitrie 216
Dascălu Eugeniu 216
Davideanu (ministru) 47,
Debrețin 21, 30, 41, 96, 103, 154, 183, 190
Dej 23, 42, 61, 220, 223
Delavrancea (statuia) 204
Demeter Adalbert 98
Demeter Samuilă 98
Derna 229
Derna de Sus 178
Dernișoara 229
Deșida Mică 177
Deva 64, 156
Dicio Sânmartin (Târnăveni) 221, 222, 224,
225
Dindești 170
Dinescu 107
Dinu Ioan 211
Diosig 229
Diosig 41, 43
Divin Ioan 98
Doaga 57
Doba 146
Dobai Floarea 202
Dobolii de Jos 39
Dobrești 84
Dobricionești 66
Dolha 194
Dollfuss 11, 17
Domășneanu (general) 120
Domșa Victor (colonel) 214
Dorobanților (strada) 77
Dragalina I. Corneliu (general) 34, 44
Dragomir Cornel 144
Dragoș Gheorghe 196
Dragoș Vasile 195
Drâmba Teodor 209
Drăgănești 81
Drăgești 84
Drăghici (colonel) 214
Dreher 76
Druscaș Dumitru 163
Duca Ioan (strada) 150
Duca Ioan 198
Dücsa Csaba 2, 40
Dud Etelca 202
Dumbravă Victoria 163
Dumbrăvița de Codru 80, 99
Dumea Iosif 202

Dumitrescu (maior) 36

Dunărea de Jos 68

E

Eás Iosi 159
Elena Cioban 184
Eminescu (statuia) 204
Eminescu Mihai 127
Erdeli Alexandru 191
Erdely Ioan 132
Erzberger 125, 126, 128
Esterhazy 122
Evuțianu 207
Evuțianu Ioan 211

F

Fabricius Wilhelm 91
Fanca Traian 171
Fara A. (colonel) 214
Fara C. (colonel) 214
Farago Carol 98
Fâșca 66, 69
Fazekas Ludovic 98
Făget 77,
Fălciu 146
Fâncica 229
Fegernic 229
Fekete Nicolae 172
Felcheriu 66, 68, 69
Feleac 39
Felico Silvio 131
Feneroș 80
Fenesi Vasile zis Gondos 97
Ferdinand (regele) 24
Ferenț Carol 106
Fichte 131
Filimon Vasile 96
Filip Eugenia 174
Finiș 81, 97, 98, 99, 100
Firiza 223
Fleischer Maurițiu 106
Florea (colonel) 214
Florea Gheorghe 179
Florești 42
Fodor Anton 106
Foica Vasile 183
Foieni 229
Foltiș Ioan 209
Forău 106
Franz Ferdinand 123, 125
Frențiu Teodor 75
Frid Ițic 143
Frid Marton 143
Friedman Solomon 106
Friedrich Wilhelm Grossherzog von Boden
119
Frunzeti Constantin (colonel) 225

Fürtös Alexandru 180

G

Gabrian Ioan 202

Gafencu Grigore 13, 25, 32

Galea Florica 197

Gârbou-Baciu 107

Gârdea Teodor 162

Garibaldi 131

Gaşpar Ioan 148

Gaşpar Iosif 173

General Averescu (strada) 77

General Moşoiu (strada) 77

Georgescu I. (colonel) 214

Gepiu 77

Ghenetea 229

Gheorghieni 61

Gheorghişean Gheorghe 196

Gherla 61

Ghilvaci 230

Ghimeş 37, 224

Ghiorac 66, 78, 99

Ghiorgiu Costin 46

Ghiroţ 230

Gigurtu Ion 33

Ginta 81, 97, 99, 100

Girişu de Criş 229

Girişu Negru 81, 100

Giura Teodor 174

Giurtelecu Şimleului 155, 156

Glaise von Horstenaу 121

Glück Melchior 106

Goethe 125, 127

Goga Veturia 91

Gogan 82

Goina Gheorghe 138

Gojdu Emanoil (strada) 138

Goldiş Vasile 124, 129

Gömbös 11

Göring 32

Gramă Vasile 171

Grecianu Constantin 92

Gros Ignatie 106

Groza Alexandru 188

Grünstein Iosif 106

Grünstein Mauriciu 106

Grünstein Samuil 106

Grünstein Serena 106

Gurani 100

Gurbediu 79, 81, 99, 103, 106

Guruslău 194

Gyemánt 106

Gyenge Carol 98

Gyenge Ioan 98

H

Habsburg 129

Halmăşd 163

Halmeu 40

Hamat (colonel) 214

Hanzu (general) 120, 213, 214

Har Alexandru 192

Har Ioan 192

Hârte Gavril 143

Hălmăgean Petru 144

Hăşdat 82

Hăşdate-Someş 155

Hebe Adrian 175

Hereclean 195

Herepea 82

Herman Vasile 158

Herţ Francisc 106

Hidişel 76, 106

Hidişel-Nan 84

Hidişelu de Jos 39, 66, 75, 228

Hidişelu de Sus 66

Hinchiriş 106

Hitler 19, 32, 33, 48, 54, 60, 136, 138, 143

Hodoş 230

Hogbila Gheorghe 146, 147

Hohenzollern 118, 124

Holod 68, 69, 80, 81, 100, 102, 106

Homorog 66, 80, 99

Horea (comuna) 70, 77, 159, 160

Horea (strada) 77

Horga Adam 193, 197, 198

Horthy Miklos 203

Horthy Miklos 3, 6, 23, 60, 96

Horvat Teodor 198

Horvath László 21

Horvath Malvina 98

Hoşmoş 168

Hotar 66, 68, 69, 86

Hotoan 230

Huedin 25, 61

Hunedoara 70, 82

Husasău de Criş 96

Husasău de Tinca 98

Husti Vasile 171

I

Iacobici Iosif (general) 120, 212, 214

Ianculeşti 153, 160

Ianoşda 66, 81, 99, 183

Ieremia Dumitru 201

Ieremie Vasile 200

Iernut 82

Ilcuşu (general) 132, 212, 213, 214

Iluiţ Mihail 146

Iluş Margareta 99

Iluşcu (ministru) 120

Imre Gheorghe 198

Inceşti 84

Ioaniş 98, 99
 Ioaniţiu Alexandru (general) 34, 44, 47
 Ionaşu (colonel) 214
 Ionescu Theodor 46, 81
 Iorga Nicolae 27
 Iosi Atila (strada) 211
 Ip 25, 41, 88, 92, 147, 148
 Irina 230
 Israil Melchior 106
 Iuhas Andrei 97
 Iuliu Maniu (strada) 77
 Ivangorod 119
 Ivaşcu (colonel) 214
J
 Jazi Oscar 132
 Jegescki 180
 Jibou 42
 Joldoş Vasile 175
 Josani 106
 Jucu de Jos 42
 Jurca Valeriu 69
 Jurcuţ Alexandru 143
 Jurcuţ Dumitru 185
K
 Kadar Geza 98
 Karandi Vasile 191
 Károlyi Mihály 5
 Kauffman Veronica 106
 Kaufman Nathan 98
 Kemeny 106
 Kenyeres Ludovic 98
 Kerepes 42
 Kiersig 70
 Killinger, Manfred von 136
 Kilner Gheorghe 98
 Kimpal Gabor 144
 Kirchnopf Gustav 29
 Kirner Iosif 99
 Kis Ioan 98
 Knap Iosif 181
 Köleser 74
 Košice 11
 Kosuth Ludovic 123
 Kovács Edmund 98
 Kovacs Francisc 98
 Krausz Iacob 106
 Kun Béla 577
L
 Lang (colonel) 221
 Laslău Şofronie 197
 Lausanne 6
 Laza Filimon 139
 Laza Ştefan 140
 Lazăr Alexandru 156
 Lazăr Aurel 1
 Lazăr Petru 174
 Lazea Dumitru 41
 Lăzăreni 98, 100, 106
 Lecca Alexandru 69
 Leipnic Ludovic 106
 Lele Floarea 184
 Lenau 127
 Leţ Vasile 191
 Lichtman Ignat 106
 Liechienstein Alois 124
 Lina Vasile 191
 Lingina 82
 Lipovanu Gh. (colonel) 214
 Liptovschi Sv. Mikulas 128
 Litvinov 25
 Livada 77, 156
 Livorno 56
 Lobonţ Eugen 188
 Lobonţ Patriciu 188
 Loffler Adalbert 106
 Londra 11
 Lövi Adalbert 106
 Lucaciu (colonel) 214
 Lucăceni 148, 165
 Lucian Ioan a Mariei 168
 Lueger Karl 125
 Lugoş 64
 Lunca 106
 Lunca Vişagului 69, 171, 196
 Luncasprie 106
 Lup Ioan 179
 Lupoia 98
M
 Macea 77
 Malamuceanu C. 57
 Maniu Iuliu 55, 124, 126, 128, 129, 131, 132, 135, 225
 Manoilescu Mihail 91, 92
 Manu (maior) 107, 218
 Manzini 131
 Maramureş 30, 36, 83, 95
 Marca 142, 147
 Marca Iosif 159
 Marchiş Vasile 191
 Marcu Vasile 187
 Marghita 230
 Marghita 42, 60, 61, 64, 66
 Margina 82
 Maria Terezia 120
 Marian Augustin 195
 Marian Ioan 188
 Mariaş Ioan 199
 Mariaş Iosif 199
 Marosy Antoniu 98
 Marsilia 18

Martinovici Constantin 60
 Mastan Ioan 96, 173
 Mastan Mitrofan 173
 Mastan Teofil 174
 Mateaș Traian 160
 Matei Fl. (colonel) 214
 Máteszalka 146
 Mateș Ioan 157, 158
 Matica Ioan 146
 Mătiș Nicolae 172
 Matolci Alexandru 159
 Mayer Alexandru 106
 Mădăras 75, 207, 205, 208
 Mărcuțiu 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179,
 181, 182, 184
 Mărțihaz 207
 Mecendiu 230
 Mediaș 129
 Medieșu Aurit 157, 164
 Medrea Fl. (colonel) 214
 Mehedinți 165
 Merca Teodor 172
 Merișor 164
 Mesaroș Traian 179
 Meseșian Traian 203
 Meziad 79, 102, 106
 Micu A. (colonel) 214
 Miercurea Ciuc 37, 61, 64, 224
 Mierlău 66, 70, 75, 98, 104
 Mierluț Mihai 202
 Miersig 66, 80
 Mihai Bravu 77, 230
 Mihai Gheorghe 179
 Mihai I (regele) 88, 118
 Mihai Viteazu (piața) 203
 Mihai Viteazu (strada) 77
 Mihail Gheorghe (general) 36
 Mihali Theodor 129
 Miklos 169
 Mirișan Ioan 190
 Mișca 230
 Mitrei Surului 196
 Moara Roșie 57
 Mocan Alexandru 188
 Mocan Augustin 191
 Mocan Emanuil 191
 Mocan Gheorghe 191
 Mocan Malvina 96, 190
 Mocan Mihai 191
 Mocan Vasile 188
 Modolea (secretar de stat) 64
 Moftinu Mare 230
 Moga (general) 214
 Moisa Vasile 163
 Moisei 41
 Moisi Gavril 96, 185
 Moisil 225
 Molnos 97
 Montreux 25
 Moscova 48
 Mosora (colonel) 214
 Moșoiu (statuia) 204
 Moșoiu Traian 3
 Motoc Ioan 184
 Motoc Iosif 184
 Mudros 7
 Munteanu 107
 Munteanu Gh. (colonel) 214
 Munteanu Gheorghe 95
 Munteanu I. (colonel) 214
 Mureș 20, 23
 Mureșan Ioan 188
 Mureșan Nastasie 165
 Mureșenii de Câmpie 88
 Musolini (piața) 203
 Mussolini 11, 54
 Muțiu Vladimir 69
N
 Nach Alexandru 106
 Nadanyi 208
 Nadeș 82
 Năsăud 61, 223, 225
 Neagu Cornel 69
 Negrea (colonel) 214
 Negru (Grădinari) 81, 99, 100
 Negru Gavril 171
 Negruț Iosif 210
 Negruț Maria 202
 Nemeș Ioan 191
 Neuilly sur Seine 7, 9
 Neuman Eduard 106
 Nichita Petru 186
 Nicopole 118
 Nilva Vasile 201
 Nimăieștilor Valea 102
 Nistor Ioan 138
 Nișcaș Gheorghe 143
 Niuved 144
 Niuved 230
 Nușfalău 163, 197, 198
O
 Ocna Șugatag 61
 Odoreu 154, 157, 199
 Odoarei 64, 37, 107, 224
 Odoarei Secuiesc 61
 Ogra 82
 Olá Kálmán 191
 Olar Ioan 142
 Olosig 230
 Onac Alexandru 191

Onac Dumitru 191
 Onac Emanuil 191
 Onac Gheorghe 191
 Onac Ioan 187
 Onac Traian 187, 191
 Onac Vasile 191
 Onaca Ana 188
 Opriția (colonel) 214
 Oradea 103, 104, 141, 144, 150, 156, 165,
 166, 170, 182, 183, 202
 Oradea 2, 3, 20, 23, 24, 29, 30, 34, 36, 37, 40,
 41, 43, 44, 46, 60, 61, 64, 65, 67, 73, 84, 92,
 96, 211, 222
 Oradea Mare 1
 Oradea-Seleuș 202
 Orăștie 120
 Oros Gavril 211
 Oros Ioan 150
 Oros Vasile 201
 Oroshaza 21
 Oșan Vasile 176
 Oșorhei 222
 Oșorhei 68, 69
 Otomani 34, 44, 230
 Ozd 82
P
 Paisz Arpad 98
 Palanca 39
 Paleu 230
 Pallos Ladislau 98
 Palota 230
 Palotaș Ioan 98
 Pane Petru 139, 140, 168
 Papp (general) 213
 Papp Dănilă (general) 120
 Papp Dănilă (general) 214
 Pârâu 40
 Parhida 230
 Parhida 40
 Paris 7, 27, 28, 129
 Pașcalău Gavril 171
 Pașcalău Ioan 171
 Path Francisc 98
 Păușa 176, 202, 230
 Pecsı 160
 Periceiu 172
 Peștere 68, 69, 184
 Pétin (generalul) 16
 Petöfi 126
 Petreasa 106
 Petreu 230
 Petrican Gheorghe 164
 Petrila Costan 74
 Petroiu Teodor 183
 Petroșani 82, 196
 Petrovicescu (general) 73
 Petru Rareș 118
 Piatra Neamț 44
 Pipea 82
 Pir 230
 Piscoi Rusalim 191
 Piso (colonel) 214
 Ploiești 64
 Plopiș 197
 Plotina Gavril 171, 172
 Plotina Ioan 172
 Pocioveliște 79
 Pocola 80, 102,
 Podină Dumitru 153
 Ponorăș 188
 Pop Augustin 200
 Pop Cicio 129, 132
 Pop Flaviu (colonel) 214
 Pop Gavril 155
 Pop Iancu 144
 Pop Ioan 143, 179, 181
 Pop Irina 169
 Pop Leonida (colonel) 214
 Pop Maria 176, 181
 Pop Mihai 156, 181
 Pop Nicolae 185
 Pop Ștefan Dumitru 164
 Pop Terezia 169
 Pop Traian 132
 Pop Valer 33, 50, 54, 91, 92
 Pop Vasile 151, 152, 164
 Popa Andrei 188
 Popa Gheorghe 177
 Popa Marian (colonel) 214
 Popa Talos Ioan 156
 Popa Tr. (colonel) 214
 Popa Vasile 189
 Popescu Valerian 95
 Popești 96, 230
 Popov (căpitan) 218
 Popovici (baron) 120
 Popovici (colonel) 214
 Popovici Aurel 123, 124, 126
 Popovici D. (colonel) 214
 Popovici Ioan (general) 19
 Popovici Mihai 212
 Popovici Nicolae (episcopul) 3
 Popovici Vasile 206
 Popu I. (colonel) 214
 Porar Vasile 195
 Porțan Ana 180, 181
 Porți 163
 Potroviță Alexandru 188
 Potroviță Vasile 188
 Praga 128

Prahova 107
Praid 61
Precup Maria 188
Pretorian (colonel) 222
Prut 69
Püspökladány 144, 166
Puşcaş Ioan 149, 195
Puţ Vasile 174
R
Racoveţ Pavel 187, 191
Rad Elena 195
Radu Gheorghe (general) 221
Râmnicu Vâlcea 64
Randa Alexandru 92
Raţ Ioan 202
Raţiu Ioan (strada) 144
Râu Bărbat 82
Răbăgani 106
Rădulescu Vasile 154
Răsvan Al. (colonel) 214
Rebeleş Valentin 191
Recea 196
Recean Dumitru 196
Regele Ferdinand (bulevard) 203
Regele Ferdinand (comuna) 77, 81
Regele Ferdinand (statuia) 203
Reghin 61
Regina Maria (comuna) 66, 102,
Regina Maria (strada) 139,
Reisner Rozalia 106
Remeş Ioan 195
Remeş Simion 194
Remetea 7, 80, 81, 99, 100, 105, 106
Rethy Zoltan 205
Reti Zoltan 98
Ribbentrop, Joachim von 90
Ribbentrop-Molotov 48
Rimetea 82
Ritter Richard 98
Roca Petru 156
Roesler 26
Roggeri 92, 93
Rogoz 102
Roma 11, 12, 91
Romanescu 137, 138, 139, 144, 145
Rompola Iosif 98
Roşan Gheorghe 185
Roşan Vasile 143
Roşcanu Cornel 69
Roşia 68
Roşian Gheorghe 201
Roşiori 151, 230
Rotărescu Iosif 190
Rothermeere 26
Rüdiger 30

Ruja Ioan 178
Rusu (colonel) 120
Rusu Petru 166, 167
S
Sabău Florica 178
Sabău Ioan 185
Sabău Petru 199
Sacalasău 230
Saint-Germaine en Laye 8
Salonic 7
Salonta 34, 42, 45, 46, 60, 61, 65, 66, 67, 77,
80, 92, 137, 138, 208
Samarineşti 165
Sâncel 82
Sânicolau de Beiuş 106
Sânicolau Mic 231
Sânicolau Român 80, 206, 208
Sâniob 230
Sanislău 160, 161
Sânlaş 230
Sânmartin 68, 69
Sânmiclauş 82
Sânmihai-Almaş 192
Sântandrei 231
Sântămărie Orlea 82
Santău 230
Santău Mare 231
Santău Mic 231
Sântelec 66, 68
Sântimreu 231
Sântion 231
Sântionaş 150
Sârbu (colonel) 214
Sarkad 205, 206, 208
Sâtelec 69
Satu Mare 30, 36, 42, 61, 64, 76, 83, 95, 145,
148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158,
164, 166, 174, 175, 176, 178, 189, 190, 199,
200,
Satu Mic 231
Savu (general) 214
Săcădat 68
Săcuieni 60, 64, 66, 231
Sălaj 39, 64, 77, 83, 95, 142, 145, 147, 148,
149, 152, 155, 157, 159, 162, 163, 165, 169,
172, 173, 177, 185, 186, 187, 194, 196, 197
Sălard 60, 66, 209, 210, 231
Săldăbagiu 24
Săldăbagiu Mic 106
Sălişte 231
Sărând 66, 68, 69
Sărăţel-Deda 52
Sărvăzel 230
Sătmărel 157
Săucani 106

Scaunul Ciuc 61
 Scărișoara Nouă 76, 77
 Schöntzweig 106
 Schuster (consul german la Oradea) 64
 Schwartz Maurițiu 106
 Schwimer 106
 Sebesten Petru zis Pusem 97
 Sebeș 82
 Sedlac Dumitru 197
 Seghedin 122
 Seini 44, 166, 174
 Seișanu 56
 Seleuș-Oradea 76,
 Seracin P. (colonel) 214
 Serdaru Virgil 54
 Serea Ioan 145
 Sévres 6, 10
 Sfântu Gheorghe 37, 43, 61, 64, 92, 107, 224
 Sfârle Traian 69
 Sfârnaș 231
 Sibiu 64, 107, 219, 225, 226
 Sighet 222
 Sighetu Marmăției 61
 Sighișoara 37, 64, 221, 222, 224, 225
 Silaghi Augustin 185
 Silaghi Ioan 142
 Silvașu Inferior 82
 Silvășan Vasile 189
 Sim Maria 202
 Simeria 83, 199
 Simion Jozsef 205
 Simon Ștefan 99
 Sisești 148
 Sitani 106
 Slivilești 165
 Smeu Tr. (colonel) 214
 Sodró László 47, 113
 Solomon Mihai 106
 Someș 20, 23, 36, 64, 83, 92
 Someșeni 107, 174, 175
 Soponea Dumitru 152
 Soponea Teodor 143
 Sotoc Dumitru 157
 Spinuș 106, 231
 Spurcani 231
 Stăna de Vale 69
 Stanciu Ioan 195
 Steiner 132
 Steiner Iosif 99
 Steiner Martin 98
 Steiner-Stoger (general) 128
 Stinghe (colonel) 214
 Stoenescu Nicolae (general) 35, 36
 Stoenescu Sc. 227
 Stracoș 106
 Strați Constantin 165
 Strați Gheorghe 165
 Stroia Șt. (general) 214
 Subpiatră 66, 68, 69, 190
 Suceava 69
 Suci Teodor 189
 Sudrigiu 68, 69
 Sudurău 231
 Sulyok Iosif 98
 Suplacu de Barcău 230
 Suplacu de Tinca 80
 Supuț Alexandru 190
 Surduc 66, 68, 69
 Szablyar 97
 Szabo Desideriu 196
 Szabo Zoltan 194
 Szegedi Istvan 208
 Szegedin 211
 Szent Laszlo (piața) 204
 Szenyessi N. 211
 Sziget Iosif 98
 Szilágyi Dezső 175
 Ș
 Șauaieu 66, 68, 70, 78
 Șebiș 81
 Șeicaru Pamfil 19
 Șerb M. (general) 214
 Șerb T. (general) 214
 Șerbănescu (colonel) 221, 222
 Șerca (strada) 137
 Șerghiș 66, 68, 69
 Șiara I. (colonel) 214
 Șilindru 230
 Șimian 77, 231
 Șimleu Silvaniei 224
 Șimleu Silvaniei 42, 61, 198
 Șimoleanu Ioan 147
 Șipoș Cornel 145
 Șișterea 231
 Șoimi 99, 106
 Șomoghi Victoria 181
 Ștefan cel Mare 118
 Ștefan Sfântul (Imperiul) 2
 Ștefan Teodor 178
 Ștefănescu-Goangă 55
 Ștefănică Gheorghe 69
 Șteflea (general) 43
 Știubel Floare 176
 Știubel Gheorghe 176
 Șumal 163
 Șumălan Ana 185
 Șumălan Ioan 143
 Șumugi 66
 Șuncuiuș 98, 99, 100
 Șușturogi 230

T

Tabu 39
Talkos Alexandru 174
Talos Ernest 21
Talpoș 99
Tamaș Flaviu 156
Târgu Mureș 42, 61, 64, 107, 221, 224
Târgu Secuiesc 61
Târgușor 231
Târnava Mare 68
Târnava Mică 82
Târnașda 66, 78, 81, 99, 106
Tâmășeu 231
Tânase Ioan 190
Târcaia 77, 80, 81, 96, 97, 98, 99, 100, 103
Tărian 150, 151, 182, 202, 231
Tășad 68, 69, 73, 86, 100
Tăședan Vasile 165
Tășnad 42, 47, 96, 188, 224, 231
Tășnad-Moara Banfi 187, 190
Tătar Lucreția 173
Tătar Virgil 173
Tătăran Dumitru 179
Tătărescu Gheorghe 14, 15, 16, 25
Tăut 106
Tăuteu 180, 231
Tegresiu Pavel 163
Tegriș Gheorghe 147
Telciu-Moisei 42
Telechiu 141
Teliucu Inferior 82
Teremia 146
Theodorescu Ionescu 112
Tiha Bârgăului 42
Tihuța 42
Tileagd 60, 66, 67, 68, 69, 202
Tilecuș 66, 68, 69
Tilichi Eugen 40
Timiș 69, 146
Timișoara 20, 28, 72, 97, 100, 201, 217
Timiș-Torontal 71, 77
Timon Nicolae 98
Tinca 67, 68, 69, 70, 74, 78, 81, 84, 97, 98, 100, 103, 139, 140, 141
Tiponui 150
Tiream 159
Tiron Miron 173
Tisa 77
Tisza Kalman (piața) 205
Tisza Ștefan 124, 127
Titulescu Nicolae 11, 16, 25, 27
Tiur 82
Toboliu 231
Todea Roman 159
Todoruț (general) 64

Toduc Roman 160
Toia Iosif 184
Toia Petru 184
Tomnatic 80
Top Dumitru 147
Topa de Sus 106
Topești 84
Toth Zoltan 98
Totoreni 78
Trandaf Paul (maior) 228
Traniș 171,
Trăznea 25, 41, 88, 92, 96, 173
Trei Scaune 107
Tria 231
Trianon 9, 19, 26, 27, 128, 129, 131, 132, 133
Trușașiu Ioan 78, 195
Trușașiu Virgil 170,
Tudor Gheorghe 191
Tudoruț (general) 214
Tulca 66, 74, 102, 106
Turda 107, 108, 221, 222, 223, 225, 226
Turda 23, 37, 42, 55, 64, 69, 83, 159, 190, 195
Turla Nicolae 141, 142
Turmu Severin 31, 33, 59, 91, 177
Tușnad 222
T
Țepelea Gabriel 24
Țețchea 68, 69, 187
Țigănești 81
U
Ugra 208
Uileacu de Beiuș 98, 99, 103, 105
Ungur Catița 176, 188
Urdăreanu Ernest 25
Urs Maria 151
Ursad 98, 100
Urviș de Beiuș 106
V
Vadu lui Carol (Vadu Crișului) 70, 202
Vaida (sat) 231
Vaida Francisc 98
Vaida-Voevod Alexandru 9, 124, 129, 132, 225
Vajai Alexandru 98
Valea Irina 193
Valea lui Mihai 40
Valea Vișagului 193
Valiciek Rozalia 167
Vancea Iosif 182
Vârciorog 66, 69
Varga Ana 151
Varga Balaj 151
Varga Gavril 99
Varga Ladislau 98
Vârgolici (colonel) 221

Varviz 231
Vasiliu (colonel) 46
Vaslavici Ioan 143
Vașcău 67, 69, 80, 99, 100
Vaț (Waitzen) 122
Vălani 106
Vălișoara 82
Vărzari 96
Verdun 119, 216
Verș 145
Verș Irina 99
Versailles 11, 12, 131
Vesa Gheorghe 180, 181
Vezendiu 153
Viena 6, 22, 50, 51, 54, 56, 57, 59, 64, 91,
97, 120, 121, 125, 126, 128, 132
Villa Giusti 7
Vintere 80, 98, 106
Vințe Solyom 180
Vion I. 56
Vistula 119
Vișeu de Sus 42
Vlad (general) 120, 132
Vlad Al. (general) 214
Vlad Aloisiu 129
Vlad Floarea 202
Vlaicu Aurel (strada) 144,
Vlădescu ovidiu 95
Vlădoianu (căpitan) 218
Vlăhița 107, 225
Vulcan (statuia) 204
Vutteni 146
W
Waldner Maurițiu 106
Weinstein 106
Weisz 106
Weisz Carol 106
Weisz Iuliana 106
Weisz Mihai 106
Werth Henrik 65
Wilhelm II (împărat) 124, 125
Windler Lippe 106
Woermann 92
Wolff Leopold 106
Z
Zag Gavrilă 189
Zagreb 11, 128
Zaha Eugen 169
Zaha Nicolae 170
Zalău 61, 64, 92, 160, 195, 224
Zarand 70, 71
Zăuan 163
Zece Hotare 70, 80, 81, 87, 99, 100, 167
Zurani Vilhelm 98
Zuranyi Vilhelm 209, 210, 211

Summary

The exhaust of Transilvania in 1940

In the present paper we presented the dramatic upsets through which the army, the administration and the Romanian population early ceded, so as they were recorded in the documents that are not in the scientific circuitry. The ironwork of the corpus of 82 undiscovered documents and 229 dispatches at edit and archive sources lay us on an equidistant position facing the events at which we refer and which we remind only for not being forgotten and never repeated. The exhaust was a subject less treated, independent, of Romanian historiography and not because there weren't military plans, rather because these ones were not operational. The exhaust was planned in the situation there was an army conflict, for the defend of the civil population, the protection of the material goods, of the national coffer of art, culture, etc.

The free arbitration was a method of splitting and obedience towards deference of the population from the Central Europe and from Balkans practiced by the big powers in the forth decade of the last cycle. The hurry exhaust and without any battle of the Ardeal, imposed by the 15 days previewed in the 2nd paragraph of the Dictate from Vienna, was followed by a massive expulsion of Romanians, from all social categories. Those that had left had endured the Hungarian persecution, the derision, the defiance of the state authorities and the arrogance's humiliation of the cruel Hungarian.

Starting with the 1st of September 1940, in the city from the Crisul Repede began the activity a new mixed Romanian-Hungarian commission of applying the arbitration from Vienna and a few days later another one, of inventory the fortifications left on this territory, as well as the mixed commissions of checking the atrocities made by the Hungarian troops of occupation and paramilitaries.

We also present the evolution and the main moments from the activity of military evacuation from the Bihor district, the method of preparing, instruction and aspects referring to the selection of information in different periods of these stages.

We hadn't pass by the sensitive aspects of conflict. We had lean our scientific approach on written documents, on the testimonials of those ones that, with tears in their eyes and pain in their souls, were forced to go away from their homes. It is known that the evolution of the events determined the disappear in 1940 of the Big Romania, through the territorial rapes made by Russians in East, Bulgarians in South – East and Hungarians

in West, which had taken under occupation a space bigger than 42.243 km², namely the part of North – West of Transylvania, including Oradea, the capital of Bihor district.

Traditionally, the first concern of the Hungarians, after the applying of the Dictate from Vienna from august the 30th, 1940, was that of “cleaning” the towns of Romanian intellectuals, first time of all their front-rankers, potential opponents and critics. It is thrilling in this sense the list of the 300 Romanians, that had to disappear for always from the catalogue of the city from Crisul Repede, evidence made with the large contest of the Hungarians “loyal” to the Romanian state.

That is why, our paper has a double character of recovering the history, on one hand, and of commemoration, on the other hand, but refuses to be mawkish, because we have the right to stay with forehead up, regard toward Europe, because we hadn't made anything against the normal history. In the same time, we express, now after 65 years, opprobrium regarding the crimes and the savageries committed by the horthyst and we bring a soul homage for those that had lived the horror of this domination in the ceased Ardeal, living them over again inward.

There could be said a lots of things about the judicial behavior of the horthyst occupant, in the oppression period the 5th of September 1940 – the 25th of October 1944, regarding its minority citizens (Romanians and Jews) and about the civic attitude of the common Hungarian. We reported, in the present paper, only at those aspects that are in touch with our research theme, namely the exhaust of the Ardeal, early ceased.

The documents that we referred at reveal an amount of uncomfortable truths, made by the horthyst authority and which should be assumed by their successors as some errors of the history, hardly spelled, but more hardly to approve them like something common in a civilized society. The drama of those forced to leave their homes is dispatched from the lecture of their testimonies, is confirmed by the reports of the Romanian – Hungarian mixed commissions and certified by the foreign commissions of checking the signaled abuses.

CUPRINS

Argument	1
Cadrul politic și militar interbelic	5
Blocul revizionist european	11
Comisia mixtă româno - maghiară de plicare a arbitrajului de la Viena	30
Pierderi economice	47
Dictatul de la Viena și cenzura românească	53
Evacuarea administrației	59
Comisia mixtă germano-italiană	88
Comportamentul minorităților etnice din Bihorul de Sud. Invazia germano-maghiară din septembrie 1944	96
II. Documente	107
Lista documentelor	222
Index nomorum et locorum	226
Sumary.....	238